

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Just, Anton Frantz.; ved Anton Frantz Just.

Naturhistorie om Dyrene : et Udtog til Nytte for
Begyndere og Menigmand : Forsynet med 155
Afbildninger over Dyrene

Udgavebetegnelse | Edition Statement:

2. forbedrede Oplag.

Udgivet år og sted | Publication time and place: Viborg : trykt hos P.S. Fønss, 1805

Fysiske størrelse | Physical extent:

XXXX, 432 s. :

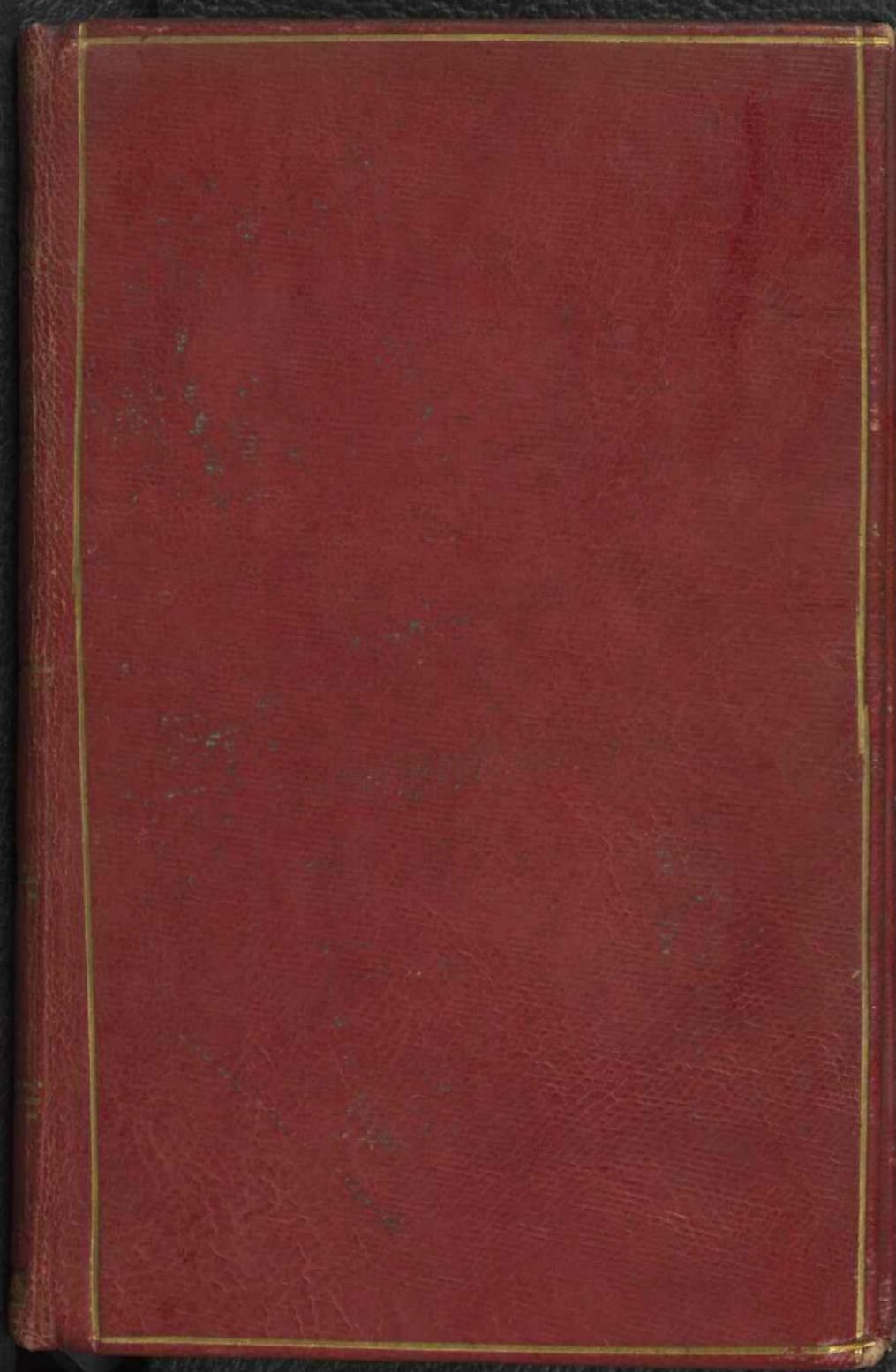
DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

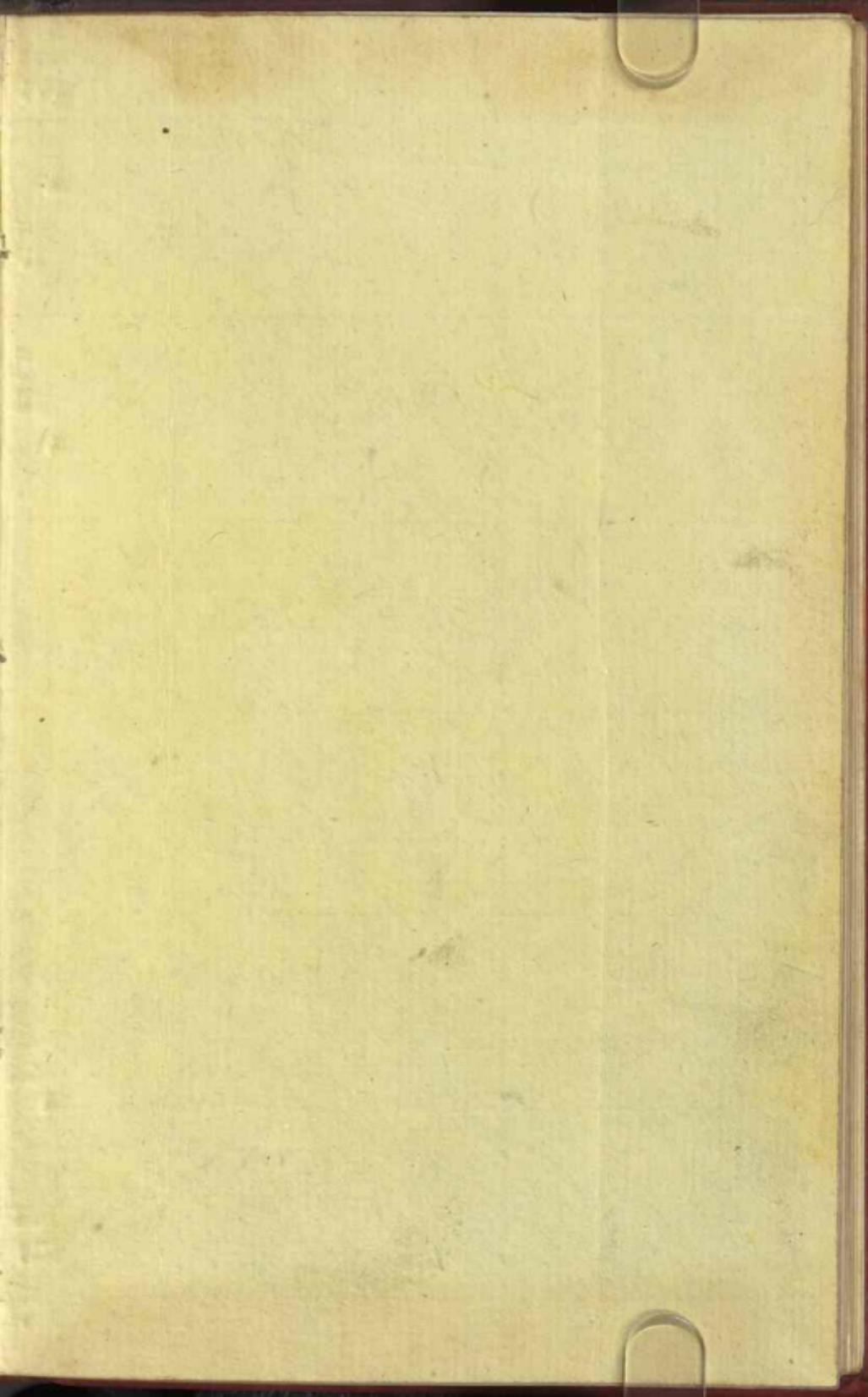
UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

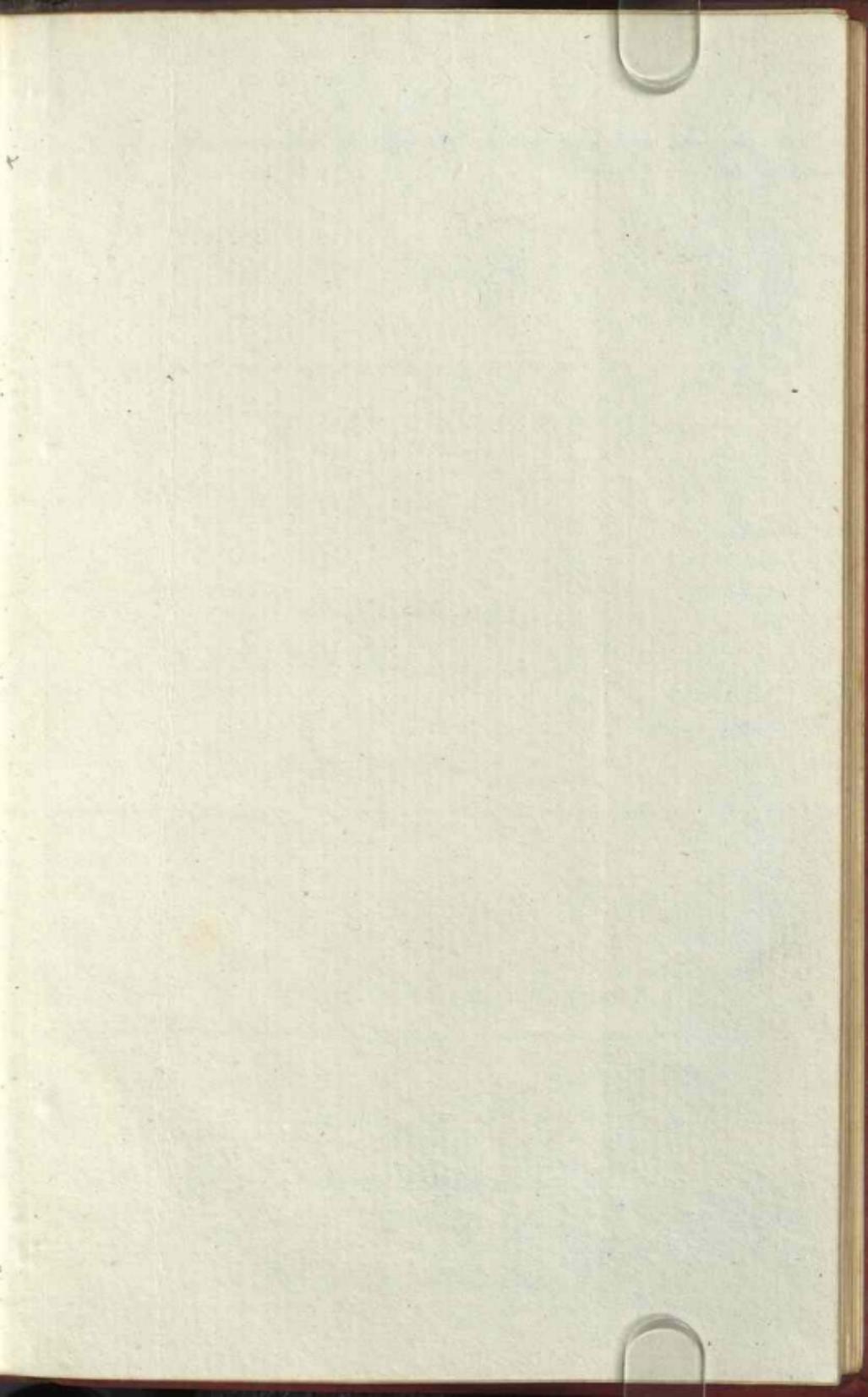
21.-96

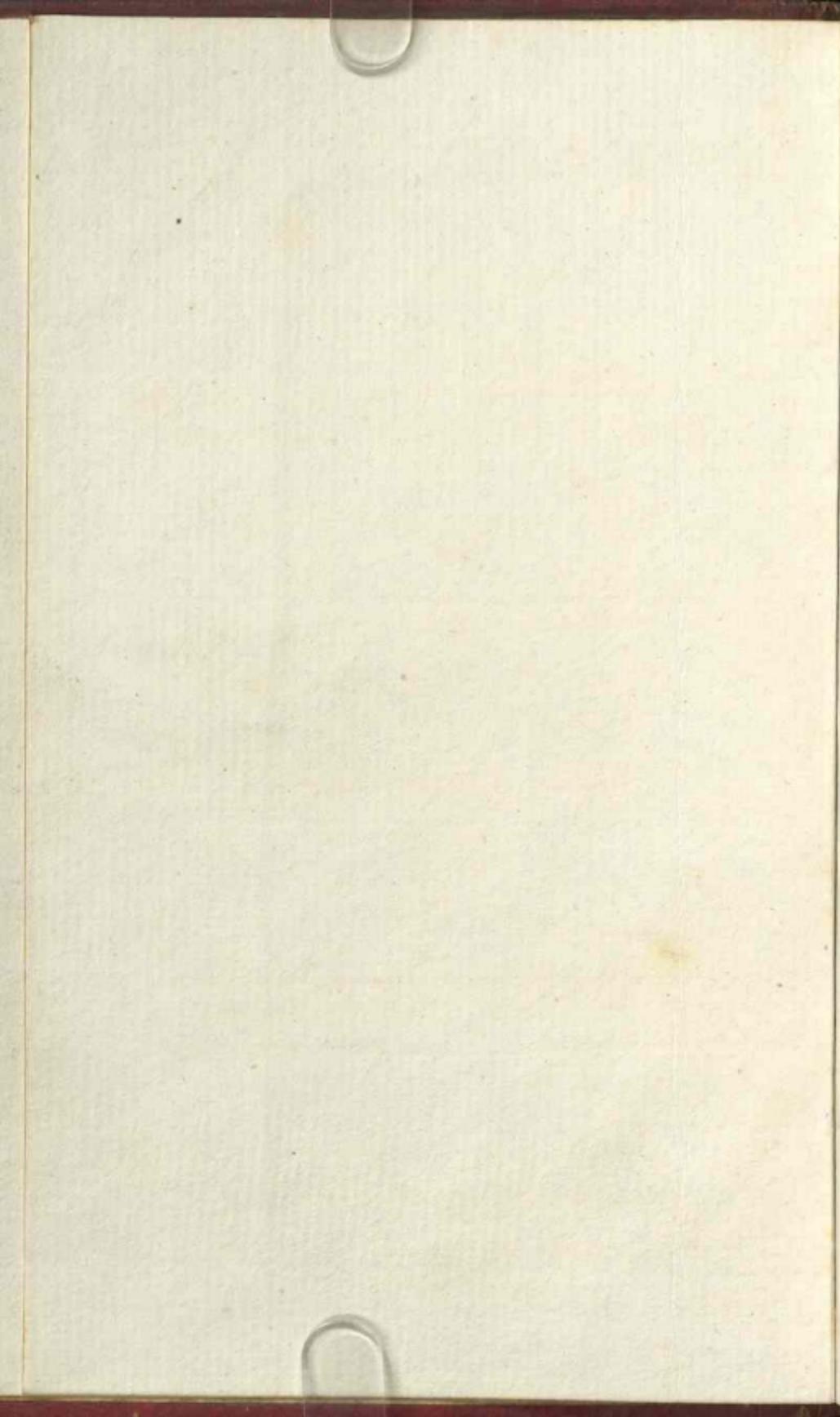
8°

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130023468507

Naturhistorie

om Dyrene.

Et Udtog til Rytte for Begyndere og Menigmand.
Forsynet med 155 Afbildninger over Dyrene.

Red

Anton Franz Just,

Forligelseskommisair og Boghandler.

Andet forbedrede Dylag.

Dyrfigurerne ere skarne af Thomas Pauli Harder.

Liborg 1805, trykt hos P. S. Sønss,
paa Forfatterens Forlag.

Veröffentlichung

am 27. März

Es wird hiermit bekannt gemacht, dass die
Veröffentlichung der

von

dem Herrn
Verlagsbuchhändler

in Berlin

Verlag des Verfassers

Verlag des Verfassers
1802, in Berlin
Verlag des Verfassers

Enhver
dansk og norsk Mand,
af hvilken som helst Stand,
enhver
god Moder og tænkende Ungling,
der
er enig med mig deri:
at Naturhistoriens Lærdomme
hæve den menneskelige Aand,
tilegnes
dette Forsøg

af

Forfatteren.

Erhöhet

den Herrn von dem

dem Heiligen Lande

Erhöhet

den Herrn von dem

der

den Herrn von dem

den Herrn von dem

den Herrn von dem

Erhöhet

den Herrn von dem

den Herrn von dem

den Herrn von dem

For tale.

For 3 Aar siden blev det første Dplag af denne Naturhistorie trykt og, allerede i det sidste halve Aar har den næsten ganske været udsolgt. Med Glæde ansaae jeg dette Held for en Følge af mine Landsmænds Yndest for de Almueffriertes jeg i de senere Aar har udgivet, dersom jeg ikk: kjendte Naturhistoriens eget indvortes Værd og dens Kundskabers Magt over det mennefskelige Hjerte. Dog, saameget vil jeg dog af Erfaring kunne paastaae, at min Bog, netop fordi den blev oplyst ved mange og af Formstjæreten saa mæsterlig udførte Figurer, var de Unge dobbelt kjær. Thi jeg har seet Børn, at navngive og tydelig kjende enhver Figur i Bogen, endog før de havde lært at læse inden i, eller kjende Bogstaver.

Da jeg skrev det første Dplag, var min Hensigt at fortsætte de af mig 1801 begyndte Naturhistoriske Tabeller, der vare bestemte til at fortrænge de smagløse Billeder af Almuens Vægge, der dog ikke skeede. Under Arbejdet anmeldtes Assessor C. G. Rafns Samarbejdelse af Helmuths Naturhistorie for Menigmand; og, da min Bog da næsten var færdig, udkom den første Deel, ligesom den anden nu, da dette andet Dplag næsten var færdig, er udkommet. Da jeg ogsaa har raadfort mig med Hele

mut h: da Hr. Assessoren leverer, Kiøndt uden Figurer, en
fløire og omstændeligere Naturhistorie, har jeg, ved at sammen-
holde hans vidt omfattende Plan med mit fortere Udtog, ikke
undladt at levere et nyt Dplag, i hvilket jeg og har afbe-
nyttet Recensenten Hr. Doctor Frankenaus grundede og
paa en saa blid Maade fremsatte Erindringer. Kjert hadde
det været mig, om ogsaa Bogens øvrige Dele vare bedømte
i de Lærde Efterretninger, da jeg ønskede at give Bogen al
den Tuldkommenhed, der God i min Magt. Hvad jeg kunne
gøre er skeet, og af nye Figurer har dette Dplag 48 flere, end
det forste, ligesom og adskillige af de forrige ere omstaa-
ret. At proportionere dem, som Nogle have forlangt, har overgaaet
min Ene, da de allerfeste da ganske maatte omarbejdes og man
vil finde Forholdene ligesaa got iagttagne i denne, som i man-
ge andre Naturhistorier, nogle saa undtagne.

Hvad sær mærkværdigt Dyrenes Naturhistorie indehol-
der, har jeg anført efter de nyeste og paalideligste Forfattere;
hvor den omstændelige Beskrivelse paa deres Skabning mangler,
erstattes det ved den tilføjede Figur. I Henseende til den
systematiske Orden har jeg fulgt Cuvier. I Henseende til
Historien selv har jeg stræbt at forbinde Paalidelighed med
Kortbed. At man kunns i Registeret finder de latinske systema-
tiske Navne paa Dyrene og i Texten selv allene de danske,
er mere skeet, for ikke at forvirle, end af nogen anden Nar-
sag. De som ønske, at vide Dyrenes Navne paa Fransk og
Tydsk med, ville i Hr. Assessorens ovennævnte Naturhistorie finde

hvad de søge og, ved at læse hans Værk, ville de vist nok kunne undvære at røpe hen til de tydske og franske Naturhistorier. Min Plan tillod mig ej at glemme at gaae Ind i Insekternes og Ormenes interessante Naturhistorie; dog skal jeg, ifald mine Landsmænd ynde dette første Forsøg, være betænkt paa at fortsætte de manglende Dele af Naturhistorien. En Videnskab, der udbreder saameget Lyg over de Ting vi daglig omgaaes, der opklarer os de mange tusende Deles Samstemning for at udgjøre et beundringsværdigt Heelt, udtømmes ikke, i hvormange der end arbejder i dette Sag og, det er et slet Varsel for en Videnskab, naar man klager over, at for mange undervise i den.

Med Willie har jeg ikke tilføjet noget alfabetisk Register, fordi jeg troer, at man ved at bruge det, ikke fatter Dyrenes Klassifikation. Det nærværende, efter Dyreklasserne ordnede, Register, kand, naar Begyndere gennemlæse det først nojagtigen, inden de begynde paa Bogen selv, give dem den uødvendige Færdighed i at erindre sig, under hvilken Klasse og Slægt Dyrene systematisk anføres og, det vil komme dem siden vel tilpas: de ville lære Naturhistorie, naar andre, der forsmæde denne Maade, kun lære at opremsse Navne. At jeg endelig ved Bogens Udgave ikke har sparet paa, ved oplysende Afbildninger at gjøre den nyttigere og beskueligere, haaber jeg er indlysende. Om den betydelige Bekostning dette har voldet, bliver til Tab for mig, veed jeg ikke; men jeg troede ikke at burde spare, hvor Læseren kunne vinde.

Gid forresten enhver god Opdrager vilde understøtte min Plan og, gid Almue: Oplysningen maatte faae flere Talsmænd blant os, da skulle de mange brave Mænd, der lade sig Opdragelsesvæsenet ligge paa Hjerte, vel og kunde see den Tid imøde, da Naturhistorien læses og indføres i vore danske Skoler. Denne ventede Periode vil være en vigtig Opmuntring for mig, til og at fortsætte de øvrige Dele af Naturhistorien og lade Figurer ledsage dem.

Biborg den 14de Juni 1805. N. S. Just.

Indholdsregister

efter Slægternes Orden i Bogen, med latiniske
systematiske Navne paa Dyrene.

Indledning til Naturhistorien og dens Nytte	1
Første Bog, om Dyreveriget	15
Dyrenes Inddeling i 6 Klasser	16

Pattedyr [Mammalia]

Første Klasse.

Første Klasse indeholder Pattedyr med Hænder.

§ 1. Om Mennesket, eller Pattedyret med to Hænder, [Ho no]	17
Benene i det menneskelige Legeme	17
Om Musklerne og de øvrige Dele hvormed Venene ne stules	20
Om Sandseredskaberne	23
Om Vandedrættet og Blodets Omløb	25
Om Maven og Indvoldenes Forretninger	26
Om Aningen	29
Om Sjælens Indfyldelse paa Menneskets Lykke	31

Register I

Om de forskjellige Arter Mennesker	32
Om Forho det mellem Fødte og Døde aarlig	33
§ 2. Om Aberne eller Pattedyr med fire Hænder	
[Simia]	34
Orangutang [Simia Satyrus]	—
Absfægtens forskjellige Arter:	35
Langarmet Abe [S. Longimana]	—
Almindelig Abe [S. Sylvanus]	—
Markat [S. Cynomolgus]	—
Makako [S. Cynocephalus]	—
Bavian [S. Sphinx]	—
Sagoin [S. Iacchus]	—
Maki [S. Lemur]	—

Anden Klasse

Om Pattedyr uden-Haar. [Horn]	
§ 1 Elefanten [Elephas]	36
Om en større uddød Art, kaldet Mammouth	38
§ 2 Antadyret 3: Tapiretten [Tapirus]	—
§ 3 Hæhesten [Hippopotamus]	39
§ 4 Rinoseros 3: Røshornet [Rhinoceros]	40

Pattedyr, tredje Klasse.

Om Røddyr 3: de levende Dyr [Fera]	
I. Store Rødderarter:	
§ 1, Løven [Felis Leo]	41

	Side
§ 2. Tigeren [Felis Tigris]	42
A. Leoparden [F. Leopardus]	43
B. Pantheren [F. Pardus]	—
C. Unzen [Felis Uncia]	—
D. Jaguaren 3: Tigerkatten [F. Onca]	—
E. Djeloten 3: Vårderkatten [F. Pardalis]	—
F. Jaguaren [F. Concolor]	—
II. Mindre Kattearter:	

G. Løffen [Felis Lynx]	44
H. Karakalen [F. Caracal]	—
Angorisk Kat	—
I. Ratten [F. Catus]	—

 En Ufvigelse her til Lands 45

III. Hundeslægten:

§ 3. Hvænen 3: Svinehunden [Canis Hyæna]	45
A. Den orientalske Hvæne [C. H. Orientalis]	46
B. Den plettede Hvæne [C. H. Crocuta]	—
§ 5. Ulven [C. Lupus]	—
§ 6. Jakal 3: Skakalen 3: Guldulven [C. Aureus]	47
§ 7. Ræven [C. Vulpes]	—
§ 8. Hunden [Canis]	48
Forstjellige Slags Hunde	49

Pattedyr, fjerde Klasse.

— Om de pladsfodede rævende Pattedyr [Plantigrada]	—
Bjørneslægten:	50
§ 1. Hvidbjørnen 3: Isbjørnen [Ursus Maritimus]	—
§ 2. Landbjørnen 3: den sorte Bjørn [U. Arctos]	51

IV

	Side
§ 3. Brokken α : Grævlingen [Ursus Meles]	52
§ 4. Honninggrævlingen [U. Mellivorus]	53
§ 5. Jævnen [U. Gulo]	—
§ 6. Koati [U. Nasua α : Viverra Nasua]	54
§ 7. Bassebjørnen α : Rafunen [Ursus Lotor]	—
§ 8. Kinkaju α : Poto [Viverra Caudivolvula]	—
§ 9. Ichneumon α : Pharaosrotten [V. Ichneumon]	55

Pattedyr, femte Klasse.

ste Klasse indeholder de rivende Pattedyr, som gaae paa Enden af Tæerne, eller Væsel- og Odderlægten.

§ 1. Den almindelige Odder α : Ferskvandsodderen [Mustela Lutra]	56
§ 2. Havodderen [M. Lutris]	57
§ 3. Hermelinen α : den store Væsel [M. Erminea]	58
§ 4. Væselen α : den almindelige, Lækatten [M. Vulgaris]	—
§ 5. Steenmaaren α : Maaren, Birkemaaren, Huusmaaren [M. Foina]	59
§ 6. Skovmaaren α : Espemaaren [M. Martes]	60
§ 7. Fritten [M. Furo]	—
§ 8. Jideren [M. Putorius]	—
§ 9. Tigerjilderen [M. Saimatica]	61
§ 10. Zorilla α : den kaspiske Jilder [M. α : Viverra Zorilla]	—
§ 11. Zobelen [Mustela Zibellina]	62
§ 12. Stinkdyret [M. Putida]	63
§ 13. Chinchon [Viverra α : Mustela Mephitis]	—

Pattedyr, sjette Klasse.

Indeholder Desmerkattene (Viverra)		Eide
§ 1.	Civetten [Viverra Civetta]	64
§ 2.	Zibetkatten [V. Zibetha]	64
§ 3.	Sjenetten [V. Genetta]	—

Pattedyr, syvende Klasse.

7de Klasse, indeholder de fodhændede [Pedimana] rivende Pattedyr, som og kaldes Pungedyrene
 1: Didelpher [Didelphis]

§ 1.	Carigen 1: Pungerotten [Didelphis Oposum]	65
	De forskjellige flere Arter af samme, Krebbederren, Maniku, Marmosen, Rajopolin, Yapok og Tuan	66
§ 2.	Dasyuren [D. Maculata]	—
§ 3.	Phalanger [D. Orientalis]	—
§ 4.	Den flyvende Phalanger [D. Volans]	—
§ 5.	Kanguru 1: den asiatiske Hare [D. Gigantea]	67
	A. Den store Kanguru [D. Gigantea]	67
	B. Silander [D. Brunii]	—
	C. Den rotteagtige Kanguru [D. Murina]	—

Ottende Klasse.

Om de rivende plattsodede Pattedyr af Igler- og Muldsvarpestægten, samt Spidsmusene.

§ 1.	Igler 1: Pindsvin [Erinaceus]	69
------	-------------------------------	----

	Side.
A. Det almindelige Pindsvin d: Igel [Erinaceus] Europæus]	69
B. Tenreken [E. Ecaudatus]	70
C. Lendraf [E. Setosus]	—
D. Den stribede Tenrek [E. semispinosus]	—
§. 2. Spidsmusene [Sorex]	—
I. Indenlandske Spidsmus:	
A. Den almindelige Spidsmus [Sorex Mus Ara- neus]	—
B. Vandspidsmusen [S. Fodiens]	—
C. Spidsmusen med sammensnæret Hale [S. Con- strictus]	—
II. Udenlandske Spidsmus:	
A. Moskus-Spidsmusen [Sorex Moschatus]	—
B. Muldvarp-Spidsmusen [S. Aquaticus]	71
C. Den forgyldte Spidsmus d: Guldmuldvarpen [S. Auratus]	—
III. Muldvarpe, (Talpa)	
A) Den almindelige Muldvarp [Talpa Europæa]	—
Om Muldvarpens Odelæggelse	72
B) Den kamnæbde Muldvarp [T. d: Sorex Cristatus]	74

Pattedyr, niende Klasse.

9de Klasse indeholder de flyvende rivende Pattedyr,
eller Slaggermusene (Vespertilio) Nogle falde dem
Aftenbakker.

§ 1. Vampyrer d: Blodsugeren [Vespertilio Vampyrus]	75
---	----

361	Side.
§ 2. Den almindelige Flagermus [Vespertilio Murinus]	76
Den langørede Flagermus [V. Auritus]	—
8 forskellige Arter andre	—

Pattedyr, tiende Klasse.

10de Klasse indeholder Pattedyrene uden Sjørner tænder eller Gnaverne. (Glires.)	77
§ 1. Det fremmede Pindsvin v : Pindsvinet [Hystrix Cristata]	78
Quandu [H. Prehensilis]	—
§ 2. Haren [Lepus Timidus]	—
§ 3. Kaninen [L. Cuniculus]	80
§ 4. Vika [L. Alpinus]	81
§ 5. Fiddytet v : Daman, Klippegrævlingen, [Hyrax]	82
§ 6. Halvkaninen v : Kavier [Cavia]	—
A. Kavia v : amerikansk Vandsvin [Cavia Capybara]	—
B. Det ostindiske v : indiske Svvin [C. Cobaya]	—
C. Paka [C. Paca]	83
D. Aguti [C. Aguti]	—
§ 7. Bøveren v : Kastoren [Castor Fiber]	—
§ 8. Egern [Sciurus]	87
A. Det almindelige Egern [Sciurus Vulgaris]	—
B. Palme-Egernet [Sc. Palmarum]	88
C. Taguanen [Sc. Petaurista]	—
D. Det flyvende Egern Sc. Volans]	—
§ 9. Hamsteren [Mus Cricetus]	89
§ 10. Murmeldyrer [Arctomys]	90

	Side.
A. Det alpske Murmeldyr α : Marmotten [Mus Marmotta]	91
B. Det polske Murmeldyr α : Bobak [Mus Arctomys]	—
C. Det kanadiske Murmeldyr α : Monax [Mus Monax]	92
D. Sussik α : Sifel [M. Citellus]	—
§ 11. a) Rotteslægten [Mus]	—
Om deres stærke Formerelse	93
Om Midler til at fordrive dem	95
A. Den almindelige Rotte [Mus Rattus]	97
B. Vandringrotten [M. Decumanus]	98
C. Karako [M. Caraco]	—
D. Vandrotten [M. Amphibius]	—
E. Lemænd α : Fieldmus [M. Lemmus]	99
Deres Udbandringer	—
F. Sokor [M. Aspalax]	—
G. Muldvarperotten [Rattus Talpa]	100
H. Ondrata α : Zibethrotten [Mus Zibethicus]	—
b) Soverne.	
I. Soveren α : Sydsoveren [M. Glis]	—
K. Eegsoveren [M. Quercinus]	—
L. Hasselsoveren [M. Avellanarius]	—
M. Tamarisksoveren [M. Tamaricinus]	101
N. Den langbenede Sover [M. Longipes]	—
c) Springerne α : de Gamles tobenede Rotter:	
O. Jerboa [Mus Sagitta]	—
P. Uaktaga [M. Iaculus]	—
Q. Den kapse Springer [M. Caffer]	—

	Side.
Om nogle Notter som spises	101
d) Museflægten:	
§ 12. A. Hnuds musene [Mus Musculus]	101
B. Markmusen [M. Arvalis]	102
C. Skovmusen [M. Silvaticus]	—
D. Blindmusen [M. Typhlus]	—

Pattedyr, ellefte Klasse.

11te Klasse indeholder Pattedyr, som mangle

Sortænder og de tandløse (Edentula.)

§ 1. Myreslugerne [Myrmecophaga]	103
A. Den store Myresluger [Myrmecophaga tubata]	104
B. Tamandua [M. Tamandua]	—
C. Den lille Myresluger [M. Didactyla]	—
D. Den piggede Myresluger [M. Echidna]	—
E. Skjælddyret og Myreslugeren med Skjæl [M. Manis]	105
§ 2. Dryfteropen [M. Capensis]	—
§ 3. Armadillen og Harnisdyyret [Dasypus]	106
§ 4. Dobendyyret og Dræveren, Ai. [Bradypus]	107
A. Ai [Br. Tridactylus]	108
B. Unau [Br. Didactylus]	—

Pattedyr, tolvte Klasse.

12te Klasse indeholder Pattedyrene med een ufløstet

Sov eller: de heelhovede (Solidungula) 108

§ 1. Hesten [Equus Caballus]	109
--------------------------------	-----

Register 2.

	Side.
§ 2. Efelet 3: Afenet [E. Afinus]	112
Muulefelet [Equis Hinnus]	113
§ 3. Zebra [E. Zebra]	—
§ 4. Qvagga [E. Qvagga]	114

Pattedyr, trettende Klasse.

13de Klasse indeholder Pattedyr med fløftet Sov, eller to Kløver, 3: de drøvtbyggende (Ruminantia)

A. Kameelslægten [Camelus]

§ 1. Kamelen med een Puffel 3: Dromedar [Camelus Dromedarius]	115
Toppufflet Kameel 3: Trampeldyr [C. Bactrianus]	116
§ 2. Kamelgeed 3: Geed: Kameel, Lama, Glama, Guanako [C. Glama]	117
§ 3. Bigunnadyret 3: Saarekamelen, Pafos [Camelus Vicugna]	118

B. Mosskuddyrene [Moschus]

§ 4. Mosskudhjorten 3: Bisamdyret, Desmerdyr [Moschus Moschiferus]	119
§ 5. Dverghjorten 3: Memina [M. Memina]	119

C. Hjorteflægten [Cervus]

§ 6. Hjorten 3: Kronhjort, [Cervus Elaphus]	120
§ 7. Daadyret 3: Daa, Daahjort [C. Dama 3: Platyceros]	121
§ 8. Raadyr 3: Raa [C. Capreolus]	122
§ 9. Reensdyr 3: Reen, Reenshjort [C. Tarandus]	123
§ 10. Elsdyr 3: Elg, Elgur, Elshjort [C. Alces]	125

D. Kamelopardslægten [Camelopardalis] Side.

§ 11. Kameloparderen 3: Giraffen [Camelopardalis Giraffa] 126

E. Antilopeslægten [Antilope]

§ 12. Nylghan [Antilope Picta] 127

§ 13. Gensen 3: Wildbukken, [A. Rupicapra] —

§ 14. Pavian [A. Orys] —

§ 15. Gazellen 3: Antilopen [A. Dorcas] 128

§ 16. Saiga [A. Saiga] —

§ 17. Rududyret [A. Strepliceros] —

F. Bukkeslægten [Capra]

§ 18. Geedebukken 3: Huusbukken [Capra Hircus] 129

§ 19. Ungorisk Geed [Capra Hircus Angorensis] 131

§ 20. Steengeden 3: Steenbukken [C. H. Ibex] 132

En afrikansk Buk [Ovis Aries Aversis] —

G. Faareslægten [Ovis Aries]

§ 21. Islandsk Faar [O. A. Polycerata] 133

a) Spansk Faar [O. A. Hispanica] 138

b) Engelsk Faar [O. A. Anglica] —

c) Arabisk Faar [O. A. Arabica] —

d) Indiansk Faar 3: Udmain [O. A. Indica] 139

H. Oreslægten [Bos Taurus]

§ 22. Uroren [Bos Taurus Urus] 140

§ 23. Vukkeloren 3: Biffong [B. T. Bison 3: B. T. Indicus Major] 141

§ 24. Biffeloren 3: Biffel [B. T. Bubalus] —

§ 25. Den kaspiske Biffel [B. T. Caffer] 142

§ 26. Den tibetiske Biffel [B. T. Grunniens] 143

- § 27. Oxen 3: den tamme Europæiske [B. T. Domestica Europæa] 143

Pattedyr, fjortende Klasse.

14de Klasse indeholder Svineslægten eller de tykhudede Pattedyr (Pachydermata)

- § 1. Svinet 3: det tamme Sviin [Sus Domesticus] 147
 A. Bildsviin 3: Bildbasse [S. Scrofa] 148
 § 2. Tajassu 3: Mostussvinet [S. Tajassu] 150
 § 3. Babirusfen 3: Hjortesvinet [S. Babirusa] 151
 § 4. Æthiopisk Sviin [S. Æthiopicus]
 Det ganeiske Sviin 152
 Det afrikanske Sviin [Sus Africanus]

Pattedyr, Femtende Klasse.

Femtende Klasse indeholder Søpattedyrene [Amphibia]

- A. Sælhundene 3: Robbeslægten [Phoca] 153
 § 1. Sælhunden 3: Sæl, Robbe, [Phoca Vitulina] —
 § 2. Søloen 3: Manatt [Trichechus Manatus] 155
 § 3. Den glatte Søsløve [Phoca Leonina] 156
 § 4. Den laadne Søsløve [Ph. Iubata] 157
 § 5. Søbjørnen [Ph. Ursina] —
 B. Hvalrosser [Trichechus] —
 § 6. Hvalros 3: Rosmul [Tr. Rosmarus] 158
 § 7. Dugung [Tr. Dugung] —

Pattedyr, sextende Klasse.

16de Klasse indeholder de fiskeagtige Pattedyr

∴ Hvalfiskeslægten (Cetacea)

- § 1. Den store grønlandske Hval ∴ Hvalfisken
[Balæna Mysticetus] 159
- § 2. Nørhvalen [B. Physalus] 163
- § 3. Nordkaperen ∴ Springereren, Springhvalen,
[Delphinus Orca] —
- § 4. Narhvalen ∴ Eenhorningsfisken [Physeter Orca
∴ Monodon] 164
- § 5. Kassefjotten ∴ Potfisken [Physeter] 165
- A. Den store Kassefjot [Physeter Maximus] —
- B. Den egentlige Kassefjot [Ph. Macrocephalus] —
- § 6. Marsvinet [Delphinus Phocæna] 166
- § 7. Tumlere [Delph. Delphis] —

Anden Bog, om Fuglene

Om Fuglenes Bygning, Næring, Færdigheder og Opholdssteder	167
Deres Inddeling i 7 Klasser	175

Fugle, første Klasse.

1ste Kapitel. Fugle af første Klasse, der indeholder
Strudseflægten (Struthio)

§ 1. Strudsen [Struthio Camelus]	176
§ 2. Kasuaren [Str. Casuarius o: Rhea Brissonii]	180
§ 3. Tuiuen o: den amerikanske Struds [St. Americanus]	181
§ 4. Dronten [Didus Ineptus] dens Beskrivelse med
Tviel om dens Tilværelse	—

Fugle, anden Klasse.

2det Kapitel. Fugle af anden Klasse, der indeholder
Kovfuglene [Accipitres]

A. Gribbene [Vultur.]

§ 1. Kondoren [Vultur Gryphus]	183
§ 2. Gribkongen o: Munkegribben [V. Papa]	184
§ 3. Den brunrøde Grib [V. Fulvus]	185
§ 4. Hadselgrib o: Jordgribben [V. Percnopterus]	—
§ 5. Auragribben [V. Aura]	—
§ 6. Den almindelige o: askefarvede Grib [V. Cinereus]	186
§ 7. Lammegrib o: den flæggede Grib [V. Barbatus]	—

	Side.
§ 8. Haregribben [Vultur Cristatus]	186
B. Falkeslægten eller vore Ørne, Høge og — Glenter [Falco]	
§ 1. Landørn 2: Guldnørn, Steenørn, Fjeldørn, — Kongenørn [Falco Chrysætos]	188
§ 2. Den brune 2: almindelige Ørn [F. Fulvus]	189
§ 3. Den lille Landørn 2: Undørnen [F. Melanetus]	—
§ 4. Den store Havørn 2: Gaasørn, Beenbrækker, [F. Osifragus]	—
§ 5. Fiskegøven 2: Flodørnen [F. Haliaetus]	190
§ 6. Fiskeørnen [F. Albicilla]	—
§ 7. Duehøgen 2: Storhøgen [F. Palumbarius]	191
§ 8. Spurvehøgen [F. Nifus]	—
§ 9. Ringelhøgen [F. Pyrargus]	—
§ 10. Blaaehøgen [F. Cyaneus]	—
§ 11. Sumpøgen og § 12 den rustfarvede Høg [F. Æruginosus]	—
§ 13. Glenten [F. Milvus]	192
C. Egentlige Falke.	
§ 14. Den hvide Falk 2: Edelfalken, Girofalk, [F. Candicans]	193
§ 15. Den almindelige Falk [F. Gentilis]	—
§ 16. Lørfalken 2: Trøefalken [F. Subbuteo]	194
§ 17. Ristefalken 2: Kirkehøgen [F. Tinunculus]	—
§ 18. Den lille Falk [F. Æsalon]	—
D. Uglerne [Strix]	
§ 19. Steenuglen 2: Bieruglen [Strix Bubo]	195

	Side.
§ 20. Den store Hornugle [Strix Otus]	195
§ 21. Den lille Hornugle [S. Scops]	196
§ 22. Natuglen [S. Aluco]	—
§ 23. Den brune Ugle 3: Branduglen [S. Stridula]	—
§ 24. Kirkeuglen 3: Taarnuglen [S. Ulula]	—
§ 25. Perleuglen 3: Størugle [S. Flammea]	—
§ 26. Dørguglen 3: Krøuglen [S. Paserina]	—
§ 27. Den store hvide Dagugle 3: Sneenglen [S. Nyctæa]	197
§ 28. Falkenglen [S. Accipitrina]	—

Fugle, tredje Klasse.

3die Kapitel. Fugle af tredje Klasse eller Hønseslægten (Gallina)

§ 1. Smaahøns 3: Gaardhøns [Phasianus Gallus]	198
De forskjellige Afarter, saasom: Gumpenhøns, spanske Høns, Dørgenhøns, Purhøns, Uldhøns, Indianske Høns og Negerhøns	200
§ 2. Ralkunste [Meleagris Gallopavo]	201
Den hornede Ralkun 3: den bengalske [M. G. Cornutus]	204
§ 3. Kurasserne 3: Skriggerne [Crax]	
A. Den sorte Kurasso [Crax Nigra]	—
B. Høfko	205
C. Pauxi 3: Kusco	—
D. Mitu	—

 Fugle, fjerde Klasse.

Tjerde Kapitel. Fugle af fjerde Klasse, der indeholder

Strandfuglene (Grallæ)

	Side.
§ 1. Storken [<i>Ardea Ciconia</i>]	222
§ 2. Hejren [<i>Ardea</i>]	224
A. Den graa Hejre [<i>Ardea Cinerea</i>]	—
B. Den hvide Hejre [<i>A. Garzetta</i>]	225
C. Solbhejren [<i>A. Argentea</i>]	—
D. Nordrummen [<i>A. Stellaris</i>]	—
E. Nathejren [<i>A. Nycticorax</i>]	226
Flere Hejrearter	—
§ 3. Tranen [<i>Grus</i>]	—
A. Den almindelige Trane [<i>Ardea Grus</i>]	227
A. Jomfrutranen o: den numidiske Jomfru [<i>Ardea Virgo</i>]	228
C. Den hvide Trane [<i>A. G. Leucogeranos</i>]	—
D. Krontranen o: kaspiske Trane [<i>A. G. Pavonina</i>]	229
§ 4. Sabiruen o: den brasilianske Stork [<i>Mycteria</i>]	230
§ 5. A. Ibis o: den hvide Ibis [<i>Tantalus Ibis</i>]	—
A. Den sorte Ibis	—
C. Guara o: den røde Ibis	—
D. Skovpelikanen [<i>T. Loculator</i>]	231
E. Den seglnebbede Tantalus [<i>T. Falcinellus</i>]	—
§ 6. Flamingo [<i>Phoenicopterus Ruber</i>]	—
§ 7. Horndrageren o: den brasilianske Trane [<i>Palamedea Cornuta</i>]	233

	Side.
§ 4. Penelope [Penelope]	205
§ 5. Trappen 3: Trappegaasen [Otis]	206
A. Den store Trappe [Otis Tarda]	—
B. Den lille Trappe 3: Dbergrappe [O. Tetrax]	208
C. Hogle Trappearter fra de andre Verdensdele	—
§ 7. Perlehønen [Numida]	—
— Afarter af Perlehøns	209
§ 8. Fasanen [Phasianus]	210
A. Den almindelige Fasan [Phasianus Colchicus]	211
B. Guldfasanen [Ph. Picus]	—
C. Sølvfasanen [Ph. Nycthemerus]	—
D. Argusfasanen [Ph. Argus]	212
§ 9. Waafuglen 3: Waan [Pavo]	—
A. Den almindelige Waafugl [Pavo Cristatus]	213
B. Den kinesiske 3: thibetiske Waafugl [P. Bicalcaratus]	214
C. Impeys Waafugl [P. Impeyanus]	—
§ 10. Aarfugle 3; Uhrfugle [Tetrao]	—
A. Tiuren [Tetrao Urogallus]	215
B. Uhrhøns [T. Tetrix]	216
C. Hjerpen [T. Bonasia]	217
D. Kypen [T. Lagopus]	—
E. Den almindelige 3: graa Aærhøne [T. Perdrix]	218
F. Den røde Aærhøne [T. P. Rufus]	—
G. Frankolinen [T. P. Francolinus]	—
H. Bagtler [T. Coturnix]	219
§ 11. Duen [Columba]	—

- § 8. Trompetfuglen [*Sophia Crepitans*] 232
- § 9. Slangæderen : Slangefalken, Sekretærfuglen
[*Serpentarius*] 233
- § 10. Skæffuglen : Krebsæderen [*Cancroma*] 233
- § 11. Skuffelnebben : Skaalneb, Skøegaas [*Platalea*] —
- A. Den hvide Skuffelneb [*Platalea Leucorodia*] 234
- B. Den røde Skuffelneb [*Pl. Ayaja*] —
- C. Dvergskuffelen [*Pl. Pygmaea*] —
- § 12. Rlyden [*Recurvirostra*] 234
- § 13. Regnpiere [*Charadrius*] —
- A. Brøkfuglen : Jeylen [*Ch. Pluvialis*] 235
- B. Præstekraven : Sandrønnen, Strandsneppe,
[*Ch. Hiaticula*] —
- C. Strandløe : Rysen [*Ch. Alexandrinus*] —
- D. Pomerantsefuglen [*Ch. Morinellus*] —
- E. Styltegiængereren [*Ch. Himantopus*] —
- § 14. Strandløbere [*Tringa*] —
- A. Biben : Rivit [*Tringa Vanellus*] 236
- B. Bræushanen [*Tr. Pugnax*] —
- C. Hørsegumner : Hørsegøg, Skoddefoll [*Tr.*
Ocropus] 237
- § 15. Snepper [*Scolopax*] —
- A. Skovsneppen : Holtsestneppen [*Scolopax Rusticola*] —
- B. Bekkafinen [*Sc. Gallinago*] 238
- Enkelte og dobbelte Bekkafiner —
- C. Dydneppen [*Sc. Limosa*] —
- D. Rødbenen [*Sc. Totanus*] —

	Side.
E. Regnsposen [Sc. Arcuata]	238
F. Den lille Svøve [Scolopax Phæopus]	—
G. Den røde Svøve [Sc. Rubra]	—
§ 16. Strandsturen ∴ Strandstaden [Hæmatopus Ostrælegus]	—
§ 17. Snarrer [Rallus]	—
A. Skosnarre ∴ Aferrixe [Rallus Crex]	239
B. Den store Vandsnarre [R. Aquaticus]	—
C. Den lille Vandsnarre [R. Porzana]	—
§ 18. Bliksfugle ∴ Vandhøns [Fulica]	—
A. Vandhønen [Fulica Chloropus]	240
B. Den sorte Vandhøne [F. Atra]	—
C. Sultanhønen [F. Porphyrio]	—
§ 19. Sporevingerne [Parra]	241

Fugle, femte Klasse.

Semte Kapitel. Fugle af 5te Klasse, der indeholder
Svømmefuglene [Anseres]

1. Pelikanen [Pelecanus]	243
A. Den almindelige Pelikan [Pelecanus Onocrotalus]	—
B. Skarven ∴ Rulpelikanen, Stranddravn [P. Carbo]	244
Mindre Skarver: Sletbak og Topskarv	—
C. Fregatfuglen [P. Aquilus]	—
D. Havsulen ∴ Tossefuglen [P. Basanus]	245
§ 2. Straarumper ∴ Tropikfugle [Phæton]	—
A. Den flyvende Straarumpe	—
B. Den svømmende Tropikfugl	—
§ 3. Slangefuglen [Plotus]	—

	Side.
§ 4. Albatrossen : det kængste Saar [Diomedea]	246
§ 5. Stormfuglen [Procellaria]	—
A. Søron Fæder : Pintado [Procellaria Glacialis Minor]	—
B. Søhesten : Ubeskræfuglen [P. Pelagica]	247
§ 6. Sønebber : Vandstærren [Rhincops]	—
§ 7. Terner [Sterna]	—
A. Søpalen : Hætteternen, Tændeløber [Sterna Hirundo]	—
B. Blaaternen [S. Nigra]	—
C. Den dumme Terne [S. Srolida]	—
§ 8. Maage : Strandmaager [Larus]	248
A. Svartbagen [Larus Maximus]	—
B. Den graa Maage : Graaakken, Hestemaagen [L. Canus]	—
C. Sildemaagen : den brune Maage [L. Fulcus]	249
D. Snyltemaagen : Struntjægeren [L. Parasiticus]	—
§ 9. Vender [Anas]	—
A. Svanen [Anas Cygnus]	—
B. Svanegaasen : den spanske Gaas [A. Cygnoides]	251
C. Den tamme Gaas [A. Anser Domestica]	—
D. Wildgaasen : Graagaasen, Klingergaas, Anas gergaas, Rørpegaas [A. A. Campestris]	252
E. Rødgaaasen : Røddergaas, Trøegaas. [A. A. Bernicla]	—
F. Sneegaasen [A. A. Nivalis]	253
Maade at fede Gææs hastig paa	—
G. Edderfuglen : Eddergaas [A. A. Mollissima]	254

H. Den almindelige tamme And [Anas Boschas]	255
Bilde Under: a. Stofanden	—
b. Nibeanden [A. Penelope]	—
c. Den sorte And [A. Nigra]	—
d. Gravanden o: Brandanden, Gravgaas [A. Tadorna]	—
e. Zurpan [A. Rutila]	—
f. Hvinanden o: Dvækerand [A. Clangula]	256
g. Lopand o: Troidand [A. Fuligula]	—
h. Rrifand [A. Creccia o: Quercedula]	—
i. Sluand o: Stuffeland [A. Clypeata]	—
k. Den tortfiske And o: Mofkusand [A. Moscata]	—
l. Den kinesiske And [A. Galericulata]	—
§ 10. Skræffer [Mergus]	
A. Fiskeanden [Mergus Merganser]	257
B. Den hvide Nonne o: Hvidfiden [M. Albellus]	—
§ 11. Dykkerne [Colymbus]	
A. Lomten [Colymbus Arcticus]	258
B. Nordlands Lom	—
C. Den toppede Lom [C. Cliftatus]	—
D. Erledykkeren [C. Urinator]	259
E. Den lille Lom [C. Minor]	—
F. Imber [C. Imber]	—
G. Lomvien [Alca Lomvia]	—
H. Søduen o: Lejsten [C. Grylle]	—
§ 12. Alkerne o: Nalgerne [Alca]	—

	[Aurora Borealis] Side.	
A. Søapegsjen 2: Lundfalle [Alca Arctica]		260
B. Klubaffen		—
C. Den spidnebbede Alf		261
§. 13. Sidtgiassene [Aptenodytes]		
A. Den store 2: patagoniske Sidtgaas [Aptenodytes Patagonica]		262
B. Den magellanske [A. Papua]		—
C. Den lille Pingvin [A. Chrysolome]		—

Fugle, siette Klasse.

Siette Kapitel. Fugle af 6te Klasse, der indeholder:
de flatrende Fugle [Scanfores.]

§ 1. Sætter [Picus]		
A. Sortspetten [Picus Martius]		263
B. Grønspetten [P. Viridis]		—
C. Rødspetten [P. Major]		264
§ 2. Bendehalsen [Iynx Torquilla]		—
§ 3. Jakamaren [Galbula]		—
§ 4. Giegen 2: Ruffen [Cuculus Canorus]		—
§ 5. Honninggiøg [Cuculus Indicator]		265
§ 6. Turako [Cuculus Perla]		—
§ 7. Kuruku [Trogon]		266
§ 8. Elstregfuglen [Bucco]		—
§ 9. Heberfuglen [Ramphastos]		—

§ 10. Papegøien [Psittacus]	267
Førstkiellige Papegøjearter	—

Fugle, syvende Klasse.

Syvende Kapitel. Fugle af 7de Klasse, der inderholder de spurveagtige Fugle [Passeres.]

§ 1. Tornskader 3: Slagtere [Lanius]	—
A. Den graa Tornskade 3: Bøgteren [Lanius Excubitor]	269
B. Den lille graa Tornskade [L. Collurio Minor]	—
C. Den rødhovedede Tornskade [L. Collurio]	—
§ 2. Bluesnappere [Muscicapa]	270
A. Den plettede Bluesnapper [Muscicapa Grifola]	—
B. Den sortryggede Bluesnapper [M. Aticapilla]	—
§ 3. Kramsfugle 3: Drosler [Turdus]	—
A. Den dobbelte Kramsfugl [Turdus Viscivorus]	—
B. Snarredroslen [T. Bilaris]	—
C. Røddroslen [T. Iliacus]	—
D. Blåkransfuglen [T. Musicus]	271
E. Ringdroslen 3: Præstekraven [T. Torquatus]	—
F. Svølsort [T. Merula]	—
G. Røddroslen [T. Arundinaceus]	—
H. Den amerikanske Sangdrosfel [T. Polyglottus]	—
I. Rosendroslen T. Roseus]	—
§ 4. Sidenbandsen 3: Søllerumpen [Ampelis Garrulus]	272
§ 5. Tanagrer [Tanagra]	—

	Side.
§ 6. Maisfuglen [Gracula]	272
Minofuglen [Gracula Religiosa]	—
§ 7. Ravnslægten [Corvus]	273
A. Den sorte Ravn [Corvus Corax]	—
B. Bjergravn : Alpekrage [C. Graculus]	274
C. Blaaraagen [C. Corone]	—
D. Raagen : Kornkragen [C. Frugilegus]	—
E. Krage [C. Cornix]	—
F. Allise : Raa [C. Monedula]	275
G. Skade [C. Pica]	—
H. Skovskade [C. Glandarius]	276
I. Røddekrigen [C. Cariocaractes]	—
§ 8. Ellekragen [Coracias Garrula]	277
§ 9. Røsehornsflugl [Buceros]	278
§ 10. Paradisflugl [Paradisea]	279
§ 11. Oriolen [Oriolus]	280
A. Pirolen [Oriolus Galbula]	—
§ 12. Stæren [Sturnus]	—
A. Den almindelige Stær [Sturnus Vulgaris]	281
B. Båndstær [St. Cinclus]	282
§ 13. Kjernebiderslægten [Loxia]	—
A. Korsnebbet [Loxia Curvirostra]	—
B. Kirsebærflugl : Kjerneknæfter [L. Coccothraustes]	—
C. Dompapen [L. Pyrrhula]	283
D. Øvenskæn [L. Chloris]	—
§ 14. Spurveflægten [Fringilla]	—

	Side.
A. Graaspurv [Fringilla Domestica]	284
B. Skovspurv s: Markspurv [Fringilla Montana]	285
C. Vogfinke [F. Coelebs]	—
D. Dvælfkeren, nægte Vogfinke [F. Montifringilla]	—
E. Frist, Tornirist, Sidserønnike [F. Cannabina]	—
F. Sneefinke [F. Nivalis]	286
G. Stillsits [F. Carduelis]	—
H. Eisgen [F. Spinus]	—
I. Kanariefugl [F. Canaria]	287
§ 15. Berlingeflægten [Emberiza]	288
A. Enkefugl, Paradisøverling [Emberiza Paradiſea s: Vidua]	—
B. Sneespurv, Sneesot [E. Nivalis]	—
C. Gullspurv [E. Citrinella]	289
D. Hirsfugl, Kornlerke [E. Milliaris]	—
E. Hortulan [E. Hortulana]	—
§ 16. Mejserne [Parus]	290
A. Musøit, Moskøvit [Parus Major]	—
B. Blaamejse [P. Cæruleus]	—
C. Graamejse [P. Palustris]	—
D. Langhalede Meise [P. Caudatus]	291
E. Pendulinen [P. Pendulinus]	—
F. Topmeise [P. Cristatus]	—
G. Skægmeise [P. Bianchicus]	—
§ 17. Manakiner [Pipra]	—
A. Stortopped Manakin [Pipra Paroela]	—
B. Bjerghane, Klippehane [P. Rupicola]	292

	Side.
§ 18. Lerken [<i>Alauda</i>]	292
— A. Sanglerke [<i>Alauda Arvensis</i>]	—
— B. Englerke [<i>A. Pratensis</i>]	293
— C. Marklerke [<i>A. Campestris</i>]	—
— D. Toplekke [<i>A. Cristata</i>]	—
— E. Trælerke [<i>A. Arborea</i>]	—
Med flere Arter	—
§ 19. Bispstjerrelægten [<i>Motacilla</i>]	294
— A. Rattergalen [<i>Motacilla Luscinia</i>]	—
— B. Græsmutte [<i>M. Hippolais</i> ∴ <i>Curruca</i>]	295
— C. Havestade ∴ Rattergalens Horeunge [<i>M. Atricapilla</i>]	296
— D. Graatrist [<i>M. Modularis</i>]	—
— E. Spidslerke [<i>M. Ficedula</i>]	—
— F. Fuglekonge [<i>M. Regulus</i>]	—
— G. Stræddetfugl [<i>M. Sartoria</i>]	297
— H. Sjerdesmutte, Tømmeliden [<i>M. Troglodytes</i>]	—
— I. Den blaa Havrefugl [<i>M. Alba</i>]	—
— K. Den gule Havrefugl ∴ Svulpsink [<i>M. Flava</i>]	298
— L. Steenpikker, Steengylp [<i>M. Oenanthe</i>]	—
— M. Rødkjelt ∴ rødbrystet Bispstjert [<i>M. Rubecula</i>]	—
— N. Blodstjert [<i>M. Phoenicurus</i>]	299
— O. Blaabrystet Bispstjert [<i>M. Svecica</i>]	—
— P. Dyrkefugl ∴ brunbrystet Bispstjert [<i>M. Rubetra</i>]	—
§ 20. Svaler [<i>Hirundo</i>]	
— A. Huusvale [<i>Hirundo Domestica</i> ∴ <i>Rustica</i>]	300
— B. Marksvale [<i>H. Agrestis</i> ∴ <i>Urbica</i>]	—
— C. Digesvale ∴ Bakkvale [<i>Hirundo Riparia</i>]	—

	Side.
D. Kirkesvale ∴ Muursvale [H. Apus]	301
E. Den indiske Svale ∴ Salangane [H. Esculenta] — Episeltige Svalereder	—
§ 21. Aftenbakke ∴ Natravn [Caprimulgus Europæus]	302
§ 22. Spetmejsen, Blaaspetten [Sitta Europæa]	303
§ 23. Træløber ∴ Træpikker [Certhia]	—
A. Træløber ∴ almindelig Træpikker [Certhia Fa- miliaris]	303
B. Muurløber [C. Muraria]	—
§ 24. Kolibri ∴ Honningsfugl, Bluefugl [Trochilus]	304
§ 25. Hærfuglen, Hærpop, Bubber, [Upupa]	305
Den store Hærfugl ∴ Promeropen [Promerops]	306
§ 26. Momoten [Momotus]	—
§ 27. Bislugeren [Merops Apiator]	307
§ 28. Sjæfuglen [Alcedo ∴ Halcyon]	—
§ 29. Todier [Todus]	308

T r e d i e B o g.

Om Krybdyrene (Amphibia)

Krybdyrenes indvendige Bygning og Formerel- sesmaade m. v.	309
Deres Inddeling i 2 Klasser	310

Krybdyr, første Klasse.

Første Kapitel. Om Krybdyrene af 1ste Klasse eller de æglæggende fireføddede Krybdyr (Amphibia Reptilia.)

- § 1. Gjørbeen 2: Dgler [Lacerta]
- A. Krokodilen fra Nilstrømmen [Lacerta Crocodilus] 311
- B. Kaiman 2: den amerikanske Krokodil [L. Kaiman] 312
- C. Alligator [L. Alligator] 313
- D. Den ostindiske Krokodil [L. Gangetica] 314
- E. Leguanen [L. Igvana] —
- F. Kamæleon [L. Camæleon] 315
- G. Warøseren [L. Monitor] —
- H. Stinko [L. Stinko] —
- I. Gekko [L. Gecko] —
- K. Bastliffen [L. Basiliscus] 316
- L. Salamander [L. Salamander] —
- M. Den graa 2: almindelige Gjørbeen [L. Vulgaris] 317
- N. Den grønne Gjørbeen [L. Agilis] —
- O. Sumpgjørbeen [L. Palustris] —
- P. Bandgjørbeen [L. Lacustris] —
- Nogle flere Arter Gjørbeen og
Slangegjørbeen —
- § 2. Dragen [Draco] 319
- § 3. Skildpadder 2: Skildpadder [Testudo] —

I. Skildpadder.

A. Den grønne Skildpadde [Testudo Midas]	320
B. Karetten [T. Imbricata]	—
C. Væderskildpadden [T. Coriacea]	—

II. Landpadder:

D. Mudderskildpadden [T. Orbicularis]	—
E. Den geometriske Skildpadde [T. Geometrica]	321
F. Den grøfte Skildpadde [T. Græca]	—

§ 4. I. Frøer 3: Padder, Løser [Rana]

A. Røfrøen [Rana Ocellata]	322
B. Rildfrøen [R. Esculenta]	—
C. Landfrøen 3: den gule Frøe [R. Temporaria]	323
D. Peder Døes Frøe 3: Døens Løse [R. Bombina]	—
E. Løfrøen 3: Træfrøen [R. Arborea]	—

Om nedregnede Frøer, Frøernes seje Lid m. m. 324

II. Løser [Bufo]

F. Skruptødsen 3: Skruppetøse [Rana Bufo]	—
G. Pipatødsen [R. B. Pipa]	325

Pulveret af Løser, et opdaget Middel mod Skurb —

Krybdyr, anden Klasse.

Andet Kapitel. Om Krybdyrene af anden Klasse, eller de Krybdyr, som mangle Sædder, som kaldes Slangor (Serpentes)

Om Slangernes Dannelse, Gift og Rysdets Epselighed

	Side.
§ 1. Kømpeslange, Afguds-slangen, Oræleren, [Serpens Boa Constrictor]	327
§ 2. Klapperlange o: Ranglelange [S. Crotalus Hor- ridus]	328
§ 3. Ringslange [S. Amphisbæna]	329
§ 4. Nonkeslange [S. Cæcilia]	330
§ 5. Borteslange [S. Acrocordon]	—
§ 6. Anhagaslange [S. Anhaga]	—
§ 7. Skjoldslanger o: Snoge [Coluber]	—
A. Hugormen [S. Coluber Berus]	—
B. Apsis [S. C. Apsis]	331
C. Hornslange [S. C. Cerastes]	—
D. Brillslange [S. C. Naja]	—
E. Otterlange [S. C. Atropos]	—
F. Barmslange, Jomfrueslange [S. C. Domicella]	332
§ 8. Den egentlige Snog [S. C. Natrix]	—
Æskulapnsnogen [S. C. Æsculapii]	333
§ 9. Skjælslange [S. Angvis]	—
A. Staalormen, Blindormen, [S. Angvis Fragilis]	—

Fjerde Bog, om Fiske.

Fiskenes Bygning, Næringsmidler o. s. v.	334
Deres Inddeling i 6 Klasser	335

 Fiske, første Klasse.

 I Kapitel. Fiske af første Klasse eller Druffiske
 (Chondropterygii)

- § 1. Hajer 3: Haaer [Squalus]
- A. Haaefjæring [Squalus Charcharias] 339
- B. Ludsehajen 3: Havengelen [S. Squatina] 340
- C. Hammerhajen [S. Zygaena] 341
- D. Haamæreren 3: Hestehaj [S. Maximus] —
- E. Saugfisken [S. Pristis] —
- F. Tornhaj [S. Achantias] 342
- § 2. Havkat 3: Sødrage [Chimæra] —
- § 3. Røkker 3: Skader [Raja]
- A. Hætrokke [Raja Batis] 343
- B. Speilrotke [R. Miraletus] —
- C. Pigrotke [R. Pastinaca] —
- D. Sømtrotke [R. Clavata] 344
- E. Kramperotke [R. Torpedo] —
- § 4. Lampretter 3: Steensuere [Petromyzon]
- A. Havlampret [Petromyzon Marinus] 345
- B. Negeusjen [P. Fluviatilis] 346
- C. Bæsigel [P. Branchialis] —

Fiske, anden Klasse.

Andet Kapitel. Fiske af 2den Klasse 3: de
Giellesukte (Branchiofegi.)

- § 1. Størslægten [Accipenser] 347
 A. Den almindelige Stør [Accipenser Sturio] —
 B. Sterletten [A. Ruthenus] 348
 C. Liimfisk 3: Huusblasstør [A. Hulo] —
- § 2. Sødrage [Pegasus Draconis] —
- § 3. Naalefisk [Syngnathus]
 A. Søhesten [Syngnathus Hippocampus] 349
 B. Havnaal [S. Acus] —
 C. Koralsuer [S. Pelagicus] —
- § 4. Knivfiske [Centricus]
 A. Søsneppe [Centricus Scolopax] —
 B. Knivfisken [C. Scutatus] —
- § 5. Muurbrækker 3: Eenhornsfisk [Balistes] —
- § 6. Kufferfisk [Ostracion] 350
 Den topiggede Kufferfisk [Ostracion Cornutus] —
- § 7. Rug'efisk [Tetrodon] —
- § 8. Pindfisk 3: Havpindsviin [Diodon] 351
- § 9. Klumpfisk 3: Møllesteen [Mola] —
- § 10. Havtaster 3: Sødiæble [Lophius]
 A. Ulken [Lophius Piscatorius] 352
 B. Søflagermuus [Lophius Vespertilio] 353

	[Side.
C. Sæduse [Lophius Histrio]	353
§ 11. Bugfuger [Cyclopterus]	—

Fiske, tredje Klasse.

Tredie Kapitel. Siste af 3die Klasse, eller de
Barbugede (Apodes)

§ 1. Halefægten [Muræna]	
A. Den almindelige Hal [Muræna Angvilla]	354
B. Havaalen [Muræna Conger]	356
C. Murænen [M. Helena]	—
D. Cecilie [M. Cæcilia]	357
E. Leptocephalus [M. Leptocephalus]	—
§ 2. Sitteraal : den elektriske Hal [Gymnotus Electricus]	—
§ 3. Regaleken : Sildefist [Regalecus]	358
§ 4. Epidshalen [Trichiurus Lepturus]	—
§ 5. Slangefist : Graafkæg [Orphidium Barbatum]	—
§ 5. Sændaal : Tobisen [Ammodytes Tobianus]	—
§ 7. Søuld [Anarrhicas Lupus]	359
§ 8. Sværdfist [Xiphias Gladius]	—
§ 9. Dækkenfist [Stromateus]	360

Fiske, fjerde Klasse.

Fjerde Kapitel. Siste af fjerde Klasse, eller de
Strubefinnede (Iugulares)

§ 1. Livfist [Callionymus]	—
----------------------------	---

	Side.
§ 2. Stiernefuger [Uranoscopus]	361
§ 3. Petermand : Fjersting [Trachinus Draco]	—
§ 4. Torfslægten [Gadus]	—
A. Hvidsing [Gadus Merlangius]	362
B. Kulmund : Graasej [G. Carbonarius]	—
C. Lyren : den gule Kulmund [G. Pollachius]	—
D. Den almindelige : lille Torff [G. Callarias]	—
E. Rulle [G. Æglefius]	363
F. Dørgtorff [G. Miurus]	—
G. Rablian : Torff [G. Morrhu]	364
Torffens Tilberedning til Klipfist og Stokfist, m. m.	365
H. Bangen [G. Molva]	367
I. Lysing [G. Merluccius]	—
K. Qvabben [G. Lota]	368
§ 5. Qvabberne [Blennius]	—
A. Spretfist [Blennius Gunnellus]	—
B. Haleqvabbe : Halemoder [B. Viviparus]	369
§ 6. Puffefist [Kurtus Indicus]	—

Fiske, femte Klasse.

Femte Kapitel. Sisse af 5te Klasse eller de Brystfannede [Thoracici]

§ 1. Steenpikkerlægten [Cottus]	—
A. Knurhane : Knude [Cottus Cataphractus]	370
B. Søfforpion [C. Scorpius]	—
C. Steenpikker [C. Gobio]	—
D. Sobullen	371

	Sibe.
§ 2. Havskorpioner [Scorpæna]	371
§ 3. Spejlfisk: Sosmed, St. Veders Fisk [Zeus]	372
§ 4. Søhaner [Trigla]	
A. Gaffelfisk [Trigla Loricata]	—
B. Den røde Søhane [T. Cuculus]	373
C. Søsvalen [T. Hirundo]	—
D. Den flyvende Søhane [T. Volitans]	374
§ 5. Baandfisk [Capola]	—
§ 6. Skjelfisk [Lepidopus Argeuteus]	375
§ 7. Suesfisk: Skibsstandser [Echeneis Remora]	—
Leotsen [Echeneis Naucrates]	—
§ 8. Langhalen Bjergslæg [Macroufus]	—
§ 9. Slynder [Pleuronectes]	
A. Hellefloyder [Pleuronectes Hippoglossus]	376
B. Vigvarre [P. Maximus]	—
C. Rødspette [P. Platesa]	377
D. Den almindelige Slynder: Risse-Bøtte [P. Flesus]	—
E. Tunge [P. Solea]	378
Flere Slyndearter	—
§ 10. Rutling [Gobius]	—
§ 11. Mullen [Mullus Barbatus]	—
§ 12. Makreelslægten [Scomber]	
A. Makrelen [Scomber Scombrus]	379
B. Thunfisk [S. Thynnus]	380
C. Pigmakrel [S. Trachurus]	—
D. Bonetfisk [S. Pelamis]	—
§ 13. Hundestejle [Gasterosteus]	—

§ 14. Umberfiske [Sciæna]	Eide.	381
§ 15. Åbhorreslægten [Perca]		
A. Ferskvandsåbhorre [Perca Fluvialis]		—
B. Sandart [P. Lucioperca]		382
C. Horke [P. Cernua]		—
D. Ulben [P. Labrax]		383
E. Giftåbhorre [Venenosæ]		—
§ 16. Klipfiske [Chatædon]		—
§ 17. Papegøjsfiske [Scarus]		384
§ 18. Dorader [Coryphæna]		—
§ 19. Læbefiske [Labrus]		—
A. Junfergølt o: Søjunfer [Labrus Iulis]		385
B. Drosselfiske [L. Turdus]		—
C. Sortrøjed Læb-fiske [[L. Melops]		—
§ 20. Havbrasen [Sparus]		—
§ 21. Bodian [Bodianus]		—
§ 22. Sogøsfiske [Holocentrus]		—
§ 23. Lutian [Lutianus]		—

Fiske, sjette Klasse.

Siette Kapitel. Fiske af 6te Klasse eller de Bugfannede (Abdominales)

§ 1. Karpeslægten [Cyprinus]		
A. Den egentlige Karpe [Cyprinus Carpio]		386
B. Speilkarpe [Rex Cyprinorum]		387
C. Læderkarpe [C. Nudus]		—
D. Skægkarpe o: Barbe [C. Barbus]		—

	Side.
E. Sudeu [Cyprinus Tinca]	387
F. Guldsudeu [C. Tinca Aurea]	388
G. Grundling 3: Gryntling [C. Gobio]	—
H. Karudse [C. Carassius]	389
I. Steenkarudse [C. Gibellio]	—
K. Guldfisf 3: Guldkarpe [C. Auratus]	—
L. Næsefisf [C. Nasus]	390
M. Slire [C. Vimba]	—
N. Hæbling [C. Dobula]	—
O. Uland [C. Ieles]	—
P. Ulandblifke [Bipunctatus]	—
Q. Hvidskalle 3: Hvidfisf [C. Albula 3: Alburnus]	—
R. Elritse [C. Phoxinus]	391
S. Blaaspole [C. Aspius]	—
T. Skalle [C. Erytrophthalmus]	—
U. Rudskalle 3: Ruje [C. Rutilus]	—
V. Brasen [C. Brama]	392
X. Bunke [C. Ballerus]	393
§ 2. Mulletten [Mugil Cephalus]	—
§ 3. Flyvefisf 3: Bagtelkisf [Exocoetus Volitans]	—
§ 4. Fingerfisf [Polynemus]	394
A. Den femfingrede Fingerfisf [Polynemus Quinquarius]	—
B. Paradisfisf [P. Paradiseus]	—
§ 5. Årfisf [Atherina]	—
§ 6. Solbfisf, Solblære, Perlefisf [Argentina]	—
§ 7. Silb [Clupea]	—
A. Den almindelige Silb [Clupea Harengus]	395

	Side.
⊙ Sildens Tilberedning m. v.	396
B. Den store Silde Massfisk: Silde moder [C. Alofa]	398
C. Bretling: Brisling, Bladsild, Hvædsild, de saa kaldte Christiania Anstoser [C. Sprattus]	399
D. Anstos: Bytling, Cardelle [C. Encrasicolus]	400
Silde-og andet Fiskeri i Byen	—
§ 8. Mormyrer [Mormyrus]	403
§ 9. Lax [Salmo]	—
A. Den egentlige Lax [Salmo Salar]	404
Fiskenaaen og Tilberedningen af Manders Lax	405
B. Graalax [S. Eriox]	406
C. Laxørte [S. Trutta]	—
D. Ørte [S. Lacustris]	407
E. Forellen [S. Favis]	—
F. Blaalax [S. Wartmanni]	408
G. Maræner [S. Maræna]	—
H. Helt [S. Lavaretus]	—
I. Spelt [S. Thymallus]	410
K. Smelt: Stint, Lodde [S. Eperlanus]	—
L. Havs smelt [S. E. Marinus]	—
M. Karasiner [Characinus]	411
§ 10. Gjeddeslægten [Esox]	—
A. Ferskvands gjedde: eller Gjedde [Esox Lucius]	—
B. Hornfisk: Horn gjedde [E. Belona]	312
C. Beenstjelled Hornfisk [E. Osseus]	413
D. Brasiliansk Hornfisk [E. Brasiliensis]	—
E. Øglefisk [Elops Saurus]	—

	Side.
§ 11. Pibeſiſt α : Torriſ [Fiſſularia]	—
§ 12. Leverfiſt [Theutiſ]	—
§ 13. Malleslægten [Silurus]	—
A. Malſen [Silurus Glaniſ]	415
B. Langſtræg [S. Clariuſ]	—
C. Den elektriſke Malſe [S. Electricuſ]	416
D. Haleformig Malſe [S. Anguillariſ]	—
§ 14. Pantſerfiſt [Loricaria]	—
§ 15. Mudderiſt [Amia]	—
§ 16. Smerlinger α : Høiſeere [Cobitiſ]	—
A. Den almindelige Smerling [Cobitiſ Barbatula]	—
B. Dyndſmerling α : Vejrpøſet [C. Fofiſiliſ]	417
C. Steenſmerling [C. Tania]	—
D. Høiſeeren [C. Anablepſ Viviparuſ]	—
Kort Tillæg om Inſekter og Orme	418

Efterretning for Læſeren og Bogbinderen.

Pag 29 og 30 er omtrykt og findes nu paa Titellarket.
 Efter Pag. 165 indſættes Barrovs Figur af Eenhornet.
 Efter Pag. 314 ſættes Bladet hvorpaa den Oſtindiſke
 Krokodil, Salamandren og Slangefirbenen
 ere afbildede.
 Alleriſt i Bogen ſættes Bladet med Fortegnelsen over
 Forfatterens Skrifter og Forlagsartikler.

Indledning til Naturhistorien.

Mennesket er en uløkkelig Skabning, naar han ej kender sig selv og Tingene uden for sig. Hans store Ebnér til at udvide sine Kundskaber skaffe ham utallige Fornøjelser, der alle i sin Tid bidrage til, at han kan leve lykkelig. At faae rigtig Underviisning om Tingene i Verden, giver hans Forstand et nyt Lys, hans Villie en ny Kraft; han seer da, at han er ikke allene til for sin egen Skyld, ikke skabt for at spise, drikke og sove; men at han har mange Pligter at opfylde mod sine Medskabninger, for igjen at faae Hielp og Raad af dem; han føler, at de mange skabte Ting der tiene ham til Føde og Klæde, ere tilvælses for alle Mennesker, at man kun skaffer sig dem i større og mindre Mængde, eftersom man er slittig og har Indsigter til, og at den lade, uvidende og ulærvillige er foragtet af alle og med Rummer maae tiltrygle sig den Føde, andre have i Overflødighed; kort sagt: han forstaaer, at Mennesket behøver bestandig at lære noget nyttigt, for at være lykkelig blant Mennesker, for at hielpé den svage og uvidende til Rette med sine Kundskaber og Færdigheder og for at være et passende Led i Skabningens store Kjedé.

Ingen Videnskab er saa stor som Naturhistorien eller Kundskab om alle skabte Ting, ingen Videnskab hielper saameget til at blive gode Agerdyrkere, Gartnere, Huus:

holdere og Haandværkere; ja der er ingen Konst og ingen Lærdom saa vigtig for det Menneske, der skal hielpe sig selv og andre, som den. Uvidenhed i Naturhistorien har ofte voldet Mennesker Døden, Angest for Højer, Troldde og Dævle, og giver dem en Mistro til sig selv, saa de have sat deres Liid til Manere, Hexemestre, Spaagvinde og Gisslere, der have narret de lettroende og uanfærdige deres Penge fra og isteden for at gjøre dem lykkelige, skaffet dem flere Ulykker paa Halsen; og det er allerede en stor Ulykke at være saa ensfoldig, at troe: at andre kunne bedre sørge for vor Lykke, end vi selv.

Naturvidenskaben er dernæst den meest morende af alle, fordi den aldrig udtømmes, fordi der bestandig opdaages mere og mere i Henseende til Dyrenes og Planternes mange Arter og deres og Mineraliernes Brug for Menneskene; fordi vi derved lære at kiende de os skadelige Dyr, Planter og Mineralier, og derved at berede os paa Forsvar imod Dyrene og forsigtig Brug af giftige Planter og Dyr; fordi vi kunne skaffe os den uskyldigste Fornøjelse ved at undersøge og kiende de mange tusende Slags Skabninger, deres forskjellige Dannelses, Færdigheder og den dem medfødt Ene til at vedligeholde deres Slægt og forsvare sig mod deres Fiender, og

Endelig er Naturhistorien den værdigste og nyttigste for Mennesket. Han vogtes bedre i de ledige Timer fra Lasterne ved at kiende Gud af Naturen, end ved at kiende de Verden af dens Gierninger, og maae han ikke strax kiende Gud af Naturen? Den Orden der er i det Hele, den overmenneskelige Konst, hvormed endog Fluens Vinde og Træets Blad ere dannede, der dog saa hastig forgaae: den vise Indretning, at de glubste og skadelige

Dyr enten ere faa, eller holde sig langt fra Mennesker i de
 de Dyener og underjordiske Huler: den Frygt alle endog
 de vildeste Dyr have for Mennesker, uden hvilken det vilde
 le være umuligt for det værgeløse Menneske at forrette sin
 Gierning, ubehindret paa Jorden: den Kraft ethvert Dyr
 og enhver stor og liden Plante har til, ved Sæd, Æg,
 eller Unger at formere sig: den fuldstændige Skabning als
 le Dyr have, saavel Elefanten som Miden, saavel Hval
 fisken som Hundesteglen; den forskjellige Slags Føde ets
 hvert Dyr er anvist, da de ellers maatte opæde hinanden
 af Hunger; de forskjellige Maader de søge deres Føde paa;
 ja endelig den evige Viisdom, der indrettede det saa, at
 Dagen aldrig lader være at komme, naar Natten er forbi,
 og gav Verden den bestemte Gang i Luften, at den en
 Gang i 24 Timer drejer sig rundt om Solen og det i li
 ge lang Tid, saa at man forud kan udregne og bestemme
 det, er det ikke nogle af de meest usforstaaelige Ting for os?
 er vel nogen i Stand til at gjøre det efter? og see vi ej
 i hoer Ting, foruden de tusende andre Mærkværdigheder
 vi daglig kunde kiende og opdage, at Gud dannede denne
 Jord, styrer den og opholder den med alle de mangfoldig
 ge Skabninger han satte derpaa, og at dette usynlige og
 høje Væsen rundelig uddeelte med Faderhaand Nærings
 midler til alle sine Skabninger?

* * *

Jorden vi og Dyrene beboe, finde vi bestaaende af
 Bierge og Sletter. Saavel Højene som Dalene bestaae af
 forskjellige Slags Jord og Stene og giennemslignes med
 Vand, der, naar det stöder oven paa Jorden, kaldes Floder
 Aaer og Bække, og naar Vandet mestendeels staaer stille,
 kaldes det en Sø, en Dam, eller Park. Desuden omflyr

der det store Verdenshav de fire Jordens Dele Europa, Asia, Afrika, Amerika og ligger imellem den femte Deel, der bestaaer af store og smaa Øer, som kaldes Landene i Sydhavet. Fjeldene kaldes de Bierge, der mestendeels bestaae af Steenklipper eller høje Steenklumper. Alt Jorden bestaaer af Forhøjninger (Bierge) og fladt Land (Sletter) have nogle regnet til et Beviis paa de Forandringer den hele Jord har undergaaet ved Syndfloden, Jordstælv og andre os dog ubekjendte Omvæltninger, og kalde det en Forskyrrelse af dens første Form. Den meste Forskyrrelse vi her til Lands see overgaae Jorden, er naar Flybesanden oversfarer og begraver Byer, Moser, Enger og Agre med mange Allen tyk fint Sand, der dog ved Menneskehjelp kan standses. Men det være nu hvordan det vil; saa finde vi dog, at denne Jordens forskiellige Dannelselse har sine store Fordele; thi var den ganske flad, ville Havets Bølger ved Storme, Jordrustelser, stærk Regn eller uforsigtige Vandledninger overskylle hele Jorden. Jorden selv ville blive et Morads, og saa usund, kold og fugtig, at Mennesker og Dyr ej kunne leve der. Rejsende og Søfarende ville heller aldrig kunde finde Vejen til langtfraliggende Steder, naar de ingen Mærker havde at gaae og sejle efter; man kunde da ej see hvad der passerede et kort Stykke Vej fra os, fordi Jorden er rund og de utallige forskiellige Beliggenheder ville da ej glæde vort Øje, der saa gjerne seer Forandringer. Endelig maae vi antage Biergene for de Verksteder, hvori Naturen, paa een for os skjult Maade, frembringer, danner og avler de mange Slags Kalkarter, Farvejorder, Metaller, Stene og Salte, der ere os saa ganske umistelige til vort Forsvar, vore Bygninger, vor Klæde og Føde. Finde vi end, at de store Ørkener og de store Høder ere unyttige og vansire Jordens Overflade; saa

møder ogsaa her den rimelige Tanke, at det ej har været saaledes fra Begyndelsen. Ligesaavel som Menneskehænder ere i Stand til at forskjønne Jorden ved at dyrke den, besaae den, beplante den og indhegne den; saavel forstaae de og den Kunst at ødelægge den. Mangfoldige Rækker af Høje og Dale, hvor nu den sorte Lyng stikker Jorden, have i forrige Tider været fulde af tykke Skove. Uvidenhed, Sierrighed og Lyst til at ødelægge, har omhugget dem og skaffet dem bort, ofte i den daarlige Tanke: at der nok groede Skov igjen. Men da Naturen ikke gjør noget Mirakel, og da enhver Ting der voxer, ogsaa maae have en Sæd at voxer af og en vis Pleje og Fred mens det voxer; saa blev der intet af, fort sagt: Mennesket saae: at han kan ødelægge, men ej skabe. Krige og Pest have og havt den Følge, at store og dyrkede Strækninger ere blevne øde, Menneskene dræbte, Byerne brændte, Markerne forladte og Lyngen har indtaget Kornets Plads. Dette er altsaa ikke Naturens eller Skabers Skyld, naar saadanne Umenneskeligheder og Ulykker stille Jorden ved sin Brødselse; thi vist er det, at endog den ringeste Jord kan bære nyttig Frugt; men det er ligesaa vist, at Mennesket maae dyrke, frede og saae Jorden, førend han forlanger at høste og arbeide, førend han forlanger at mætte sig. Hvor man ej følger det Guds Bud: i dit Ulygtes Svæed skal du æde dit Brød, der seer man saa at sige Jorden forbandet, der bærer den Torne og Tidse, der plantes intet Træ der giver den trætte Arbejders Skygge, intet Frugttræ, der lædsker den brændende Tunge, ingen Jordfrugt, der opliver den svage Mave; fort sagt: man tænker at bedrage sine Esterkommere, sine Vandthavere, sine Naboer og Godsejere; men man bedrager sig selv og sine Børn. Armod, Mangel, Misforholdelse,

Misundelse og Tyveri ere Følgerne deraf, og ved Rneb og Bedrageri søger man at skaffe sig den Velstand, som man ved Flid burde have erhvervet sig.

Eigesaa afbrylende som Jorden er dannet, saa forskjellig ere og de Bexter og Dyr, den frembringer. Ja der er i hele Naturen ej to Blade engang, meget mindre Dyr, om hvilke man kan sige: at de ere lige store og ligedanne.

Ethvert Land, hvad enten det ligger midt paa Jorden under den hedeste Soel, eller mod Enderne af Jorden (ved Polerne) i de kolde Lande, har sine Behageligheder og sine Fordele. For Exempel:

Danmark har ypperlig Qvægavl, Kornavl og Fiskeri og sælger aarlig deraf endeel til Fremmede.

Norge og Sverig synes ved første Ojekast at være Naturens Stedbørn: de have streng Kulde, korte Sommere, Havbexter og Frugter kunne ej komme til synderlig Fuldkommenhed*) høje Steenklipper rejse sig mod Himlen og Vandet bruser og styrter sig ned derimellem — dog have de mange Herligheder, som andre Lande mangle. De have ypperlige og utrolig svære Gran og Fyrreflove, hvoraf de sælge for mange Tonder Guld aarlig til andre Lande, saasom: Brædder, Planter, Mastetræer, Lægter og alle Slags Bygningstræer: de have gode Saltkaagerier og brænde af de fedeste Stykker Tyr og Gran Tiære, der er saa nødvendig for Uolsmænd, Skibsfolk og Fiskere: Fiskerierne ere af megen Vigtighed og betale sig got: jo højere op mod Nord, jo flere og større Fisk fanges der, og, endskiøndt Kulden er overmaade streng.

)Sondenfields i Norge er Luften betydelig mildere, og der trives mange Bexter got,

frøse dog ej Fiskefæderne til Held for de Menneſker, der meeft leve deraf. Slaaer ogſaa Fiſkeriet engang inueltent feil; ſaa maae de fattigſte blant Indbyggerne, da der avtes næften inter Korn, lave ſig et Slags Brød af Trøebarf og Mos. Deſuden findes der i Jorden meget Jern, Kobber og noget Sølv, Marmor, Sandſtene (hvoraf Mølleſtene hugges) og mange andre Slags Steen. Jagt, iſær efter Fuglevildt, er og af Betydenhed.

Ruſland har og af Naturen ſaaet mange Nidomme til Erſtatning for den Kulde, der er om Vinteren. I dets tykke Skove opholde ſig en Mængde vilde Dyr med det koſtbareſte Skind, hvoraf man ſaaer Peltſe (Goerbark) blandt dem ere Zobierne og de ſorte Naveſkind de koſtbareſte. En bekiendt Ting er blandt andet de mangfoldige Matter, ſom bruges af Riſbmændene til Indpakning; de komme fra Ruſland og gøres af den mellemſte Bark paa Lindetrøerne. Hør og Hamp avles i ſtor Mængde: af Hørren ſpinde og væve mange tusende Menneſker i andre Lande Lærred og Drejel: af Hørfrøet preſſes og ſaaes Linolie, ſom Malerne bruge: fra Ruſland ſaae de Søfarende Seildug til deres Skibsfeil og hvormange Fiſkere og Reeblagere bruge ej det ruſiſke Hattp? Siberien har derimod Guld, Sølv, Jern, Kobber og Vildt i Oberflødighed, hvor Ugerdyrkningen ikke kan føde Menneſkene. De allernordligſte Folk paa Kamſkatka*) beſpiſer Naturens Herre paa en anden Maade; utallige Flokke af Fugle, ſaaſom, Svauer, Wildgæs og flere Slags, vrimle om dets kolde Kyster og byde dem den Føde, de ellers maatte mangle.

I det ſkønne og frugtbare Schveiz (Helvetien) ere frygtelige Biergſtrækninger (nogle af dem kaldes Alperne)

*) Kamſkatka ligger paa den nordlige Side af Siberien.

somme ere $1\frac{1}{2}$ Fierdingvej høje og deres Ryg og øverste Spidse ligger begravet under glimrende Sne; og Jisbanker, der aldrig optøes og dog leve der mange Dyr ret kostelig paa disse Bierge; der opdrager den store Orn sine Unger; der trække Bierne deres bedste Honning, der finde Saarene de dem kiereste Urter og paa de allerhøjeste Steder klatre Steengederne og springe med utrolig Behændighed fra een Fjeldspidse til en anden, for at søge deres Føde. Paa andre Steder voxer paa de ufrugtbare Sandbierge den ypperligste Viin, som Indbyggerne sælge til Fremmede, eller og saadanne Bierge indeholde Mergel (Lim) hvormed man giøder Jorden, Kalk, Porcellinjord, Leer o. s. v.

Paa Klipperne ved Fæstningen Gibraltar i Spanien voxer Figen og Viindruer og paa de mange andre spanske Bierge voxer stærk Viin og Rosiner; Landet selv frembringer desuden endeel Silke, Citroner, Abelsiner, Pommerantser, som sælges. I dets mange Bierge forarbejder Naturen de uudsømmelige Saltkilder, hvoraf mange Lande i Europa faae Salt, foruden det at de tjene til Formuur for Havet og til Hvilested for de mange Trækfugle, der fra Europa trække til Afrika om Høsten og Esteraaret. I Spanien saavel som Italien, Frankrig og andre varme Lande har Naturrens Herre med forunderlig Wiisdom ladet Træer voxer, som erstatte Mangelen paa Dyrene. Saaledes findes der Oliventræet, der bærer et Slags grøn Frugt, skabt som Blommer, hvoraf *Womolie* presses og denne Olie tjener dem istæden for Smør. Mange Landskaber der ere tørre og sandige, have den bedste Saareavl der føder Indbyggerne s. Ex. Spanien, Island, Tartariet, Asien o. fl. Overalt er det mærkbærdigt, at der paa de tørreste Jorder groe de sødeste, fedeste og syndigste Urter. Imellem Indien, Kina

og Tartariet ligger Thibet, et Land, der er fuldt af stejle Bierge og har liden Agerdyrkning; det ville være umuligt for Mange at leve der, dersom ej Naturen igien havde givet dem andre Hielpemidler; men det har den. I Bækkene der findes et fint Guldstøv, som opsamles og sælges; desuden have de Sølv (af Biergene), Moskus, Borax, fin Ild og Halerne af Bøffelkørene at handle med, og derved skaffe de sig Klæde, Specerier og Jernfram andensteds fra. Disse Kohaler have lange silkeagtige Haar og indfattes i Sølv for at jage Fluor og Myg fra sig i de varme Lande Deres Faareavl og Fiskeri maae forresten meest ernære dem.

Neder: Italien og Sicilien have ofte været underkastede skrækkelige Jordstælv, der vist nok have deres Grund i de 2 ildsprudende Bierge der findes der; Fiskeriet er ej rigt, endskiøndt Landet ligger midt i Middelhavet og Zorderne ere paa mange Steder ufrugtbare og udrykkede; saa Qvægavlen ikke er betydelig. Men de have derfor dog overflødig Korn, ja paa Sicilien groer Hveden vild og man har Marmor, Viin, Olie, Anis, Alun, Silke, Safran, Frugter og det hvide italienske Marmor at sælge.

Blant de frugtbare Kornlande i Verden, er Polen det fornemteste. Det er almindeligt, at man af Korn avler 30 Fold, og paa nogle Steder skal det endog give imod 60. Det rigeste Land i Europa er Ungarn, da man baade har Overflødighed af Korn, Viin, Fæavl, Tobak, Safran, saa og i de nordlige Dele meget Guld, Sølv, Kobber, Jern, Qvægsølv, Salt, o. s. v.

Tydskland har baade Korn: og Qvægavl og Mineralier; hvad det mangler af Naturen, erstatter det ved Fliden; saaledes finde mange Tusende deres Næring ved at spinde

og væde Tærreder af Hør og Hamp, der sælges i Amerika; Heedeegnene have stor Vieavl og Faaredrift, og Havfrugter dyrkes med stor Glid og svises mere der, end andensheds.

Frankrig forsyner mange Lande med Vin, Brændevin, Edike, Olie, tørre Madfrugter, Safran, Salt, Klæde og Silkestrøjer (hvortil for en Deel Silken klibes raa andensheds fra) Metallerne forarbejdes der med utrolig Kunst til alle Slags Galanterivare og Glimmerstads, som de sælge til fremmede Lande.

I England drives Agerdyrkning og Dvægavl til den største Fuldkommenhed. Det sandige og steenige Irland har ypperlig Kornavl og Fiskeri, og den, meste Tiden af Aaret blæsende Vind fra Vesten, tilfører den oversflodig Regn, Tøge og Fugtighed. Det bjergfulde Skotland glemmer i sit Skind det bedste Tin, Bly, og en stor Rigdom i de overalt bekiendte Steenful.

De nordlige Egne af Norge og Sverig, hvor Laplænderne boe, synes ved første Øjeblik, at være ret elendige Opholdssteder, da Sne og Is næsten i 3 Fierdingaar binder Jorden og man hverken har Kær, Heste, Faar eller Kornavl, og dog leve Finsapperne ret got; deres store Skove skaffe dem Brændsel, Mensdyret Fode og Klæde, og Fiskeri og Fuglejagt giver dem bestandig Arbejde og Penge til at klibe andre Ting for. Det besynderligste er, at disse Egne til en vis Tid af Aaret have altid Dag, og til en anden, altid Nat, som er en Følge af, at Landet ligger nær ved Polen's Enden af Jordkloden; men ogsaa i den mørke Tid tænder Himlen dem et andet Lys i de mangfoldige Nordlys, som flamme og skinne meget stærkt.

Grønland har, foruden Mangel paa Skove, endnu den, at der ikke er tilstrækkelig Mængde Nødder, og at Grønlanderen maatte spise Hundekød allene, om ej Naturen havde givet ham en raa Næringstilstand i Sølhundene. Disse Sødyr skaffe ham baade Kød, Smør, (Tran) og Klæder. En Mængde Sæfugle indfinde sig paa hans Kyster og der faaes den kostbare Ederdunn, som af rige Folk i andre Lande betales saa dyrt. Til Beviis paa, at der ogsaa maae for Indsødde være Behageligheder ved det vi kalde utaaleligt, har man seet, at Grønlandere, naar de kom hertil Landet, have længtes usigelig efter at komme hjem igjen.

I de hedeste Lande, Afrika*), Asien, Amerika og Landene i Sydhavet, hvor man ej har saadanne Slags Korn som vi Europæere og hvor der enten ingen Heste ere, eller og saa saa, at de meest bruges at ride paa, der har Skaberen atter givet andre Hjælpe midler; der voxer Riisplanten (hvoraf Risenryn faaes) vild, den groer af sig selv endog paa høje tørre Steder og tiener Menneskene istæden for Rug og Hvede. Der voxer Sukkerrøret, Kaffe træet, Tobak, Specerier, The træet, Farveplanter og mange Apotekervare, hvoraf sælges aartlig for mange Tønder Guld til Europa: der findes Bomulds træet, hvis bekiendte Uld forarbeides til Rattuner og Sirtser: der ere de rigeste Guldgruber og kostbare Edelstene: Havet har mange Slags velsmagende Fiske, der, tillige med den store Mængde Fuglevildt, giver Mennesket Næring: der voxer hele Skove fulde af Kokosnødtræet, hvis

*) Afrika har, især paa Kysterne, baade Hvede og Bys, der, og i Arabien (der ligger i Asien) findes de bedste Heste i Verden; men de bruges meest til Rytteri.

Næbder ere saa store som et Barnehoved, de indeholde baa: de en behagelig Kiærne der spises og en veismagende Melk, der drikkes. Paa mange af de indiske Der voxer Sagotræ: et, hvis Marv bruges istæden for Brød og bages (thi der voxer intet Korn.) Kartoflerne ere en bekiendt Jordfrugt overalt, der kan groe paa de skarpeste Jorder; den blev op: daget i Amerika, hvor den har hjemme, og er Næring for mangfoldige Mennesker. I paa Den Fer ro i Afrika, groer et Træ, som skaffer Indbyggerne fersk Vand, som de ellers mangle. Træet er altid omgivet med en stærk Laa: ge og denne Laage drypper af Bladene som Vand, som Indbyggerne da opsamle i Kar og bruge i Husholdningen.

I disse varme Lande groe af Naturen tykke Skove, der formindste den brændende Svølhede og tiene til Skjul for de vilde Dyr, hvoraf Elefanten, Løven, Tigren og Aben ere de meest bekiendte. Til Lykke for Beboerne stye de Menneskene, og søge kun deres Nod om Ratten — end: ogsaa heri seer man Naturens vise Indretning; thi med hvad Fornøjselse skulde Mennesket, der i mange af disse Egne gaaer halv nøgent og uden synderlig Værge, være i Marken og Skovene for at søge sin Næring, naar han hvert Djeblik skulde stride med frygtelige Rovdyr, der dog ere stærkere, end han? Saa prægtig som Naturen er i de varme Lande, saa fulde som end de fleste Egne ere af blomstrende Dale og skovbegroede Høje; saa ud: mattende er derimod Svølheden om Dagen, og saa bes: værlig den Brimmel af Myg og Insekter, som om Nat: ten plage Indbyggerne. Man maae i disse Lande ikke tænke sig, at der vrinsler af Slotte og stadselige Byer, fordi Landet er saa behageligt at see til. Nej! de Ind: spødde boe i usle Hytter, der ere flettede sammen af Grene

og tækkede med Blade eller Rør, og om Natten roges der gjerne i saadan en Hytte, hvor alt ligger mellem hinanden, for at forjage Insekterne; saa man maae være gladere, naar man staaer op, end naar man lægger sig. Vinter veed man ej af; men i dens Gred indtræffer aarlig til en vis Tid uophørlig Regn, der ikke vaerer lige længe i alle Egne; men falder izjen stærkere, hvor den vaerer forrest. De Egne, der da ligge langt fra Floderne, maae i denne Tid samle Regnvand og giemme det under Jorden, for at bruge det til næste Regntid.

Afrika, er eet af de varme Lande, hvor Naturen viser baade Skionhed og Grinshed. Man seer saavel usfrugtbare Ørkener fulde af brændende Sand, som og dyrkede Marker. Egypten er der belienet af den Flod der kaldes Nilen, som aarlig erstatter dem Mangelen paa Regn, da den til en vis Tid voxer højt og oversvømmer de omliggende Egne og gjør dem frugtbare. Paa andre Steder der, har man næsten ingen Regn; men derimod en stærk Saage. Afrikas Lande sælge aarlig en stor Deel Guld, Elfenbeen, Gummi, Bomuld, Riis o. s. v. til Europa.

Sydhavs:Derne imellem Asien og Amerika indbefatte endnu mange tildeels store Lande, hvoraf endeel ere ubekienete: men paa dem man har opdaget, har man dog seet, at Naturen overalt har Føde for Mennesker, end: skiont de flestes største Landder ere Hunde, Sviin og Koiter. Paa disse Der voxer intet Korn, eller Riis; men derimod findes der en tilstrækkelig Mængde Brødfrugt træer, der bære en stor Frugt som indeholder et svampagtigt Riis der bages til Brød. Basten af dette Træ tiener dem til Klæder.

* * *

Disse Esterretninger, i hvor forte de end ere, har jeg troet, at burde gaae foran den enkelte Beskrivelse over

ethvert Dyr, og hvad lære vi heraf? lære vi ej med Forundring at kiende Guds Almagt til at danne og give Liv, endog til de Ting der ere begravede dybt i Jorden? see vi ikke hans Visdom i at opholde saamange tusende Slags Dyr og Planter, saa deres Art ej forgaar og uddør? have vi ej de stærkeste Beviser paa hans Godhed, der tildeelte ethvert Land baade det Fornødne og gav det endog mere, end det behøvede af visse Slags, for der med at drive Handel med andre Lande, og tilbytte sig deres Vahre?

Naturhistorien lærer os at kiende de skabte Ting vi see paa Jorden, for saavidt de ere bekiendte. Den sammenligner den ene skabte Ting med den anden, og bringer de, som meest ligne hinanden, under een Klasse. For at adskille disse mange Klasser, har man end videre inddeelt dem i 3 Riger, nemlig:

- I. Dyreriget, der indeholder Beskrivelsen over de levende Ting, der ved egen Kraft bevæge og røre sig.
- II. Planteriget, de Ting, som vel ere levende; men ej kan bevæge sig, og
- III. Steenriget (Mineralier) som bestaaer af de Levninger vi kalde døde, fordi de ej ved egen Kraft røre og bevæge sig.

Endelig maae det mærkes: at der ere mange Ting endnu uopdagede i Naturhistorien, og at vi slet ikke kunne forklare noget om Sielen, der giver de døde Ting Liv; kun dens Virkninger see vi.

Første Bog.

Om Dyreriget.

Alt det, der ved egen Kraft føler og bevæger sig, kaldes et levende Dyr. For at leve, have alle Dyr en flydende Saft, der kaldes Blod; saalænge dette Blod løber om i Legemet, lever Dyret; standser Blodets Omløb, da dør det. Dyrene bestaae af Legeme og Siel. Legemet er sammensat af Been, Kød, Brusk, Nerver, Sener, Hud eller Skæl og stivagtige Gaster; Sielen er derimod et usynligt levende Væsen, der erindrer det foregaaende, bedømmer det Tilkommende og beslutter Legemets udbortes Forretninger. Sandserne, som ere: Hørelse, Syn, Lugt, Smag og Følelse, ere de Dele af Legemet, som Sjelen især virker paa, og igiennem Sandserne faaer Dyret sine allerflestes Forestillinger om Tingene uden for sig. Da Sjelen er af en anden Natur end Legemet, og da Legemet uden Sjelen er dødt og følesløst; saa kan man ikke antage, at Sjelen dør, fordi Legemet opløses og forraadner. Dens Natur er Liv og Legemets Natur er Forandring. Vi antage derfor et Liv efter dette. Det døde Legeme forandres efterhaanden til de Dele hvoraf det i Grunden bestod; almindelig sige vi: det bliver Jord, fordi det er den synligste Deel af Forandringen for vore Øjne; end; skjønt Legemerne efter Døden opløses i brændbare, jordagtige og saltagtige Dele.

For at hindre, at ej de skabte Ting ved at døe skulde udflettes af Jorden, nedlagde Skaberens i dem den Evne, at frembringe ligesaadanne Skabninger, som de selv ere

som man med eet Ord kalder at de avle eller føde. Der fremkommer ved Avlingen smaa levende Skabninger, der efterhaanden og først efter mange Forandringer blive hvad de vare, der avlede dem. Den Forskiellighed med hvilken Avlingen skeer og den Maade Dyrene ere dannede paa, har givet Anledning til, at man inddeler Dyreriget i sex Slags, nemlig:

- I. **Vattedyr**, de have rødt varmt Blod og føde levende Unger, som de give Brystet.
- II. **Fugle**, de have rødt varmt Blod; men lægge Æg, hvoraf Ungerne ved Varme udklækkes.
- III. **Krybdyr**, *) eller Dyr, som have rødt og koldt Blod og trække Vejret igiennem Lunger.
- IV. **Fiske**, de have rødt og koldt Blod; men trække Vejret igiennem Giesler.
- V. **Insekter**, eller Dyr med hvidt og koldt Blod, som have Følehorn og forvandles.
- VI. **Orme**, eller Dyr med hvidt og koldt Blod, der have Samletraade og forvandles ikke.

Vattedyrenes Naturhistorie.

Vattedyrenes vigtigste Kiendemærke er: at de have rødt og varmt Blod, hvilket ved Lungens og Hjertets Hielp sættes i Bevægelse og underholder og opvarmer Legemet; de føde og levende Skabninger der ligne dem og næres i Begyndelsen af Moderens Melk. Deres Skabning er forskjellig: de bevæge sig ved Hielp af Muskler, fornemme

*) Krybdyrene kaldes af nogle Bruse dyr, af andre Amfibier.

ved Hielp af Nerver; næres ved de i Legemet omsløbende
 Bædder, der i Mave og Larmene affondres. Alle de
 Kundskaber vi have om deres indvendige Dele, have vi
 Lægerne at takke for, som ved at opskære og adskille Le-
 gemets Dele (anatomere) have opdaget, hvorledes den ene
 Deel understøtter den anden og virker med den til eet Maal.

For at hielpe paa Hufommelsen, inddeles Pattedyrene
 i forskjellige Klasser, saasom:

Første Klasse, om Pattedyrene med Hænder;
 hertil hører Mennesket og Aleslægten.

§ 1. Mennesket.

Mennesket er bygt af en Beenrad, der bestaaer af man-
 ge smaa og store Been, der ved Bruser ere heftede stærkt
 til hinanden; Benene selv bestaae af Kalkjord, brændbar
 Syre og Skelee. I Ledene, hvor de bevæge sig til alle
 Sider, pæsse de sammen i Hutheder, der ved Ledeband
 holdes fugtige for at hindre Bruskene fra at gnide sig paa
 hinanden. Uden om alle Benene er en Hud eller Hinde,
 som holder dem sammen. Da det altid er nyttigt at vide,
 hvor disse Been sidde og hvad de kaldes, nævnes de her
 fortellig:

A. Hovedet bestaaer af Hierneskalen, som ved 8
 Sømme, der see ud som Lænderne i en
 Saug, deeles i:

1 Kæbebeener.

2 Tindingbeen.

2 Tasebeen.

1 Pandebreen.

1 Sigtebeen og

1 Kilebeen.

B. Ansigtet har 14 Been, nemlig:

2 Overkævebeen med 16 Tænder (Børn og voksende Unge har kun 14.)

2 Nagbeen, der forenes med Tindingbenet og danne Kindbassen.

2 Næsebeen.

2 Ganebeen.

1 som kaldes Plougstierten, der adskiller Næseborene.

2 Muslingbeen, i Næseborene.

2 Taarebeen paa den underside Side af Øjenhullerne.

1 Underkævebeen, der er det eneste af alle Ansigtets Been der bevæger sig og har 14 eller 16 Tænder.

1 Tungebeen.

C. Rygraden har

7 Halsvirvler (Virvler kaldes alle de runde Been i Rygraden.)

12 Ryghvirvler, paa hver af disse ere 2 Ribbeen fæstede, de krumme sig om mod Brøstet og der samles de øverste 7 Par med et fladt Been, der kaldes Brystbenet; men de 5 nederste Par ere samlede neden for Brystbenet med Bruff og kaldes falske eller korte Ribbeen.

5 Lendehvirvler, der staae frit og have ingen Sidebeen.

5 Korsvirvler, som under eet kaldes det hellige Been.

3 Kumpevirvler.

D. Høften har:

Høftekaalen, der møder for Larmene,
 Skambenet foran, og
 Sædebenet bag til. (Alle disse 3 Been kalder
 man under eet Bækkes-
 net, for den Lighed de
 have dermed.)

E. Laaret har:

Laarbenet, som er det længste og tykkeste i
 hele Kroppen.

F. Benet har:

Skinnebenet.
 Knæskallen, der sidder over Leddet imellem
 Benet og Laaret, og hindrer Skin-
 nebenet fra at bøje sig for meget
 forover.

Læggebenet, et langt tyndt Been, der sidder
 paa den udvendige Side af Skin-
 nebenet.

G. Foden har:

7 Been bag til, hvoraf Ankelbenet og Hæl-
 lebenet ere de største, de kal-
 des alle 7 Fodroden.

5 Mellembeen, imellem Fodroden og Lær-
 ne, og

14 Been der kaldes Lærne. Den store Taa
 har 2 og hver af de andre 3 af
 disse Been.

H. Overkroppen har endnu:

2 Skulderblade, hvoraf det forreste kaldes
 Kraaebenet, og gaar
 til Brystbenet, det bageste
 kaldes egentlig Skulder-
 bladet og sidder paa Ryg-
 gen, over Ribbenene.

I. Armen har

1. **O verarmsbeen**, der begynder ved Skulderen og gaaer til Albuen.

2. **Albuebeen**, der ved Albueknoglen hindres fra at gaae forlængt tilbage.

3. **Armspole** eller **Spilleten**, der ligger ned mod Tommelfingeren og drejer Haanden.

Haandroden, der bestaaer af 8 smaa Been, der ligge i to tæt sammenpassede Rader.

Mellemhaanden, eller 5 Been hvoraf eet gaaer til hver Finger.

Fingrene, hvoraf Tommelfingeren har kun 2 Led; men hver af de andre 3, altsaa 14 Been.

Denne med visse Overeenstemmelse sammensøjede Beens bygning, bevæges ved Hielp af Muskler, der ved Sener ere hestede til Benene og man tæller i Legemet 550 saadanne Muskler. Disse Muskler kaldes med det almindelige Navn **Riød** og bestaae af mange sammennippede Treble eller Traade, der af Blodet farves røde; ved Hielp af smaa Plader: **Lameller**, sammensættes disse Riødtraade. En anden Sammenbygning mellem Musklerne indeholder **Fidret**, hvorigjennem de forskjellige Vædsker udbredes. Uden om Riødet ligger et Bæv af Hinder, som kaldes **Bortehinden**, fordi den har mange smaa Borter, som man troer tjene til at forhøje Føtelsen. Oven over Bortehinden er **Slimhuden**, der giver Legemet Farve; den er hos Europæerne hvid, men hos Negerne sort o. s. f. og alleryderst er **Overhuden**, som vi almindelig kalde **Hud**, den er hos alle endog hos sorte Menneker hvid, voxer hastig ud igjen naar den bestadiges og er forsynet med mange tusende Svedehuller som kaldes **Porer**. Af disse Svedehuller udkastes ved Arbejde og Varme en stor Mængde Sved og daglig en umær-

kelig Deel Damppe af Legemet, som man med eet Ord kaldes Udåndningen; naar den standser, er man syg.

Alle Legemets Dele ere i bestandigt Arbeide; Rind, Gener, Been o. s. v. voxer eller tabe de forrige Dele hvoraf de bestod og faae nye igjen, og denne Vext frembringes ved Mad og Drikke, der ved Mavens og Larmens opløses til nærende Vædsker. Den fornemste af Legemets Vædsker er Blodet; det giver alle Legemets Dele Næring og Vext, alle de Dele af Legemet hvori dets Løb er standset, forgaar eller døer; desuden udbreder det Varmen over hele Legemet, da det med utrolig Hastighed løber fra Hjertet omkring i hele Legemet igjennem Pulsåarerne (Arterier) og gaaer tilbage igjen til Hjertet giennem Blodaarerne (Vener.) Pulsåarernes yderste Ender ere saa fine, at man ej med blotte Øjne kan see dem og igjennem disse Ender affætte Blodet de Smaa dele som fremme de faste Deles Vext. Den gule vandagtige Vædsker, der ej bruges til Vexten, kaldes Lymfe, og afsøndres med andre meget fine Åarer der overalt ere forsynede med Klapper. (Man kalder dem de Lymfatiske Kar) giennem disse gaae de igjen til Blodaarerne. Men da Blodet paa denne Maade tilsidst ingen Næring ville faae, da det dog maae nære hele Legemet; saa faaer det atter sin Næring fra de indsugende Kar, som kaldes Melkekar, der fra Larmene føre i en hvid Saft de fineste Dele af Madsen til Blodet. Denne hvide Saft kaldes Nærings-saft (Chylus) og den gaaer igjennem Blodaarerne til Hjertet, hvor den atter giver Pulsåarerne ny Forraad til Legemets Vext.

Det fineste og ædelste som ved Blodet afsøndres, er Hjernen, Nerve-mærven og Øøden. Paa deres

tilbørlige Mængde af Styrke berøder Menneskets Sundhed, Liv, Tænkraft og Styrke. Disse Afsondringer fra Blodet skeer uophørlig i det, og bestandig saalænge Legemet har Liv.

Det som indenfra sætter Mennesket i Bevægelse, det som bestemmer ham til at foretage sig Arbejde, eller alt det meget han er oplagt til, kaldes hans Sjæl. Da denne indvortes Kraft ikke ophører at beslutte fordi Legemet er sygt; men altid er beskæftiget; da denne Kraft ikke kan forklæres og ikke forstaaes, antage vi Sjælen med Rette for udødelig og flirket til større Guldkommenhed, end den her i Livet opnaaer. Om Sjælens egentlige Opholdssted i Legemet veed man intet vist; men de fleste antage, at den er i Hiernen. Hiernen ligger i Hierneskallens Hulhed, og ligner en Grød; den Deel af Hiernen, der igjennem Nakkebenet gaaer ned i det indvendige af Rygradens Hvirvler, kaldes Rygmarven. Nerverne ere Sideskud af Hiernen og Rygmarven.

Nerverne ere hvide Traade af forskiellig Tykkelse, der have Marv, Arter og Hinder, og udbrede sig som Grene til alle Legemets Dele. De udspringe parviis fra Hiernen og Rygmarven, sætte Musklerne i Bevægelse og lader os fornemme hvad der gaaer for sig i og uden for Legemet, som vi med eet Ord kalde at sandse. Overflæres eller underbindes en Nerve, da tabe alle Dele nedenfor Nerven Følelse og Bevægelse, fordi deres Forbindelse med Hjernen er ophævet.

Foruden de indvortes Sandser, der give os Kundskab om det der foregaaer inden i os, saasom: Hunger, Tørst, Smerte o. s. v., have vi 5 udvendige Sandseredskaber

(Organer), der underrette os om, hvad der foregaaer uden for os. De 5 udbvendige Sandser kaldes: Følelse, Syn, Hørelse, Lugt og Smag. Mennesket har disse Sandser i forskjellig Grad og han kan miste een og flere af dem, uden derfor at døe. Man har ofte seet Blinde, der have fundet Vej, gjenkiendt Folk paa Røsten, Venge paa Følelsen, ja nogle have endog gjort smukt Snedker: og andet Arbejde. Almindelig vinde de andre Sandser, naar een tabes.

Sandseredskaberne ere:

1. Huden for Følelsen, da Huden beklæder udbvendig alle Legemets Dele; saa er Følelsen den meest udbredte udvortes Sandse vi eje.
2. Øjnene for Synet. Øjet er den smindeligste Deel af Legemet, det udtrykker vor Glæde og Sorg, vor Sundhed og Sygdom; det bestaaer af horn- og glasagtige Hinder; Pupilen kaldes den midterste sorte Prik i Øjet, som trækker sig sammen ved stærk Lys og udbider sig i Mørket; det er en fin Åbning, hvor igiennem Lyset falder ind i Øjet. Midt inde i Øjet ligger en rundagtig klar Kugle, som kaldes Krystallinsen, der gaar Lysstraalerne igiennem og male da for Sielen det vi see i et lille Billede paa Netthinden, der er udbredt paa Bunden af Øjet. Billedet bringes fra Netthinden, til Hjernen ved Hjælp af en Nerve, der af alle Nerverne er den største og saatyk som en Pennepose. Øjenlaagene og Øjenbrynene tjene Øjet til Skjerm for Støv, Sved og Smaadyr.
3. Ørene for Hørelsen. Lyden ledes ved den krumme Høregang, der er videst udentil, til en stram ud-

spændt fin Hud, som kaldes Trommeinden, der er meget sølsom; bag denne Hinde er Trommeuheden i hvilken findes de 4 fine Been: Hammeren, Ambolten, Stigbojlen og det lindseformige Been (saakaldt efter deres Dannelse) og derfra gaaer et skraa Rør, dannet som en Trompet, henad mod Næsen og endes ved Ganen. Dette kaldes med eet: Labyrinthen. Den indeholder et Slags fint Vand, som forstærker Lyden. Det Tidt vi kalde Dresskarn, de fine Haar og de krumme Gange i Øret, hindre Insekter fra at komme derind, der, om det skeer, volder en ulidelig Pine. Men Dresskarnet selv, Haarene og Ørets krumme Gange afholde baade Insekter, Kulde, Støv, Vand og sigt at komme i Øret.

4. Næsen for Lugten. Næsens indvendige Hud kaldes Sliimhinden eller Snothinden, denne Sliimhinde besugtes med den Sliim, der udslyder af de mange derunder liggende Kar og Nerver og disse modtage Uddunstningen af Tingene og bringe dem ved Vandedrættet til Ganen; det er det vi kalde at lugte. Næsen er altsaa og nødvendig til Vandedrættet. Lugtens Forskiellighed kan man ej angive Grunden til; thi det der lugter modbydeligt for een, er ofte behageligt for en anden.

5. Tungen for Smagen. Tungen har mange Nerver og Kirtler, en fin og bestandig fugtig Hud, der i en Hast ved denne Vædskes Hielp kan opløse de pirrende og saltagtige Ting, der berøre den. Alt hvad der ikke har Saltdele i sig, smager, som man siger, af ingen Ting. Ogsaa Smagen er, som man veed, meget forskiellig. Saaledes spise nogle Afrikanere ikke Fisk for den paa Strandbredden er gaaet i Forraadnelse. Hovedet seer man da er Værkstedet for Sandferne;

men da Mennesket for at leve, maae drage Aande og spi-
se, saa er endnu tilbage at undersøge:

1) Brykstedet, som er Aandedrøttens, Talsens og Blodets
Værksted og

2) Underlivet, som er Fordøielsens og Nøllingens Værk-
sted. *)

Mennesket drager sin Aande ved Hjælp af Lustrørret
og Lungerne. Lustrørret, der udbendig kaldes Stru-
ben, begynder bag ved Tungens Rod og er forsynet med
en Klap eller et Laag, der lukker sig til, naar man
nedsynker Mad eller Drikke; men aabner sig, naar man
singer, taler, leer eller trækker Aanden. Det er derfor
farligt at tale eller lee naar man synker, da ingen Ting
maa være i Lustrørret, hvis Mennesket skal leve. (Man
kalder derfor Lustrørret Vrangstruben eller den gale
Hals.) Lustrørrets Hoved danner en aflang Nabning, der
kan udvides og sammentrækkes, den kaldes Stemmehid-
sen. Naar Lungerne sude Luften fra sig, giver det en
større eller mindre Lyd fra sig, der ved Hjælp af Tungen,
Læberne og Tænderne, dannes til de Ord man vil udtale.
Denne Tone ved ordentlig dannet Tale at udtrykke sig,
har intet Dyr tilfælles med Mennesket; vel have Dyre-
ne og et Slags Sprog; men Mangfoldigheden af Ud-
trykke eller Ord mangle de; Mennesker kan endog i for-
skjellige Sprog udtrykke hvad de vil, og de have op-
fundet den Konst ved Skrivt og Tryk at bevare deres Er-
faringer og Villie for Efterlægten. Rosten er ellers blaa.
Menneskene ligesaa forskjellig som Ansigterne og hjælper
ofte til i Mørke at gjenkende dem.

*) Da disse meget kunstige Forretninger iværksættes ved mang-
af de indre Dele, saa er fuldstændig Beskrivelse utmøgt at
forstaae uden Kobber og derfor berøres kun det vigtigste.

Lungerne ere to svampagtige Karper, som i mangfoldige Grene lade Blodet løbe igiennem sig; de ligge hver i sin Side af Brystet og hange sammen med Lutrøret, hvorfra de, ligesom en Blæsebælg, modtage den udvendige friske Luft og udføre igien den fordærvede Luft.

Ved een os ubekjendt Kraft sættes Blodet i Omløb i Hjertet. Hjertet er en stor hul Muskel, der ligger foran og imellem Lungerne; ved Skillerum er den deelt i det venstre og høire Hjertekammer. Blodet drives først igiennem det høire Hjertekammer til Lungerne, giennemløber dem og vender derfra tilbage til det venstre, derfra føres det med en forunderlig Hastighed i hele Legemets store og smaa Pulsaaarer og vender igien tilbage til Hjertet igiennem Blodaarene. Dette Omløb skeer omtr. i 5 Minuter og igiennen Hjertet udstødes saaledes hver Dag alt Legemets Blod (som hos et voxent Mensneske regnes for 50 Pund.) hundrede tusende Gange. Blodet, der opvarmer og nærer hele Legemet, modtager altsaa i Lungerne den rene Luft, der fortynder og afløser dets Hede ved den Syre og det vandagtige Luften indeholder. Standser Aandedrættet og Blodets Omløb, dør man. Jo renere Luft vi derfor indaande og jo friere Blodet løber omkring (cirkulerer) jo friskere ere vi. Mellemgulvet er Skillerummet mellem Brystet og Mave; det udsprendes ved stærke Sener og Hinder og tjener ventelig til at forplante Luften til Indvoldene.

Underlivet eller Mave indeholder Larmene, Leveren, Milten, Nyrene, Galdeblæren, Urinblæren og Sædblærerne. Alle disse indvendige Dele tjene til at opløse og omdele det vi spise og drikke til hele Legemet; man kalder det med eet Ord: at fordøje.

Maden tygges ved Hielp af Tænderne, oploses ved
 Hielp af Spytet, der fremkommer ved Underkæbens
 Bevægelse, fra etdeel Kirtler, som begynde ved Ørene
 og sidde langs hen under Kæbebenene (Spytkirtler) og
 nedsynkes derpaa, ved det at Tungen skyder sig tilbage,
 i Madpiiben, der begynder i Halsen bag ved Indtrøret,
 gaaer igiennem Brystet og Mellemgulvet og da danner den
 usviede Sæk, som kaldes Mave. Her opløses først
 Fødemidlerne ved Hielp af Mavesaften til en graa Moos.
 Maven, der ved Luften fra Brystet og Mellemgulvet be-
 standig bevæger sig, nedskyder denne Moos i Tarmene,
 der ere at ansee som en Fortsættelse af Maven, da de
 hænge sammen med den; de ere betydelig snevrere end
 Maven, ligge i Krumninger og ere saa lange, at de hos
 et voxent Menneske ere omtr. 17 Al. lange. Tarmene have
 atter nye Redskaber til den graa Mooses Opløsning i
 en stor Spytkirrel, der sidder i Tarmene og som til-
 ligemed Galden opløser denne Velling af Mad endnu mere.
 I Tarmenes Hinder ere de mange Abninger som kaldes
 Melkekar; de udsue af den saaledes opløste Mad Næ-
 ringsfasten (Chylus) Denne Næringsfast gaaer fra
 Tarmene igiennem en Kanal, der kaldes Brystgange n,
 op igiennem Brystet langs med Rygraden og ved en Blod-
 aare paa den venstre Side af Kravebenet føres den ned
 til Hjertet. For at hindre, at ej Maden for snart skal
 glide igiennem Tarmene, inden al Næringsfasten er ud-
 trukken ved Melkekarrene, ere de øverste Tarme de snev-
 re og hvor de vide Tarme begynde, er en Klap, som
 hindrer Moosen fra at gaae for hastig derind; naar den
 er kommet derind, lukkes Klappen til, paa det den ej
 skal gaae tilbage. Igiennem de vide Tarme udføres en-
 delig det som er unyttigt til Næring og kaldes Skaffu

(Excrementer) Man holder for, at Maben i 12 Timer ganske fordojes og udføres og at den de første 7 til 8 Timer er i Mavesækken og de snevne Tarme. Cheyne antager, at dertil behøves 72 Timer.

Tarmene forvares uden om i et fedt Net, som kaldes Svøbet eller Nettet. Det kan, ved at tiltage alt formæget, blive Sundheden skadeligt; men har og imod Hunger og Toring Næremidler. Af Leveren frembringes Galden. Leveren ligger øverst i Underlivet paa den højre Side; den faaer baade Blod fra Hjertet ved en Pulsaaer og desuden samle sig der en stor Deel Blodaarer fra Maben og Tarmene ved Hielp af Portaaren. Af alt dette Blod affondres Galden, der er en bitter, gulgrøn Vædske. Det der af Galden ej bruges til Madens Oplosning, gaaer enten over i Tolvfingertarmen eller om den er overflødig, ned i den under Leveren hængende Galdeblære.

Milten sidder paa venstre Side, imellem Maben og Ribbenene, dens Blodsaarer gaae og ved Portaaren over i Leveren, og derfor troer man, den og tjener til Galdens Tilberedning.

Nyrerne sidde indvendig paa Rygraden, een paa hver Side, imellem de 2 sidste Ribbeen og Hoftebenet; de ere heftede til Tarmene og Milten og affondre alt det salte Vand, som under Navn af Urin findes i Blodet. Derfor løber den store Pulsaaer derhen. Vandet gaaer fra Nyrerne igiennem et Rør til Urinblæren. Fra Urinblærens Hals gaaer Urinrøret og der igiennem udlades Vandet af Legemet. At det ej skal skee bestandig, forhindres ved en stærk Muskel, der efter Vandets større eller mindre Trang til at udlades, aabner og tilsnævrer Blærehalsen.

Naar Mennesket ophører at vore i Højde, som almindeligst er fra det 18de til 24de Aar, begynder Legemet at tiltage i Tykkelse; de faste Dele blive stivere, Styrken tiltager og efter et kortere eller længere Liv ophøre de indvortes Dele at virke sammen til eet Maal. Skrøbelighed og Sygdomme fremskynde Døden. Man antager, med Hætte, vore kostlede Spiser, stærke Drikke og den megen Brug af varme Fødemidler, for Aarsager til en tidligere Død, end Naturen havde bestemt os. Dødsøjeblikket er ikke forbundet med Smertes; det er Sjælens stille Overgang fra det ene Liv til det andet. Kun de foregående Sygdomme ere smertelige.

Derfom Dyr, Planter og hvad der lever i Verden, ej havde faaet af Skaberen Evne til at forplante sig; saa for- gik den ene Dyreslægt efter den anden: den ene Plante efter den anden og der sandtes intet Liv paa Jorden; Men det har Gud sørget for ikke skeer. Enhver Slægt har faaet Evne til at frembringe en følgende; saaledes avler Planten og Træet Frø, Fugle og Fiske lægge Æg, og Pattedyrene føde levende Unger. Menneskets Afkom kaldes Børn. Frøets Uvling, dets Udvikling i Jorden til et stort Træ, eller en smuk Blomst, er, naar vi kunne see den, vist nok ligesaa ubegribelig og ligesaa underfuld, som Menneskets Tilbliven. Kort sagt, da den almægtige Gud frembragte Alt ved sit Skabende Bliid! viiste han samme Omhu for Insektets, Midens, og Meldens Formerelse i det uendelige, eller saalænge Verden staaer, som for den store Elefant, den smukke Hest, den grumme Løve, den kloge Hund og den klogeste Skabning Mennesket.

I de ældste Tider grundede de tænkende Mennesker allerede paa denne underfulde Forplantelse af alt det Gud skabde, og Naturens Stemme sagde dem tydelig "Det uendelig mægtige Væsen, der gav de forstjellige Dyr, saa adskillige Dannelser, Evner og Drioter, der skabde Planter og Fødemidler for alle Arterne og lod Jordens Evne

“aldrig aftage til at frembringe dem, der lod Duggens Ver-
 “ler falde hver Morgen paa det enkelte Græsstraa og for-
 “yngte dets Levekraft—han er Naturens Herre—“Na-
 “benbaringen kaldte dette almægtige Væsen Gud.”

I den første Skrivne Bog, som Mose s forfattede, begynder
 derfor den menneskelige Kundskabs Historie og, denne guds-
 dommelige Bog, har foranlediget de til denne Tid leven-
 de Lærere og Naturkyndige til, ved Hjælp af Anatomien
 af Dyr, saavel Mennesker som andre Dyr, nøjere at be-
 stemme den, for det uoplyste Menneske ubegribelige og sær-
 egne Maade, hvorpaa enhver Dyrart af Skaberen fik Evne
 til at forplante sin Art og vedligeholde den i det uendelige.
 Det er ikke Stedet her at udvikle nøje eller fortælle i sin
 hele Omfang Menneskets og Dyrenes Generation eller
 Ublemaade; men saameget maae dog endog den Unge have
 seet ved Eggets Forvandling til Kylling, og ved Kalbens
 Fødsel af Koen “At Hunner frembringe og føde Skabnin-
 ger af deres Art.” Alle levende Dyr bestaae af Han-
 kjøn og Hunnkjøn. At Hankjønnen, ved en Forening,
 som kaldes Parring, befrugter ved de allerfineste og ædle-
 ste af sine Levesafter den i Moderens Indvolde liggende
 Eggstok, og alder da, under denne Forening undfaaer
 eller skabes et Foster, som ernæres ved Moderens allerfi-
 neste Levesafter i den saakaldte Frugtmøder, indtil det har
 den Alder, at det kand fødes som en levende Skabning,
 er uof at vide. De udvendige Redskaber hørved Par-
 ringen iværksættes, kaldes Kjøn sdele; Fosterets Ophold
 i Frugtmøderen er forskjellig, hos een Dyrart længere end
 hos en anden; BARNET udfræder 9 Maaneder for at
 vorde fuldbaaren, og en Maaned efter Undfangelsen er det
 neppe saa stort som en Vie; men har dog allerede da sine
 Lemmer. At Moderen, der ofte med sit Livs Tab foder sit
 Foster og i 9 Maaneder ernærede det med sine bedste Leve-
 safter, bærer usigelig Kærlighed for sine Børn, vil man
 finde naturligt; men baade Mand og Kvinde vorde uskift-
 fede til at able Børn ved alt for hyppig Parring og endnu mere
 ved uden den at pirre Kjøn sdelene. Ja dette sidste volder
 ulægelige Sygdomme og tidlig Død.

Saaledes fremkommer da i BARNET et nyt Menneske.
 Dog har det frem for andre Dyrs Afkom menneskelig Hjælp
 fornøden og i mange Nar er det endnu uskiftet til at skaffe

sig Føde og Klæde. I Begyndelsen næres det af Moderens Melk. Det fødes almindelig uden Tænder og fra den 3die Maaned til Begyndelsen af det andet Aar, faaer det 28 saakaldte Melketænder, der doo sædvanlig i det 7de Aar atter ere faldne af og omstiftes med 28 nye. De 4 bagerste Rindtænder kaldes Viisdomstænder og komme undertiden først frem efter det 18de Aar, oftest slet ikke, og derfor have ikke alle Mennesker 32 Tænder. Til ubestemt Tid falde disse Tænder af igien og kun faa beholde dem alle til Alderdommen.

Haarene fremkomme ogsaa oftest efter Fødselen. De ere hule Rør med Rod, som tiene deels til Prydselse, deels til Varme og Bærge for Hovedet, da de aftage Stød og Slag og fremhjælpe Uddunstningen fra Huden. I Sydomme kan ogsaa det falde af og igien voxe frem. Med Alderen bliver det hvidt, og Mændene tabe det da gierne paa Iffen og blive skaldede, hvilket dog ej skeer hos Qvindeskønnet.

De indfødde Amerikanere have ikke Skiæg eller Haar paa Kroppen; men lange Hovedhaar. Negernes Hovedhaar er fint, sort og kryllet som Uld. Chineserne have meget lidet Haar og Skiæg.

Sjelen, der sætter alle Menneskets Nerver i Bevægelse, har og sin Barndom; kun ved at lære, bliver den uddannet og man siger Mennesket faaer Forstand. Huskommelsen, der er een af Sielens fornemste Egenskaber, maae igiennem hele Livet understøtte Sielens Forestillinger og dens Fremstræben til større Guldkommenhed. At samle sig bestandig flere Kundskaber, at meddele andre dem, at foretage sig mange Slags Arbejder med største Behan-

dighed, at sørge for sit eget og Afkomms Ophold og Lykke, er Menneskets Sjel fremsfor Dyrenes skicket til.

Jo flere Kundskaber Mennesket erhverver sig, jo mere skicket er han til at gjøre sig fuldkomnere, og hvorvidt denne Menneskets Forædling kan gaae, er umulig at bestemme, thi hans Sjel er uendelig virksom, den tænker, naar den ikke handler.

At dyrke Jorden blev ham nødvendigt til Livets Ophold; men og denne Begyndelse til Ejendom, maae man ansee for Grunden til de bestandige Krige, hvorved Mennesket er den eneste Dyreart, der bestandig søger at underkvinde hinanden.

Menneskets Forstand giver ham Herredømmet over alle Dyrene. Han veed at underkvinde sig dem paa een eller anden Maade. Selv de grumme Dyr søge at undvige, naar de see ham.

Mennesket findes overalt paa Jorden (Dyrene derimod kun i visse Verdensdele) dets Skabning i Henseende til Legemsdelene, er næsten eens, kun Ansigtstrækkene og Hudens Farve er forskjellig; saaledes er Europæeren og Asiateren hvid, sort eller hvidbrun; Negerne, som boe i Afrika, ere kulsorte (de kaldes og Mohrer og Morianter) Amerikanerne ere rødberrøde eller ertsfarvede; Grønlanderne og Eskimos ere olivenfarvede eller gulbrune.

I den sydlige Deel af Amerika findes de højeste Mennesker i Verden, de kaldes Patagoner og ere 3 Alen høje. De Mennesker, som boe ved Polerne (Enderne af

Verden) saasom ved Nordpolen: Grønlanderne, Eskimor-
erne, Lapperne, Samojederne, Ostiakerne med flere og
Pestkæerne ved Sydpolen, ere de mindste Mennesker og
neppe 2 Alen høje. I Almindelighed kalder man Mennes-
sker, der ere betydelig over 3 Alen høje, R kæmper, og
dem der ere meget under 2 Alen, Dværge.

Endelig seer man af de Optegnelser der aarsig for-
fattes over Fødte og Døde, at der fødes ligesaamange
Drenge som Piger overalt, og at Mennesket paa Landet
lever længst, da der almindelig neppe dør 1 af 42, naar
deri store Riebsteder dør 1 af 25; og endelig: at de fleste
dødelige Sygdomme indtræffe hos Børnene fra Fødselen
til de blive 12 Aar; hvortil de smitsomme Sygdomme,
Kopper og Righoste bidrage det meeste hvor de herske.

Ved Indpodning af Koe kopperne har man i de
sidste Aar draget den rimelige Formodning, at Børnekop-
pesmitten ganske kan udryddes.

§ 2. Abestægten.

Drangutang.

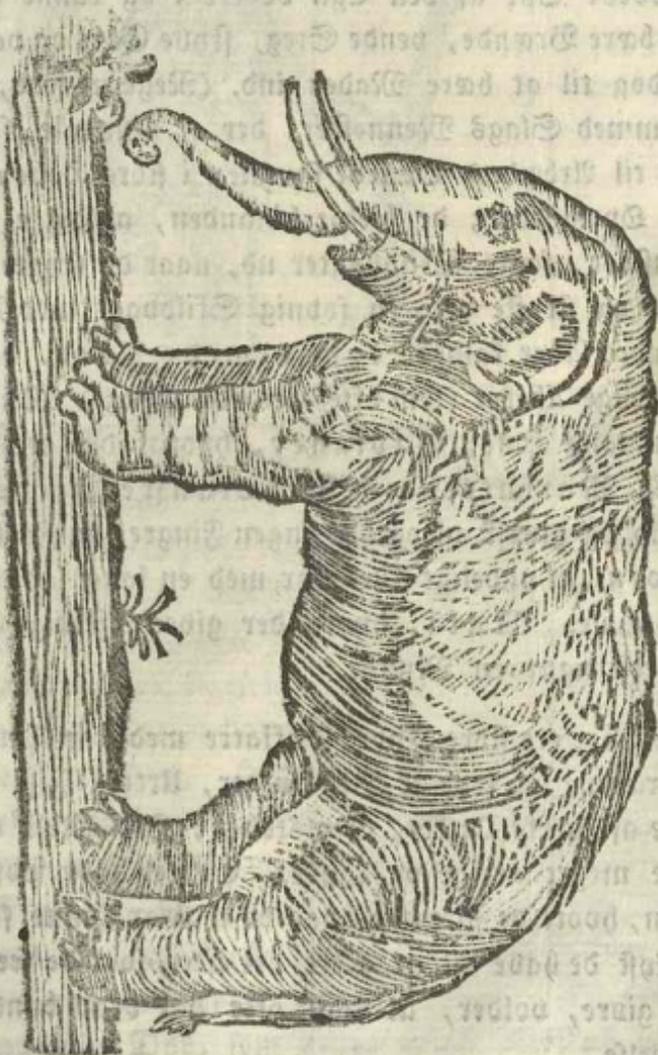
Blant alle Pattedyrene ligner Aben meest Mennesket. De have kun tvende Brøstborter, fem Tæer paa hver Fod m. m. Den vigtigste Forskiel er: at Tommeltæerne paa Bagsødderne ere, ligesom de paa Forsødderne, adskilte fra de øvrige. Derfor har man kaldet dem: Pattedyr med fire Hænder. Heller ikke kunne de tale; deres smaa Hæle, deres smalle Been og Laar hindre dem i at gaae paa to, med mindre de have noget i Haanden eller for en kort Tid gisre sig Umage derfor; men til at klatre i Træer ere de store Mestere og dertil hielper dem alle fire Fødder og, hos nogle Slags, Halen. De ere de eneste umælende Dyr, som bruge noget Redskab til at værgesig med.

Abestægten indbefatter 32 Slags Abekatte, deels med og deels uden Hale, Af dem alle ligner Drangi

ut a n g m e e s t M e n n e s k e t o g e r n æ s t e n l i g e s a a s t o r , h a r
 e t A n s i g t d e r l i a n e r e n g a m m e l M a n d s , e n k o r t s t a d
 N æ s e , e n b r e d M u n d ; l a n g e H a a r i T i n d i n g e n o g M a k
 k e n o g g a a e r n æ s t e n b e s t a n d i g o p r e i s t s o m e t M e n n e s k e .
 D e n f i n d e s i A s t r i k a o g O s t i n d i e n . D e f o r j a g e a l l e a n d r e
 f i r e f ø d d e D y r a f d e n E g n d e e r e i o g k u n n e a f r e t t e s
 t i l a t b æ r e B r æ n d e , v e n d e S t e g , s k y l e G l a s o g v a s k e o p ,
 j a e n d o g t i l a t b æ r e M a d e n i n d . (N e g e r n e t r o e , d e t e r
 e t f r e m m e d S l a g s M e n n e s k e r , d e r e j v i l l e t a l e , f o r e j a t
 n ø d e s t i l A r b e j d e .) D e l e v e s a m m e n i s t o r e H o b e o g h a v e
 d e r e s O v r i g h e d e r ; d e h i e l p e h i n a n d e n , a n l æ g g e f æ l l e d s
 M a g a s i n e r , s æ t t e S k i l d v a g t e r u d , n a a r d e f r y g t e f o r O
 v e r f a l d o g s t r a f f e o f t e e n s ø v n i g S k i l d v a g t m e d D ø d e n .
 D e a n d r e A b e r k a l d e s : l a n g a r m e d e A b e r , d e n l i l l e
 a l m i n d e l i g e A b e k a t (s o m o f t e s e e s f o r P e n g e) M a k a k o ,
 m e d e n l a n g H a l e ; B a v i a n e r , h v o r a f d e r e m a n g e
 S l a g s ; M a r k a t t e n : d e n i n d i a n s k e D i e v e l , d e r
 s e e r v i l d o g g l u b s t u d o g h a r i n g e n F i n g r e p a a F o r b e n e n e ;
 S a g o i n , e t n y d e l i g t l i l l e D y r m e d e n l a n g l a a d d e n o g
 s t r i b e t H a l e . M a k i , h v o r a f d e r g i v e s a d s k i l l i g e S l a g s ,
 d e r m e e s t l i g n e e n M y n d e .

A l l e A b e r e r e s t o r e T y v e , d e k l a t r e m e d s t o r H u r t i g h e d
 o p i T r æ e r n e o g l e v e a f T r æ f r u g t e r , U r t e r , F i s k o g e r e
 E l s k e r e a f s t æ r k e D r i k k e , S r u s t o b a k , O l , M e l k o . s . v .
 d e e r e m e g e t a r r i g e o g f a l s k e . E n d e e l h a v e W o s e r v e d
 R i æ b e n , h v o r i d e g i e m m e h v a d d e e j s t r a x k u n n e f o r t æ r e .
 D e n L y s t d e h a v e t i l a t g i ø r e d e t e s t e r , s o m d e s e e M e n
 n e s k e t g i ø r e , v o l d e r , a t m a n o f t e h a r d e m h u n d n e t i l
 F o r n ø j e l s e .

Anden Klasse.
indeholder Pattedyr uden Haar; hertil hore:
Elefanten, Antadyret, Havhesten og Rinoseros.

S. 1. Elefanten.

Elefanten er det stærste Dyr paa Landjorden; den er 6 til 7 Alen høj, meget tyk og plump af Skabning

men i Henseende til Forstand, Lærbillighed og Fromhed overgaaer den de øvrige Dyr. Den græder naar den fanges, er lærbillig, taknemlig, taalamodig, hører nøje efter hvad man siger den, og bruges til mangfoldige Arbejder, den viser altid meget Overlæg ved hvad den skal gjøre og da den kan bære ligesaa meget, som 6 Heste kan trække, bruges den som et Lastdyr. I sin lange Snabel har den baade Styrke og Behændighed. Med den kan den løse Knuder op, tage Propper af Glasfer, lukke Dørre op, og med den kan den løfte et Menneske op paa sin Hals eller kaste det med Livsfare langt borte, om det er dens Sjende. Med Snabelen putter den ald sin Væde og Drifke i Munden; Drifken suer den da først derind. Den lever af Græs, Blade og Markfrugter og drikker gjerne Biiin og Brændviiin. Dens 2 Tænder faaer den naar den er i 4de Aar, de blive næsten 2 Aar lange, falde af hvert andet Aar og kaldes Elfenbeen. Saadan en Tand kan undertiden veje 150 Pund. Elefanterne mangler ganske Fortænderne; de have, foruden de 2 lange udstaaende Hugtænder i Overkæben, kun 8 Kindtænder, 4 i hver Kæbe. Undertiden finder man Elefanter, der ganske mangler disse Hugtænder, dog kun i fælden. Nogle nyere Rejsende paaftaae, at de ej fælde disse lange Tænder, som man ellers almindelig forsikrer. Kammagere og Veendrejere forarbejde især disse Tænder, som man kalder Elfenbeen. De raa betales med 7 til 8 Mark Pdt. Den kan leve henimod 200 Aar og hører hjemme i Asien og Afrika. Naar den er blant Mennesker, føder den almindelig ingen Unger. Engelsænderen John Corse har dog 1793 overbevist sig om, at fangne Elefanter parres, endog i Menneskers Nærverelse. De parredes som Heste. Hunnen var drægtig i 20 Maaneder og 18 Dage og den nysfødte Unge 35 Tomme

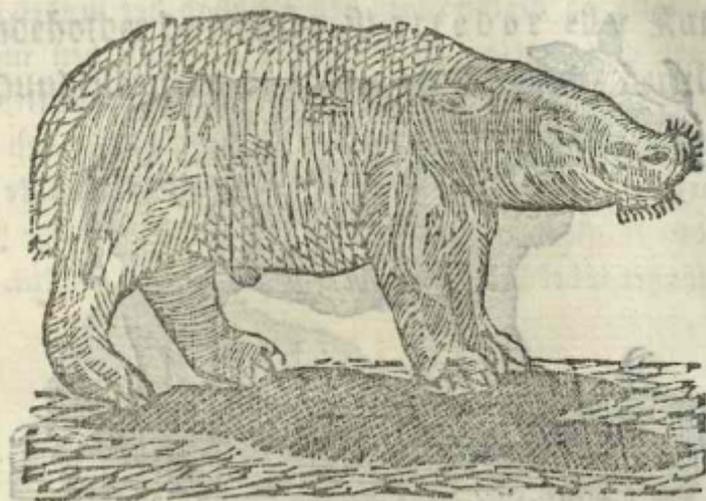
Høj. Man gjør nu Forskiel imellem de afrikanske og asiatiske Elefanter. De største findes i Afrika, de mellemste i Asien (især i Bengalen og det sydlige Kina) og de mindste paa den Ceylon. For Ald, Alarm og Skud ere de bange. Den almindeligste Maade at fange dem paa, er at lokke dem i Parringstiden ved tamme Hunner i indpælede Luffer hvor en Faldør lukker for dem. Ved deres jævne Paa-gang kunne de gaae 15 Mile om Dagen. For at mættes behøver den 60 Pund Brød eller 100 Pund Høe. Man har seet en 11 Aars Elefant, der vejede 314 Lispund.

Man har i Siberien, Tydsland og Amerika, hvor ingen Elefant nu er, fundet i Jorden Been af et Dyr, som har været større end Elefanten; man har kaldt det *Mammouth* og troer det er en uddød Art Elefanter.

§ 2. Antadyret.

Antadyret eller Tapirette, er et dorsk Dyr, næsten saa stor som en Bondehest, som den og ligner, undtagen, at den har en kort nøgen Hale og næsten et Svinehoved med en lang Tryne, der er bevægelig som en Snabel. Den svømmer got, søger sin Fode om Natten og lever flokkeviis i Skovene i Sydamerika.

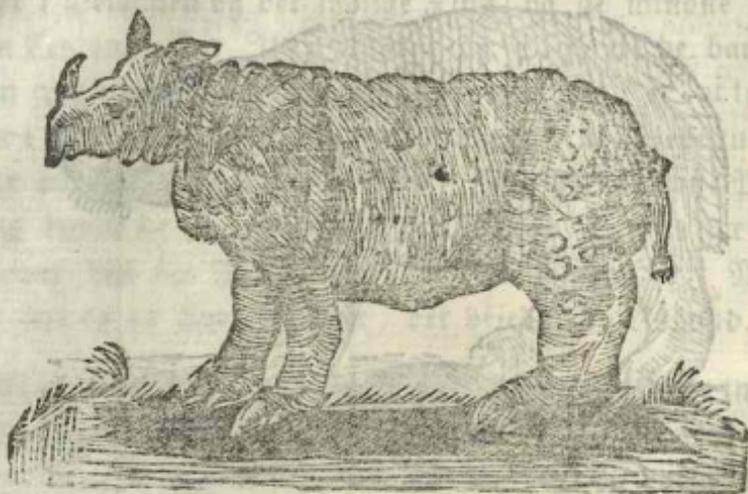
§ 3. Havhesten.

Havhesten, Nilhesten eller Flodhesten, er et stort plump Dyr, ligner baade et Svin og en Dyr, har en skræffelig viid Riæst med mange Lænder, især har den 4 i Underkiæben, hver $\frac{1}{2}$ Alen lange og saa tykke som Studehorn, og korte tykke Fodder. Den brøler som en Dyr, ligger om Dagen og sover paa Strandbredden, om Natten søger den sin Føde, der bestaaer af Trærødder Græs, Riis, Hirse og Fiske. Paa Landet er den frygt som og langsom; men i Vandet viger den ikke for nogen, er en god Svømmer og kan got dukke under. I Nilstrømmen anfalder den ofte Skibene med sine skarpe Lænder, saa de blive lække og maae synke.

Den findes allene i de store Floder i Afrika. Nogle af dem skal veje 218 Liispund.

§ 4. Rhinoseros.

Rhinoseros: Næshornet, Elefantens Landsmand, og næsten ligesaa stor; den kan blive 6 Alen lang og næsten 4 Alen høj; i Skindets paa Næsen har den et krumt Horn $1\frac{1}{2}$ Alen langt. Det er et meget grunt Dyr især formedelsft Huden, der ligger i store dybe Folder og er den tykkeste af alle Dyrehuder; den rober gierne i Dyndet, og naar den bliver vred, skaaner den intet af hvad den møder; men river det overende; selv Elefanten tør den gjøre Modstand. Nogle Næshorne have 2 Horn bag hinanden paa Næsen, og de ere de grumme. Dens Hoved ligner et Sviins.

Den findes allesteds i de store Floder i Afrika.
 —————
 af dem skal alle siges

Tredie Klasse

indeholder de ribende Pattedyr eller Katte- og Hundeslægten, de Kalves og Rovdyr, hertil høre:

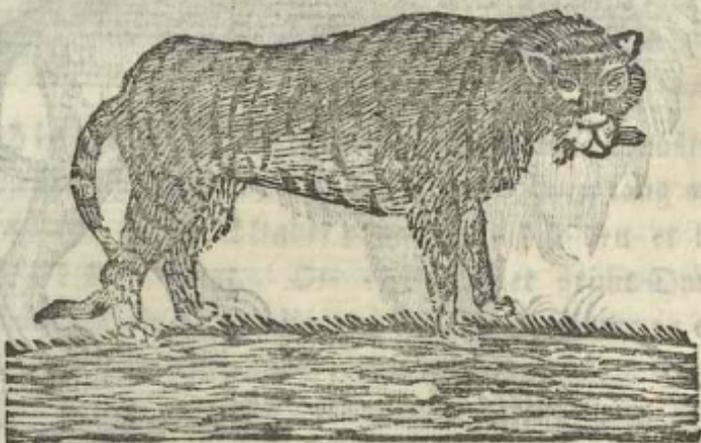
§ 1. Løven.

Løven er Kongen for Dyrene i Mod og Styrke. Alle Dyr frygte og flye for den. Den gjør alle Dyr til sit Rov, undtagen Elefonten, Ligeren, Hæhesten og Næshornet; inset Dyr kan gjøre den til sit Rov. Naar den brøler, er det som en Torden og naar den er vred, banker den sin Hale mod Jorden. Med sine Tænder knuser den de tykkeste Been. Med et Slag af sin Klo er den i Stand til, at knuse Ryggen paa en Hest eller Stud. En død Ko bærer den let bort i sit Gab. Den har seneede stærke Fødder, et bredt Bryst, sunkende Øjne, er gulbrun, 2

Alen høj og 4 til 4½ Alen lang. Den opholder sig især i Afrikas Sandørkener. Den skal have 12 til 15 Pund Kød daglig og derfor røver den alt hvad der møder den naar den er hungrig, Menneſker og, dersom den ingen Dyr kan faae fat paa. Den røver kun for at mætte sig. Negerne fange dem i Faldgruber og da ſkammer den sig og lader sig lægge i Lænker. — Løven har en tyk Manke og Løvinden er glat og noget mindre end Hannen. For Ild og Slangar løber den. Dens Brøl kan høres ½ Mill.

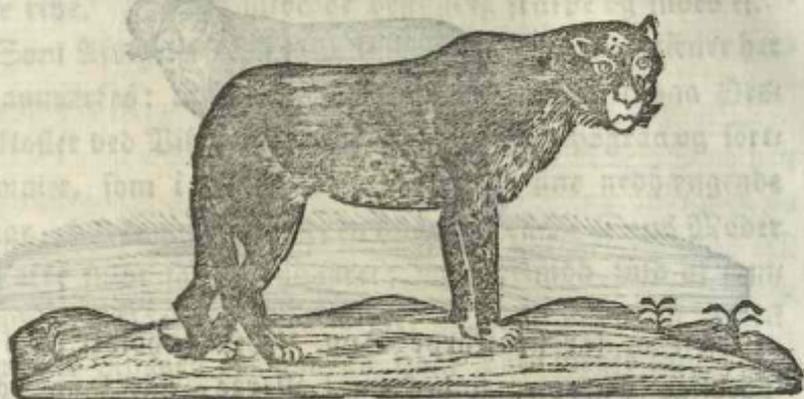
§ 2. Tigeren.

Tigeren er det grusomste af alle Dyr; thi Løven er dog undertiden ædelmødig; men Tigeren bliver ved at rive alt det ihjel den seer, enten den er mæt eller ikke. Den er omtrent af Størrelse som Løven, har et Rættehoved med Knurhaar; Skindet er brunt og gullſtribet. I Aſien og Oſtindien findes den. Den gjør Spring paa ſit Kov af 5 til 6 Alen, og æder baade ſine egne Unger og ſin Mæge med undertiden. Den anfalder endog Elefanten og afriver dens Snabel, og da maae Elefanten døe, thiden kan hverken æde eller drikke uden den.

Til Tiger- eller Katteslægten henhøre end videre:

A. Leoparden.

findes i Afrika, er glatthåret, skidengul med sorte Pletter, som ligne Roser.

B. Pantheren eller Pantherdyret, findes og i Afrika, er glatthåret, gul med sorte Pletter der ligne Ringe eller Djne.

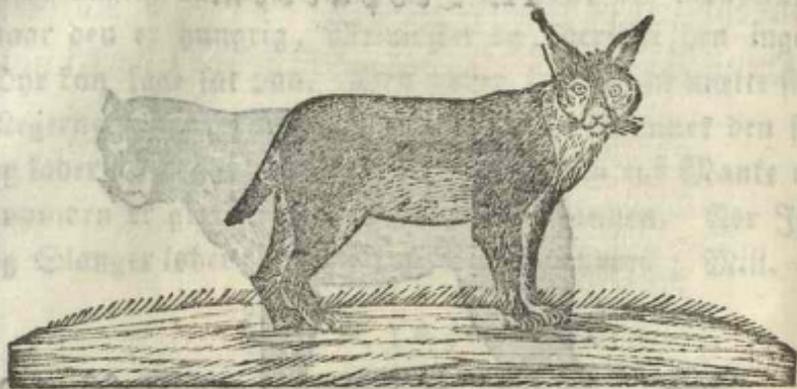
C. Unzen, findes i Ostindien, er mindre end Tigeren, graa med uordentlige Pletter. Den afrettes til Jagt der, ligesom Hundene hos os.

D. Jaguaren α : Tigerfatten, er gullagtig med gulbrune og i Kanten sorte Pletter.

E. Dzeloten α : Varderfatten, lysbrun med lange sorte Pletter paa Ryggen og runde paa Siderne.

F. Kuguaren, findes i Amerika og har nogen Ligning med Løven; men er meget mindre, mere frygtsom og mangler Manke. Den er brungul.

G. Løssen.

bettendi for sit skarpe Syn. Den opholder sig i det nordlige Europa, findes og i Norge, har lange graa Haar med brune utyndelige Pletter og en kort Hale, den springer med stor Dristighed bag paa Hjorte, Raadyr og Sviin, æder deres Hierne og udsuer deres Blod.

H. Karakalen, fra de varme Lande, rødlig med lang Hale.

En angorisk Kat.

I. Katten, et forhen vildt Dyr, som man har gjort til Huusdyr for at blive skildt ved Muus og Rotter. Den vilde findes i Skovene og er graa med sorte Striber. Den tamme

Kat har forskjellige Farver. I Syrien findes Katte med lange, silkeagtige hvide Haar, som kaldes angoriske Katte.

Hele Katteslægten kendes paa sine krumme spidse Riber som kan trækkes ind, naar de ej bruge dem, og ud naar de ville rive. Derved blive de bestandig skarpe og slides ej.

Som Usvigelse fra den almindelige Hunskat fortjener her at anmærkes: at der for nærværende Tid lever paa Ørslevkloster ved Viborg en tam Kat, der er lybgraa og sortflammet, som i Henseende til de lange fine nedhængende Haar, fuldkommen ligner en angorisk Kat. Dens Moder var ikke fuldt saa langhaaret; men derimod fuld af sammenslittede Haar eller Mariolker. Halen bar hun meest hen mod Dyggen og Halens Haar vare meget lange og udstaaende, som Egernets. Om den i den nærliggende Skov havde parret sig med et Egern, er en Formodning, som man vel ikke finder forhen antagen; men hvortil dens og Ungens besynderlige Usvigelse giver rimelig Aaledning.

Til Hundeslægten hore:

§ 3. H y æ n e n.

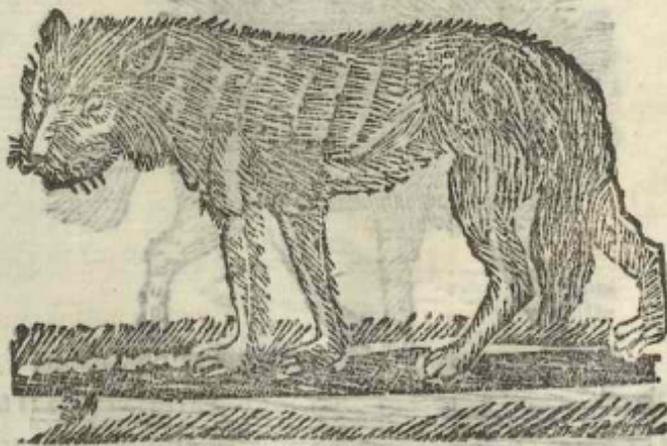
Hyænen er Eindhunden, er et grusomt Dyr; den

flygter hverken for Tigren eller Leoparderen og vægger sig mod Løven. Haare og Mennekeskind er dens bedste Spiise. Den morder alt hvad den kan. Den er brungul, høje ere end Ulven og findes i Afrika og det varmeste Asien. Den opkradser ofte de Dødes Grave og æder Ligene.

Den har kun 4 Tæer paa hver Fod og under Numpen en Sprække, der bestandig er aaben. Benene ere høje og Hoarene paa Rygen staae oprejste, som Svineborster. De afværge Lustens Forgiftelse ved den Graadighed hvor med de æde det meest raadne Kød. Man kiender 2 Slags, nemlig: 1. Den orientalske Hyæne; den er graa med brune utydelige Tverstriber. 2. Den plettede Hyæne, som er rødbrun med sorte Pletter og findes i Afrika.

Da man paa nogle Steder kalder den Natulv, saa ere maaſte de fabelagtige Historier om Barulve, at hentyde paa Hyænen.

§ 4. Ulven.

Ulven er et glubst og stærkt Dyr, gulgraa, hvid eller hvidsort eller sort af Farve, har en fin Lugt, ligner en

Slagterhund i Skabning og Størrelse, og er umættelig efter Kjød. Øjnene sidde skraa i Hovedet og Halen, der ligner Rovens, bærer den nedhængende. Den dræber Gælle, Kæer, Kalve, Faar, Lam og Naadyr og anfalder ofte Mennesker, især Børn, naar den er meget sulten. Naar den ej kan faae Bugt med sit Kød, kalder den ved sin Tuden andre Ulve til Hjælp. For Ild og Ildgnistere ere de bange. De findes næsten overalt i Verden; i Norge især ere der mangfoldige Ulve.

§ 5. Jakal.

Jakal: Guldulven, er rødgul og af Størrelse som en Kæv: den findes kun i de varme Lande, løber i store Flokke og æder smaa Børn, om den kan. Man troer, det er de i Bibelen omtalte Kæve, hvormed Samson antændte Filisternes Kornmark.

§ 6. Ræven.

Ræven er et bekjendt Dyr overalt. Dens Snildhed og List er bleven til et Ordsprog. Den er meest rød, med sorte Haar imellem, dog gives der i de meget kolde Lande graa, hvide og sorte Ræve. De sorte Ræveskind ere meget dyre. Ræven opholder sig meest i Nærheden af Mennesker,

for at stjæle fra dem, har Grave i Jorden med mange Udgange og stjæler Gjæs, Høns, Vender, Duer og alle Slags Fjærkræ, som og Harer, Kaniner, Honning, Æg, Ost, Melk og Smør. I Nødsfald tager den til Takke med Frøer, Jærbeen, Slangar, Muus og Rotter. Ved at stikke sin lange laadne Hale i Vandet, fanger den Krebs, da de knibe sig fast ved den. Ræven er meget seilivet og lader ofte som den er død, for at narre Jægerne og Hundene. Naar den er sulten, goer den som en Hund; men er den i Fare, giber den ingen Lyd fra sig. Dens Urentlighed har en skraam og modbydelig Stank.

§ 7. Hunden.

Hunden, et bekiendt, tro, lydigt, klogt og taalmodigt Dyr imod dem den kiender og der giøre den got. Den findes næsten overalt i Verden. Den taalser Hug og Sult hos sin Herre, og løber dog ej bort; derimod forsvarer den ham og hans Huus ved Dag og Nat, ved at gree eller bide. Den erindrer sig meget længe, om man har gjort den tilgode og glemmer hastig Fornærmelser. Naar den mister sin Herre, kan den ofte sørge sig til døde og finder den ham, endog lang Tid efter, igien, glæder den sig usigelig. Menneskets Mimer, Gebærder og Ord forstaaer den meget got, og viser en Klogskab, der ofte sætter os i Forundring. Ofte har den reddet Mennesker, der vare i Livsfare og ofte ved sin Troskab afholdt Mordere og Tyve fra at anfælde dens Herre. Den kan afrettes til Jagt, til at giøre Konster, til at trække smaa Bogne, til at vogte Creature, passe paa et eller andet Løj, og vogter ved Dag og Nat trolig alt. Der ere mange Slags Hunde, saasom: Bulbidere: Dogger, (de største Hunde, som let kunde værge sig for en Karl.) Pudeler, Mynder,

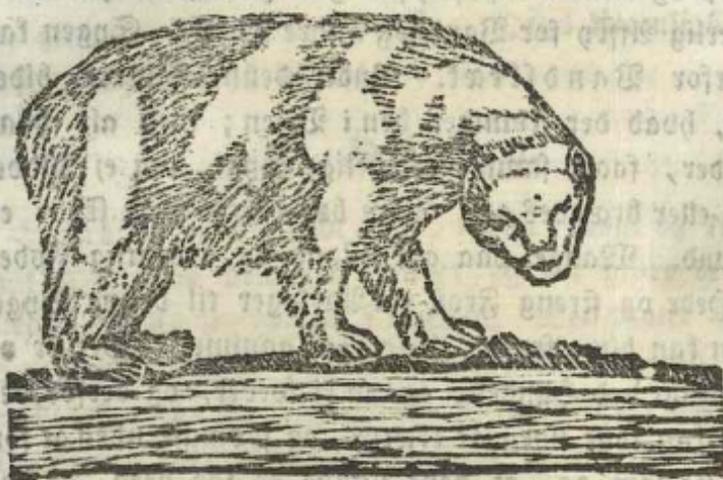
Høns-hunde, Grab-hunde og Spitser; til Stue-hunde-
 ne høre Mops'er, Bolonesere og Lov-hunde. Hunden lig-
 ner i Skabning baade Løven, Bjørnen, Ulven, Ræven,
 o. s. v. Dens Lugt er overmaade skarp. Grønlanderne
 og nogle Folkslag i Asien have ingen anden Kiødspise, end
 Hunde. I meget kolde og meget varme Lande gøe de ej;
 men knurre og tude. Naar Hunden er gal, skuler den,
 stikker Hælen mellem Benene, æder ikke og gøer ikke; men
 knurrer, og kiender tilsidst ej sin egen Herre, den har da en
 besynderlig Afsty for Vand og andre Drikke. Sygen kald-
 des derfor Vand skræk. Under denne Tilstand bider
 den alt, hvad der kommer den i Vejen; men alt hvad
 den bider, faaer samme græffelige Syge, om ej Biddet
 skieres eller brændes af. Man bør derfor strax skyde en
 gal Hund. Mangel paa got Vand og ordentlig Føde,
 stærk Hede og streng Frost ere Uarsager til denne Syge.
 Hunden kan blive fra 15 til 20 Aar gammel. Det er og
 merkvoerdigt ved Hunden, at den ej svæder, og derfor des
 længere kan løbe uden at trættes, og svømme uden at fors-
 kjøles; ligesom og, at dens Mave er saa heed, at den
 kan fordøie Been og Knogler.

En engelsk Dog.

Fjerde Klasse
indeholder de rivende Pattedyr, som træde med
hele Fodsaalen paa Jorden eller de flatfodede,
saasom:

§ 1. Hvidbjørnen : Fjshjørn.

Der gives to Slags, nemlig sorte og hvide Bjør-
ne. De sorte leve altid paa Landjorden; de hvide opholde
sig meest paa Isen og i Vandet. De ere og ganske forskjel-
lige af Skabning. Hvidbjørnen er meget større, end
den sorte og ofte saa stor som en Stud; den har lange hvi-
de Haar og opholder sig i Grønland og ved Fjshabet. Den er
listigere og raslere, end den sorte; svømmer got og værger
sig rasende mod Mennesker og saarer dem ofte dødelig.
Naar een anfaldes af Jægerne, komme alle de andre den
strax til Hielp, og da flye de ikke; men lade sig før alle dræ-
be. Dens Føde er Fugle, Fiske, døde Sølhunde og Hvalfiske.

§ 2. Landbjørn 2: Bjørnen.

Landbjørnen er sortebrun eller sortegraa, har lange Haar, der ligne Svineborster, et svineagtig Hoved og brede Labber med lange Klør paa; den æder Honning, Mælk, Korn, Frugter og smaa Dyr; klatrer op i Træerne, den anfaldet Menneskene, naar de slaae eller drille den; den rejser sig da gierne paa Bagbenene og rider dem ihjel eller saarer dem dødelig. Den findes i de nordlige Lande af Europa, Asien og Amerika. I Norge, Polen og Rusland ere der mange.

Den sorte Bjørn lever meest af Honning, Nødder og Skovbær, derimod æder den brune Bjørn hellere Kød og anfaldet baade Heste, Hornkvæg, Hjorte, Naasdyr og Saar. Den bliver og større, end den sorte og kan blive henimod 3 Alen lang.

I October gaaer Bjørnen med sin Mage i Vinterleje i sin Hule; den bestrøer det med Mos, som den gaaende paa Bagbenene bærer sammen i sine Forlabber. Her ligge de ganske ubivksomme og uden at have Uabning fra October til April og sue paa deres Labber. Ved denne Tuen

gaaer Huden af Fodskaalen og de ere, paa den Tid de gaae ud om Foraaret, lette at jage, da de ere maadelig til Gangs. Intet stort Dyr bringer saa smaa Unger til Verden som Bjørnen; de ere nette og ikke større end en Rotte; de voxer og meget langsomt, og have først udvoxet i det 20 Aar. Man troer ej de leve længere, end 30 Aar. I Polen, hvor der ere mange af dem, bindes de ofte isteden for Hunde til at vogte Gaarden. Ved at sætte Brændevin blandet med Honning for dem, fanges de let; thi de blive da sulde. Polakkerne trække ofte om med fangede Bjørne og lade dem dansse for Penge. Dens Kjød, især Stinken, smager meget got.

§ 3. Brokken.

Brokken eller Grävlingen er saa stor som en mid, delmaadig Videlhund, med meget korte Been, forsynede med 5 skarpe Klør. Halen er kort. Hovedet ligner hos nogle Hundene, hos andre Svinet. Hovedet er i Bunden hvidt, med en sort Stribe, der beaender ved Snuden og gaaer over Øene. Den er forresten hvid, sort og grå imellem hinanden, dog mere sort paa Bugen og Benene, end paa Ryggen. Dens Tænder ere overmaade skarpe. Den gjør sin Bolig under Jorden; sover hele Dagen, en Deel af Natten og desuden hele Vinteren, da den er meget Kuldfier. Den gaager ud paa Fangst i mørke Nætter,

æder Røtter, Muns, Harekillinger, Kaniner, Fugle, Slanges, Egg, Nødder og Frugt. Ved de bekiendte krumm-benede Broshunde jager man den ind af sin Grav. Røven forjager den og undertiden ved at kaste sin ildelugtende Ureentlighed i dens Udgang. Der findes endeel i Danmark saavel som ellers i Europa og det nordlige Asien. I Frankrig og Schweiz spiser man dens meget fede Riid, og naar man fanger den ung, kan den tømmes og bruges til at tage Røtter og Muns; men da den tager Høns, Vænder og Fierreature med, betaler det sig ej at betro den til at gaae løs. De flye baade Nægn og Fugtighed. Skindet bruges til Hestetøj, Kufferter og lignet. Af dens lange Haar gøres Malerpensler. Under Halsen har den en Abning, hvoraf der udsveder en ildelugtende Vædske, som man mener de leve af om Vinteren, da de stikke Snuden i dette Hul.

§ 4. Honninggrævlingen.

Honninggrævlingen lever i Afrika paa Gottaabs Fjorberg. Den har samme Farve som ovenstaaende; men en hvid Stribe fra Djet til Halsen. Den lever af de vilde Biers Honning og Bog, som den veed at passe mestertlig paa, naar de flyve hjem. Den har foruden sine tykke og lange Haar en tyk og løshængende Hud, saa hverken Bier eller Hunde kand gjøre den nogen Skade.

§ 5. Jærven.

Jærven findes i de nordlige Dele af Verden, den har et smukt Skind, der er gulbrunt med en stor sortagtig Plet paa Ryggen. Den har meget Ligning med Grævlingen; men er mere aarvaagen og raske end den. Ved at springe ind fra Træerne, farer den smaa Heste og Mennes-

Dyr paa Ryggen, river dem Vinnene ud og qvæler dem, og opæder dem siden med Hud og Haar. Naar den ej kan faae saa lækker et Rov, æder den og Harer, Fugle og Madfler. Dens Graadighed har givet Anledning til mange usande Historier; nogle kalde den derfor *Sittifras*; i Norge hedder den rettere *Si eldfras*, fordi den opholder sig paa Fjeldene.

§ 6. Koati.

Koati findes i den varme Deel af Amerika; deres Næse gaaer ud over Munden og kan bevæges til begge Sider; Halen er meget lang. De gaae ud om Natten og fange da Fugle, Eg o. s. v., der gives røde Koater med graa Snude og en ringet Hale, og brune med hvid Snude og eensfarvet Hale.

§ 7. Bassebjørnen.

Bassebjørnen eller *Nakkunen*, ligner Koaterne, undtagen at den har en kortere Snude; den er graabrun med hvide Ringe om Halen. Den findes i Nordamerika og lever af Fisk, Eg, Korn, Frugter og Fugle. Den kan blive tam og kjelen. Fordi den først dyppe hvad den vil æde i Vand, kaldes den *Bassebjørn*. Længere nede i Amerika findes en anden Art af dem som kaldes *Krebsæderen*, fordi den meest lever af Krebs, som den fanger ved at stikke sin laadne Hale under Vandet, da de knibe sig fast ved den.

§ 8. Kinkaju.

Kinkaju eller *Poto*, lever i Nordamerika. Den er noget større, end en Kat og har gullagtige Haar, en kort Snude og en lang Hale, som den snoer. Lever af Kjød.

§ 9. Ichneumon.

Ichneumon eller Pharaosrotten er som en Maar af Skabning og Størrelse, med graabrunt Skind; den findes i Afrika, Ostindien og Egypten ved Havkanten og Fløderne. Man tæmmer dem, og lader dem rense Huset for Rotter og Muus; men da de ere meget for at røve, fange de og Fugle, Slanges, Fiirbeen og Eg; især er den berømt for den Færdighed den har til at stjæle Krokodilens Eg; og man paastaar, at den endog smutter ned i Krokodilens Gab, æder dens Indvolde og æder sig ud af dens haardhudede Mave, hvoraf Krokodilen da maae døe.

Femte Klasse

indeholder derivende Pattedyr, som gaae paa Enden af Tæerne, hertil hore Bæsel, og Odders Slægten.

Til Odderslægten høre:

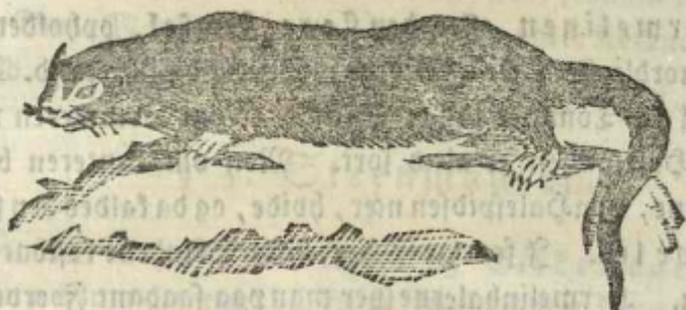
§ 1. Den almindelige Odder.

Kaldes og Ferskvandsoddere. Den opholder sig ved Søer, Bække og Aabredde, hvor den under Vandet har et Hul ind i Landbredden til at gaae ind af, og et andet oven Vandet til Lufthul. Den er i Europa een Aen og i Asien og Amerika een en halv Aen lang og saa stor som en Buddelhund, har et fladt katteagtig Hoved med en bred Snude med Knurhaar, smaa ruude Øren, store Øjne, en lang laadden Hale, korte Fødder med 5 Tær, der ere samlede med en Svømmehud; Forsødderne ere uden Haar. Dens Haar ere kaffebrune, glatte og glindsende; Bugen er lit lysere. Den kan got svømme paa og under Vandet,

dog holder den ej længe ud af Gangen. De leve fornemmelig af Fiske; men i Mangel deraf æde de og Frøer, Vandrotter, Krebs, Græs og Barken af Træerne. De ere snu og lade sig ej lettelig see om Dagen. Træffer Hunde dem, bide de stærk. Dog kan de tæmmes og afstrettes til Fiskefangst, da de bære deres Herre hvad de fange. Fiskevarerne gjøre de megen Skade; thi de bide flere Fiske, end de fortære. Skindet betales med 5 til 10 Rdlr. De parres i Februar og sløjte da om Natten af hinanden, som om det var Mennesker. 9 Maaneder efter søder Hunnen 3 til 4 Unger.

I 2. Havodderen.

Havodderen er større, men ikke saa velstakt; har en kort stub Hale; Haarene ere bløde, korte, brune, sorte eller og solograa. Den boer i Elvene; men søger Havet efter Føde, og søder kun een Unge aarlig; som Moderen bærer stor Omforg for; hun svømmer gierne med den paa sin Wade og ligger da selv paa Ryggen. I de nordligste og koldeste Dele af Asien og Amerika findes de og deres Skind er saa kostbart, at man betaler eet med 100 til 150 Rdlr.; de fleste af dem sælges til China hvor Høffet bruger dem til Garnering om Klæder.

Til Bæfslægten høre:

§ 3. Hermelinen.

Hermelinen eller den store Bæfel, opholder sig i de nordligste Dele af Norge, Sverig og Rusland. Den er 9 til 10 Tommer lang; Skindet er om Sommeren rødligt, Halespidsen er altid sort. Men om Vinteren blive Haarene, paa Halespidsen nær, hvide, og da kaldes den først Her melin. I forrige Tider vare Skindene kostbarere, end nu. Hermelinhalerne syer man paa saadant Foerværk. I Afrika findes de ej; men forresten i de andre Verdensdele; men kun de, som opholde sig i de koldeste nordlige Lande, blive om Vinteren hvide; de andre skifte ej Farve. Den store Bæfel boer i Biergkloster, hule Træer og ved Glodbredderne, nærer sig af Rotter, Muus, Slangar, Fiske, Muldvarpe, Fugle, Eg og Unger. Den er meget vild, smidig, hurtig og dristig.

§ 4. Bæfelen.

Den lille eller almindelige Bæfel, findes ligesom den forrige i de 3 Verdensdele; i kolde Lande bliver den mæt

hvid om Vinteren og kaldes da her til Lands Lækat; ellers er den rødagtig, undertiden hvid under Bugen. Den er kun 6 til 7 Tommer lang i Kroppen, meget smal og nærer sig af samme Dyr som Hermelinen. Hvor der ingen Skov er, gjør den sig Hullet i Jorden eller gamle Diger og er en stor Mester til at fange Røtter og Muus. Om Vinteren søger den ind til Landsbjerne og gjør sig da gierne et Hul paa Taget, for at jage paa Løfterne efter Røtter og Muus; men træffer den Høns og Duer, sparer den dem heller ikke. Smaa Fugle ere de flemme efter; de æde baade Moderen og dens Æg eller Unger. Imod stærk Storm komme de gjerne ud og gjøre de forunderligste Spring med hverandre. Om Foraaret føde de 6 til 8 Unger. Kan man fange dem unge, kunne de tæmmes og ere fromme pudseers lige Dyr. Man siger, at de om Natten patte Kørene om de Land. (At Rætte undertiden gjøre det, er rigtigt.)

§ 5. Steenmaaren.

Steenmaaren kaldes og Birkemaaren og Husmaaren. Den er 16 Tommer lang; ligner Bæselen af Skabning; men Halen er lang med stittede Haar. Den er sortebrun; men hvid under Halsen. Den er en usovskammet Tyv efter Fjertræ og Fugle, end; og Fasaner, Ralkuner og selv Orne naar de sove, er den ej bange for at fare paa og dræbe. Den stjæler og gierne Kirsebær i Trærne; den hopper næsten altid og klatter got. I gamle Huse, Mure, Steendiger og Steendynger boer den og gaaer om Vinteren undertiden i Husene: Hønseskufene veed den ret got at finde; Æg drikker den meget behændig. Maarerne yngle flere Gange om Aaret og faae hver Gang 7 til 8 Unger. Naar den intet andet kan faae, maae

den tage til Takke med Musbvarne, Stotter og Muns.
Man fanger dem i Sælder og lokker dem med Hømpesra.

§ 6. Skosmaaren.

Skosmaaren kaldes og Espemaaren. Den ligner ganske den forrige, men under Struben er dennes Skind rødguult. Dens Been ere lit længere. Den boer i Skovene; men er den hungrig, sniger den sig dog til Byerne for at besøge Hønseskufene. Den findes i de nordlige Lande af Verden i stor Mængde. Skindet er dyrt og bruges til Foerværk. I Nordamerika ere der mangfoldige: man har der i eet Aar solgt 12000 Skind.

§ 7. Fritten.

Fritten er hvidguul med et lille spids Hoved og lang Hale og kendes paa sin blodrøde Njesteen. Den findes ej i Danmark og hører hjemme i Afrika. Spanierne have derfra ført den til Europa for at udrydde Kaninerne, som den er en stor Mester til. Den er meget kuldskær og har en hæsliig Lugt.

§ 8. Ilderen.

Ilderen er lit mindre end Maaren, ellers omtrent af samme Skabning; den er sortebrun med guulagtige Haar

paa Siden og hvide Pletter om Munden og paa Ørene. Den giver en hæslig Stank fra sig, der er stærkest, naar den er vred; fanger man den levende, skriger den gjennemtrængende. Den er forfulgt overalt for sin Behændighed til at stjæle Høns, Duer og Æg; da den ej gjerne æder usden Hjernen og Hovedet af dem, gjør den des større Skade. Naar den med sine gloende Øjne om Ratten seer op til Nansen hvor Hønsene sidde, paastaaer man de falde af Angest ned til den; men rimeligere er det, at den springer op til dem, eller lister sig paa dem, da den seer bedre i Mørket end de, og springe op af Bægge kan den. Hvor man har mang Rottes og Muus, bør man ej ødelægge Ildere og Bæfler; thi de bide mangfoldige og ere meget bedre dertil, end Ratten. Ilderen har sin Bolig i gamle Mure, Steendiger, Lader og under Husene, og er drægtig i 9 Maaneder og føder da 6 til 7 Unger. Skindet bruges af Bønder til Huer og Sigt; men beholder altid en stram Lugt. Ilderen findes overalt i Europa undtagen i de meget kolde Lande. Hvor der ere Kaniner, udrydder den dem i en Hast. Med Honning, Æg og Hønsendvoalde lokkes de i Fælder.

§ 9. Tigerilderen

Tigerilderen er brun, plettet overalt med gule Pletter.

§ 10. Zorilla eller den Rapste Ilder

Er sort og hvidstribet og giver den stærkeste Stank fra sig. Den findes i Afrika.

Saa Sobelen.

Zobelen er saa stor som Maaren. Dens Haar ere lange, fine, glindsende og sortebrune: paa Hovedet har den nogle hvidagtige Haar og en gul Mand om Ørene. Dens Fødder ere endog neden under besatte med Haar. Den æder Bæster, Egerner, Harer, alle Slags Fugle, Skovbær og Træknoppe. Den opholder sig kun i Siberien i de tykkeste Skove, hvor den boer i Huler nær ved ferskvandende Vand, hvoraf den gjerne drikker. Dog drikker den ej med Munden; men dypper sin Hale i Vandet og suer paa den. Endskjønt Zobelen kun er 16 Tommer lang, er den dog, i Forhold til sin Størrelse, det kostbareste Dyr; thi Skindet bruges af kongelige og andre fornemme Personer til Soerværk. Naar Skindet er heelt og taget om Vinteren, koster det 50, 60, ja 80 Rdlr.; men det maae da ingen Huller have; thi saa koste de meget mindre, ja undertiden kun 5 Rdlr. Derfor fanger man Zoblerne i Snarer eller skyder dem med stumpe Pile. Jo sortere Skindene ere, jo dyrere ere de. Rejseren af Rusland har forbeholdt sig Zobeljagten, og de Forbrødere, der forvises til Siberien, maae skaffe et vist Antal aarlig. De sendes

derpaa til Petersborg; de bedste blive ved Hoffet, og en
deel sælges til Tyrkiet, China og andre Steder.

§ 12. Stinkdyret.

Stinkdyret ligner Jlderen, er sort, opholder sig i
Nordamerika og er tiendelig af 5 langs paa dens Ryg lø-
bende hvide Striber. Ten Blære ved dens Hale, har den
en overmaade slem stinkende Saft, som den sprøjter 9 Alen
langt paa dem, der giøre den Fortred. Den er saa utaale-
lig, at man ej kan drage Nanden i en Omkreds af 100
Skridt, hvor den er sprøjet; saa hverken Hunde eller Men-
nesker forsølge den videre. Man paastaar der ere 23 Ar-
ter af Stinkdyret.

§ 13. Chinchen.

Chinchen findes i hele Amerika, er sort under Bus-
gen, hvid paa Ryggen med en sort langsløbende Stribe;
Halen er hvid og tykhaaret. Den giores tam som en Hund
og den giver da ej den stinkende Saft fra sig, uden man giør
den Fortred.

Siette Klasse

indeholder Desmerkattene.

Desmerkattene ere omtrent 5 Qvarteer lange, ha-
ve et spids Hunde eller Ræve Hoved; men ligne forrest
sten Kattene; kun er Halen tykkere. De have alle under
Rumpen en Pose, som frembringer en stærk lugtende Sal-
ve, som kaldes Desmer eller Zibeth og bruges til lugt-
tende Sager, Balsom, Lægemidler og Røgelse. (Men

det er ikke Mostus, skont det ofte urigtig kaldes saa). Denne fattede Bæst flyder ud af sig selv, og de som sælge den, holde Desmerkatten indelukt i et Buur, der er saa snevert, at den ej kan vende sig, og man aabner da Buret bag til hver 3die eller 4de Dag, tager Katten ved Halsen og tager Desmeren ud af Posen med en Stæe. Det seer ud som Svinesidt. Der gives 3 Slags:

§ 1. Civetten.

Civetten findes i Afrika, den er graa med gule Pletter og en eensfarvet Hale.

§ 2. Zibetkatten.

Zibetkatten findes i Ostindien og Arabien, den er hvidgraa med sorte Striber der gaae i Bølger, Fødderne ere brune, Halsen er sort og hvid ringet.

Begge ere Noeddyr og nære sig af Smaadyr, Fugle, Fiske og Frugter. De tamme som man holder i Bure, fores med Mælk, Kjød og Meelspiser.

§ 3. Sjenetten.

Sjenetten findes i Spanien og Frankrig, er gulbrun med sorte Pletter og en ringet Hale. Den har en Sprække, men ingen Pose til Desmerens Udlob.

Syvende Klasse
indeholder de fodhændede vivende Pattes
dyr eller Pungedyrene; de kaldes fodhæn-
dede, fordi To mmeltaaen paa Bagfodderne staaer
langt fra de andre og har ingen Negl. De kaldes
des, og Didelpher, hertil høre:

§ 1. Sarigen eller Pungervotten

Sarigerne opholde sig i Amerika, ere Rovdyr og
give en slem Stank fra sig; Hunnerne af de 3 første
Arter, have Poser under Bugen, der omgibe deres Brøst-
vorter og deri putte de Ungerne, der saasnart de ere fødte
ere ganske udannede og see ud som en Balnsd, og bes-
holde dem der, til de kunne gaae og see, de sue sig
siraax fast til Vorterne og hænge ved dem til de ere uds-
vorne og, møder der Ungerne siden nogen Fare, flyde de
ind i disse Punge, der ved Hjælp af Muskler slutte sig
sammen om dem. De følgende have ingen Poser; men
tage deres Unger paa Ryggen, bøje deres lange Hale op
over Ryggen og Ungerne snoe derpaa deres Hale fast om

Moderens, og sidde trygge paa hendes Ryg. De have alle lange Haler besatte med skælsagtige Dinger, som tjene dem til at klynge sig op i Træerne, forresten ligte de meest Notter; Kræbsæderen kaldes og Hungerrotten, og Rajopollin Buskrotten. Der ere 7 Slags Sariger, nemlig: a. Kræbsæderen, er i Rajenne, sort og gul af Farve, af Størrelse som en Kat, lever af Krebs og Krabber. b. Maniku, mørkebrun og hvid. c. Sarigen eller Dpossum, af Størrelse som Egernet, brun eller rød med en gul Plet over hver Øje, lever af Insekter. d. Marmosen, graagul paa Skindet. e. Rajopolin, brungul med sortpletet Hale. f. Tuan, rød paa Siderne, sort paa Ryggen, hvid under Bugen. g. Yapok, brun med 3 graa Tverstriber, opholder sig i Bloderne og har Svømmehud paa Bagfodderne.

§ 2. Dasyuren.

Den spættede Dasyure ligner de foregaaende, uden paa Halen, der er laadden hos denne; men nogen hos hine. De ere sortagtige, fulde med uordentlige hvide Pletter og findes allene i Nyholland.

§ 3. Phalanger.

Phalanger findes allene i Ostindien og paa Verne deromkring; nogle ere gulhvide, andre plettede og atter andre brune, de ere af Størrelse som en Kat og nære sig af Insekter og Frugter. Man finder hos dem den anden og tredie Bagtaa, og undertiden ogsaa den fjerde, sammenvoxne indtil Reglen.

§ 4. Den flyvende Phalanger.

Den flyvende Phalanger har en Hud, imellem For- og Bagbenene, der strækker sig langs med dens Sider, ved dennes Hielp flyver den. Den findes i Nyholland.

§ 5. Kanguru eller den asiatiske Hare.

Er en Mellemting imellem Pungedyrene og Gnavern; thi de have som Pungedyrene en Pøse under Næsen, hvori de gemme deres fortilig fødte Unger; men de ligne Gnaverne deri, at deres Bagbeen ere højere, end Forbenene. De have slet ingen Hjørnerænder og leve blot af Planter. De findes i Asien og paa Verne i Sydhavet, s. E. Nyholland. Deres Forbeen ere smaa, med 5 Tæer; men Bagbenene ere 5 til 6 Gange længere og stærkere end Forbenene, og paa dem ere kun 4 Tæer, hvoraf de 2 mellemste ere smaa og sammengroede indtil Neglene. Halen er lang, tyk og laadden og da de paa ingen Maade kunne komme frem, uden ved store Spring, fordi Forbenene ere saa korte; saa have de Nytte af Halen: til at stytte sig ved som et tredie Been og de kunne da gjøre Spring paa 3 til 4 Alen; saa

en Hest neppe skal løbe dem ind. Den kaldes derfor af nogle
 le den springende Hare. De ligne meest Haren,
 hoi i Huler under Jorden og gaae meest ud om Natten. Der
 gives 3 Slags;

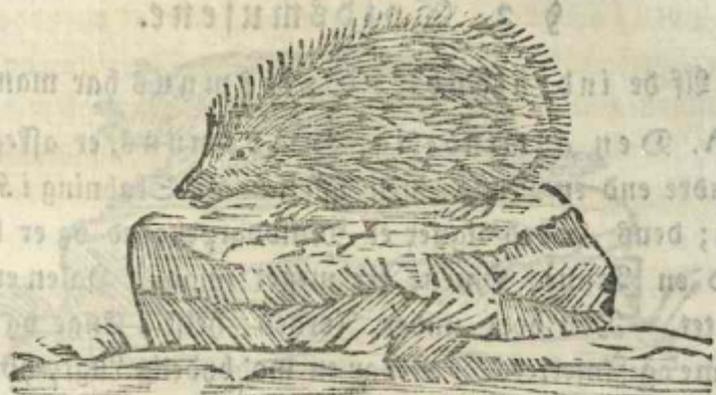
A. Den store Kanguru, skal være fra $2\frac{1}{2}$ til
 4 Alen høj, naar den staaer op. Den er askegraa, Halen
 er sort i Enden Dens Riib kan svies.

B. Silander eller den asiatiske Jord hare, ophol-
 der sig paa Verne i det indiske Hav. Den holdes paa Jar-
 va som et Huusdyr, den er 1 til $1\frac{1}{2}$ Alen høj, brunsort og
 under Bugen rødagtig.

C. Den rotteagtige Kanguru; den er i Ny-
 holland i Sydhavet, er graa og kun saa stor som en Rotte.

Ottende Klasse
 indeholder rivende Pattedyr, som træde med
 hele Fodsaalen paa Jorden eller paa af-
 dede. De udmærke sig ved en langsom stæbende
 Gang, gaae mest ud om Natten, boe i Huler,
 mørke Opholdssteder og mange af dem ligge i
 Dvale om Vinteren. Hertil høre:

§ 1. Iglen eller Vindsvinet.

De have meget korte Been, en spids Snude, liden
 eller ingen Hale og hele Kroppen, Hoved og Fødder und-
 tagne, er stult med Pigge. Man har:

A. Det almindelige Vindsviin eller Igel*)
 der er 9 til 10 Tommer langt og findes i Skove og store
 Haver; man seer dem selden om Dagen; da ligge de un-
 der Hække, Buske og Gierder. De leve af Orme, Krebs,
 Snegle, Frøer, Inse, Muus og Rødder. Naar man
 vil gribe dem, rulle de sig sammen i en Bold og reise Pig-

*) Deraf kommer formodentlig det danske Skieldsord Svine-
 Egel.

gene fra alle Sider. Naar Faren er forbi, gaar de igien paa Fjere. Ved at hælde Vand paa dem, eller træde paa dem, strække de sig ud. De spises endog af Almueen paa sine Steder. I Rusland holdes de i Husene, for at tage Mूस. Om Vinteren ligge de i Dvale i Huler under Jorden.

B. *Lenreken*, et Vindsviin fra Madagaskar, som har de længste Pigge i Raffen.

C. *Leandrafen*, som har længere og blødere Pigge, næsten som Børster og

D. Den sribede *Lenrek*, gul og hvidsribet paa Piggene; imellem Piggene har den Børster.

§ 2. Spidsmusene.

Af de indenlandske Spidsmूस har man:

A. Den almindelige Spidsmूस, er askegraa, mindre end en Mूस: men har samme Skabning i Kroppen; dens Hoved ligner et Muldvarpehoved og er langt med en Tryne; Ønene ere meget smaa. Halen er sikkantet. Den boer under Jorden, helst i Enge og æder Orme og Insekter. Den har en modbydelig Lugt, hvorfor Rattene vel bide, men ej æde den.

B. *Vandspidsmusen* er sortagtig med sikkantet Hale, kantede Fødder med stive Haar: dens Øren slutes til ved en lille Klap; den findes ved Kilder.

C. *Spidsmusen med sammensnøret Hale*, er brunrød, med en rund Hale, som er smallest ved Rumpen.

Af udenlandske Spidsmूस har man:

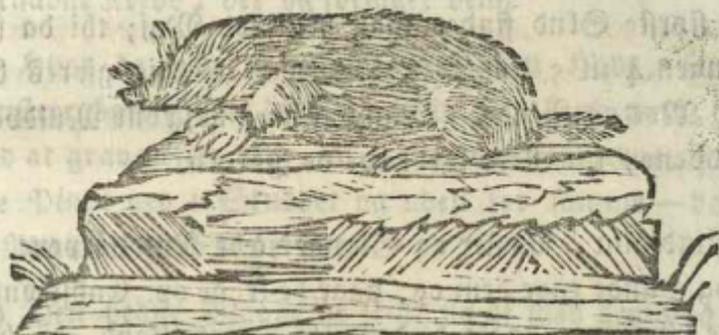
a. *Moskus*: *Spidsmusen*, findes i Rusland og Sibirien ved Vandbredder, udbreder en stærk moskusagtig Lugt; den er askegraa, saa stor som en Rotte, Halen

er opstaaende og sammentrykt; Snuden er bevægelig og lang.

b) Muldvarp; Spidsmusen, seer ud som en Muldvarp.

c) Den forgyldte Spidsmus findes i Afrika paa Gothaabsforbjerg; den har smukke grønne Haar, som have en Purpur; og Guld Skicer, en kort rund Snude; den har ingen Hale og kaldes og Guld muldvarp.

§ 3. Muldvarpen.

Den lever for det meste under Jorden om Dagen, undtagen i Harringsstiden, som er tilig om Foraaret, da følger Hannen undertiden Hunnen oven Jorden. Om Natten komme de derimod ofte frem. Dette bekendte Dyr er fiendeligt af sin svineagtige bevægelige Tryne, sit sorte og sorteblaa glindsende sløjlsagtige Skind, en kort laadden Hale og fremfor alt sine besynderlige Lapper eller Fødder, der ere dannede som en huul Menneskehaand og sidde tæt til Kroppen. Udvendige Tegne til Ører har den slet ikke og saa smaa Øjne, at man i forrige Tider holdt den for at være blind. Ven telig sit den ikke disse Sandserebsskaber saa

ihdelige, for ej at faae dem fordærvede af Jord, naar den roder; men af dens Opmærksomhed paa enhver, der vil lukke paa den, seer man nok, at den maade baade have sin Lugt og Hørelse. I tørre Ørkener og meget kolde Lande findes den ej. I Engene og paa gode Marker og i Haver vil den helst bære. Den lever af Orme og Insekter, og for at faae dem fat, gior den sig Gange rundt om i Jorden og naar Regnorme og Insekter ere øverlige, kan man see den rode i Jordfladen. Med sin Tryne roder den sine Gange og med sine stærke Lapper kaster den Jorden bag sig og fører det saaledes oven Jorden i utrolig Hast. Disse Muldvarpestud (som de kaldes) fordærve Haver, Marker og Enge, hvor de gives i Mængde, hvorfor man søger at udrydde dem. De største Stud finder man henimod Maj; thi da føder Sunnen 4 til 5 Unger og hendes Barselleje giores bløde med Mos og Blade. Man bør strejpe udjævne Muldvarpestuddene, thi ellers fordærve de Jorden.

Windsbiin, Væfler og Slanger æde Muldvarpene. Katte og Hunde tage dem og, naar de stude op. Endskiondt de rode i Engene, taale de dog ikke meget Vand, og bliver Egnende er i, oversvømmet, tage de Flugten eller søge til høje Steder. De bedste Maader man ødelægger dem paa ere:

1) At nedgrave en høj glaseret Potte, der er snevret for oven og vliidere forneden, 4 Tommer under Jordfladen; man kommer deri nogle levende Krebs eller Regnorme og dækker Potten med Græstørv. Muldvarpen falder i Potten og skrigger naar den ej kan komme op igien, og derved komme flere den til Hjælp og fanges paa samme Maade.

2) At fuge Rødder i Vand, der er kogt med Skarn tyde og lægge dem i deres Huller.

3) I en Kjedel hældes man en Potte Balsøolie og kommer saamange hele Balsødder deri, som kan ligge i Olien; det koges i Time, hvorpaa man tager Balsødderne op. Man opsoger derpaa de Steder, hvor Muldvarpen nylig har rodet og gravet i Jorden til man finder dens Gang, hvori man kaster en Haandsfuld af disse Nødder og tildækker derpaa Hullet med den opkastede Jord. Man paastaer, at alle Muldvarpene paa en halv Miils Omkreds skal dræbes (ventelig snarere forjages) heraf. Man kand da grave Jorden op igien og optage Balsødderne, for at bruge dem en anden Gang.

4) Man kan og i deres Huller stoppe frisk Svineskarn eller raadne Krebs, der og forjager dem.

5) Hvor de paa et enkelt Sted i en Have, som i Blomsterrabatter eller deslige, skyde op, kand man, for ej ved at grave efter dem, at fordærve Blomsterne, stikke spidse Vinde ned i Skuddet og uden for samme — da de og i Almindelighed blive borte.

6) Den bedste Maade at stille sig af med dem paa, er ellers at fange dem med Spade. Det gaaer gøt an, naar man passer paa ved Solens Dvgang, om Middagen og ved Solens Nedgang; thi paa disse 3 Tider af Dagen skyde de gjerne op. Man lister sig sagte til Skuddet og passer paa, i det Øjeblik de skyde op, at stikke en skarp Spade ned i Hullet og dermed kaste dem op. Mange mene, man ej maae nærme sig Hullet fra den Side Vinden blæser, da de skal kunne lugte det.

Hvor altsaa Muldvarpene ved at skyde op, gjøre større Skade, end den for os skjulte Nytte de gjøre os ved at ødelægge Insekter og Orme i Jorden, der vil man paa een af ovenansførte Maader kunne formindste deres Antal;

thi da de yugle stærk, kunne de ikke ganske udryddes — og ofte forlade de en Egn i nogen Tid og komme derpaa igjen — ligesom det altid er et Beviis paa ganske god Jord hvor de skyde op, da der i mager, sandig og stenet Jord intet er for dem at rode efter.

Muldvarens Farve er i Almindelighed glindsende sort eller sortblaa, dog gives der i Europa baade hvide og spragtede, og i Amerika røverøde. I Henseende til Skabningen, ere de 2 Slags, nemlig:

1. Den almindelige Muldvarp, som her er beskrevet og ovenfor afbildet. og

2. Den kamnæsedede Muldvarp, mindre end den almindelige, sortagtig, med lang Hale. Paa dens Snude sidde bevægelige bruskagtige Bevæxter i Form af en dobbelt Stjerne. Dette Slags findes i Provindsen Kanada i Nordamerika.

Niende Klasse.

indeholder de flyvende, rivende Pattedyr, eller
 Slaggermusene.

Disse Dyr's Arme og Tær ere meget lange og skarpe, Armene, Halen og Benene, for en Deel, ere indsluttede i en tynd Hinde, der ligner Flor eller Spindelvæv; den, ne over disse Lemmer udstrakte Hinde, gjør samme Nytte som en Vinge, og sætter dem i Stand til at flyve eller slagre omkring; Dog kunne de ikke flyve langt eller længe i en lige Linie; men snce og svinge sig bestandig i Luften. Dog flyve de kun om Aftenen i Lusmørket og om Natten.

Om Dagen stule de sig, ventelig fordi de ej taale Daglyset eller for at undgaae deres bedre flyvende Fjender, hvorfra Uglerne ere de værste. Slaggermusene i de kolde Lande sove hele Vinteren og hænge sig da op ved Bagbenene og svøbe sig ind i deres Slyvshinde, som i en Kappe. De smaa Slaggermus leve af Insekter, som de gribe i Flugten og besøge og Røgkamre og Skorstene, for at gnave paa Flesk og fedt Kiød; men de meget store anfælde Fugle og smaa Pattedyr. De have ligesom Menneket og Alberne 2 Patter for paa Bryster; ved disse Patter hænge Ungerne sig fast, og Moderen bærer dem omkring med sig. De fleste Arter have en Muschale, nogle næsten ingen; Hovedets Daunelse er omtrent som Musens; de have en stor Mund, skarpe Tænder, baade Fortænder, Rindtænder og Hjørnetænder; de fleste have ligesaa lange Dyrer som Hovedet, med opstaaende lange og tilspidsede Drelapper. Man anfører over 20 Arter Slaggermus og deriblandt have nogle ret besynderlige Gevæxter paa Næsen; de vigtigste ere:

§ 1. Vampyren eller Blodsueren.

Dette Slags Slaggermus findes kun i Indien og Afrika; den er saa stor som Høne, har et Hundehoved, smaa Ører, ingen Hale, en Tunge besat med Pigge, som vende ind ad mod Ganen. Hovedet er brunt, Kroppen gulagtig. Mange Rejsende gjøre denne Art meget farlig for Menneker og Dyr, og paastraae, at de lisse sig til dem medens de sove og ved deres skarpe Tunge sue Blodet ud af dem, og forhindre dem at vaagne, ved den kislige Bind de tilvifte dem med deres Vinger, mens denne Narelsaden vaerer. Dette Tyveri forarsager strax Mæthed; men ikke Døden. Andre sige, at de blot leve af Fugle og Fiske.

§ 2. Den almindelige Flaggermuus.

De almindelige Flaggermuus bestaae af mange Slags. De almindeligste ere:

A. Den langørede Flaggermuus, der er askegraa med store nøgne Ører, der ere spidse. Den er 2½ til 3 Tommer lang i Kroppen.

B. Spekmusen, brun med korte trekantede Øren og rund Ørelap.

C. Hesteskoen, har en stor Hinde over Næsen, der ligner en Hestsko, med en fremstaaende Kam i Vidten.

Fra de hede Lande ere:
D. Kløverbladnæsen, med en Næse som et Kløverblad eller en Lantsk, Ørerne ere aflange og taggede i Randten.

E. Dragtnæsen, har denne Næselap huul, som en Dragt.

F. Hiertenæsen, Næselappen rund, nedentil bevoxet med et aflangt Stykke Hud med 3 Tagger. Ørerne hænge sammen med den indre Randt og ere fløstede.

G. Hareflaaret, med en tyk fløstet Snude, hvorved sidde forskjellige Borter. Enden af Halen er uden for Hinden.

H. Doggen, med tykke Læber og en lang Hale, som staaer langt ud fra Hinden.

I. Galeopiteker (kaldes og flyvende Eyrgerler) med smaa Øren, stumpet Snude og krogede skarpe Klør paa Forfødderne.

Tiende Klasse

indeholder Gnabverne eller Pattedyrene uden Hjørnetænder.

Dyrene af denne Klasse, have to meget store og lange Fortænder i hver Kæbe, og imellem Fortænderne og Kindtænderne er et stort oabent Rum. De kan ikke gjøre levende Dyr til deres Rov, ikke heller rive Kød i Stykker; men de es lange Fortænder ere skikket til at affile Føden og ved bestandigt Arbejde at gjøre den finere, kort sagt: til at agnave den. Derfor kaldes de Gnabvere. Deres stærke Tænder kunne gnave i de haardeste Ting; en Deel af dem leve og af Træ og Træbark. Andre nære sig af Planter, Korn og Fruiter, og nogle, hvoraf Røtter og Musse ere de farligste, fortære næsten alle fede Ting af Dyreriget, som Mennesket har i sine Glemmer. Kun i Tilfælde af stærk Hunger, kunne nogle Gnabvere tvinges til at æde hverandre eller og angribe svagere Dyr.

Endnu er denne Mærkværdighed ved Gnabverne, at Bagdelen af Kroppen er højere end Fordelen; Saa de snarere hoppe end gaae.

til Snaaberne regnes:

§ 1. Vindsvinet.

Korstiellig fra den foran beskrevne Igel, derved: at det er 1 Alen lang, har en kort Hale, større Ører end Igelen, stive Pigger med brune og hvide Ringe, der næsten ere en halv Alen lange og meget spidse og paa Hovedet en Top af Borster, som den kan rejse efter Behag. Naar den er vred, ræster den med Piggene, bevæger dem frem og tilbage, stampet med Bagbenene og klapper med Tænderne. Den grynter som et Sviin, ruller sig sammen som Igelen og da kan selve Løven ej gjøre den noget, for Piggernes Skyld; disse bruges til Landstikkere, Videtradsere og Penselskafter. Dens Kiød spises. Den har egentlig hjemmet i Asien og Afrika og kaldes derfor af nogle det indiske Vindsviin, men den findes og i Spanien og Italien.

Et andet Slags Vindsviin findes i Amerika, den har korte tynde Pigger og en halvnøgen Snohale. Den klærrer op i Træerne efter Frugter og kaldes Kuan du.

§ 2. Haren.

Dette snilde, hurtige og frygtfomme Dyr, er bekjendt overalt. Kun i de hedeste Lande findes de ikke. Harens Øren ere længere end Hovedet og sorte i Spidsen, under Fødderne og tildeels i Munden har den Haar; Øjnene staae meget frem af Hovedet og de staae aabne, endog naar den sover. Halen er kort med fine sorte Haar oven paa og hvide neden under. Harens Farve er meest rødgraa og hvid under Bugen; i Landene ved Nordpolen er den meest hvid

og meget selden fort. Haren bliver 7 til 8 Aar gammel og har dog formeret sin Art overflødig for saa kort en Levetid; thi alt i det første Aar parres den, (man kalder det almindelig at ramle) den søder (sætter) 30 Dage derefter, 3 til 4 Killinger, giver dem Die i 20 Dage og søger derpaa igien Hannen (Ramleren) Man siger, at Moderen forvarer Killingerne omhyggelig for Hannen, der ellers vil æde dem. Almindelig sætte de Killinger 3 Gange om Aaret, hvorfor de formere sig saa stærk, at man undertiden paa een eeneste Jagt, især paa Dø, har skude 400 Harer. Haren er tabt, uden naar Hundene gribe den eller den er i Livsfare, da skriger den gjæneintrængende omtrent som et Barn. Den sover paa den flade Jord, hvor den gjør sig et saakaldet Leje, deri ligger den om Dagen og er om Natten ude efter Føde. At jage dem op af Lejet er Jagthundenes Forretning; den søger altid tilbage til Lejet igien, eller og jager en anden Hare op af Lejet og lægger sig rolig deri, og i meget stor Fare løber den undertiden ind i forladte Nævegrave. Om Vinteren lader den ofte Sneen flyge over sig i Lejet og skraber sig siden ud. Ved sine underlige Spring og ved at løbe i store Bugter, og endelig fordi dens Bagbeen ere længere, end Forbenene, hvorved den kan løbe bedst op ad Banker, undgaaer den ofte Mynder og Støvere. Næve, Falke, Orne og Krager fange mange Harer. Haren drikker ikke Vand, dens Føde er almindelig alle Slags Korn før det skædes i Stængler m. m. Sult driver dem om Vinteren til Byer og Steder, hvor de da æde Grønkaal, Nellikbuxter og Barken af unge Frugttræer. Med Persille lokkes de i Snarer. Kjødet spises, som en lækker Ret. Haarene bruges til Hatter og koste udenlands en Dukat Hundet. Man væver og i Frankrig Strømper og Pantter af Harehaar, der meget ligne Silke. Et Hareskind koster her i Landet 40 a 44 S . Sommerkindene mindre.

§ 3. Kaninen.

Er mindre end Høren, med noget kortere Øren, end den. De vilde ere meest graabrune; men de tamme ere hvide, brogede og sorte med en rød Ring om Øjet. De ere overmaade ynglsomme, da de parre sig, naar de ere 5 Maaned gamle, og kaste næsten hver Maaned fra 5 til 8 Ungler. Denne overordentlige Frugtbarhed, hvorved en Han med 3 Hunner er i Stand til, aarlig at aale 200 Kaniner, volder, at de mane udryddes som skadelige Dyr, hvor de saa hyppig formere sig. Skiondi de ligne Høren meget i Skabning, og nære sig af de samme Planter, saa parre de sig dog ej med Høren, ikke heller ligge de som disse oven paa Jorden, men have Huler under Jorden, hvori de boe mange tilsammen. Røddet kand spises men smager noget ækkelt. Hvor man holder tamme Kaniner, er det især for Haarenes Skyld, som deels bruges til Hatte og kostens Rids. Pundet og deels bruges paa Skindene til Forberet. Af alle Kaniner er de angoriske [dyr og kaldes Silkehøren] de bedste. De have lange fine hvide Haar, der koste 5 Rdr. Pundet

og hvoraf der i det veimarske i Tydskland og flere Steder, vares et Slags kostbart Løj, der koster 4 Rdlr. Alen, skøndt det er kun 5 Qvarter bredt. Dette Løj er tillige meget varmt, og saa let, at en Mandskiole deraf, foeret med Taft, vejer kun 1½ Pund. Ved at fæmme dette Slags Kaniner hver 8de eller 14de Dag, faaer man aarlig fra 12 til 24 Tod Haar af dem.

I ganske kolde Lande opholde Kaninerne sig ej vilde. I Danmark findes de blandt andet vilde i Sandbanterne paa Verne Amrum og Helgoland ved dan. Holfsteen. De boe i Banker og paa høje sandige Egne.

De, som for Fornøjelse ville anlægge Boelig for Kaniner, maae vogte sig for at lade dem være paa saadanne Steder, hvor de kan grave sig selv Huler i Jorden; thi de underminere da Jorden, smutte bort og ødelægge Haver og Marke om en kort Tid. Men man brotlægger en Plads til dem og lægger derover et Par Alen vel tilstømpet Jord, at de kunne følge deres Naturodrift og grave sig Huler og Boliger deri. Uden om Pladsen, hvis det ej er i et Huus, maae være en Muur, at de ej løbe bort. Med Hø, Havre, Avner, Raal, Græs og alle Slags Urter og Rødder foeres de, og bedst trives de, naar de veyelsviis faae Grønt og tør Foder. Enebær og Enebærgrene æde de gierne og deres Rind faaer deraf en bedre Smag.

S. 4. Pika

er mindre end Kaninen, omtrent som en nyfødt Griis, guulsbrun, uden Hale, Ørene ere runde og ligne meest Rottens Øren; den opholder sig paa de siberiske Bierge og samler til Vintersøde mange Statke veent og got Hø, som Zobals jægerne tage fra dem til deres Heste.

§ 5. Fitdyret, Daman eller Klippegrævlingen.

Den findes allene i Afrika og boer i Hulser eller Bjerg-
Kloster. I Underkæben har den 4 korte, flade og taffede
Tænder; i Overkæben to krumme og spidse Fortænder.
Den er tyk, uden Hale, med korte Fødder, som have 4
Tæer foran og 3 bag til.

§ 6 Halvkaninen, kaldes og Kavier.

Til denne Slægt henhøre :

A. Den almindelige Kavia eller det ameri-
kaniske Vandsviin, der er gulbrun, af Skabning som
det ostindiske Sviin, uden Hale, med korte Fødder, og smaa
Øren, hvoraf Bagsøddernes 3 Tæer ere samlede med en
Svømmehud; den formerer sig stærk, lever af Jist, Korn,
Frugter og Sukkerrot og har hjemme i Sydamerika. Den
skriger næsten som en And.

B. Det ostindiske eller indiske Sviin,

er og fra Amerika, ikke stort større end en Rotte, rødguul

med sorte og hvide Pletter, uden Hale, ligner den foregaaende af Skabning og giver en grøntende Lyd fra sig. De yngle overmaade stærkt, og kaste næsten hver 6 Ugersdag 5 til 7 Unger. De æde alleslags Frugter, Planter og Korn, og ere i bestandig Bevægelse. Her til Lands holder man dem i Stuerne til Fornøjelse og lader et Par boe i en lille Kasse. Man paastaar, at de fordrive Rotter og Bæggeluss.

C) Pa ka. De ere brune med hvide Pletter, af Størrelse som Harer, opholde sig i Amerika, hvor Indbyggerne spise deres Kiød. De have 5 Tæer paa hver Fod.

D) Uguti, med 4 Tæer paa Forsødderne, 3 paa Bagsødderne, brune af Farve, men Siderne gulagtige, med en kort Hale. Saa store som en ung Kanin.

§ 7. Bæveren.

Bæveren, eller som den og kaldes: Kastoren, udmærker sig fra de andre Gnavedyr ved sin besynderlige Hale, der er lang, besat med Skjæl som en Brasen eller Karpe og ligner i Smag mest disse Fisk. Bæveren er af Størrelse, som en middelmaadig Hund; fra 1 til $1\frac{1}{2}$ Alen lang; men før, saa at den kand veje 4 Lispund. Hovedet er, i Forhold

til Kroppen, lidet, skabt næsten som Rottens, med en flad Snude; dens Been ere 5 Tommer lange; paa Forsødderne har den 5 skarpe og lange Negle, der staae fra hinanden som Fingrene paa en Menneskehaand; men Bagsøddernes Lær ere som Gjæssenes sammenvoxne med en Svømmehud og have stum vede Negle. Af dens Haar ere nogle lange, fine, lys kastaniebrune eller sorte og glindse stærk, andre ere kortere og bødere og mere gulbrune. Dog gives der og rødgraa Bøvere; men fielden hvide eller hvide med graa og røde Haar.

Bøverne kunne ej leve i de allerkoldeste eller de meget varme Lande. Forresten ere de i Rusland, Sverig, Norge, Polen, Preussen, Tydskland og de sydligere Lande, og især i Wængde i Nordamerika. De stye de Steder, hvor Menneskene jævnlig opholde sig, og altsaa findes de fieldnere i stærkt beboede Lande. I Europa boe der kun enkelte Bøverfamilier under Jorden ved Vandbredder af Søer og store Floder, som man kalder Jordbøvere og agter deres Skind mindre kostbart, fordi det fordærves ved deres Kryben i disse Jordhuller. Kun i Nordamerika finder man saa at sige hele Byer eller Kolonier af Bøvere, og da Bøveren, af alle de Dyr man kjender, bygger med meest Slid og med meest Konst og Overlæg; saa vilde vi anføre noget vidtløftigere om deres forunderlige Indsigter i Bygningskonsten.

Naar de vilde anlægge sig nye Boliger, forsamle mange Bøvere, undertiden nogle hundrede, sig for at bygge. De anlægge deres Boliger ved Bredder af Floder og Søer; og da de bestandig lade deres Fiskehale hænge ned i Bandedet, saa er deres Bolig saameget under Vandet, at Haken kan hænge derned. Jærend Hytterne bygges, an-

lægge de i Almindelighed en Dæmning uden for, for at hindre, at Vandet ved at falde, ej skal forlade deres Boliger. Paa saadan en Dæmning, der undertiden kan være 50 Alen lang og 5 til 6 Alen bred i Grunden, arbejde de om Natten, alle som een Mand. De falde derfor, ved Hielp af deres skarpe Tænder, Træer i Stoven, af et Kvarteers Giennemsnit og mere, flæbe det ved Hielp af Kanaler, som de grave, til Vandet og lægge de første Stykker nederst. Dæmningen fortsættes med saadanne Træer, sammenslettes med Grene og gøres tæt ved Jord og Leer, som de i Munden gøre til en Deig og klappe det sammen med deres stærke Haler. Paa Ryggen af denne Dæmning gøre de Huller til Vandets Aflob, som de siden gøre større eller mindre, efter som Vandet stiger eller falder. Naar Dæmningen er istand, bygge de Hytterne inden for. Ethvert Huus staaer paa 6 Pæle, som den nedre ramme med deres Haler. Saadan en Hytte bestaaer gierne af 3 Etager, hvoraf den nederste staaer under Vandet, den mellemste lige med Vandfladen og den øverste oven Vandet. Den har et hvelvet ægformig Tag, er fra 2 til 5 Alen bred indvendig, med lige opstaaende Vægge, der ere 1 Alen tykke, sammenslattede med Grene og udspækkede med Leer, Jord og Mos, og ere saa faste, at hverken Luft eller Vand kan trænge derind. Hytten har to Udgange, een ud til Vandet, en anden til Landet. Indvendig er alt glat og reent, og belagt med Mos. I saadan en Hytte boe der, efter dens Størrelse, fra 4 til 20 Bøvere, der sidde parviis derinde, dog saaledes, at Halen hænger bestandig i Vandet — og af saadanne Hytter staae 10, ja undertiden 20 til 25 sammen og see næssen ud som en indianer By, og de ere vist nok fuldkommen saa stærk bygte, som Indianernes Hytter; deres Dæmninger især ere saa faste, at de vanskeligt kunne forstyrres.

Nyere Rejsende i Amerika vilde ikke tilstaae Bæverne saamegen Konstkørdighed i at bygge, som her er fortalt efter ældre Efterretninger.

Bæverens Føde er fint Bark af Træer, Blade, Knopper og nogle Planter; og da de fra Høsten til Foraaret ere inde i deres Boliger; saa have de om Sommeren meget travlt med at samle Vinterforraad ind af disse Ting. Vintersæden gemme de i det underste Rum af Hytten, hvor Vandet bestandig holder det grønt og friskt. Nogle troe, at de og æde Fiske og Krebs. Kød æde de ikke. De kunde got svømme; men gaae langsomt. Deres Kød kan spises, men smager fiskeagtig; Halen, der vejer 4 Pund, skal smage got, tillaves som Fisk og koster ofte 1 Dukat.

For den Skade Bæverne gjøre paa Skove, paa Pæle og Bolværker, som de let kunne gnave itu, holder man sig skadesløs ved deres kostbare Skind, der bruges til Pelsværk og betales med 10 til 12 Rdlr. Stykket. Der drives en stærk Handel med disse Skind og der fanges allene i Amerika en 16 til 18000 Bævere om Aaret, hvorover man endog der kand mærke deres Aftagelse. De russiske Bæverskind sælges til China.

Hvad Skind der ej bruges til Pelsværk, Muffer o. s. v., kubes for Haarens Skyld. Af de længste Haar gøres Kastorstrømper, Vænter o. s. v., der betales meget dyrt, af de korte Haar blandes nogle mellem Harehaar og anden Uld til Hatte, dog er der kun lidet Bæverhaar i en saakaldet Kastorhat, ofte kun 2 Lød; thi Hatten vilde ellers blive for dyr, da Pundet af Bæverhaarene koster 8 til 10 Rdlr. Kardinalshutte gøres af bare Bæverhaar og koster 30 til 40 Rdlr. Stykket. En voksen

Bæver bærer ikke meget over $1\frac{1}{2}$ Pund Haar. Mod Foraaret lægger Hunnen 3 til 4 Unger.

Bævergel, er et nervestyrkende Lægemiddel, som i forrige Tider meere end nu, brugtes i Medicinen mod Slag, Hypokondri og Nervesygdomme. Det er en gulbrun seer Materie, fuld af Hinder, som findes i 2 Poser, som sidde under Rumpen saavel paa Han; som Hunbæverne. Man veed ikke hvortil det nytter Dyret.

§ 8. Et almindeligt Egern.

Egernet er et muntret, reenligt og hurtigt Dyr, sit over 8 Tommer langt, foruden Halen. Alle Arterne deraf have en lang, meget laadden og langhaaret Hale, som de lægge op af Ryggen; Hovedet er fladt, Øjnene sorte, store og fremstaaende, Ørene opreiste og forsynede med en Haarduff i Enden; Ryggen er noget krum, paa Læerne ere spidse krumme Klør. De findes næsten i alle Verdensdelene, og holde sig meest paa Læerne og leve af Rødder, Bog, Algern, Kiernesfrugter, Læknoppe, Lækstrø, især Grantappe o. s. v. De kunne, med en forunderlig Lethed,

springe paa Grenene og fra et Træ til et andet. Naar de æde, sidde de paa Rumpen og føre Vedet til Munden med Forbenene. Deres Nede gjøre de af Grene, Løv og Mos paa Træerne, lukke det oven til og lade være en Aabning paa Siden.

Deres Farve er forskjellig. Almindeligst ere de rødbrune som Ræven, eller brune og sorte, sielden hvide; de rødagtige blive blygraa om Vinteren med mørkere Hale; Haarene ligge til 2 modsatte Sider; under Halsen og Bugen ere de russiske Egerner hvide. Deres graa Vinterkind kaldes Graaværk og bruges til Underfoer paa Kaaber og Velse. De siberiske Skind ere de bedste og dyreste. Af Halen gøres de fine Malerpensler, hvormed man tegner. Kiødet er spiseligt. Undertiden fanger man dem og holder dem for Fornøjelse; de kunne lære adskillige Konster; men de ere vredagtige og bide da meget farligt. De kunne leve i 10 Aar. Hunnen er drægtig i 4 Uger og føder engang aarlig 3 eller 4 Unger.

Af de mange Arter Egerner ere, foruden ovenbeskrevne, følgende at mærke:

A. Palme-Egernet. Graa med hvide Striber, opholder sig i Asien og Afrika paa Kokostræerne.

B. Tuguanen, fra de mulluffiske Øer, brunrød, næsten saa stor som en Kat.

C. Det flyvende Egerne, har egentlig hjemme i Amerika; det er noget større end det almindelige, dog neppe saa stort som en Kat, graabrun paa Ryggen og hvidgul under Bugen og har imellem For- og Bagbenene en slap Hud, ved hvis Hjælp de kunne skyde sig skævt ned fra eet Træ til et andet; men ikke kunne de flyve i Væjret eller lodret ned. De leve sammen i større Mængde end de andre, og man finder ofte 8 til 12 i een Nede. De søge

deres Føde kun om Natten. Denne Art kan og let gøres tam.

§ 9. En Hamster.

(Denne og de følgende Gnavedyr regnes af nogle til Rotte- og Musflægten:)

Hamsteren er saa stor som en fuldkommen Rotte, henimod 10 Tommer lang; dens Hoved er større end Rottens; Halen er halvnøgen — den er rødgul paa Ryggen; men sort under Bugen. I Rusland seer man ganske sorte Hamstere. Paa hver Side af Underkæben har den en Pung, hvori den putter det Korn den vil stjæle og gemme; hver af disse Punge kan indeholde 3 til 4 Lod Korn, og det er det eneste Dyr i Europa, som har disse Kæbeposer. I meget kolde og meget varme Lande er den ikke. I Tyskland, Polen, Frankrig og Rusland findes de hyppigst; i Danmark og Norge ikke. Den boer i en Hule, 2 til 3 Alen under Jorden, der bestaaer af adskillige Afdelinger, hvoraf een tjener den til Opholdssted, en anden til Spisekammer, een til Opholdssted for dens Unger og een til at kaste deres Ureenlighed i. Man troer de have saa forskellige Værelser, fordi Han og Hun ej kunne forliges, uden i den Tid de par-

res. De bides til andre Eider ofte, og Striden endes undertiden med, at den ene æder den anden. Hver Hun føder to til tre Gange om Aaret, aldrig ringere end 6; men undertiden 16 til 18 Unger paa Gangen. Naar de ere 3 Uger gamle, føre de deres egen Huusholdning og blive snart igjen Mødre. Denne uhyre Frugtbarhed gjør dem til meger skadelige Dyr; saa man mange Steder udsætter Præmier for at fange dem, og man har engang i det Gothaifste i et Aar fanget 27000 af dem. Til al Lykke leve de ej høje: end 4 Aar.

Om Sommeren er Hamsternes Føde grønne Urter, Rødder, smaa Dyr og Træfrugter; Til Winterforraad slæber den alleslags Korn, Erter og Bønner sammen i sin Bolig, ligger hver Slags for sig selv og tilstopper, naar Winteren kommer, Tilgangene til sin Hule. Den fortærer om Winteren de to tredjedele af sin Forraad, (der ofte kan være 60 til 100 Pund Korn) men fryser det meget stærkt, falder den i Dvale og vaagner først om Foraaret, hvor, paa den da fortærer den øvrige Trediedeel.

I hvor lille end Hamstere er, er den dog ikke bange. Dens Arrighed og Bidskhed gjør, at den, naar den anfaldes, sætter sig til Modværge baade mod Mennesker, Heste og Hunde; den sædvanligste Maade at fange dem paa, er at grave dem ud, da man tillige faaer det Korn de have samlet. Dens Skind bruge Bundermagere til Soer under Pelse, dog ere de ej dyre.

§. 10. Murneldyret

er næsten slabt som Hamstere; men dens Haar ere længere; Dyret selv er næsten 18 Tommer langt. Mur:

meldyrene findes i Polen, paa Alperne og paa Ustens Bierge. Om Sommeren æde de Rødder, Græs og Insekter, og ere da meget fede, om Vinteren leve de af Hø, som de forvare i deres Huler, dog ligge de gjerne i Dvale fra Octobr. til April. Disse Dyr ere meget fredelige, og leve mange tilsammen. Forsølges de, trække de i hele Flokke fra et Bjerg til et andet. De ville gjerne bade sig i Soelsskinnet; men førend de gjøre det, sætte de sig paa Rumpen, rækte Hovedet i Vejret og see rundt om, om der ingen Fare er paa Færde. Seer een af dem nogen Fiende, give de et højt Gier eller en vibende Lyd fra sig, som da gientages af enhver især, og derpaa sive de i en Hast, hvorpaa man og kan kjende hvormange der er i Flokken. Man spiser deres Kød røget. Skindet kan bruges til Muffer og Mantler.

At Murmeldyrene skulle lægge een af deres Kammerater paa ryggen og føre Hø hjem paa ham, ved at lade ham stikke Benene i Vejret, er kun en Fabel; men derimod kunne Murmeldyrene lære at vandse som Biorne, gjøre mange smaa Konster og underlige Spring, saa mange fattige Savojarde fange dem og lade dem see for Penge i andre Lande. Naar de ere tamme, gjøre de sig ret tilgode med Mælk og Smør. Fordi Dyret, naar det er fornøjet eller naar man klapper det, murrer som en Kat eller knurrer som en ung Hund, kaldte man det Murmeldyr.

Man har følgende Arter Murmeldyr:

A. Det alpine Murmeldyr eller Marmotten, gulbrun med sort ovenpaa Hovedet. Det opholder sig kun paa de Bierge, hvor Sneen ligger bestandig.

B. Det polske Murmeldyr eller Bobak; gulgraa med noget rødt paa Hovedet; den opholder sig i de lavere Egne, dog paa nøgne og sandige Høje.

C. Det Kanadiske Murreldyr eller *Monax*; graa med lysere Snude og en lang brun Hale.

D. Sussik eller Sifel, *) et saukt Dyr næsten saa stor som et Egern, gulagtigt med hvide Pletter, eller og grult med graa Nakke og sort Snude. Den har et tykt Hoved, store fremsaaende Øjne, ingen Tegn til Ører, en kort langhaaret Hale. Man finder den fra Bøhmen til Sibirien; men foranderlig af Udseende. Kalmufferne æde gjerne dens Kød og af dens tynde Skind gjør man paa Kamskatka Sommerklæder. Der kan man finde 1000 Sifelkind for en 10 Rubler. De brogede Skind sælges til China og betales bedre der, end Graaværk. Dyret lever af saftige Planter og ligger i Dvale i Jor den fra September til April.

S II. En almindelig Rotte.

Rotteslægten er desværre nu almindelig bekiendt og de saa Egne, der ikke endnu kiende dem, kunne dog altid vente, at disse farlige Gæster og komme til dem. Bore For-

*) Almuen har paa mange Steder den Overtro, at man ej maae kalde Rottes og *Muus* ved deres rette Navn, da de saa bli-

fædre kiendte ikke Røtterne; thi de nedstamme fra Indien og ere ved Skibsfartens Udbredelse bragte hertil Europas; derimod have Europæerne, i de nyere Tider, bragt dem til Amerika. Alle Røttereerne have en lang Hale, besat med Skiæl, spidse Fortænder i Nedermunden, ere meget ynghsomme, slugvorne og graadige Dyr, der æde alt og skaane ikke engang deres egen Art. Adskillige Arter af dem ere komne ind i Husene, hvor de gjøre megen Skade. Mure, Gulve, Døre og alt Træværk giennemgaae de, for at skaffe sig Gang hvor de ville sjæle.

Røtterne gjøre deres Nider i Lader og paa Kornlofter, mellem Bælker og i Væggene, hvor de kunne have deres Næring i Nærheden og ere sikre for Kulde; i Straatage seer man dem ofte at æde mangfoldige Huller; thi de sidde tit uden paa Tagene for at slukke Dug i sig, fordi de tørste meget. De klatre got, springe højt og kunne sidde paa Bagbenene som Egernet.

De parres adskillige Gange om Naret og føde hver Gang 5 til 6 Unger. Foruden Korn og alle Slags Fødevarer, som Menneskene bruge, æde de og Lædertøj, unge Fugle, Duer, Kaniner og alle Slags Frugter og slukke saagar Fløden af Melken. Undertiden slæbe de store Been og andre Fødevarer med sig og klatre op af Væggene med dem, og kunne de da ej faae dem ind af deres Huller; saa lade de dem falde, der gjør en Pokkers Allarm, som, tilligemed deres Snorken, Prusten, Skraben og andre Spektakler om Natten, ofte har givet Anledning til frækkelige Spørgselhistorier; thi om Dagen vide Røtterne

ve meget værre til at gjøre Skade; paa nogle Steder giver man dem derfor det Hædersnavn Sidsel, der kunde give Formodning om, at dette Dyr fandtes i Danmark, som det dog ikke gjør. Andre kalde dem Dyr.

saa got at skiule sig, at man ofte paa et Korulost, som
 dog er suldt af dem, ej kand faae een eneste at see,
 uden gjennem Huller, som man til den Ende skærer paa
 Loftsdorrene. Om deres Snildhed til at skiule, ere der
 tusende Historier; blant andet skalde, naar de ville flæbe
 Korn i Næderne til deres Unger, eller til gamle affældige
 Kottier (som de pleje omhyggelig) benytte sig af den Lufft
 for at faae meget, at de rejse Haarene og gaae baglænds
 ind i Dungen, da Kjerneerne saaledes sætte sig imellem
 Haarene. Vand ere de store Elskere af, og giøre mange
 lystige Spring ved et Kar Vand*) Hvor de ere i Mængde
 gaae de undertiden i Sengene til Folk om Natten og tør
 endog gnave dem i Ansigtet. De komme dogielden i
 de Bæresser, hvor Menneffene bestandig opholde sig,
 ere bange for stærk Støj; men forlade dog ikke Menne-
 ffene, paa det de ej skulle mangle Næring; saaledes
 snige de sig ombord paa et tilladet Skib; men forlade
 det, naar det kommer til Land og udlosses. De følge
 endog under Jorden, med Arbejderne i Bergværkerne.
 Det er et dristigt Dyr, der bides med Katte og Hunde,
 og værges sig mod Menneffene. Bæfelen er deres mæg-
 tigste Fiende; thi han kan let dræbe dem.

Naar de ganske mangle Næring, opæde de hverandre,
 som er det kraftigste Middel til deres Formindstelse eller
 og de gaae bort til andre Steder. Man har saaledes mange
 Exempler paa, at de om Vinteren ere marsseerte over
 Isen fra eet Land til et andet. Førend vi opregne de
 forskjellige Arter, ville vi først anføre noget om Midlerne
 til deres Udryddelse.

*) At de tørste er naturligt, da de fluge haade saltede og
 fede Ting i sig.

Rotterne ere Almindelighed saa flogte, at de ikke æde de Ting man sætter for dem, hvori der er blandet Rottetfrugt, og æder endig en enkelt Rotte deraf, saa er det dog meget farligt, da den gjerne kommer til Mad eller andre Ting og forgifter dem inden den døer. Skulde man udrette noget betydeligt med Gifter, da blev det vel det rigtigste, at laage Skarntyde, Vulmeurt og flige giftige Planter i Vand og give dem det at drikke, da de altid tørste saameget; men muligt vilde og saadant Giftvand forarsage dem Brækning, og da er baade Menneſker og Huusdyr i samme Fare for at blive forgiftede, som Rotten. De allerfjæreste Naad mod disse, saavelſom andre ſkadelige Dyr, er at opdage de Ting, hvis Lugt er dem modbydelig og uudſtaelig; thi Rottens Næse er lige ſaa ſandſelig, ſom andre Skabningers. Af de bekiendte dem modbydelige Urter fortjener den almindelig bekiendte *Kalmus* at anbefales, hvis Rod og Blade er iſtand til ved ſin ſtarke Lugt, at fordrive ſaavel Rotter ſom Muus. *Vulmeurt* anprife og nogle ſom ligesaa kraftig; men da det for Menneſker er en Slags Gift, ſaa bliver den dog mindre nyttig, end *Kalmus*. Denne ſidſte kan man ſtrøe overalt i Huſene, man kan binde Kornnegerne med den iſtæden for Baand, eller og ſtrøe den lagvis derimellem. *Rongelys* anprife og iſær mod Muus, ſaavelſom og *Pors*. Muligt kunde *Desmer*, *Dyvelsdrek* og andre ſtarke lugtende Ting gjøre ſamme Nytte, om man forſøgte det og de ej vare modbydelig for Menneſkene at lugte til.

Næst efter at fordrive dem ved lugtende Ting, er det ſikkerſte at fange dem i Fælder, hvis Laag bringes til at falde ned, ved at trække Stillepinden fra, og ſom ved ſit Fald knuſer de Rotter, ſom ſidde derunder; den der trækker Fælden af, maae være ſtiult i et Luk af i Nærheden af Rotterne, og næſten være der hele Dagen, og man har Exem-

pel paa, at man paa een Gaard har fanget 1500 paa denne Maade, paa en Tid af et halvt Aar.

Følgende Maader ere endelig anpriste til at fordrive

Rotter og Muus paa:

1. Man tager 1 Pund raa Gibs, som brændes i en Bagerovn, stødes ganske fint og sigtes igjennem en Haarsigte, 1 Pd. Puddersukker, 1 Pd. gammel Ost, jo ældre jo bedre, hvilket alt stødes sammen i en Morter, siden gøres af denne Masse smaa Kugler omtrent af et Lods Vægt. Disse Kugler lægges paa de Steder, hvor Rotter og Muus komme og det dræber dem, om der vare nok saa mange. Den gamle Ost lokker dem til Kuglen, Sukkeret hindrer dem fra at drikke og Gibsen trækker Bædsten af Larmene og sammensnerper dem.

2. Man steger skaaren Vinduesfoamp i Fidt eller Smør og det har en dræbende Virkning, da det hulner ud i deres Larme.

3. Man tager stødte Kragesjæ, gjør det med Fidt eller Smør til en Deig, og gjør deraf Kugler af en Halsens Størrelse, som man vikler i Papiir og lægger paa et Sted, hvor ingen andre Dyr komme.

4. Man gjør Kugler af Meel, Jernfulspaan og stegt Gless og lægger dem, hvor de have deres Gang.

5. Man fanger nogle levende Rotter, dypper dem til Halsen i meget tynd Liære blandet med Giffetran og lader dem derpaa løbe. Denne Lugt skal fordrive baade de dyppede og de der lugte dem.

6) Man fanger en levende Rotte, slutter den i et tæt Bunt af Jern, lader den sulste en Tidlang og kaster derpaa levende Muns og Rotter for den; Hungeren gjør, at den æder dem. Naar man har gjort dette i nogen Tid, lader man den løs og den bider da Rotterne af Appetit. (Man seer let, at man bør gjøre det ved flere, da een ej vilde være istand til at æde dem alle.)

7) Muns især kunne got forgiftes med Pulveret af hvid Kys'erød, som man smelter sammen med Madfir, hakket røget Kiød og Sukker.

8) For at afholde Rotterne fra Staldene, hvor de vilde pille Kjerterne ud af Hakkelsen, bruge nogle at holde en Ræv bunden i Stalden; da dens stramme Lugt forjager dem; andre give Hestene en Bjelde om Halsen, eller lader daglig tromme for dem; thi Allarm ere de bange for. (Døg seer man, at de ej ere bange for at komme i Møllerne, endskjøndt Maleværket altid gjør megen Allarm.)

9) Endelig ere Puddelhunde og andre dertil afrettede Hunde de bedste Rottejægere. Rattene ere derimod ej saa gode, da de ej altid kunde faae Bugt med dem og ventelig blive fiende af den megen Strid, de maae have med dem. Men de ringeste til at fordrive dem, ere Rottejægere eller som de kalde sig, Kammerjægere og kloge Mænd. Erfaring viser tydelig, at de enten ikke forstaae at fordrive, eller om de for en kort Tid virkelig fordrive dem, da seer det med de allerstærkeste Gifter, hvorved baade Menneskers og Dyrs Liv er i Fare, og Utsjet kommer siden efter sikkert igjen og da ere Pengene spildte man gav saadanne Mirakelmænd. Af disse skadelige og væmmelige Dyr gives følgende Slags:

A. Den almindelige Rotte, 8 Tommer lang, sortegraa, noget lysere under Bugen, med en næsten nogen

Hale, der er saa lang som hele Kroppen og bedækket med skjællede Ringe, store Dine, om Snuden børsteagtige Knurhaar. De findes nu næsten overalt, uden i Norge, Sverig og meget kolde Lande. (Dog ere der mange paa Vester-Kysten af Jylland, endskiøndt det der ikke er varmt; ja selv hos de fattige Uggerboere, som boe paa det jydskke Flyvesand, findes de i Mængde, for at dele Havfiskene med dem.) Mere uforstammede, dristige og slugborne Dyr, kan man ej forestille sig, og hvad de ej fortære, tilføle de med deres Ureenlighed, eller forgnave og fordærve. Ofte vikle adskillige Røtter i Spøg Halerne saa stærkt sammen, at de ej strax kunne stilles ad, og dette har givet Anledning til Fortælling om, at der gives Røtterkonger med 10 Hoveder.

B. Vandringørøtten, er rødagtig, hvidgraa under Bugen, slemmere end den almindelige Røtte, som den fordriver. Den er kommen fra Persien med ostindiske Skibe og er i dette Aarhundrede kommen til Europa. Den kan svømme, kaster 3 Gange Unger om Aaret og hver Gang fra 13 til 21. Den trækker fra eet Sted til et andet og bestandig fra Vesten til Østen. Den værger sig mod Hunde og Mennesker. I Petersborg skal der være saa mange, at de undergrave de fleste Huse. De æde og Fjærkreature.

C. Karakø, en rødgraa stor Røtte fra China, Halen er kortere og Snuden spidsere, end paa den foregaaende.

D. Vandrøtten, er sortegraa, noget kortere og tykkere end den almindelig Røtte, med næsten ufiendelige Øren; Halen halv saa lang som Kroppen, den svømmer got og dukker got under. Den boer i Huler under Jorden, i

Nærheden af Floder, Bække og Damme; ligner i Levemaade meest Odderen; thi den nærer sig af Fiske, Frøer, Krebs og Søplanter. Ofte giennembores de Dæmninger og Fiske-damme, saa Vandet til stor Skade løber ud. Man kan forgive dem med Balnødder fogte i Skarntydevand, som man lægger ved deres Huller.

E. Lemænd eller den norske Fieldmus, er af Størrelse som Rotten, med meget kort Hale, lange Klør, spraglede Haar med store gule og sorte Pletter. Kysterne af Fiskhavet holdes for at være deres Fædreland. Paa de norske og laplandske Fielde opholde de sig meest under Jordtuer, som Muldvarpefud, og leve af Græs og Mos. Naar de have formeret sig for stærkt, foretage de sig i store Flokke en Udenlandsreise, ofte paa en 60 Mile, og gaae bestandig i en lige Linie, i hvad der end møder dem (ventelig for ej at tage Sejl af Vejen de foresætte sig.) Komme de da imod en Høstak, gnave de sig igjennem den; standse de for en Sø eller en Flod, saa svømme de over den lige frem, om den endog er bredest der, og møde de i Vandet et Stib, saa svømme de ej uden om; men sætte ligge over det og dumpe i Vandet paa den anden Side. Møde de et Menneske, gaae de ej af Vejen, men løbe ham imellem Benene. De ere meget arriae og bide ofte i de Ting, hvormed man truer dem. Paa disse Tog døde der mange. Kobruale og Dyr æde mange og undertiden æde Lemændene selv hverandre.

F. Sokor, er rødgraa, lever under Jorden som Muldvarpen, nærer sig af Rødder og findes i Siberien. Den har korte Been med lange stærke Klør, smaa Øjne og næsten ingen Hale.

G. Muldvarperotten, har meget lange fileformige Fortænder, Djnene og Ørene ere neppe fiendelige, Bærene korte, Klørene smaa, Halen er enten kort eller reent borte. De leve som Muldvarpen under Jorden og nære sig blot af Rødder.

H. Ondatra eller Zibethrotten, ligner fuldkommen Markmusen af Skabning; men Halen er lang, fuld af Skæl og stød paa Siderne. Den er rød, af Størrelse som det ostindiske Sviin, og er en Mellemting imellem Bæveren og Rotten. Den boer i Nordamerika i smaa Hytter, der ligne Bæverens, ved Bredden af stille Bænde. Den lugter stærk af Moskus: Bisam, Skindet beredes og bruges, og mister ikke sin Desmerlugt. Den lever af Planter, Rødder og Muslinger.

til Rottenslægten regnes følgende Sovere og Springere:

I. Soveren eller Svssoveren — saaledes kaldet, fordi den sover hele Vinteren igjennem — er en Mellemting imellem Egernet og Rotten; den er tykkere end Rotten, gunslagtig, har en større og gandske laadden Hale som Egernet, Hovedet er som Rottens. Den ligger i Huler, i Klipper, Bierge, hule Træer, eller i Jorden, æder Bog, Agern, Kastanier, Hesselrødder o. s. v. og findes i Spanien Frankrig og Italien og de sydlige europæiske Lande, selds mere i Tydskland.

K. Eegsoveren, er graagul med en sort Stribe over Djnene, af Størrelse imellem Rotten og Musen. Den skader meget Spalietræerne.

L. Hasselsoveren, af Størrelse som Huusmusen; men noget tykkere i Kroppen, med haaret Hale, stærkt brun, gul af Farve. Den opholder sig i Skove og lever af Rødder.

M. *Lamarisföveren*, og

N. *Den langbenede Sover*, findes i *Asien*; de have betydelig længere *Bagsødder*, end *Forsødder*.

Springerne, ligne *Kotterne* paa *Lænderne*; men deres *Hoved* er foran meget bredt og fladt, fordi deres *Kindbeen* staae meget udad. De kaldes *Springere*, fordi de ligesom foran beskrevne *Kanguru* have 4 til 5 Gange længere *Bagsødder*, end *Forsødder*, hvorfor man i gamle *Dage* kaldte dem *to benede Kotter*. Deres *Hale* er lang og laadden, de opholde sig paa varme og tørre *Steder* og sove om *Vinteren*. Man har 3 *Slags*:

O. *Serboa*, fra det nordlige *Afrika* og *Asien*, lysbrungul med en sort *Spids* paa *Halen*, og kun 3 *Læer* paa *Bagsødderne*.

P. *Alaftaga*, med 5 *Læer* paa *Bagsødderne*, findes i *Tartariet* og tilgrændsende *Lande*. og

Q. *Den Kapste Springer*, af *Størrelse* som en *Hare*, (hvorfor nogle kalde den: den springende *Hare*) Med 4 *Læer*, samme *Farve* som de 2 andre. Er fra det sydlige *Afrika*. Disse *Dyr* springe næsten som *Græshopper*.

Ulmærkning: Da man undertiden hører *Fortællinger* om *Folk*, der ikke have anden *Kødspise*, end *Kotter* og *Muus*; saa anmærkes, at man dog i *Italien* undertiden spiser *Sysoveren*, paa *Martiniqve* *Zibethrotten*, ved *Lenastoden* i *Sibirien* og nogle *Steder* i *Frankrig* *Vandrotter*. *Amerikanske* *Bilde* spise dem og—*efter* de *Rejsendes* *Forsikring*.

§ 12. *Muse*slægten indbefatter:

A. *Huusmuse*n, noksom bekendt, æder *Fødevarer*

Korn, o. s. v., er 3 til 3½ Tomme lang, graa, med lang Hale, fine, runde og halv giennemfigtige Dren. Den for-
merer sig stærkt og kaster aarlig flere Gange 6 til 8 Unger.
Musen er et klogt, forsigtigt og frygtsomt Dyr. Den kan
gjøres tam og da lære mange smaa Konster. Man har og
hvide Muus med en rød Ring om Hjælene. De holdes
gjerne tamme.

B. Markmusen, af Størrelse som Huusmusen, rød;
graa, med noget kortere Hale end Kroppen. Den opholder
sig paa Markerne og ødelægger meget Korn. De vandrer
og sommetider bort, som Lemændene.

C. Skovmusen, rødbrun med lang Hale, af Størrel-
se som de forrige, opholder sig i Skovene og skader dem
ved at æde Agern og Bog, hvorefter der skulle groe Skov
igjen.

D. Blindmusen, større end de forrige, har hjemme
i Polen og Rusland, har et tykt Hoved, aflegraa Haar, ingen
Hale, Dine, eller udbortes Dren. Den er det eneste fuld-
kommen blinde Pattedyr man kiender. Dog har den
under Huden en lille Kugle, hvor Øjet skulde være.

Elleve Klasse

indeholder de tandløse Pattedyr, saakaldede, fordi de alle mangle Fortænder. Hertil regnes: Myreslugerne, Skældyrene, Armadilloerne og Dovendyrene.

§ 1. Myreslugerne

Kaldes og Myrebjørne, ere fra Amerika og Afrika, hvor de gjøre megen Nytte ved at fortære den store Mængde Myrer, der findes. Dertil gav Naturen dem ingen Tænder, men en lang Snude, danret som et Neb om trent, en lang rund Tunge beklædt med en sej Slim, som de stikke ned i Myretuen. Myrerne hænge ved den; de trække da Tungen ned i Halsen og nedsluge Myrerne. De have stærke krumme Klør, hvormed de deels kunne forsvare sig mod større Dyr, deels opkradse Myretuen. Deres Kiød spise de Vilde, skiondt det ej smager got. Skindet bruges til Foerværk. Deres Føde bestaaer næsten ene af Myrer, dog klatre de og op i Træerne for at finde Honning.

Man har følgende Slags af dem:

A. Den store Myresluger

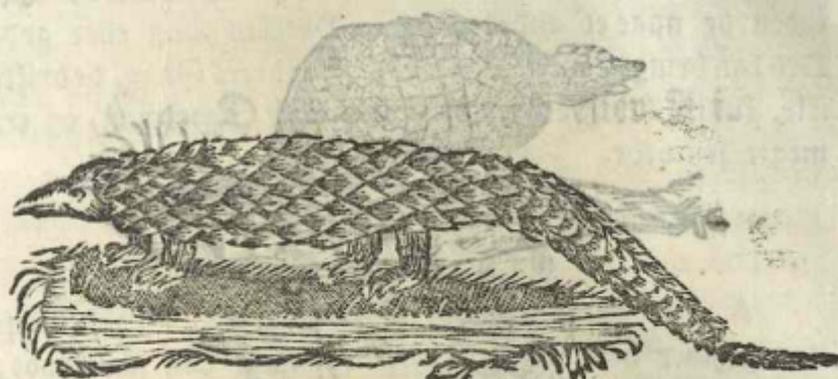
Opholder sig i Sydamerika; den er saa stor som et Saar, har tykke, brune og stribe Haar og paa hver Side en sort og graa Stribe. Haarene paa Hals og Ryg staae sive som en Ranke, Halen er meget lang og langhaaret, næsten som en Hestehale; med Halen bedækker den sig for Regn, som den er smfindelig ved. Baade de stribe Haar og dens temmelig stærke Hud hindre Myrerne fra at stille den. Man kand og tømme den.

B. *Tamandua*, gulagtig med kortere Haar, en lang men i Enden nøgen Hale; den er kun saa stor som et Egern smtrent. Den findes ogsaa kun i Amerika.

C. Den lille Myresluger. Af en Rottes Størrelse, med gulagtige uldne Haar og nøgen Hale, ligeledes fra Amerika.

D. Den piggede Myresluger, er fra Nyholland (een af Sydhavsbørne) den har meget korte Fødder og Hale, og er overalt skint med Pigge isteden for Haar.

E. Skjælddyret eller Myreslugeren med Skjæl.

Den har isteden for Haar, haarde, brede og skarpe Skjæl paa Kroppen, der ligne Granfrøets Skjæl og dække hinanden som Tagstene. Man finder to Slags af dem, nemlig en større med middelmaadig Hale, og en mindre, hvis Hale er længere end Kroppen. Disse 2 Slags Skjælddyr opholde sig i Afrika, leve blot af Myrer, og rulle sig sammen i en Bold og vise de skarpe Skjæl ud til Siderne, naar man vil gribe dem. De gaae langsomt og give ingen Lyd fra sig. Kødets spises; især skal Halen smage godt.

§ 2. Drykteropen

ligner Myreslugerne; har Haar, Hale og Snude som de førstnævnte Slags; Forskiellen bestaaer deri, at hine aldeles ingen Tænder have; men disse ere derimod forsynede med Kindtænder. De findes i Afrika og leve af Myrer og Rødder.

§ 3. Armadillen eller Harnisdyret.

Armadillen har blot Kindtænder, opholder sig i Sydsamerika (hvor den og kaldes Ta tu og Rakikamo) den er af Størrelse som en Kanin og har isteden for Hud en beenagtig Skalp paa Ryggen, der dog ikke er et heelt Stykke; men bestaaer af visse Skiolde, der ligne et Harnis, desuden har den paa Ryggen bevægelige Belter eller Ringe, som ikke ere eens hos alle; thi nogle have 3 Belter, andre have 4, 8, 12 ja nogle 18 Belter. (Nogle kalde den derfor Beltedyr.) Skioldene og Belterne ere paa nogle meget skønt tegnede, hvoraf man gjør adskillige Slags Kar. Halen har og saadanne Skæl. Paa Bugen og Brystet have de en tynd Hud med Børster paa. Kissdet af de unge smager got. De gamle smage af Moskus. Disse Dyr bue i Jorden, kunne med megen Hurtighed grave sig et Hul, de ligge inde om Dagen og gaae ud efter deres Føde om Natten, der bestaaer i Jord: og Træfrugter. De æde ogsaa Orme og Kiss. Nogle Armadiller ligne mere Svinet paa Hovedet end den ovenstaaende og have en lang Hale, der ligner Skielddyrets. Men i hvor grimme og forunderlige end disse Dyr see ud; saa ere de dog meget

fromme og uskadelige Dyr, kunne tæmmes og blive meget
 kjelne. De føde maanedlig 3 til 4 Unger, og naar en Sjende
 møder dem, rulle de sig sammen som et Vindsoin og grave
 sig i saa Minuter ned i Jorden. naar de møder en anden
 Dyr, rulle de sig sammen som et Vindsoin og grave sig
 ned i Jorden. naar de møder en anden Dyr, rulle de sig
 sammen som et Vindsoin og grave sig ned i Jorden.

S 4. D o v e n d y r e t eller A i. 1.

Dovendyret eller Dræveren (som nogle kalde
 den) er fra Sydamerika, har ingen Fortænder men Hjørne-
 og Rindtænder. Den har det Særegne, at dens For-
 fødder ere længere end Bagfødderne og at Tærne ere sam-
 menboorne indtil Neglene, hvorfor den kun bevæger sig
 meget langsomt. Den har 4 Maber ligesom de drøvtyg-
 gende Dyr. Dens Negle ere skarpe og lange, omtrent som
 Skomagersyle. Dovendyret ligner i Ansigtet næsten et
 grædende Menneſke og i Kroppen Aberne. Den har lange
 tykke Haar og lever af Blade og Træfrugter. Disse Dyr
 overmaade store Langsomhed har ſkaffet dem Navn af Do-
 vendyr. De behøve en heel lang Dag for at krybe en Fjer-
 dingvej, man ſiger de bruge 8 til 9 Minutter til at ſlytte
 en Fod, og dog løſte de ikke Foden, men ſæbe den og

hele Kroppen hen af Jorden. De flatre op i Træerne, afæde alt Høvd der findes af Blade og Frugter og kunne da være fede efter saadant et Maaltid; de lade sig derpaa dratte ned paa Jorden, og man paastaar, at de igjen blive magre inden de naae et andet Træ. Hverken Hug eller gode Ord kan bringe dem til at blive hurtige i deres Gang, de drikke ikke, kunne hungre næsten 1 Maaned; (siger man) og ere meget seilvede.

Der ere 2 Slags:

A. Den ovenafbildede *Ui*, kaldes *saa*, fordi den hylser og giver denne Lyd *Ui* fra sig naar den skal krybe; den er den mindste. Større er

B. *Unau*, af Størrelse som et Faar.

I Paraguaj i Sydamerika, har man i Jorden fundet Beenræden af et Dyr, der ligner i Bygning Dovendyret; men har været 6 Alen langt og har kun 8 Kindtænder; men hverken Hjørner eller Fortænder. Man troer denne Art er uddød og man har kaldet den *Megatherium*.

Tolvte Klasse

indeholder Pattedyrene med een ukløftet Hov, eller de heelhovede.

Dyrene af denne Klasse, have kun een Taa paa hver Fod, der er indsvøbt i en Sko, som kaldes Hov. De have 6 Fortænder i Doer: og 6 i Nedermunden og to Hjørnetænder. Kindtænderne ere flade oven paa. Maven er

liden, for Mavemunden er en Klap, som ganske hindrer dem at kaste op. De mangle Galdeblæren. Hertil høve:

§ 1. Hesten.

Hesten, er et overalt bekiendt, smukt, nyttigt og lærdilligt Dyr, der got lader sig afrette og bruge til at ride paa eller spændes for Vogn. Dens Farve og Skabning er forskjellig. Det som især udmærker den i sin Art, er dens stride langhaarede Hale. De arabiske og afrikanske Heste ere de bedste i Verden; sædvanlig koste de 1000 Rd. Stykket og man holder der saa nøje over Rasens Reenhed, at man forsyner sig med skriftlig Beviis for, af hvad Hingst og Hoppe et Føl er født. Næst de arabiske ere de engelske Heste de bedste, fordi de kunne løbe utrolig hurtig. 1789 døde en saadan Beddeløbshest, der kunde galoppere i dansk Mil i ringere end 7 Minuter, og 1800 blev i London solgt en Beddeløber der kostede 2500 Rdlr. Efter de engelske ere de danske, spanske og neapolitanske Heste de bedste. De norske Heste ere meget smaa; men klatte meget sikkert op og ned af de derværende steile Veje. I forrige Tider fandtes der i Ussien, China og paa Domingo mange

blide Heste; men nu ikke mere. Europæerne have indført Hestene i America, og de formere sig nu betydelig der. I meget varme og meget kolde Lande er Hesten ej saa from, som i de andre Verdens Dele; men urejrlig og hurtig. Foruden Styrke besidder Hesten Kiekhed og krigerst Mod. Den siver ej i Slaget, klager sig ej om den saares, men vrinstær og stamper af Utaalmodighed for at bruges i Angrebet. I Styrke overgaaer den og Dyrslige Størrelse med den. Den trækker almindelig 30 Lispund; men og meget mere Bognen uberegnet. Hannen kalder man Hingst, (Stodhest, Beskæler) Hunnen Hoppe, sommesteder Dg, en skaaren (gildet) Hingst kaldes Ballak eller blot Hest, Ugen Føl. Hesten sover kun 3 til 4 Timer i Døgnet og det gemeenlig staaende. Den er et kræsent og reentligt Dyr baade med Føde og Drikke. Saaer den Fidt, Smør, Tælle eller Sæbe ved Tænderne, holder den reent op at æde, indtil man med Salt har afgnedet det igjen. Med god Medsart kan den blive fra 30 til 40 Aar gammel; men felden omgaaes de haardhjertede Menneſter den saa got. Jo ældre den bliver, jo mindre og ringere Føde saaer den til Von for sine mangfoldige Tjenester. I det 4de, 5te og 6te Aar betales den bedst: naar den er 15 Aar ansees den for gammel. Hoppen bærer ej Føl længere end til det 14de høit 18de Aar; Hingsten er avledygtig til det 20 Aar. Hestens bedste Føde er løst Havre og fin Hakkelse, Kiever skaaren mellem Hakkelse, eller isteden for Kiever de store Brændenelder skaaren blandt Hakkelsen. Unge Tidstær kan og fciæres deriblandt. Af Græs kan den nok trives; men den saaer ingen Styrke deraf.

Danmark sælger aarlig nogle tusende Heste til Fremmede. Jo skarpere den Egn er, de opfødes i, jo stærkere ere de—Naar sugtige Græsgange bliver den lav. En Hest der skal koste noget betydeligt, maae være fulde 10 Aar teer høi.

Hesten er i Almindelighed et fromt Dyr, regjeres bedre med gode Ord, end med Haardhed og Slag, bryster sig naar den seer sin Herre og er stolt naar den pyntes; men der gives og de Heste, der have betydelige Fejl og Dykker, som gjøre dem farlige og ubrugbare. Nogle løbe løbsk og fare rasende frem mod alt hvad de møde: nogle ville bide og slaae bag op: andre ville ej gaae af Stedet og kalde sig stædige: andre rejse sig paa Bagbenene; det kaldet man at de stie (stige) og atter andre ere bange for hver Ting de møde eller komme forbi, og dem kalder man skv.

Hesten er underkastet mangfoldige Sygdomme, hvoraf Snive (Næs) er ulægelig og levende Kuller (en Slags Galenstak) er overmaade farlig for dem, der omgaaes den, og læges sielden.

Hestekjødet spiser man almindelig ej, da det er for dyrt; men Kalmukterne spise næsten intet andet, end Hestekjød; de drikke Hoppernes Mælk, lave Smør og Ost deraf, ja brænde dergaf et Slags Brændevin, som de kalde Rosmos. Af de lange Hestehaar gjøres Krøshaar (hvor med man udstopper Dynner og Vuder) Fjolsbuer, Piske; snore, Solde Stolebetræk, ja Armbaand og Parykker; Huden bruges til Hestetøj, Sadelmagerarbejde og Støvleskafter. Dens Fidt er hyppeligt til at smøre Læderarbejde med, det brænder og got i Lampen. Dens Been bruges til Veendrejerarbejde.

§ 2. Efelet eller Aselet

Er baade mindre og mere uanseelig, end Hesten. Det ubmærker sig ved sine meget lange Øren og en Rohale. Det skryder gjennemtrængende: hi ham, hi ham, og jah, jah; dets Færve er musegraa med en sort Streg hen af Ryggen. Det har en meget tyk Hud; saa man prygler det slemst for det kan føle det; mishandler man det, gaber det, fordrejer Læberne jammerlig; men giver ingen Lyd fra sig. De nordligste Landets Kulde taaler det ikke. I Italien, Spanien og Tyrkiet ere de fleste og smukkeste og et kan der ofte koste mere end hundrede Daler. Dets Alder er 30 Aar. Da de gaae sikkert og mageligt, blive sielden sky og snuble næsten aldrig, om de endog gaae paa de stejleste Bjerge; saa bruger man dem til at bære Pakker, Korn, Markfrugter, Vand, eller de trække Bogne med Læs paa; dog drives de meest løse med Dragter paa Ryggen og een Eseldriver kan let med en Prygl i Haanden drive 6 ladte Esler løse forved sig. De holde meget af Reenslighed, blive sielden syge, høre gjerne Musik, ere lette at føde, da en Haandsfuld Tidfler eller andet Ukrud sinager dem meget got. Eselmælk bruges for Svindsot og drikkes varm; men da den er mager, kan man hverken lave Smør eller

Oft deraf. Riødet spises paa sine Stæder: af Huden gøres Trommeskind, Pergament og Skagrin. Naar Heste og Esler parres, opkommer en Blanding af begge (Bastard) som kaldes Muuldyr og Muulesler. De ere større, stærkere og varigere end de almindelige Esler, i Spanien driver man meget deres Avl og Herksaber bruge dem for deres Karether og de koste 2 til 300 Rdlr. Stykket. De ligne Hesten næsten ganske, paa de lange Øren nær; dem beholder Muuleslet.

§ 3. En Zebra

Zebraen henhører til Heste- og Esleslægten. Den ligner Muuleslet i Skabning og Hesten i Skønhed. Den er unægtelig et af de saukfeste fireføddede Dyr. Dens Farve er hvid med smalle sortebrune Striber, der ere saa regelmæssige, som de vare malede. Zebraen findes allene i de varme

Egne af Afrika, hvor næsten intet Menneſker kommer; fanges den, er den vild og uregjerlig. Dens Kiød ſpiſes, og af dens dejlige Skind gøres Heſtedækkener.

§ 4. Quagga

ſtabt ſom Zebraen, men Grundhaarene ere brune og Striberne ej ſaa lange; de findes kun paa Halsen og Bringen. Den er og fra Afrika.

Trettende Klasse

indeholder Pattedyrene med Kløftet
Hov eller to Kløber, de kaldes og
Drøvtyggende.

Al alle Dyrene ere de drøvtyggende de vigtigſte for Menneſket, fordi de tjene ham deels til Laſtdyr, og deels nære ham med deres Melk og Kiød, og give ham ved deres Hud, Fir o. ſ. v. mange brugbare Ting. Diſſe Dyr ere alle græsædende, og for deſbedre at udtrække Næringsſaften af Græs og Planter have de 4 Maver, nemlig: **Bommen** o: den ſtore Mave, hvori den grovtyggede Føde opbledes. **Rongehatten**, en mindre Mave, hvor Føden gaaer ind fra Bommen, og ved Hielp af vandagtige Vædſker dannes til en Klump. Naar Føden ſaaledes er klumpet ſammen, trykkes den atter op i Munden og tygges anden Gang, ſom er det man kalder at tygge Drøv. Naar Føden nu anden Gang er tygget, gaaer den uden Ophold til den tredie Mave, ſom kaldes **Lader** læberne, der ſee næſten ud ſom Bladene i en Bog.

Fra Ladelæberne gaaer Tøden til den fjerde Mave, som kaldes Kallunet, og er forsynet med tykke rynkede Sider, der kan spises.

Saa længe disse Pattedyr nære sig af Melk, bruge de ej de 3 første Maver, der og kun i Begyndelsen ere smaa, og Melken gaaer da lige til Kallunet og løber der sammen til en Ost, der hos Kalve er den saa kaldede Løbe, som bruges ved Ostlavning til at faae Melken til at løbe sammen. Endnu have disse Dyr eet Særkjende: næsten alle mangle de Fortænderne oven i Munden, og have i dens Sted en tykhudet Obergumme. I Vandene have de og Horn; de Urter som ingen Horn have, ere de eneste som have Hjørnetænder oven til. Nogle af dem have, foruden to Kløver, to mindre Kløver ved Siderne, som dog ikke naae til Jorden.

Til denne talrige Klasse høre: A. Kameelslægten.

§ 1. Kamelen med een Puffel, eller Dromedaren.

Af disse vigtige Dyr har man 2 Slags, nemlig: Ka

melen med 2 Pukler, som og kaldes Trampeldyr og Kamelen med een Pukkel, som og kaldes Dro med ar. Kamelen er et vigtigt Dyr i Østerlandene. I Arabien, det nordlige Afrika og overalt i Østerlandene findes den i saadan Mængde, at den næsten bruges af hver Mand. I Asiens Ørkener findes nogle vilde, som ere større og stærkere end de andre.

Kamelens Farve er graa eller brun, den bliver $3\frac{1}{2}$ til 4 Alen høj, Halsen og Fødderne ere lange og uforholdsmæssige, paa Bagbenene ere 3 Led, paa Brystet har den en stor Knude, 4 mindre paa Førfødderne og 2 paa Bagfødderne, som tjene den til at staae op naar den rejser sig, under Fodsaalerne sidder en tyk Klodflump overtraffen med en tyk Hud, der letter dem den besværlige Gang i det hede Sand. Kamelen er meget roisom; den æder gjerne Lidfler og tornede Planter og har dertil af Naturen faaet hornagtige Læber og Tandkød. I een Time æder den saameget, at den kan hungre i 24. Da man i Østerlandene maae ofte rejse adskillige Dage i Ørkenen uden at finde Vand, er det en ligesaa stor Naturens Begierning, at den saalænge kand tørste. Den har derfor foruden de 4 Mave alle drøvtyggende Dyr have, endnu een meget stor; hvori den kand gjemme Vandet ganske frisk. Den drikker derfor en uhyre Mængde paa een Gang; naar den da de følgende Dage intet kand faae, kand den slyde saameget deraf den vil op i Halsen og dermed slukke sin Tørst. Naar derfor de Rejsende lide Mangel paa Vand, opsticere de i denne Nød Kamelens Mave og lædste sig med dette Vand.

Kamelen bruges især til at bære store Byrder og Pakker af Riibmandsvahre; den koster naar den er god, 100 Rd. Den kan bære fra 7 til 1500 Pund og dermed gaae i et

sagte Trav over 12 Mile om Dagen uden at hvile, æde eller drikke. Dromedaren er endnu hurtigere; en Hest i Galop fand neppe følge den, den fand trave 15 Mile om Dagen og bruges derfor meest til at ride paa, til Posthæste og til Rytterhæste i Krigen.

Fra Ungdommen af vænner man dem til at knæle. Naar de da skal paalæses, knæle de efter Befaling af deres Herre og staae op paa hans Bink. Men har man forlæstet dem, sukke og skrige de og staae paa in en Maade op, før man har taget noget af dem igjen. Kamelerne ere Eiskere af Musik, derfor lærer man dem at gaae efter Takten, snart hastigere og snart langsommere ved Hielp af en Fløite, og da løbe de af alle Kræfter, og skiondt de ingen Tomme have paa, gaae de dog ganske rolige, undertiden 200 i Tallet, naar kun Forrideren synger og skriker got. De blive 40 til 50 Aar gamle.

Kamelens Melk drikkes, dens Kiød kand spises og dens Haar bruges til Hætte og Strømper og koster 1 Molr. Pundet. Af Huden gøres Laderarbejde og Skagrin.

§ 2. K a m e e l g e e d e n.

(Lama, Glama eller Guanako)

den findes i Amerika, især paa Perus Bierae. Da man opdagede Amerika, var det Indbyggernes eneste Huusdyr. Den har megen Ligning med Kamelen og Geeden, den er 2 Alen høj og 3 Alen lang, har en frum Hals, ingen Pukkel; men en løstet Oberløbe, hvorfra den, naar den bliver vred, udsprøiter 5 Alen langt paa sine Bjender, en lidelugtende Saft, der bider og brænder paa Huden og for

aarsager Udfløet. Den kan bære 9 Pispund og gaae hver Dag 3 Mile. Da den er ligesaa nøjsom som Kamelen og, som den, kand taale Tørst, saa tæmmer man den og bruger den som Lastdyr. Men er den træt, lægger den sig og vil ej af Stedet; om Natten hviler den og. Den har brune uldagtige Haar.

§ 3. Bigunnadyret

Falder og Saarefamlien og Pakos. Lever i Amerika paa Perus Bierge, er af Størrelse som en Geed; men ligner for dets lange Hals og Beens Skjld Kamelen, dog har det ingen Pukkel. Det bærer den skønneste og fineste Uld

man kiender, der har den samme Farve som en visnet Rose. Hundet deraf koster i Hamborg 3 til 4 Rd. Løjet som deraf væves, kand koste 20 Rd. Allen. Vigunnadyret er vildt og frygtsomt og tæmmes ikke; men skydes som andet Vildt.

§ 4. Moskushiorthen (Bisamdyret eller Desmerdyret)

opholder sig i biergige og skovrige Egne i Tartariet, Siberien og Kina og har megen Ligning med Raaen i Størrelse, Skabning og Levemaade. Horn har den ikke; men i Dvertiæben 2 fremstaaende Tænder. Hannerne have en Pung bag ved Naveln, hvori den bekjendte og kostbare Moskus ligger. Den friske Moskus seer ud som sammenløbet Blod og ligger i smaa sortebrune Korn; det har da saa stærk en Lugt, at det volder Hovedpine og Næseblod naar man lugter dertil. Et Lod koster paa Apothekerne her 10 Rdlr. det bruges til afmægtige Øye som et styrkende Middelt og kan undertiden ved en Døende forlænge Livet nogle Timer. Ellers bruges det af Haandværkere til at give Læder, Papiir og andet en behagelig Lugt. Den siberiske (russiske) Moskus er den fletteste; den fra Kina den bedste. Desmerdyret er gulbrun og hvid flatteret. Det opholder sig paa Klipper og høje Steder og er vanskeligt at fange.

§ 5. Dverghiorten eller Memina

er det mindste Dyr med Kløver. Den er neppe saa stor som en Rat, nydelig skabt. Benene er kun i Finger lange og lit tykkere end en Pibestilk. Disse Been indfattes i Sølvs og bruges til Tobaksrør. Den har ingen Hale. Haarene ere rødbrune. Den findes i Ostindien.

B. Hiorteflægtens

§ 6. Hiorten (Kronhiort.)

er et vœvert og fredeligt Dyr; den opholder sig vild i Skovene og æder Græs, Bark, Mos og Løv af Træerne. Dens Farve er rødagtig, stelden hvid, under Bugen er den hvid. Den begynder i det 3die Aar at faae Taffer, som ofte blive meget store og faaer, estersom den ælde til, fra 10 til 66 Ender paa sine Taffer. Tafferne udvoxe af Hjernskallen. De sælde disse Taffer hvert Aar og faae nye igien. Hunnen (som kaldes Hind) faaer ingen Taffer. De parres i Efteraaret og i de 6 Uger Brunsttiden (Parrætiden) vaerer, ere Hannerne farlige at komme til. Man jager Hiorten og spiser gierne dens Kiød, der kaldes stort

Bildt. Tællen bruge Apothekerne, af Tafferne laves og Olie og styrkende Salve. Huden bruges til Buxer, Skindstrøjer, Gehænger og Handsker. Man kand og tæmme dem og fiore med dem. De springe og sømme got.

§ 7. Daadhyret (Daa, Daahiort)

er noget mindre end Hiorten. Dens Farve er forskjellig; rød, rødbrun, hvid og hvidpletet. Dens Taffer ere tynde og brede; dens Rind er og federe, finere og bedre af Smag, end Hiortens. Dens Hud er blødere; den fordrager ej got Hiorten og findes, som den, flokkes i Skovene i Europa og Nordamerika. Man troer, at Daa

dyret oprindelig har hjemme i Danmark; derfra er det bragt til England, hvor der nu ere de fleste af dem.

(1710) § 8. Naadyyret. 172

Naabuk kaldes Hannen, og Hunnen Naa; den henhører til Hiorteflægten. Den er mindre, mindre, dens Tæller staae mere opreiste og have i Enden 2 Spidser. Om Sommeren er den brunagtig, om Vinteren er den graaagtig. Den lever som Hiorten vildi Skovene i Europa og Asien, næver sig at det samme og bruges til det samme. Den bliver 15 til 20 Aar gammel. Med Naagens og Hiortens Haar udskæppes Hynder og Madratsfer. Dog er Naadyyrets Haar de bedste, da de ej saa let klumpe sig.

§ 5. Kendsdyret (Reenen)

henhører og til Hiorteflægten; men det gjør Menne-
 sket mere Nytte, end Hiorten; thi for de allernordligste
 Lande i Verden er det baade Hest, Ko og næsten Ust. Det
 er noget mindre end Hiorten, som det ellers ligner. Dets
 Taffer ere meget større og bredere, end Hiortens og tilbages-
 bøjede. Hunnerne have og Taffer. Med Tafferne bort-
 skufte de Sneen, for under den at søge deres Næring. De
 have en Manke. Der gives baade vilde og tamme Kends-
 dyr. De vilde ere de største, om Sommeren graal, om
 Vinteren hvide; de tamme ere brune, sortebrune, hvide og
 brogede. De største ere som en 2 Aars Stud. Reenen
 kan kun leve i de kolde Lande; den er i Lapland, Gron-
 land, Kanada i Amerika og i alle de Lande, hvor det er me-

get Koldt og hvor Vinteren varer 3 Fierdingaar. Naar de 3 Maanedes Sommer kommer, er det hverken saa rask eller saa stærkt. Bringes det til et varmt Land, dør det om nogle Dage. Deres Føde bestaaer i Skovplanter, Blade og Mos, især elske de Rensdyrmossen og da Rensdyrene aldrig faae anden Føde, end den de selv skaffe sig; saa kunne de, ved Hielp af deres fine Lugt, om Vinteren lugte denne Mos under Sneen og strabe da Sneen bort, for at faae den. Men naar der efter Lø kommer Frost, saa kand de stakkels Dyr ikke faae Isen bort og da omkomme de af Sult i Stokkeviis. I Lapland er ingen Kornavl og hverken Saar, Rør eller Heste. Derfor er Rensdyret Laplændernes eneste Rigdom. Den Finlapper, der ikke er en Stodder, har 2 Rensdyr, de fleste 10 til 12, og de rige fra 600 til nogle Tusende. Reenen løber langt hurtigere end en Hest, 20 til 30 Meil om Dagen, uden at puste, æde eller at blive træet. Man bruger den i saa Fald for en Slæde. Andre afrette den til at bære Vyrder og at ride paa. Reenen giver Melk, der er saa feed, at naar den spædes med 3 Gange saameget Vand, er den dog endnu saa feed, som Kemelk: Ved blot Rysten bliver den til Smør. En Reenhind giver daglig 1 Kande. Osten deraf er hyppelig. Riset smager behageligt. Af Blodet laves Suppe og Vølser, Skindet bruges til Klæder, Sengedækkener, Sko og Telte, med Haarene udstoppes Pusder og Hunder, af Larmene gjør man Snore og Traad, af Benene Synaale, Skeer og Knive, Kløverne bruges Finlappen til Drikkekar, Blæren til Brændeviinsflaske, kort sagt: der er ingen Ting saa ubetndelig paa Rensdyret, at man jo forarbejder eller anvender det til noget.

Rensdyret lever 15 Aar. Dets værste Fiende er en Slags laadden Bremse, som lægger sine Æg i dets Ding, hvor den æder sig ind og forarsager et slemmt Saar. Da

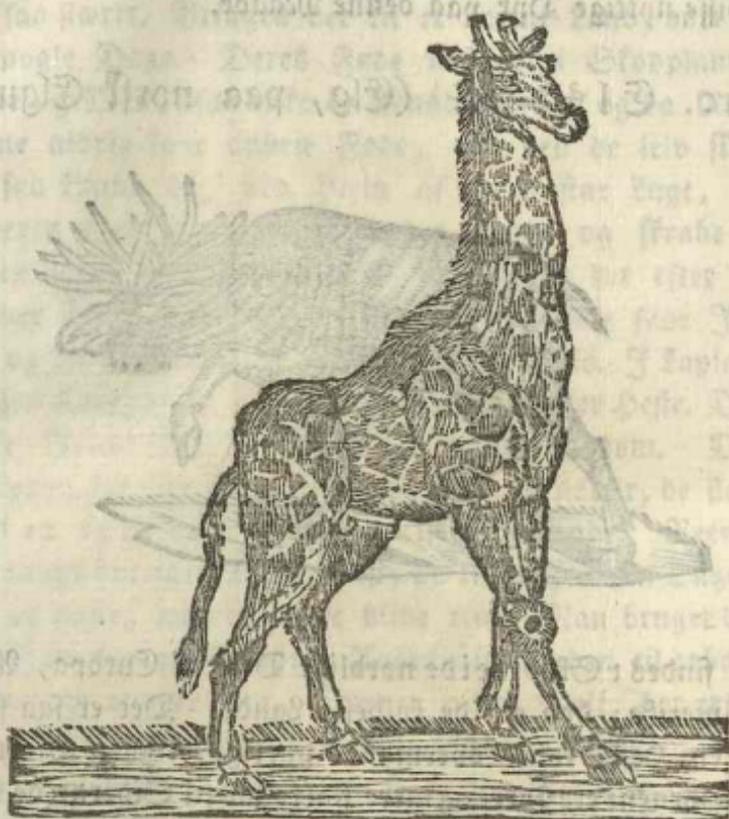
Agget ligger der i Maaneder inden Ormen kryber ud, tæ-
rer og piner det Reenen utrolig og ofte dør den Fierdedeel
af disse nyttige Dyr paa denne Waade.

§ 10. Elsdyr. (Elg, paa norsk Elgud)

findes i Skovene i de nordlige Dele af Europa, Asien
og Amerika, dog ej i de koldeste Lande. Det er saa stort
som en Hest, løber overmaade hurtigt, ligner Hjorten;
men Hornene ere større og mere flakke ud til Siderne (de kun-
ne veje 100 Pund) og Ørene længere, dens Haar ere stive,
gulgraa eller sortaarige. Dens Mælk, Kød og Skind
bruges; af dens Been gøres Konsfager og Legetøj; der
kommer Elfenbeen nær i Stund og bliver ej, som det,
gulst. Huden er paa levende Elsdyr saa tyk, at ingen
Flintekugle gaaer der igiennem og naar den beredes, bliver
den blød som Silke og bruges til Kollerter, Gehænger
o. s. v. Den lever i 30 til 40 Aar.

§ II. Kameloparderen: Giraffen.

den kaldes paa arabisk *Giraffe*, findes allene i *Ethiopien*, i det indre *Afrika* og i *Abessinien*, ellers ingensteds. Den er det højeste Dyr i Verden næst *Elefanten*; thi naar den staaer op, er den over 8 *Alen* høj for til; men da dens *Forbeen* ere 5 *Alen* lange og *Bagbenene* neppe 4 *Alen*, saa er den bag til kun 4½ *Alen* høj: dens *Hals* er meget lang; paa *Hovedet* har den to smaa opstaaende *Horn*, overtrukne med lange *Haar*. Den er forresten velstakt, har hvidgule *Haar* med mørkegraa *Pletter*. Dens *Gang* er noget vaklende; men naar den løber, gaaer det bestandig i *Galop*, fordi den har saa lange *Forbeen*. Naar den vil drikke eller

æde Græs, maae den falde paa Knæ, da den ellers ej kan naar det; ellers æder den Blade af Træerne og bruger da Forbenene til at række efter Grenene med. Det er forresten et fredeligt og frygtløst Dyr, og kan blive saa tamt, at et Barn kan styre det; den lever i 30 Aar.

C. Antilopernes Slægt eller de drøvtyggende med hule Horn.

Disse Dyrs Kiendetegn ere hule Horn, der ej falde af, og som forlænges ved aarlig Tilvæxt. Hornene ere for det meste runde, gaae først fra Vanden lige op; men antage siden forskjellige Bøininger. Dog er at mærke, at Hunnerne hos nogle af denne Slægts Arter ofte mangle tilsyneladende Horn. Til denne talrige Slægt regnes:

§ 12. Nylghau.

Et indisk Dyr, graa af Farve, Hødderne have sorte og hvide Ringe, paa Brystet har den Skiæg eller længere Haar; dens Horn krumme fremad over Vandens.

§ 13. Gemsen, (Bildbukken.)

regnes og til Antiloperne; den ligner mere Gedebukken, dog har den ingen Skiæg, dens Horn staae opreiste og ere tilbagebøjede som en Krog, Benene ere og højere en Geddens. Den lever paa de alpiske og pyrenæiske Bierge og er derfor vanskelig at skyde. Den er feed og Kiødet smager got.

§ 14. Pasan.

Af Størrelse som en Hjort, med tynde, lige og nedentil ristede Horn, der see ud som de vare drejede og ere ofte 1 til 1½ Alen lange. Dette Dyr findes i Afrika og Indien.

§ 15. G a s e l l e n (Antilopen)

et deiligt væbert Dyr, der ligner Raadyret i Størrelse Farve og Skabning; men da den har Horn som Gedesbukken, som den ej sælde, regnes den til den talrige Geesdeslægt. Dens Haar ere saa fine som Silke. Man finder den i Afrika og Ostindien i støkkeviis. De gøres tamme og ere for Østerlandene det samme, som Raadyret er for os. Den bliver 20 til 30 Aar gammel.

§ 16. S a i g a.

Graa med tykt Hoved, blegbrune Horn. Findes i Ungarn, Rusland og Asien.

§ 17. R u d u d y r e t

er brunt med hvide Striber; paa Halsen ere Haarene længere, end paa Kroppen. Dets Horn ere store, glatte og dreiede. Det findes paa Kap.

D. Bukkeslægten med flade og runde
 fede Horn, paa Hagen have de Skiæg;

dertil hører:

§ 18. Gedebukken ♂: Huusbukken.

Hunnen hedder Geed og Hannen Gedebuk. Den
 tamme Geed er større, end Haaret, urolig, meget for at
 klavre, munter, sikkvæn, kræsen og ondskabsfuld. De
 unge Bukke gjøre forunderlige og naragtige Spring, de
 gamle stange baade hinanden og de Mennesker de træffe,
 naar de ere i det Lune. Den udmærker sig ved sit lange
 Skiæg og sine opstaaende noget tilbagebøjede Horn. De
 Geeder, der ingen Horn have, holdes for de bedste. Den
 har grove Haar, der for det meste ere hvide; men og andre

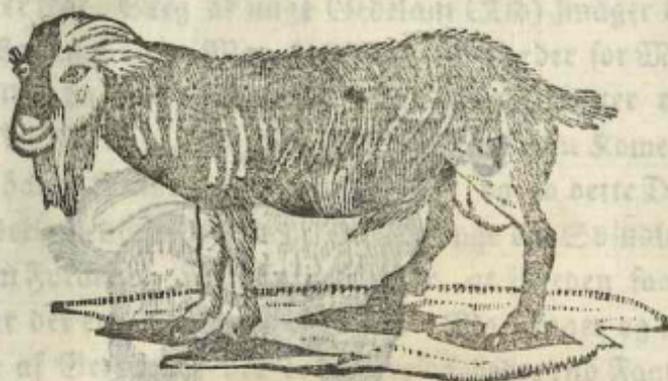
Kølører. Bukkenes Riød har en fram og stinkende Lugt og Smag, Skindet lugter og, dog smager Seedefisdet ganske got og er fedt. Steg af unge Gedelam (Kid) smager bedre, end Lammefisd. Man holder meest Seeder for Melkens Skyld, da en velsædet Seed kan give 4 Potter om Dagen. Af Melken, der dog ej er saa seed som Komelk, kan laves baade Smør og meget god Ost; og da dette Dyr æder en Deel medicinske Urter, drikke Syge og Svindsottige den om Foraaret. Man sørger da for, at Seeden faaer af de Urter der ere den Syge tjenligst. Man faaer og en deel Tælle af Seederne, der er fastere og bedre end Faare: tælle; af Skindet beredes Karduan, Cassian og Semblæ: læder til Handsker og andet finere Handskelæder. Af Haarene gøres Hatte af de korteste, og Parykker og Kæb af de længste. De kan og væves til Gulbretter. Da Seederne ere meget frædsne Dyr og vrage næste Dagen hvad de med stor Begiærlighed aade Dagen for, da de gnave Barken og Knoppene af unge Træer, og springe over Gierder og Hekker og ødelægge Haverne, saa holdes de ej til nogen Fordeel uden i Hede: Egnene. Lave og fugtige Steder taale de ej. De drikke ofte, slikke gjerne Salt, æde vilde Kastanier, Løg, Mos og mange Planter, endog den giftige Skarntyde. De kunne blive 12 Aar gamle; men slagtes gjerne før. I Spanien ere mangfoldige af dem og der tilberedes af Skindet det meste Karduan og Cassian; men det bedste kommer fra Tyrkiet, og da dette Læder betales meget dyrt, har man der den meste Fordeel af Skindene. Seeden klippes ikke.

§ 19. Angorisk Geed.

Ligner de andre Geeder i Størrelse, Skabning og Leve-
maade. Forskiellen bestaaer deri, at den angoriske Geeds
Horn staae ud til Siderne og krumme sig i en Snegle-
gang, Ørene ere lange og nedhængende, og dens Haar
ere snehvide, fine som Silke og 6 til 9 Tommer ja 1 Alen
lange. Den kand klippes 2 Gange om Aaret. Den har
sit Navn af Staden Angora i lille Asien, hvor den har
hjemme. Den hedder paa arabisk Kæmel, og dens Haar
kaldest derefter Kameelhaar og Garnet deraf Kameelgarn.
Det bruges til de fineste uldne Stoffer som kaldes Kame-
lotter. I Staden Brüssel i Nederlandene væves de bedste
og kaldes Kammelot de Brüssel. Det er ligesaadryt som Sil-
ketøj. De grove Kammelotter og det Garn Knapmagerne
gøre Knappe af, er ikke Kameelhaar; men blot Faareuld,
som undertiden blandes med Silke. Man har indført
de angoriske Geeder i England, Holland, Frankrig,
Sverig og Tydskland, og de kunne got leve der og tage
til Takke med magre Græsgange.

En afrikansk Buk

hører foruden flere, til de Usarter, man finder af Geslægten.

§ 20. Steengeeden (Steenduffen)

lever som Gamsen paa de høje Bierge og Klipper i Tyrol, Savoien og Sveits. Den er graa og mørkebrun, større end andre Geeder, som en Hiort omtrent, dens Bagbeen ere længere end Forbenene, dens Horn ere lange, stærke, tilbagebøjede i en Halsmaane og veje ofte 15 til 20 Pund. Steengeeden springer med en forunderlig Hurtighed fra een Klippe paa en anden; naar den falder ned, optage Hornene Stødet. Ikke uden Livsfare jager man efter Steengederne, da man maae springe efter dem fra en Klippe til en anden og mange Jægere brække Halsen derved. Man fortæller: at Jægeren undertiden maae sliære sig i Fødderne, paa det Blodet, der løber ud, kan klæbe ham fast ved Fjeldspidserne, naar han i sin Ivrighed for længe har forfulgt den og kane komme ned. Alting af Steengeeden kan bruges.

E. Faareslægten.

§ 21. En islandsk Bøder.

Faaret, et overalt bekendt og nyttigt Dyr, lever tamt og findes ikke vildd; ikke heller kan det, da det er et frygtomt, eenfoldigt og stobeligt Dyr, væge sig mod sine Fjender og tyer derfor til Menneskenes Beskyttelse. Dets Eenfoldighed eller rettere Ufølsomhed er bleven til et Ordsprog; saa at man kalder et eenfoldigt Menneske et Faar. Faaret besidder rigtig nok en forunderlig Modersløshed, Laabelighed og Ufølsomhed; saaledes bryder det sig ej om, at man tager Lammet fra det (alle andre Dyr vise dog moderlig Vængsel i dette Tilfælde) klipper man det, er det og stille, slagter man det, lader det sig lede sorgløs derhen; kommer det nogen Fare, som naar Ulve, Jagthunde eller andre Dyr jage det, redder det sig med Flugten, og det højeste det gjør, er, at det stamper sit med Forsødderne. Naar Faarene ere uvel Enefog, Regn eller stærk Hede, som de ej kunne taale; saa

maae Hyrden passe paa, at jage dem hjem eller i Ly; thi af sig selv gaae de ingensteds; men staae sammen i en Klynge med Hovedet imod Jorden. Faaret søler og denne Svagthed og holder sig til Menneskene og bræger om Hielp, naar det gaaer vildt (som ofte skeer) eller mangler noget.

De allerførste Faar findes i Siberien, Grækenland, paa Sardinien og Corsica, de ere saa store som en middelmaadig Kalb og have store snoede Horn: De kaldes *Muskons* og man antager dem for Stammeslægten for alle andre Faar. De spanske og engelske Faar ere dernæst de største og de bedste, for deres fine Ulds Skyld. I Arabien, Persien, Syrien og Afrika har man Faar, hvis Hale er $1\frac{1}{2}$ Alen lang og slæber undertiden paa Jorden, den bestaaer af en Tidklump, der ofte vejer 30 Pund, saa man, forejat hindre Faaret i sin Gang, da maae lade giøre en lille Vogn til Halen. I russisk Asien (ved Drenburg) fæder man Faar og de ere saa gode, at en Veede ofte giør over 30 Pund Tælle. Det er den bekjendte russiske Tælle, hvoraf der udføres meget, enten uløbt eller sløbt i Lys. De islandiske Faar ere og meget fede, Kiødet udføres saltet. Deres Uld er rag (grov) og de have ofte 6 og 8 Horn, der ere store og slyngede; dog ere de islandiske Faar ej meget store. Mogle af de danske Faar have krumbøjede sneglebannede fløde Horn; andre ikke, Vædrene have dem oftest og stanges ofte ubarmhjertig, og dette er den eneste Noade Faaret viser sin Brede paa. Her til Lands holder man ikke de hornede Faar for de bedste. Hunnen kaldes Faar, Hannen *Væder*, en gildet (Maaren) *Han Veede*; af Faarets Unger kaldes *Hannens Væderlam*, *Hunnen Gimmerlam* eller *Alam*; det Faar, som endnu ingen Lam har faaet, kaldes *Gimmer*. Faaret bliver 12 til 15 Aar gammelt, det slagtes

og før, hvis det ikke kan tygge sit Foer; men Beederne slagtes gjerne naar de ere 3, 4 og 5 Aar gamle; endskjønt man maae tilstaae, at det ej er den rigtigste Maade; thi Beederne ere baade de største og stærkeste blant Faarene og bære og mere Uld; saa man burde lade dem leve længere, for at have Nyttten af Ulden. Desuden slagtes og en stor Del Lam, som ere et halvt Aar gamle. Mange Faar, især de af god Art, faae 2 og nogle 3 Lam aarlig, de fleste og mindste Urter kun 1. Sædvanlig lader man et Lam patte Moderen i 10 til 12 Uger, (i England patte de i 16 til 18 Uger) siden skilles de fra. Jo længere de patte, des større og bedre blive de.

Den største Fordeel og Nytte man har af Faarene, er unægtelig Ulden. Den klippes af dem 1 eller 2 Gange om Aaret. Winterulden, naar de klippes 2 Gange, er den ringeste og kaldes Laad. De klippes da i Maj eller Juni og anden Gang i September. Her til Lands toes de sjærend Klippingen, i Spanien drives de i en tet Stald, for at soede, da Ulden des lettere kan klippes af. I gamle Dage rykkede man Ulden af. Almindelig faaer man af et Lam $\frac{1}{2}$ Pd. Uld, af et Faar $1\frac{1}{2}$ Pund, af en Beede og Bæder 3 til 4 Pund og derover. I Spanien faaer man 4 til 6 Pund, paa et Faar, 6 til 7 Pd. paa en Beede og 8 til 10 Pund paa en Bæder. Den spanske Uld er den allerfineste og bedste og koster 9 Mark og 2 Rdlr. Pundet; den engelske er længere og glindser mere; men er ej saa fin. Den danske Uld er kort; men frølled, og søges meget udenlands til Hattfabrikerne. Den koster fra 32 til 48 f . Pundet i Almindelighed. Foruden Ulden, giver Faaret den bekjendte tykke og fede Faaremælk, hvoraf laves, ved Blanding med Komælk, velsmagende Oste; dog blive Faarene magt

re ved at malke dem; og de give bedre Mlk og blive større, om man lader det være. Faarenes Kiød smager ret got, især Bedefisdet og Lammefisdet. Skindet bruges til Handsker, Trøjer, Buxer, Pergament, Undersøer. Klover, Been og Affaldet af Skindene giver, naar det koges, Liim, som Papirmagerne og Snedkerne bruge. Man gjør i Frankrig og Italien, af Faare-Lamme- og Rattetarme Strenge til Violiner, Harper og siige musikalske Instrumenter; de blive spundne eller thundne sammen efterat de ere skyllede. Vinter paa Violiner bestaae af 3 sammensnoede Larne; men til de tykkeste Strenge paa Bassen og Harper bruges 120 Larne til een Strenge. Ulden bruges til Hatter, Strømper og alle mulige Slags uldne Klædevahre, ja Mens nekene vilde blive ret uslykkelige, om Faarets Mlk ej klædede dem. Det er derfor af stor Vigtighed i et Land, at forbedre og vedligeholde Faareavl. Jo bedre Art man har, og jo bedre man føder og passer dem; jo mere Mlk give de, og naar de tøjes; kan 1 give ligesaamegen Mlk, som 2 der gaae lose. For at forbedre sin Faareavl bør man: 1) søge at faae gode Bædre, som have hvid, blød og tyk Mlk, med bred Ryg, korte Been, stærk Hals, muntre rødlige Øjne, ikke under 3 Aar gamle, med lang og bred Hale. Saadan en Bæder sættes til ligedan udsøgte Faar. Til 20 Faar regner man 1 Bæder. Hver andet eller 3 die Aar maae man have nye Bædre, og hellere maae man beholde dem til de ere 6 a 7 Aar, end lade dem springe med Faarene, før de ere 3 Aar. 2) Bædrene maae ej være hos Faarene om Sommeren; men tøjes for sig selv, og om Vinteren føeres vel. Da Faarene ere drægtige i 5 Maaneder, kan man selv vasse Liden, naar man vil have dem sprungne; almindelig skeer det i September, og da sættes Bædrene til dem. Den der har en stor Faarestok, gjør

bedst i, at slippe en frisk Bæder ud hver Dag og Nat, og atter sætte ham ind igien, til han skal bruges. 3) Saarene drikke meget lidet, altsaa maae man forvare dem fra fugtige og vaade Græsgange, der ere deres Natur imod og hvoraf de faae Leversyndre, der volde Døden. Skarpe Græsgange, krydrede Urter, Lyngmos, at give dem om Vinteren og Sommeren ofte Salt at slikke, Toppen af grøn Persille, tørrede Rinder, Timian og Malurt, ere meget sunde Ting for dem. Saltet kan de mindst undvære. De øde og gjerne hvad der levnes af Spegesild. Overalt maae man i stærk Regn, stærk Taage og Dug holde dem inde. I Spanien komme de ikke ud, før Duggen er borte, og hver 3die Dag faae de en Haandsfuld Salt. 4) Saarene maae være rummelig, ligge paa et tørt Sted mod Solen, den maae have adskillige Aabninger til at lade den friske Luft ind. Der bør og være Vinduer paa den; thi alt Qvæg trives bedre i lyse, end i mørke Stalde. Hø og saadanne Ting der kan støve, bør ej ligge over dem til Lad, at ej Ulden skal fordærves. 5) Naar de ere ude, maae man vogte dem for at drikke raaddent og stinkende Rosevand, som er dem skadeligt. 6) Da eet skabet Saar kan fordærve en heel Hiord; saa maae man, naar et Saar faaer Skab eller Svælg (et fartigt Slags Udslæt, der sætter sig først over Forboverne paa Ryggen) strax sætte det fra de andre, vaske det daglig i en Lud af Gyvel, eller i Mangel deraf med Afkelud hvori grøn Sæbe er opløst, og smøre Saarene med en Salve, der laves af Svovlsblomme og Linolie; til indvortes Brug kan man give dem nogle Skefulde afførende Drif, som laves af 8 Dele Senepblade og 1 Deel Kolokvint, der efterat det er kogt og affiet, blandes med Honning. Et Qvintin Antimonium crudum er og godt at indgive dem engang imellem. 7) Lau

mene faae, naar de ere 14 Dage gamle, noget fint Hø at øde, og siden noget løs Havre eller Malt, for at komme til Kræfter; naar det er got Vejr, lader man dem gaae ud. 8) Faarenes bedste Winterføde er Høfælde og fint Hø.

I England er det ved Livsstraf forbudet, at føre Vædrene ud af Landet, og selv i Landet koster en Væder 2, 3 ja 4 Hundrede Rigsdaler. Spanien tillader dog Vædrene's Udførsel; men de ere meget dyre; dog har man nu baade i Danmark og Sverig Vædre af spansk Art, der lykkes temmelig got.

De engelske Faar inddeles i 15 forskjellige Arter; af disse er den ved Hr. Bakewell bekiendte forbedrede Leicester Faareart (Race) den bedste. Af denne giver et fuldvokset Faar eller 2 Aars Væde, naar de klippes, 8 a 10 Pund Uld. Klædet af en saadan, vejer 100 Pund (der koster fra 9 til 14 $\frac{1}{2}$ Pundet) og en Væder af denne Art, har ofte Bakewell udlejet til Springning til den store Priis to tusende Rigsdaler. Ellers koster den ringeste Væder af dette Slags, fra 30 til 60 Rd. og en extraordinær god 4 til 500 Rd. og derover.

De ringeste Racer Faar bære $1\frac{1}{2}$ Pund Uld til 72 $\frac{1}{2}$ Pundet, og veje i det 5te Aar 28 til 32 Pund.

De vigtigste Faarearter ere:

A. De spanske Faar med sin krollet Uld, krumme omdrejede Horn.

B. De engelske Faar uden Horn med sin lang og lige Uld.

C. De arabiske Faar, med korte ombundne Horn,

med meget fine Haar eller med Uld og Haar sammenblandet og en tyk se'd Hale.

Et indianst Faar.

D. De Indianstke Faar, der opholde sig i de bedste Egne af Afrika og Indien; de have stride korte Haar, nedhængende Dren, der ligne Hønsehundene, ingen, eller korte nedhængende Horn, lang nøgen Hale og en Art Naase paa Halsen, nogle have den paa Ryggen over Forboven.

En indianst Bøder.

De kaldes af nogle: Faaret fra Senegal eller

Guinea eller Adimain. De ligne overalt mere
Nynden end Faaret i Stabning.

Uf disse forskjellige Arter lade de andre Afarter sig
udlede.

F. Oxe Slægten udmærker sig ved en
tyk, kort og fyldig Krop, lave og stærke Been,
ved Doglæppen eller den under Halsen ned-
hængende Hud, ved en lang Hale med en
Haarduff i Enden, og ved krumme sirkelfor-
mige Horn.

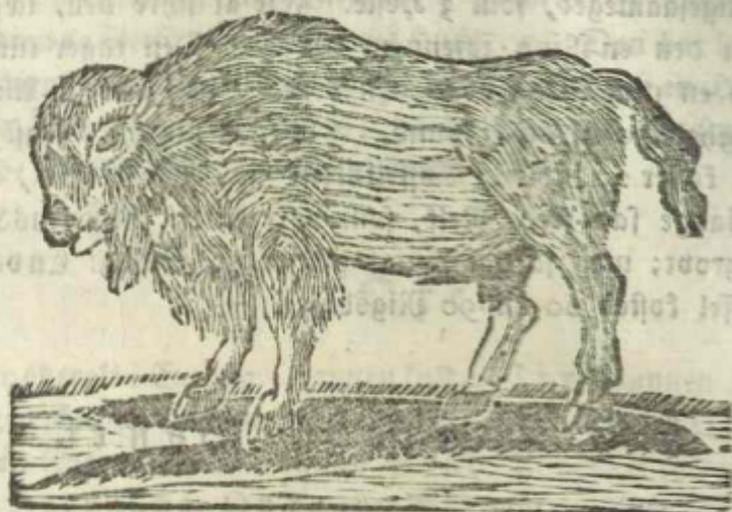
hertil hører

§ 22. Uroyen

findes bild i Polen, Siberien, Ungarn og Østerrig og an-
sees som Stammefader for det øvrige i Europa værende
Hornqvæg. Den er meget større end vore Oxer og bild
og uregjertig; Dens Farve er sortebrun, den har en gul
Manke. Den er en stor Sjende af rødt (ligesom Tyren)
har en tyk Hud, der ikke føler til de Slag, man giver den.
Kisdet smager hyperligt og Huden sælges i Polen meget dyrt.

§ 23. Vuffeloxen eller Bisong.

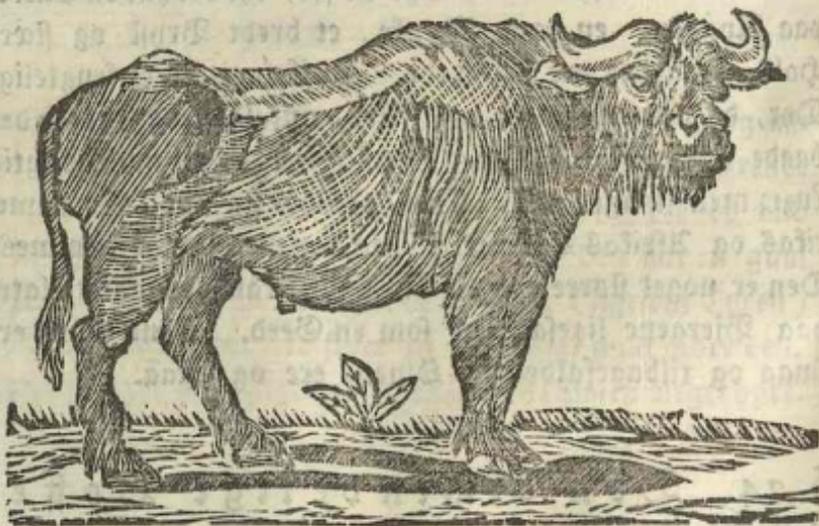
Det er et besynderligt Dyr at see; thi det har en Vuffel paa Ryggen, en lang Manke, et bredt Bryst og stærk Hals. Haarene ere brunrøde. Vuffeloxen er et frygteligt Dyr, da den, naar de ere flere, anfalder og nedtræder baade Mennesker og Fæ. Dens Rind har en mostusagtig Lugt; men smager got. Den opholder sig vild i Nordamerikas og Afrikas Ørkener. Den kan medlimage tæmmes. Den er noget større end en Tyr; men kan desuagtet flatre paa Bjergene ligesaa got som en Geed. Dens Horn ere smaa og tilbagefaldende, Hjnene ere og smaa.

§ 24. Den almindelige Bøffel eller Bøffeloxen

er og et Slags Ozer, der ere meger grimme; ikke stort større, men vildere og stærkere end hore Ozer; mestendeels

ere de sorte. Den uedtkommer fra Asien; men findes nu i Italien, Ungarn, Tydskland og flere Lande, hvor den opdrækkes for sin Styrkes Skyld; thi en Bøffeløxe trækker ligesaameget, som 3 Heste. For at styre den, lægger man den en Ring igjennem Næsen. Den tager tiltakke med en maadelig Høde. En voksen Bøffel vejer i Almindelighed 50 til 60 Lispund. Huden er saa tyk og fast, at den koster 20 Rdlr. Bøffelkørene give ikke megen, men 3 Gange saa feed Mælk, som vore Køer. Bøffelenes Kjød er grovt; men saftigt og af ganske god Smag; En voksen Bøffel koster 60 til 90 Rigsdaler.

§ 25. Den kapse Bøffel.

findes vild i Skovene i Kafferlandet i Afrikas sydlige Dele; den 3 Horn ere overmaade brede ved Roden og naae der sammen. Disse Bøffeler ere grumme Dyr og anfælde ofte de Rejsende, Dog have Kafferne og Pottentotterne tæmmet dem, og have store Hiorde af dem.

§ 26. Den Thibetiske Bøffel

opholder sig paa Biergene i Thibet. I Tartarier, Indien og Persien ere de tamme Hundsør. Den har lange nedhængende Haar og en Hale, der ligner mere en Hestes hale, end de øvrige Ørs, og da Haarene ere smukke hvide, sælges den temmelig dyrt.

§ 27. Den

er overalt i Europa. Hannen kaldes Tyr, Hunnen K o, Ungen Kalv; en Hun, der endnu ej har faaet Kalv: Qvie, og en skaaren Tyrkalb kaldes Stud. Under eet kaldes de alle Hornqvæg, Qvæg eller Creature (Kræ) Tyren er vild og uregjertig, kan ej lide den røde Farve, og naar den er rasende, kaldes den mandolin og gaaer da løs paa Menneffene og splitter dem ad, hvis de ej kunne undslø. At tage en Hat i Munden og virre frem og tilbage med Hovedet, siges da at forskrække dem. Som oftest have uforsstandige Hyrdedrenge Skyld i denne Galenskab, i det de brumme for dem og tirre dem, mens de ere unge. Naar Tyren er vred, brumler han og kaster med Hornene Jorden op om sig. Tyrene have en kort tyk Hals og en bred Pande, smaa Horn og i Almindelighed ere de lave. Studene blive større og faae vidt udstaaende Horn, Kørene have og Horn. Dog finder man i England og Skotland Qvæg uden Horn. En K o er drægtig i 40 Uger; men er hun sprunget om Morrogenen, faaer hun Kalv 8 Dage før, end om hun løber om Afsenen. Hornqvæget kan blive 15 til 20 Aar gammelt. Dog blive de gjerne slagtede før og Studene ses des gjerne til Slagning i det 7de hviist det 9de Aar. En dansk Stud, der her er staldet, vejer fælden over 30 Lb.

pund; den græsses da feed paa Mærsten og faa da fra Maj til
 Decbr. blive ganske uftiendelig stor, og veje fra 60 til 100
 Lis pund. 1775 havde man een i Bårnberg, der vejede
 158 Lis pund og 12 Pd., den havde 21 Lis pund Tælle.
 Overalt er det at mærke baade ved Køer og Stude, at
 man for at faae dem gode, bør forflytte dem fra mo-
 re til federe Græs, og aldrig tage dem fra det bedre til
 sarr Græs. Paa lave græsrige og noget fugtige Græs;
 gange trives de bedst. Studene bruges mange Steder
 til at trække Ploug, Harve og Boqn, isteden for Heste;
 de kand baade trække med Vanden og med Brystet; men
 een allene i Nag trækker bedre end 10. At spænde Heste
 og Stude sammen, er urimeligt. Stige Kjøre og Ploug-
 stude, bør kun arbejde den halve Dag og have noget Klid
 og Havre. For at fede Qvierne udbøder man dem (Kvæ-
 rer dem saa, at de ej kunne faae Kalv) og deres Kiød er
 det iekkerste; Ko: og Tyrekiød er ringere. Dog er Drefis;
 det af alle Kiødspiser, det, der snarest lader sig fordoje.
 Den daglige og rigelige Nytte Hornqvæget forskaffer os, er
 den Melk Kørene give; ligesom de fores og græsses til,
 give de Melk til, de fletteste give 3, 4 og 6 Potter daglig;
 men en Marskko kand give 16 til 20 Potter. Jo ældre
 Kørene blive, desmere Melk give de; derimod staae mange
 ofte sene i 3 a 4 Maaneder, ja længere; men dem bør man
 stille sig ved. Noget sene for de kælve, blive de næsten
 alle. Køer som ere vel fødte for de faae Kalv og som ere
 gode, faae ofte saadanen Mængde Melk i Yveret 14 Da-
 ge for de kælve, at man maae malke dem; dog maae man
 ej gjøre det uden Nødvendighed. Malketør bør om Vin-
 teren fores got, helst med Hakkelse, Hø og utorstken Vg
 deriblant; har man Raal, Roer, Raalrabi, at Kiære i
 mellem, malke de desbedre. De bør om Vinteren aldrig
 drikke Vgndet koldt, men vel kuldflaet. De drikke da
 desmere og malke derefter bedre. Om Sommeren bør de

tesjes paa got Græs eller føres inde med Græs og Røer
 ver mellem Halnhakkelse. De trives got naar man frigr
 ler dem og visker dem med srid Halsm. Stalden maae være
 reentlig, lustig og sikker for stærk Hede og Kulde,

At man af Melken faaer Fløde og af Fløden kjerner Smør
 og af Melken laver Ost, er bekjendt. Ved Kjerningen maae
 man passe paa, at der ej i Fløden kommer stødt Sukker,
 Altun, Aske eller Sæbe; thi da faaer man aldrig Smør.
 Melkesøtterne maae og holdes got rene, og om de ere af
 Læ, ofte udfoges med Enebærgrene. Undertiden kan Røer
 rene malke Blod, enten af skadelige Urter eller og af en
 Betændelse i Yveret. I det første Tilfælde maae man give
 dem andre Græsgange; er Yveret rødt, hovent og smt,
 smører man det med usaltet Smør. Forresten ere Røer
 og Stude mange Sygdomme underkastede, som fordrer
 hastig Hielp af en dertil kyndig Dyrlæge. Den farligste
 af dem alle er den pestartige Sygdom, som kaldes Qvægs
 syge og som undertiden ødelægger hele Landes Qvæg.

Danmark sælger aarlig til Hollsteen mange Tusende
 Stude, der fedes paa Mærskken og siden gaae til Hamborg.

Da Englænderne drive enhver Ting med Kraft, er
 det vist nok ej ubehageligt at lèse følgende Bemærkninger
 tagne af Dr. Begtrups Bemærkninger over det engelske
 Landbrug i Aaret 1797.

“Landmændene Wakevel, Robert, Fowler, Pa-
 get og Princep, ere de Mænd, som meest have forbedret
 Racerne af Røer, Stude og Tyre. De have faaet
 for Springtyre fra 1400 til 2100 Rd. for Stykket. For

Ier holdte 1791 en Auction paa sin Qvægbesætning, der bestod af 53 Stykker, hvoraf 9 vare Kalve, og de kostede allesammen 21 tusende, 4 hundrede og 6 Rdlr. 12 ß. For en Tyr af det bedste Slags, gives om Sommeren i Leje fra 70 til 550 Rd. og for at springe en Ko, betales fra 1 Krone til 35 Rd. En Malkers regnes, naar den duer noget, at give til St. Hansdag 12 Potter Mælk om Dagen, siden 10. Den kan give aarlig 3 Fierdinger Smør og 16 Eyd. Oste. De bruges sielden længere end til 14 eller høist 16 Aar. Af den eengang skummede Mælk kiernes undertiden anden Gang Smør, som de fattige kibe for 8 ß. Rd. Den almindeligste Maade i England at opføde Levokalve paa, er: den patter Moderen i 8 til 14 Dage, siden faaar den nogle Dage nymalket og siden afblæst Mælk, tilsidst en Meelsuppe af Havremeel, Vand og Mælk, undertiden blandet med knusede Oliefager indtil de komme paa Græs. Andre opføde dem, naar de tages fra Moderen, med skummet Mælk og Hø. For Qvier ere 3 Aar, komme de ej til Tyrs. En Fedekalv, 8 til 10 Uger gammel, betales der med 15 til 20 Rdlr.“

I Grevskaabet Suffolk gives lutter Hornqvæg uden Horn (kullede) der ere meget gode til Mælk, og i Northumberland ganske vildt Qvæg, med lige opstaaende Horn, der ej lade sig fange og med Livsfare maae jages og skydes. Deres Kjød smager meget got.

Endnu er om Dvæslægten at mærke:

Af Dvæns Fidt smeltes Tælle, hvoraf Lys stæbes. Af Hnden tilberedes Saalelåder, Stovle; og Skolæder. Frommessind og Pergament. Det vellugtende Ryslæder er og Dvæhuder, som man i Rusland forstaaer at barke

med en Slags Pilebark, der giver det den deslige Lugt. Af dens Horn gøres Kamme, Vibersør, Daaser, Knappe og Lugter. Med Haarene stoppes Hunder eller og de blandes med Munkalk for at binde den.

De lasbenede Stude og Køer ere de bedste. Tegn paa en god Malkesøe er: store Patter og Yver, en lang Hale hvis Haarduff begynder neden for Bagbenens Led, stor nedhængende Mave, vidtstaaende Sidebeen, store Melkesaarer fra Bugens Midte af hen til Yveret og lange Haar i det indvendige af Øret. Farven gjør ej saameget til Sagen, dog ere de rødbrune Køer anpriste som de bedste,

Fiortende Klasse

indeholder Svineslægten, eller de tykkhudede Pattedyr, som have flere end to Kløver paa hver Fod, hertil regnes:

§ 1. Svinet.

Hannen kaldes Orre (paa jndst Monni) Hunnen So, Ungerne Grise, en skaaren Han: Galt. Svinet har Eselets Skiebne; det foragtes og bruges med Fordeel. Det er bekiendt næsten overalt i Verden, kun i de allerfjerdings Egne fandt det ej leve. Det tamme Svin nedstammet fra det vilde.

Bildsvinet eller Bildbasfen

er fort eller forrebrunt; det har større Hugtænder i Underkæben end det tamme, en længere og spidsere Tryne og korte opstaaende Øren.

Intet Dyr er saa ganske indhyllet i Fidt, som et fedet tamt Svin. Fidtet gjør det endog ufølsomt; saa at ofte Røtter og Muus gaae Hulter dert. Et fedet Svin vejer i Almindelighed fra 15 til 30 Lispund; undertiden blive de saa uhyre store, at de veje langt mere. Man har saaledes haft dem paa 54 Lsp. Svinet feedes med Spøl (Bærme) Klid og Valle, dog bedst med grøttet eller kogt Korn af alle Slags. Graadighed er dets fornemste Egenskab. De sluger alting i sig, hvad som paa nogen Maade kan ædes, deres sædvanlige og bedste Drik er skident Vand med Kiøkkenaffald i. De æde og Græs og rode med deres Tryne i Jorden efter Rødder, Orme, Insekter og Frugter; men de fordærve med det samme Marken og man giver dem derfor en Ring i Næsen, for at hindre det. Endskjandt de ere tunge og kortbenede Dyr, kunde de dog med en besynderlig Færdighed springe over Diger og Grøfter, for at lede efter Føde. Naar man frareg-

ner, at de fortære allehaande snavsede og sammelige Ting
 ja og Menneskefækn; saa ere de os' ris ingen Nytte,
 førend de ere slagtede, da Flekket meget begierlig spises,
 undtagen af Joder og Mahomedaner (som deres Reli-
 gion forbyder det.) Endskiøndt Sviuene ere ureenlige
 Dyr; saa trives dedog bedst ved Reenlighed, det er derfor
 got at vasse dem med Sæbevand og en Børste. Gift h æt-
 te, *) er en Gift for dem. Af varm Værme kan de frax
 styrte. Soen gaaer drægtig i 4 Maaneder og fæder i den 5te
 frax til 20 Grise. Almindeligst ere de kridhviede, men og sorte
 og brogede og fare vildeomkræng. Man lader dem ej vatte
 Soen længere end 8 Uger. Stegegrisene kunne, naar de ere
 2 a 3 Uger gamle, spises. Af Tillægsgrisene skæres Saltgris-
 sene, fordi de da trives bedre og blive større end Søerne.
 Tillægsgrisene holdes reenlige. De opisdes med Mælk
 Valle, Meel og faae noget tørt Byg eller Rug, at knase paa
 for at tabe de saa kaldte Ubetænder, (de graa skarpe Mælk-
 te: Tænder, der hindre dem i at æde.) Sviin kan ellers
 got fødes med Brændenelder skaarne i Hakelse, hvorpaa
 kommes lit Meel. Almindelig fødes og slagtes Svinene
 fra de ere 2 til 5 Aar gamle. De kunne blive 15 til 20 Aar;
 men de ere da vanskelige at faae fede. I Skovegnene til-
 lægges de fleste Sviin, fordi de der søge megen Føde i Sko-
 vne af Bog, Agern og Insekter, de ere og undertiden sorte
 eller sortplettede og brunagtige af Farve, fordi de ned-
 stamme fra de vilde; men Skovegnens Sviin ere de mind-
 ste, fordi de faae ringe Føde hjemme; thi Svinet vil have
 fuldt op at æde, om det skal bringe nogen Fordeel og blive
 stort. Svinene ere nogle hestige Sygdomme underkastede; den
 almindeligste er, at de blive lamme paa Baggarten og vilde
 ej trives; man giver dem da $\frac{1}{2}$ Lod Antimonium crudum
 ættet med Meel og Honning til en Klump og gjentager det 3

*) Aconitum Napellus.

Dage. De maae derpaa ej slagtes før om 3 Uger; thi de ere da fulde af Linter (et Slags Blæreorme) der sidde overalt i Riødet og som gjør det væmmeligt for mange. De kunne overalt let blive syge ved at drikke koldt i varmt Vejr. Regn, Sne og Rimefrost taale de ej got. Inød Blæst skrige de og slæbe Halmvisker til deres Leje.

I England og Vestfalen gives de største Sviin. Af de danske have de skovløse Egne, især i Jylland paa Landets Vesterkandt de største. De kunne i andet Aar veje 12 til 20 Lispund. Jylland udfører aarlig over 10,000 levende Sviin og 4000 Skippund Flest. Svinets Skind kan bruges til Sadelmagerarbejde. Naar man vil spare paa Saltet og have bedre røget Flest, trækker man Skindet (Sværen) af, salter det, indsyer det i grovt Linned og røger det, helst med Enebær. Flestet hindres fra at dryppe stærkt, ved at lægges i koldt Vand før det hænges op.

§ 2. T a j a s s u s: Mossusvinet

er et sydamerikansk Sviin, som er smallere end vore, har korte Been, ingen Hale, sorte og hvide Børster saa stive som Pinde; bag paa Ryggen har det en Pose, hvori er en stinkende melkaagtig Beskæ, der lugter efter Desmer. (Man kalder det derfor Mossusvinet) den maae staares af naar det slagtes, ellers lugter Riødet deraf. Brasiliere fange den ung, tømme den og spise den. Den æder, foruden Jord og Træfrøer, ogsaa Slangar, Tuder og Gjørbeen, hvoraf der er en stor Mængde. Men de dræbes hobevis af Leoparden.

§ 3. Babilussen eller Hiortsvinet.

dette Svin opholder sig i Ostindien, det er højbenet og saa stort som en Daahiort. Huggetænderne rage 9 Tommer frem af Munden, og krumme sig i Krøller op mod Vandet. Disse krumme Tænder tiene dem til at holde Grenene ned af de Træer, de ville æde Frugten af. Nogle paastaae, at de hænge sig i Træerne ved Tænderne og sove. Det er et tamt Huusdyr paa de ostindiske Øer.

§ 4. Det æthiopiske Svin

har store Huggetænder, som dreie sig ud til Siderne

Trynen er bred og nedadbøjet, det er et meget glubst Dyr og da det desuden har to store Lapper under Øjnene, saa forøger det end mere dets stygge Udseende. Den findes wild i de varmeste Egne af Afrika og Madagaskar.

§ 5. Det guineiske Svin

Har flade tilbageliggende og tilspidsede Øren, med en Duff paa Enden. Den lange Hale har og en Duff. Den har røde tynde Haar og findes paa Kysten Guinea.

§ 6. Det afrikanske Svin

findes i Afrika. Det har kun 2 Skæretænder i Forklæben, 6 i Bagklæven og 6 Klævetænder. Det har meget lange og fine Børster, smaa Øren med lange Børster i Spidsen. Halsen naaer til Halsen og har en Duff. Det er kun lidet kjendt.

De flere Svinearter nedstamme fra disse og benævnes efter Landene hvori de findes.

Til Svineslægten regne nogle:

Næshornet, Havhesten og Antadyret, som findes beskrevet paa Pag 38, 39 og 40.

Femtende Klasse
indeholder Søpattedyrene med korte
Svømmefødder, de kaldes af nogle
Kobbestægten.

Disse Dyr have for korte Fødder til at kunde gaa beqvemt,
de opholde sig for den meste Tid i Vandet, endstundt de og
kunne leve uden for Vandet. Dog søge de deres meste Nær-
ring i Havet og holde sig i Nærheden af Strandbredden, naar
de imellem krybe op paa Landet. De udmærke sig deri fra
Fiskenes, at de give Lyd fra sig, og have Haar paa Kropp-
pen. hertil høre:

§ 1. Sølhunden (Sæl, Kobbe)

er 2 til 4 Alen lang og 1 til 2 Alen høj, har et tykt
runt Hundehoved forsynet med skarpe Tænder; ved Næ-
sen, Munden og over Øjnene har den lange Haar, Øjnene
ere store, Øren kan man ej see den har; dens korte Svøm-
fødder krumme udad og ligne næsten Dindvarpefødder med

5 Tæer og store spidse Klør; Bagbenene ere og krumme med stærke Klør, imellem dem sidder Halen og de ere forenede med en Svømmehud, paa det den kan roe. De gamle gaae som en hæs Hund; Ungerne skrig som Ratte. De kunne klatre op af Klipper og ved at trække Bagfroppen ind til Forsødderne gjøre de et Spring, og kunne, paa Isen især, let løbe fra et Menneske; paa Land kan de og komme temmelig gesvindt afsted. De have stærke Haar, der ligge tæt til Kroppen og ere hvidgraa og brunplettede og saa glatte, som om de vare besmurt med Olie. Sælhundene opholder sig meest i de nordlige Have i Europa, den er og ved Kysten af Holland, Frankrig og her i Østersøen; den nærer sig af Fiske og andre Sødyr; men er dog meest paa Landet, hvor den lægger sig for at sove, som den er en stor Elsker af. Om Vinteren sover den og paa Isen. Under Vandet kan den ej være længere end et Qvarteer af Gangen, saa maade den have Næsen oven Vandet, for at trække Vejret. Den viser en stor Omsorg for sine Unger og forsvare dem og sine Mager rasende. Den er slet ikke bange for Mennesker; men svømmer tit omkring ved Skibene, og naar den seer Ild eller Lys, kommer den gierne for at see hvad der er paa Færde. Naar den fanges, græder den; man siger og det er muligt at gjøre den tamm.

Dens Kiød er fedt, fastigt og af Smag som Wildsvinekiød; det spises baade fersk og røget. Flesket eller Spekket som er 2 til 3 Fingre tyk, bruges istæden for Flesk og Smør eller og det brændes som Tran. Dersom Sælhundene ej vare saa mangfoldige i de nordlige Have, saa ville Menneskene i Grønland, Island og paa Kamskatka (i Siberien) ofte staae fare for at sulte ihjel; Grønlænderne især have ingen anden Kiødvad eller Smør, eller Flesk; disse Solf

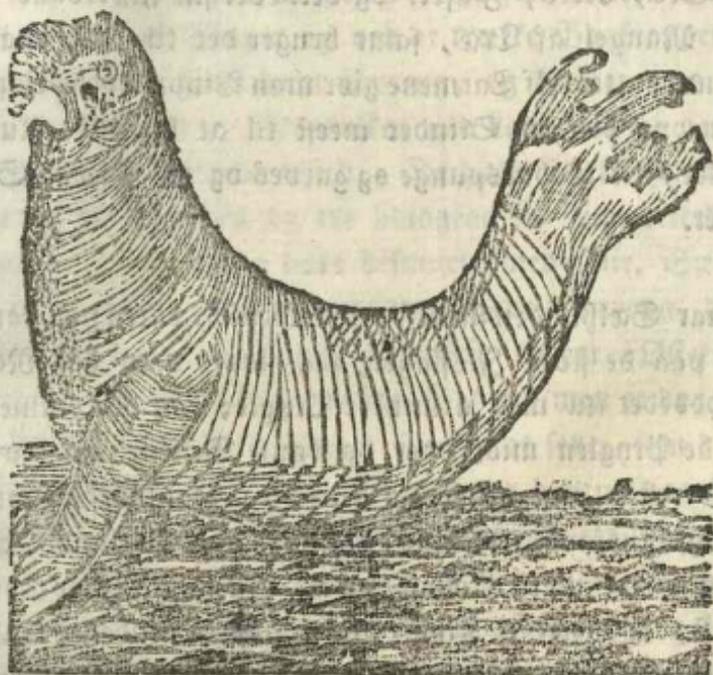
vilde og fryse ihjel, om Sælhunden ej vilde komme til dem; thi Grønlanderen gjør alle nødvendige Ting af Skind: det, saasom: Kioler, Trøjer, Buxer, Skjorter, Strømper, Sko, Kæb, Glasfer og beklæder sin Fisterbaad derved med i Mangel af Træ, samt bruger det til Lag paa sin Sommerhytte. Af Larmene gjør man Vinduer og Skjorter. I Europa bruges Skindet meest til at betværke Kufferter med, til Tobakspunge og garves og til Sko og Støvlelæder.

Naar Sælhunden snorksover flokkeviis, enten paa Landet eller paa de store Isflager, saa slaar man den Næsen og Hovedet itu med armtykke Prgle; kan de komme til, bide de Prglen midt over og knuse Benene paa Jægerne; forresten giøe og skrige de. Fra Danmark, Norge, Sverig, Rusland, Holland, Hamborg og England, gaae aarlig Skibe ud til Ishavet paa Sælhunde; eller Kobbe: Fangst; de bruge ej Kiødet, men naar Skindet er trukken af, pakke de Kiødet i Tønder og naar de komme hjem, brødes der Urn deraf. Et Skind koster noget over 1 Rdlr.

§ 2. Søkoen eller Manati

ligner mere en Hvalfisk, end et Landdyr. Dens Hoved ligner noget lidet Oxens; men Næseborene staae lige op. Den har ingen Hals, Vagsødderne ere samvængroede med Halen. Den lever blot af Planter og kommer derved for ofte paa Strandbredden.

§ 3. Den glatte Soløve

er det største Dyr af denne Slægt; thi den er fra 6 til 10 Alen lang og saa svær, at den kan veje 40 til 50 Pispund. Den har en Hud paa Næsen, som den kan blæse op som en Hanekam, den har lysebrune korte Haar, Halsen og Fødderne ere sortagtige; paa Snuden har den Knurhaar, der er saa stive, at man gjør Landskiffere af dem. Den opholder sig i Vandene ved Sydamerika. Den søder almindelig 2 Unger paa Landjorden nær ved Havet. Den nærer sig af Græs, Fiske og andre Dyr. Dens store Krop er indhyllet i Fidt, der næsten er $\frac{1}{2}$ Alen tyk, som brændes til Tran. Huden kan garves, ellers betrækker man Kuffeter med den. Naar de ere paa Land, ere de doovne og rejse sig ej gjerne, om man end skyder ved dem. Demaae

dræbes ved Pile eller Skud; thi slaes ihjel kunne de ikke. Sølvderne kunne brøle som Løver, vrinske som en Hest og grynte som et Sviin. Naar de sove paa Sandbankerne i Havet, sætte de gjerne en Skildvagt ud, som ved een af disse Stemmer vækker sine sovende Kammerater.

Den laadne Sølv.

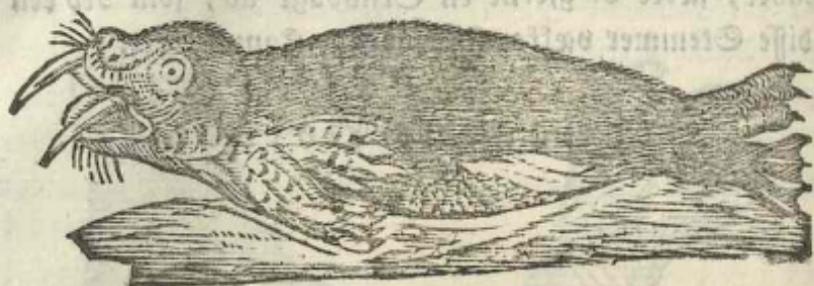

Dens Hals er beklædt med en lang Manke. Den findes i den nordlige Deel af det stille Hav og har maastee givet Anledning til Fabelen om Havmennesker.

§ 5. Søbjørnen

opholder sig i det nordlige stille Hav mellem Usten og Aines rika, som og i Sydsøen. Den har stive sortegraa Haar, et Bjørnehoved, smaa opstaaende Øren, en kort Hale og er $4\frac{1}{2}$ Alen lang. Den nærer sig af Fiske og Græs, har i Almindelighed mange Hunner om sig; rasende forsvare de sig imod al Overfald. De ere ogsaa kvigagtige indbyrdes og Hannen skambider ofte Hunnen i sin Vrede.

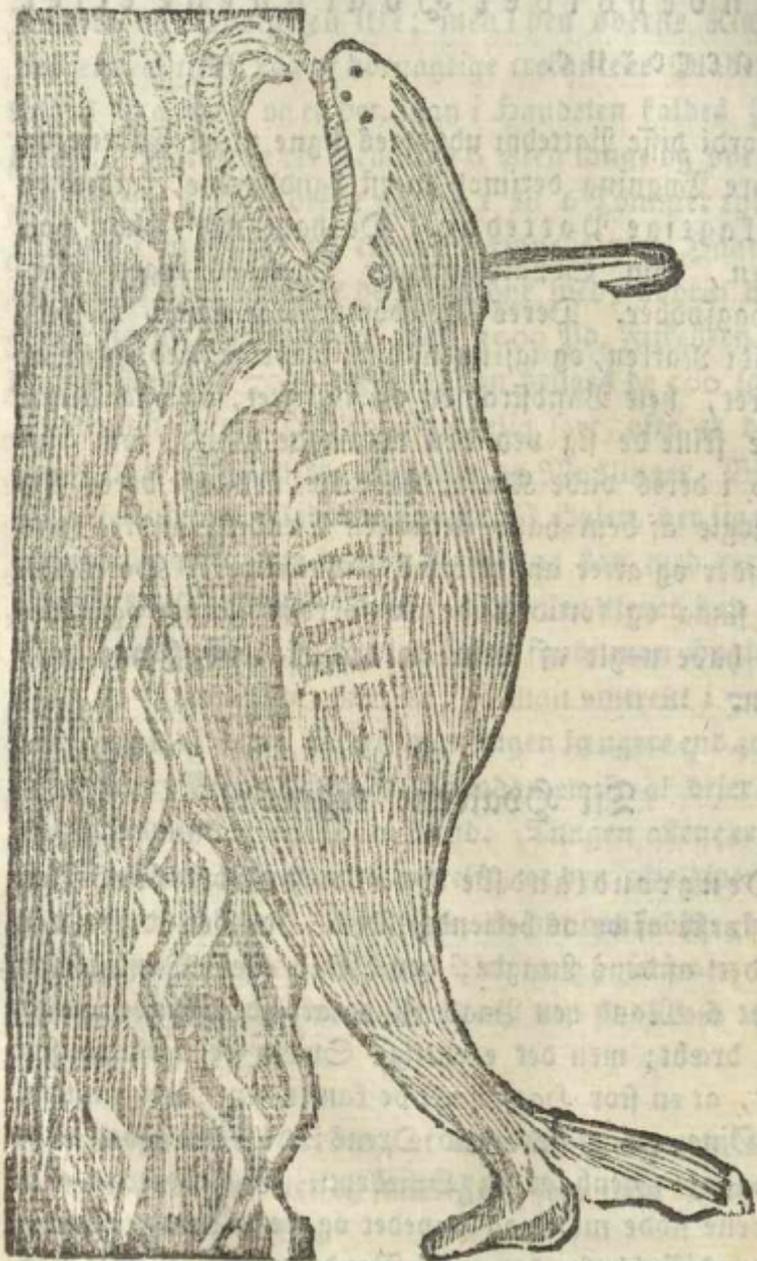
§ 6. Hvalrossen eller Rosmus.

Den er større end en Stud, kan blive 9 Alen lang, ligner i Skabningen Sælhunden meget; men den har desuden 2 armtykke, frumme, fra Overkæben nedhængende Hugtænder, hvormed den deels forsvares sig mod sine Fjender, deels hjælper sig frem med, naar den gaar eller klatter paa Klipperne og Isen; disse Tænder skatteres højere end Elfenbeen, fordi de ere lige saa fine og ej blive saa gule som det, og en saadan, kan veje omtrent 30 Pund. Dens Stemsme ligner en Dyr's Brølen og en Hestes Brinsten; den opholder sig i Havet ved Nordpolen, giver meget Spej; Hus den vejer ofte 24 Lisvund. Naar de anfaldes, hjælpe de hinanden trolig og ved disse Krige miste de ofte den ene og undertiden begge Tænderne.

§ 7. Dugung

et Sødyr, som findes i det indiske Hav. Det har og 2 Huggetænder; men de ere kortere, ligesom og Dyret selv er lidet. Kjødet skal smage som Dyrskød.

Gen Gronlands Boal.

Sextende Klasse.

indeholder Hvalfiskene eller
Cetaceerne.

Fordi disse Pattedyr udvortes ligne meest Fiskene og den indre Bygning derimod meest Landdyrene, kaldes de og fiskagtige Pattedyr. De have ikke Haar paa Kroppen, som Sepattedyrene. Ligeledes ingen For- eller Bagsødder. Deres Næseborer staae højt i Vejret, omtrent i Rækken, og igjennem disse drive de, ved Hielp af Luftrøret, hele Vandstraaler op i Vejret, og paa denne Maade skille de sig ved den Mængde Vand, som flyder ind i deres viide Kæft, naar de nedsluge deres Føde. Nogle af dem have slet ingen Tænder, andre kun Fortænder og atter andre kun Kindtænder. Deres Øjne ere smaa og foruden de to forreste Finner og Halefinner have nogle af dem en retopstaaende Finne paa Ryggen.

Til Hvalerne regnes:

§ 1. Den grøndlandfke Hval: Hvalfiskken. Den er det største af de os bekiendte Dyr. Hovedet udgjør den Troddeel af dens Længde; dens Glab eller Mund er saa stor, at 6 Mand i en Baad kunde arbejde derinde, naar den er dræbt; men det egentlige Svølg er derimod saa snævert, at en stor Haand neppe kan komme derigjennem. Dens Øjne ere ej større end Oxens; de have bevægelige Øjenlaage, Øjenhaar og Øjnebryn. Næseborerne eller Luftrørene sidde midt paa Hovedet og ere 3 Qvarteer brede; igjennem disse blæser den tykke Vandstraaler i Vejret med en stærk Brusen, der kan høres mere end en Miil bort. Da

mange Hvaler ofte gaane sammen; saa give disse Vandstraa-
 ler i Forbindelse med Isen og Solen et prægtigt Syn og
 see omtrent ud, som Kirketaarne i enlangt fraliggende By.
 Lænder har Hvalfisken ikke; men i den øverste Række sin-
 des endeel tykke Lag af hornagtige trekantede Plader, som
 kaldes Barder og er det, man i Handelen kaldes Fiske-
 been. Barderne ere henimod 6 Alen lange og oven til i
 det højeste $\frac{1}{2}$ Alen brede og fra 1 til 6 Tommer tykke; de
 ende sig i en Spids og ere der forsynede med Haar, som
 tjene dem til at opfange de Smaadyr med, hvoraf de leve.
 Af de største Hvaler faaer man 1000 Pd. Fiskebeen. Bar-
 dernes Antal er 700, og deraf kan bruges de 500 længste.
 Hvalens haarløse Hud er almindelig sort, ofte er den bes-
 groet med Søplanter, Koraller og Muslinger. Brystsin-
 nerne see ud som 5 leddede Fingre. I Halen, der ligger flak
 ud paa Vandet, har den sin Styrke og kan med eet Slag
 af den knuse en stærk Baad. Forresten tjener den Fisken
 til at bevæge sig. I forrige Tider fandt man Hvaler, der
 vare 60 Alen lange; men nu, da man omtrent i 700 Aar
 har fanget af dem, finder man ingen længere end 40 Alen
 og 20 til 25 Alen i Tykkelse. Saadan en Hval vejer omtr.
 6250 Lispund = 100,000 Pund. Tungen allene er et tykt
 Stykke Spek af saadan Størrelse, at den ofte giver fra 10
 til 20 Lænder Tran. Man siger, at Hunnen fødder een Unge
 af Gangen, som'er næsten 5 Alen lang, som den i nogle
 Aar giver Die af sine 2 Bryster, der sidde ved Halens
 Begyndelse.

Besynnderligt er det, at dette Uhyre lever fornemmes-
 lig af Vand: Insekter og smaa Fisk, som man kalder Hval-
 fiskeaas = Mollusker.

Hvalerne opholde sig især ved Nordpolen, i Havnene ved Grønland og Spitsbergen; men findes og i de sydlige Dele af det atlantiske Hav. Den er ikke farlig for Menneskene, men lader dem komme sig nær uden Skade eller og skyer for dem. Fra Europa sendes aarlig omtrent 300 Skibe ud paa Hvalfangst ved Grønland og Stræt Davis, som i Maj og Juni ofte fange 2000 Hvaler. Naar et Skib kan fange 3 store Hvaler, gior det en temmelig god Fangst og man anslaaer saadan en Hval for at være 12 til 1500 Rdlr. værd. Man dræber dem ved Harpuner, eller Jernpîle, som sidde paa et Træstak. Harpunen er gjort fast til et Tong, som er længere end 150 Favne og koster henimod 100 Rdlr. Saasnart Hvalfangerne see en Hval komme ansættende fra Jisbjergene, der er kiendeligt nok af de Vandstraaler den spruder i Bejret og den Uarm den gior ved at svømme *) stige 6 a 8 Mand i en Baad, roe lige hen til den og kaste den Harpunen i Livet. Saasnart den er saaret, blæder den saa stærkt, at Havets Vand er ganske rødt, den dukker under og skyer, og derfor firer man paa Touget og lader den løbe med Harpunen. Den kan kun være under Vandet i et Par Minuter og kommer da op igjen enten levende eller død. Har den ej saaret Harpunen paa det rette Sted, farer den rasende affted, og sætter enten Fiskerne i Livsfare, eller svømmer ind under de store Jisbjerge, hoor de ej kunde følge den. I dette Tilfælde maa de enten rykke Harpunen løs igjen for at redde Touget, eller og, om det ej gaaer an, kappe Touget som er gjort fast ved Baaden. Er det første Saar derimod dødeligt, saa hugger man den endnu een eller 2 Harpuner i Nakken eller mellem

*) Nogle paastaae, at Hvalfisken har en brølende og tordnende Stemme, andre regne saavel den, som alle andre Fiskearter for at være stumme,

Ginnerne og stikker den derpaa ihjel med Landser. Saa snart den er død, flyder den heel op paa Vandet og vender Bugen i Vejret. Hvalfangerflibet lægger sig da saa nær til den som muligt, man snitter Huller i Spekket, trækker et Toug derigjennem og gjør den fast til Skibet. Derpaa flenges Spekket af og pakkes i Tønder; og deraf brændes fiden det bekjendte Tran; som Garverne og Skomagerne gjøre Læder smidigt med. Med Spekket og Barden, der ere ligesaa meget værd, lade Hvalfangerne sig nøje; men Nordlænderne spise endog Hvalens under Flekket liggende røde, seje og magre Kiød; af dens tykke Hud gjøre de Sko og Støle, af Larmene Skiorter, af Senerne Traad og Næb, af Barden gjøre de Pæle til deres Sommers hytter, undertiden gjøre de Baade deraf og overtrække dem med Sælsskind; af Benene og Knoglerne gjør man Stole, Borde og Bænke. Rævebenet bruges til Kaner og Dørstolper.

§ 2. N o r h v a l e n

Har samme Længde som den foregaaende; men den er ikke saa tyk, giver mindre Tran og har en Kygfinne, der staaer op som en Mast, hvorfor den af nogle kaldes Finnefist eller Mastfist. Dens Barden ere korte og knudrede og ej af synderlig Værd. Dens Svælg er større, saa at den kand sluges Sild. Grønlanderne dræbe den for Risdets Skyld, der er mere velsmagende end Hvalfistens. Den er ellers rarligere for Fiskerne end den større, og staaer stærk om sig med Halen.

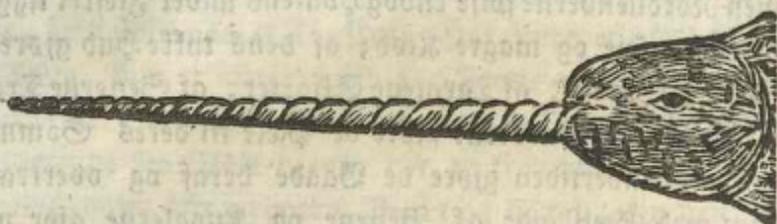
§ 3. N o r d k a p e r e n

(Kaldes og Springeren eller Springhvalen.)

Har en spids Vig paa Ryggen af til 3 Alens Længde og 14 brede Tænder. Den driver Sildene sammen med

sin Hale og sluger dem Flokkeviis. Almindelig er den 10 Alen lang og findes i Nordhavet og Middelhavet. Da den ofte fanges ved Nordkap under Norge, har den faaet Navnet Nordkaper.

§ 4. Narhvalen.

udmærker sig ved 2 lange Tænder der gaae ud af Munden som Horn, de ere snoede som Vidsteskæfte og fra 5 til 6 Alen lange. Da de gamle Narhvaler gierne have kun en saadan Tand, kalder man den urettelig Eenhjørningssfist en. Tænderne ere de saakaldte Eenhjørningshorn som man i forrige Tider troede tilhørte et Landdyr af Hesteskabning og sad i dens Pande; men det er urigtigt, thi af Landdyr gives der ingen af dette Slags. Hornet er haardt, bruges af Drejere og koster nu 20 til 30 Rdlr. men i forrige Tider, da man tillagde det hemmelige Kræfter, betaltes saadan en Tand med 1000 Rdlr.

Bed at hugge Tænderne i andre Fiske eller Kjølen af Skibene, miste de ofte den ene, Man paastaar og, at de anfælde Hvalfisken med den.

En nyere Rejsende i Afrika har dog derom udgivet den Efterretning, at han i det indre Afrika havde opdaget en virkelig Eenhorning, blant Landdyrene. Afbildningen af et saadant Dyr fandt han ofte der.

§ 5. Kaskelot eller Potfisken.

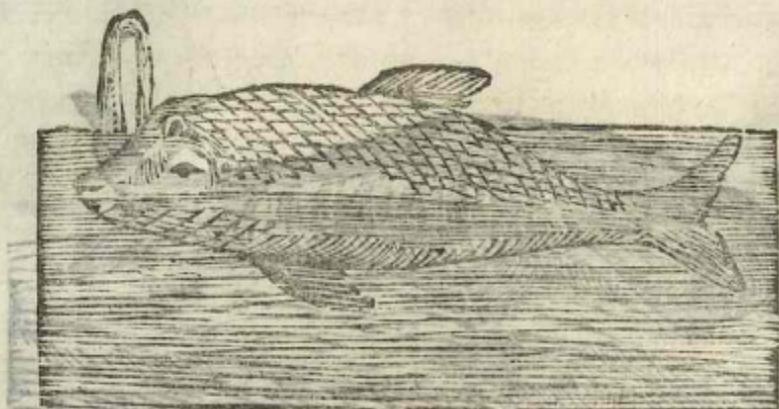
Kaskelotterne ere mærkværdige for den mælkvide Olie der findes i deres Hoved, som naar den er rensket, styrkner og bliver til en Slags Tælle. Det kaldes i Handelen Hvasser eller Sperma Ceti, og er ofte i saadan Mængde i dens store Hoved, at man af en stor Kaskelot kan faae 10 til 20 Tønder Hvalraas. Omendskiont dens Mund er ikke meget stor, har den dog saa stort et Svælg, at den kand sluges en Ox. Man har to Slags:

A. Den store Kaskelot. Den opholder sig i de nordlige Have, er 35 til 40 Alen lang, har krumme tykke og stumpede Tænder og en Art Finne paa Ryggen; Hovedet udgjør den Trediedeel af Kroppen.

B. Den egentlige Kaskelot, opholder sig i Has

vene i de varmere Lande, er 20 til 30 Alen lang, hvors
af Hovedet udgør mere end det Halve, den har lige og
spidse Tænder og ifældet for Finne en Knude paa Ryggen.
I dens Indvolde findes den kostbare og stærklygtende gaa
Ambræ.

§ 6. Marsvinet.

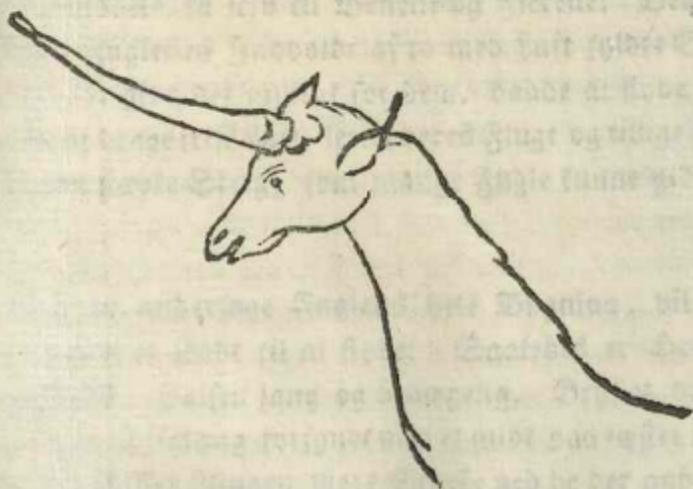

Findes i talrige Stofte i de nordlige Have og Øster-
søen; den har en sortebrun Nøg, en hvid Bug, den er 3 til
4 Alen lang, har en stumpet Snude, der noget ligner en
Svinetryne og spidse Tænder. Dens Spet og Kiød søges
meget. Imod Storm søge de Stibene i Søen, ventelig
for at opsnappe det som kastes ud.

§ 7. Tumleren

er henimod 5 Alen lang, mere tyk og spidsnudet end
den forrige, og kaldes Tumler, fordi den, hurtigere end
Marsvinet, tumler og velter sig i Vandet. Baade Marsvinet
og Tumleren kaldes og under eet Delyhiner, og til
denne Art Hvaler regne nogle den ovenbestrevne Nord-
Faper.

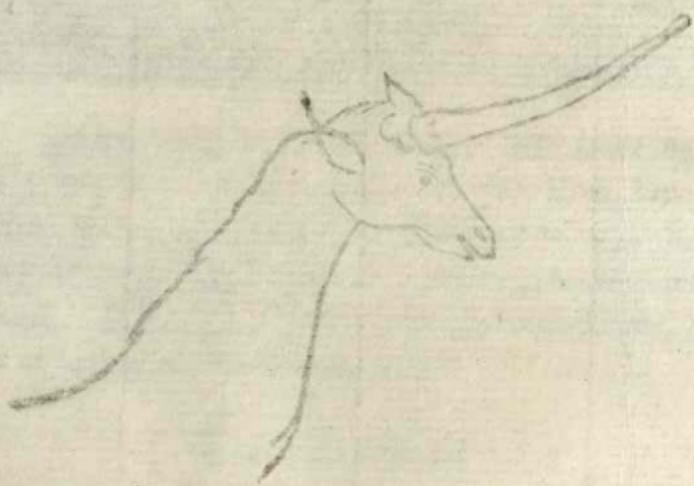
Englænderen *Barrow*, der i *Narene* 1797 og 98 bes
 rejste Sydafrika og udgav derover sin Rejse, der paa dansk
 er oversat af Konrektor *H. W. Brorson* i *Ny Samling*
 af Rejsebeskrivelser og Topografier, 5te Bind, *Rhn.* 1803,
 leverer derover endeel der paa Stedet samlede *Esterretning-*
ger, der gaae ud paa at bevise, at der Norden for *Dran-*
gestoden i *Buskmandenes* (*Bossmænnernes*) eller de
 vilde *Hottentotters* Land, virkelig findes et smukt Landdyr af
 Hesteskabning, og sribet paa *Forboven* som en *Qvagga*. De
Bilde tvivlede slet ikke derom og *Legningen* af *Eenhorn-*
net, som han i en *Bjerghule* fandt med mange flere *Natu-*
ren tro *Afbildninger*, udført af de *Bilde*, leveres her:

Kun beklager han, at den øvrige Krop var udslættet for at
 tegne en *Elefant* isteden. At den saalænge har været *Hol-*
lænderne paa *Kap* ubekjendt, mener han ikke gjør noget til
Sagen; thi *Giraffen*, der dog og findes i dette *Jærds-*
strøg, var fra *Julius Cæsars* Tid ganske glemt i *Eu-*

ropa til nærværende Aarhundred; og, overalt ere i de hede Lande visse Dyr ligesom bundne til visse Egne og Landstrækninger.

af Hæder, og i de hede Lande visse Dyr ligesom bundne til visse Egne og Landstrækninger. Denne er en af de hede Landes visse Dyr ligesom bundne til visse Egne og Landstrækninger.

Denne er en af de hede Landes visse Dyr ligesom bundne til visse Egne og Landstrækninger.

Anden Bog.

Om Fuglene.

Fuglene, hvis dristige Flugt, stærke Stemme, forunderlige Lethed og for det meste smukke Farve, tiltrække sig vor Opmærksomhed, ere indboortes omtrent af samme Bygning som Pattedyrene. Saaledes have de et Hjerte, bestaaende af 2 Hjertekamre og 2 Forkamre, Puls og Blodaaerer, hvortil er rødt og varmt Blod. Njædet har og meget Lighed med Pattedyrenes. Derimod have Fuglene kun een Lunge, der er sammenvoyet med Ribbenene og Rygraden; Lungen selv er fuld af Huller, og derved har Luften et frit Strøg, saa den ubindret kan udbrede sig i alle Fuglens Legemsdele, ja selv til Venene og Sjerene. Desuden indflattes Fuglens Indvolde af to med Luft fyldte Sække (Lufskar) der gior det muligt for dem, baade at flyve længe, uden at drage frisk Luft, letter deres Flugt og tillige frembringer det stærke Skrig, som mange Fugle kunne gior fra sig.

Ved at undersøge Fuglens hele Bygning, vil man finde, at den er skabt til at flyve. Saaledes er Hovedet lille og spidst, Halsen lang og bevægelig, Brystet dannet som et hult Skjold og forsynet med et midt paa sæftet tyndt Been, der skaffer Vingene mere Styrke ved de der anbragte Muskler, Rygraden er bred og ubevægelig. Kravebenet modstaaer Vingernes Tryk, og Gaffelbenet, dannet som et V holder Skuldrene fra hinanden. Vingene selv er en Slags Arm, der i Enden har 3 Fingre, der styre Fuglens Flugt. Ved Vingens Hielp og dens Slag imod Luften, hæver Fuglen sig, skiondt den er tungere end Luften. De Bevægel-

er, som Vingen og Halen gisre, forarsage, at den enten flyver lige frem, naar den slaaer Luften skævt og holder Vingerne samlede bag til, skævt opad, naar den slaaer de udbredte Halestier opad, skævt nedad, naar den slaaer Halen nedad, og drejer sig til venstre eller højre, ved at slaae stærkere med den ene Vinge, end den anden. For at lette Fuglenes Flugt, ere Venene i de fleste tomme for Mars, saa at Luften har fri Gang til dem, og endelig bidrage Fjerene det meste til deres Flugt. Fjerene bestaae af et Stæft, som kaldes Pennepose og af Skægget: Fanen som igien har mindre Skæg. Disse Skæg, gribe fat i hverandre ligesom Hager og hindre derved Luftens Gienneingang. Fjerene bestaae af et olieagtigt Væsen, der lugter ilde, naar det antændes, og tjene desuden til Uddunstning for Fuglene, som aldrig svæde. De allerfeste Fugle have de længste Fjere i Vingen; man kalder dem *Svingfjere*, og de kortere paa Vingens første Led *Dækfjere*. Imellem de korte og lange Fjere ligge andre smaa Fjere, som kaldes *Duun*, eller et mindre Slags Fjer, hvoraf Vandfugle have flere end Landfuglene, og som tjene dem til Varme. Denne Fuglenes smukt dannede Klædning er udsat for saa mange Bevægelser og Luftens Forandringer, at den ej længe kand udholde dem. Det vise Forsøn har og sørget for denne Nødvendighed, og man seer dem aarlig, nogle to Gange, at tabe de gamle Fjere og faae nye istæden. Paa anden Maade groe Fjerene ikke og den Fugl, man har stækket Vingen paa, kan altsaa ej flyve, før den har faaet nye Fjere. I Henseende til de nye Fjere har man anmærket, at Fuglene ved Parringstiden i Foraret have de smukkeste Fjere, og at mange, som opholde sig i de kolde Lande, faae ved Hjertabet i Efteraaret flere Fjere og Duun end de før havde, til Beskyttelse mod Kulden.

Mens Hjertaber værer, ere Fuglene syge, Sangruglene synge ikke, og vore Høns lægge i den Tid ingen Æg.

Det er bekjendt, at mange Fugle have Fjere af allehaand de Farver, der ved deres Blands og Forskiellighed sætte os i Forundring. I Almindelighed have Hannerne de smukkeste Fjere, ligesom dernæst Fuglene fra de varme Lande, i Almindelighed, ere smukkere end de kolde Landes.

I Enden af Nygraden over Gumpen, ligge to Tidtkirtler, hvoraf Fuglene med Nebbet udvresse en olieagtig Vædske, hvormed de besmøre Fjere imod Regn. At de forud fornemme Luftens Forandringer og tilkjendegive, ved at søge Vandet, got Vej, og ved at søge Landet, Storm og Regn, er bekjendt. De bade sig og holde Fjere reentlige og sove for det meeste staaende kuns paa et Been. Med deres Klæder holde de sig fast.

Da Fuglenes Mund indvendig er tykkhudet, Benene beklædte med en tyk og skiallet Hud, Nebbet bestaaer af et haardt Horn, og Fjere skjule Kroppen; saa holder man for, at Fuglene ikke have synderlig Smag og Følelse. De tre øvrige Sandser ere derimod des suldkomnere; især er Synet og Lugten vist bedre, end noget andet Dyr. Man veed f. Ex., at Rovfuglene højt oppe i Luften, udmærke sig det Rov, de ville anfælde paa Jorden og ligeledes, at Høns skræle og skrige, naar de see en Høg i Luften, som flyver saa højt, at vi da neppe kunne øjne den. Foruden de to Djenlaage, have Fuglene endnu en Hinde (Wink Hud) som de kunde bedække Djet med og dog see noget derigjennem; den tjener formodentlig til at bestjerme Djet for det alt for stærke Lys af Solen, som og til at rense Djet fra Støv &c. Istedet for Tænder, have de hornagtige Neb, forskielligt dannede, efter den forskiellige Føde de

næde sig af; i Mebbene have nogle Saffer paa Ranten, der tjene dem til at afbide Græs og Planter, saasom Gjøsefene. De Fugle som leve af Riød, Fisk eller Orme, have en Mave lig Pattedyrenes, der indvendig har en laadden Hud, som virker paa Madens Oplosning. De fleste andre have, foruden denne Mave, en Kro, bellædt med en tyk og med Rirtler besat Hud, der giver Vædsker fra sig til Fodens desbedre Fordøjelse. Fær findes denne Kro hos de Fugle, som leve af Korn eller Fro; da disse Ting's Skaller ej i Maben selv ville opblødes nok; men gaae hele igjennem den anden Mave, hvis de ej først knustes i Kroen. For at befordre Guidningen ved denne Oplosning desbedre, nedsluge de frædende Fugle ofte Sandtorn med Ved. Strudsen smager ofte Jernsumpen og Kobberpenge. Nogle Naturkyndige have proppet Glas, Naale, ja endog skarpe Lancetter i Høns og sundet 24 Timer efter, at de skarpe Kanter vare afbrudte og nogle alt gaaet bort med Ureenligheden. Haar, Bjere og flige ufordøjelige Ting, som Rovfuglene nedsluge, kunne de ej fordøje; men brække det op siden i runde Bolde. Fuglene forplante sig ved Egg, der i Hunnernes Eggegang ligne smaa Blommer, hvor de indvikles i Hviden og længere nede i samme omgives med 2 Hinder og en kalkagtig Skal. Blommen har et hvidt Ar, som er den egentlige Unger; Blommen skaffer den Næring, saalænge den er i Skallen. For at frembringe Unger maae Eggene have i visse Dage en jevn Varme, som for det meste Moderen selv giver dem, ved at ligge paa dem, eller udrukke dem; skøndt det ogsaa paa nogle Steder skeer ved kunstig Varme i dertil indrettede Ovne. Saaledes udflekter man Kyllinger i China og Egypten. For at gjøre det, udfordres en Varme af 32 Grader efter Reaumur's og 96 efter Fahrenheit's Thermometer. Dobb-

fugle lægge kunns faa Æg, og de andre Fugle flere og Hønsene allerfleest.

Paa sine Steder findes smaa Der eller Holme, hvor Strandfugle lægge saamange Æg, at Indbyggjerne samle dem og sælge en stor Deel, foruden dem de selv spise. Forresten fand man, ved daglig at tage et Æg fra en Liggehøne, see den gradvise Væxt af Ungen i Ægget, og paa denne Maade har man opdaget adskillige forhen skjulte Ting, i Henseende til Fostrenes Væxt.

Den forskjellige Væring Fuglene skulle leve af, finde de ikke altid under eet Jordstrøg hele Aaret igjennem; dette er især Tilfældet med mange Fugle i de kolde Lande, da Isen og Sneen gjør dem det umuligt at finde Føden. De flybe da bort om Esteraaret og komme igjen om Foraaret. Saaledes gaaer det her i Danmark med Storke, Gær, Vender, Gæge, Rattergale, Vagtel, Lerker, Svale, Stær, Snepper, Drosseler, Biber og andre flere. De søge da til varmere Lande, og have ved denne Rejse faa god Nytte af deres Vinger, at de kunne flybe 15 til 22 Mile i een Time.

Den Rejselyst hos Fugle, har man endog fornummet ved Vagtel og andre Fugle, som vare fangne, da de paa den Tid deres sædvanlige rejse bort, vise sig meget urolige og i nogle Dage slædre ligesom rasende om i Buret. I forris

*) Saaledes er det ganske tilforladeligt, at en Falk er sløjet fra Kong Henrik den 2den i Frankrig den ene Dag, og fundet paa Malta Dagen efter, der er over 200 Mile. Af Ringen om Halsen, kiendte man den. En anden Falk er sløjet 250 Mile i 16 Timer, nemlig fra Andalusien til Teneriffa.

ge, Lider troede man, at baade Viber, Stær, Svaler og Storke laae i Dvale og begrov sig i Vandet eller i Moradser' og hule Træer om Vinteren; men de nyere Rejssebeskrivere have noksom modsagt dette, da de i Afrika og Ægypten have seet vore Storke, Stær og Svaler komme, netop paa den Tid, da de vare borte fra Europa. Søfaren: de kunne ofte træffe hele Sværme af Trækfugle, der under tiden hvile sig paa Sejlene, ligesom de og have anmærket, at de komme Nord fra og trække Sønder paa. Saadanne enkelte fundne Fugle, have vist nok været syge, sildig udlagte eller havt Skade paa Vingerne ved de andres Afreise, og derfor været nødte til at blive tilbage. Undertiden seer man og, at Storkene ved deres Afreise aflive en afkrædig og skrøbelig Stork, ventelig fordi de forudsee, at den ej er istand til at flyve med. Gualenes Blod er desuden for darmit til, at det kunne udholde nogen Dvallestand i de kolde Lande.

Fugle, som saaledes til visse Aarstider rejse bort og komme til en bestemt Tid tilbage, kaldes Trækfugle. De derimod, som kun paa nogle faa Uger forlade en Egn og søge til en anden, uden derfor at søge til andre Verdensdele, kaldes Strøgfugle.

Endnu er det mærkværdigt ved Trækfuglene: 1) At de aldrig yngle i de varme Lande; men bestandig vælge de koldere til denne Forretning. 2) At de ordentlig søge de samme Steder, hvor de forhen havde deres Nedar. 3) At de flokke sig før Afreisen og flyve i Kredse om i Luften, ligesom for at prøve Vingerne. 4) At Hannerne almindelig komme nogle Dage før Hannerne, for at gjøre Keden istand og 5) At de paa deres Træk meest flyve om Natten ved Maanenskin og den Allarm og underlige Lyd man undertiden hører i Luften, og som os

vertroiske Folk antage for Spøgelse og Diable og kalde
 Waldemars Jægere og Hunde, er intet andet
 end slige Træffugles Ekrig, der svare deres Anfører,
 som underretter dem om alle Farer (thi de flyve gjerne i
 Form af et A, saa at de bageste uden at vende Hovedet
 kunne see Formanden) De bekiendte Bildgæs, som man
 kalder Knagerg i æs, skrige omtrent som gieffende Stø-
 vere eller usmurte Vognhjul.

Om Foraaret parre de vilde Fugle sig, og lægge Æg.
 Førend dette skeer, lokker Hannen Hunnen til sig; nogle
 gjøre dette ved deres kjelne Sang der saa ofte fortryller
 vore Øren. De hielpse da hinanden at bygge Nedet, eller
 gjøre det gamle i Stand; og deres Færdighed heri, er nok-
 som bekjendt. Saaledes stetter Gladen i en Hast et Nede
 af Torne, Storken et af store Grene, Svalen ælter Leer,
 Dyrk og Band sammen i Nebbet og murer sig i en Hast
 en Bolig. Hvor ombyggelig samle ej Fuglene Straa,
 Hø, Mos, fine Græsrodde, Haar, Fjer og sligt, for
 at beklæde Bunden af deres Nede? nogle plukke Dunene
 af sig selv, for at faae det varmt og blødt: nogle Smaas-
 fugle i de varme Lande, lade deres Neder hænge frit ned
 fra de tynde Grene, fordi Uberne ellers ville bemægtige
 sig dem; de see ud som Poser eller Lommer og ere stattede
 af Græsstraa, Haar og Svineborster; en meget lille Fugl,
 Skræder fuglen, tager et tørt Blad til sit Nede, som
 den med Bomuld og Duun ved Hielp af sit Neb sver fast
 under et andet grønt Blad, paa de yderste Grene. Til
 nogle asiatiske Øer komme i Yngletiden en Art Svaler,
 som bygge nogle Neder i Klippernes Huler og Rifter, der
 ere berømte som en kostbar og lekker Spise. Især sælge
 Hollænderne nogle Tusende deraf om Aaret til China. Man
 kommer dem paa Risosupper og Frikasser og nogle frise dis.

se Fuglereder allene med Salt og Krydderier. Disse Næder ere ikke større end en flettet Citron, i Begyndelsen hvide, siden gulgrønne, og næsten giennemstigte. Hvoraf de egentlig bestaae, veed man ikke; nogle holde dem for at være af Fiskeleeg, andre derimod paastaae, at de mest bestaae af en Gummi af et Slags Aloetræer.

3) I Samling med Vattedyrne, som man regner leve 6 til 7 Gange saalænge, som den Tid hvori de vore, opnaae Fuglene en længere Levetid. Man veed saaledes, at fangne Orne og Havgøjer er blevne over 100 Aar gamle.

Nytten vi have af Fuglene, er meget betydelig. Nogle Nytte kjende vi alt. Saaledes ødelægge Storkene mangfoldige Slanger, Froer og Hirbeen, Gribbe, Glenter og Ravnede Uadler, der ellers ville forgifte Luften; Kragerne opsamle i den opløjede Jord de Weg, hvoraf Oldenborrer og slige skadelige Insekter ville fremkomme. Spurve, Svale, Stær o. a. fl. Fiske os aarlig ved en utallig Mængde Insektorme, Fluer, Myg o. s. v. der ville formere sig utrolig til vor Skade. Man har i Preussen og Nordamerika engang begyndt paa at udrydde Spurbene og i Sverig Kragerne; men man mærkede kjendelig, at man behøvede dem til at forminde Myg og Insekter. Nogle Fugle lade sig afrette til Jagt, saasom Falke, Orne og Traner, og Chineseerne have en Fugl, som paa sin Herres Befaling, dukker under i Vandet og bringer ham Fisk; Vandfuglene forplante ofte Fiskefuglen fra et Sted til et andet, da Fiskelegen hænger ved deres Fødder og Landfuglene bringe Frø af Planter til fremmede Steder. Flyverønnen er et Beviis herpaa. Alt Hjer og Duun ere os saare vigtige til Sengeskæder og til Penne, veed enhver. Hovmange Million Tusende M. altid faaer man ikke af Fugleæg? og hvor mange Tusende Mennesker leve ikke af de Fug-

leeg, som de ofte med Livsfare indsamle paa Klippesul, fulde Der ved Norge, Island, Rusland, Skotland og andre Steder? I det kolde og nordostlige Sibirien give Snegiaessene Indbyggerne en god Vintersæde, da de us den Besværlighed kunde fange nogle hundrede af dem.

Fuglene kunne inddeles i følgende

7 Slægter:

1. Strudseflægten, eller de store til Flugt ubequemme Fugle.
2. Rodfugle med kroget Neb, korte, stærke og knorrede Been og frumbøjede Karpe Klør.
3. Hønseslægten, eller de fornødende tunge Fugle med oventil krummet Neb, som ved Roden har en kisdaglig Lap.
4. Strandfugle med høje nøgne Been, som vel gaae i Vand; men svømme ikke.
5. Svømmefugle med Svømmehud mellem Tærne, et afflumpet med Hud beklædt Neb, der mestendeels paa Siden har smaa Taffer og foran en lille Hag.
6. Klatrende Fugle, som klatre i Træerne for at søge Insekter eller Frugter, og
7. Spurveflægten, som indeholder store og smaa Fugle af forskiellig Dannelsse, hvoraf endeel ere Sangfugle.

En Struds.

Første Kapitel

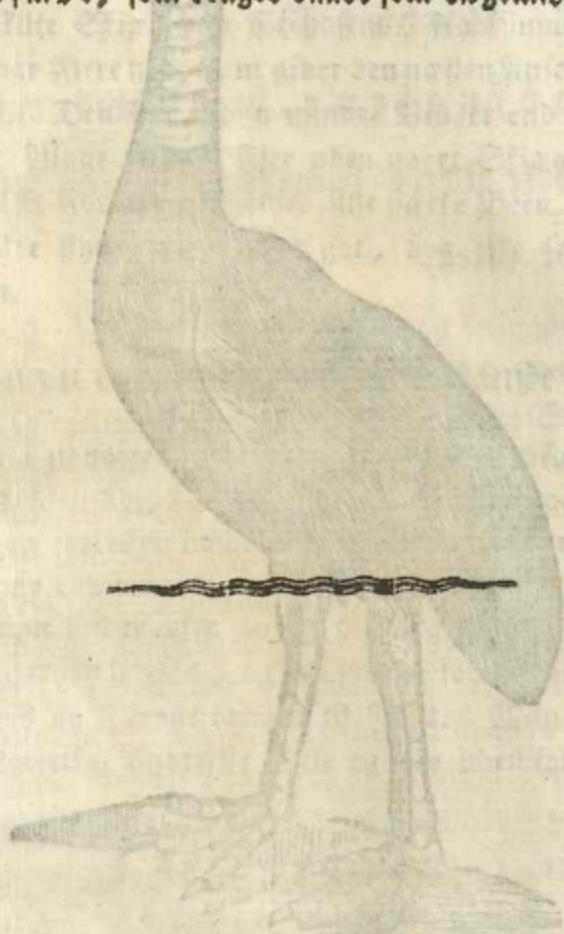
om Strudse slægten, eller de store til

Flugt ubeqvemme Fugle.

§ 1. Strudsen er den største blandt Fuglene og en sand Kæmpe i denne Dyrklasse. Den kan magelig møde sit Neb naae Hovedet af en Mand til Hest. Den fortjener at staae nærmest ved Pattedyr og har i Sammenligning endeel tilfælles med dem; hvorfor og nogle have kaldet den Kameelfuglen. Dens Højde er 4 til 5 Alen. Dens næse ligne meget Menneskets, ere langagtige og forsynede med Dinehaar paa Laagene. Dens Neb er meget lidet, paa de øverste $\frac{3}{4}$ Dele af Halsen have de ingen Fjere; men paa den blaa Hud sidde nogle tynde hvide Haar; dens Taar ere kjødsfulde og stærke, beklædte med en Hud, der ligger i store Rynker og seer ud som Masser; dens stærke Been har 2 Tær, hvoraf den indvendige er den længste, begge have de store Negle. Paa den nederste Deel af Halsen, Bryster, Bugen og Ryggen, har den smaa sorte og hvide Fjer, og i Vingerne og Halen længere og brede Fjer, der ere paa Hannerne brune og sorte; paa Hunnerne hvide og hvidegraa. Ungerne have derimod over hele Kroppen graa Fjer, som de beholde et Aar. Det er disse Fjere, som Fruentimmerne bruge til deres Haarpynt og som og bruges til indvendig Beklædning i Generalshatte. De have ingen Liighed med anden Fuglefjer; de ere silkebløde og Skægget er kort, fint og lige lange paa hver Side af Skafret. Flyve kan Strudsen ikke, dertil ere dens Fjere baade for korte og uskikkede; men løbe kan den saa stærk, at ingen

Hest kan løbe den ind. Den er saa stærk, at den gjerne kan bære en Karl paa Ryggen og dog løbe lige stærk. Med Venene kan den gjerne slaae et Menneske omkuld; men den er saa frygtagtig, at denielden benytter sig af sin Styrke. Dens Stemme ligner, naar den er glad, en Hønses Klirren; men undertiden hylter den stærkt og sælt om Natten, og man ligner derte Strig ved en Løves eller Tyrs Brølen. De ubeboede Ørkener i Afrika og Arabien ere deres Fødeland; der finder man dem Stoffeviss. De leve af Træfrugter og Planter; men nedsluge og mange andre Ting, der dog ofte gjør dem Skade, saasom Metals stumpes, Jern og Stene, der ere saa store som Hønsæg. De ere temmelig yngsomme, lægge henimod 20 Æg af Gangen, men bygge ingen Rede; Æggene lægge de i et Hul i det hede Sand; nogle paastaae de kun ruge dem om Natten; men det rigtigste er ventelig, at de af Frygt let lade sig jage fra Æggene om Dagen. De tamme Strudser ruge baade Nat og Dag. De lægge og mere end een Gang Æg om Naret og uden om Redet lægge de nogle enkelte i Sandet, som man mener til Føde for Ungerne. Æggene er saa store som et Barnehoved, Skallen allene, kan veje 2 Pund, og man regner hele Ægget vejer 3 til 4 Pd. 6 Mennesker kunde gjerne gjøre Maaltid af eet Æg, de smage omtrent som andre Æg. Endskøndt Strudsen er saa rask til Beens, vide Mohrerne dog at fange den; de jage den paa Heste, og det saalænge til den udmattes, indtil den endelig stikker Hovedet ned i en Busk og bliver staaende. Ventelig gjør den det, fordi Hovedet ej skal beskadiges, da dens Hjerneskæl er meget tynd. Dersom man vidste den Konst, at lære Strudsene at taale Tømme; saa vilde man i dem have den allerhurtigste Befordring; men da man endnu ej er kommen saavidt; saa holder man dens

i Arabien og Afrika tamme, der meget got gaar an, og plukker aarlig Binge: og Halefjerene af dem, der blive got betalte og udføres til Europa. Huden tilberedes og til Læders arbejde, Risdet spises, og naar den slagtes, rykkes dens Fidt og Blod sammen i Kroppen selv, der er det saa kaldte *Erudsmør*, som bruges baade som Lægemiddel og Delikatesse.

20. indvandt den store Kasuar.

Hvor Strudsens Fædreneland ender, finder man Kasuarerne, nemlig i Ostindien og fornemmelig paa Derne. Dog ere de temmelig fældne. Kasuaren ligner meest Strudsen i Bygning og Udseende. Den er 2 til 3 Alen høj; paa

Hovedet har den en hornagtig Hielm, dannet som en Kegel, 3 Læmmerstang, sort foran, hvid bag til, paa Siden af Hovedet hænger en Ridslap. Hovedet og Halvdelen af Halsen er nogen, af en blaalig Farve. Dens Hjere ere sorte; de ligne mere Hestehaar end Hjer, fordi de endnu have mere adskilte Skæg end Strudsen. Ita Gumpen hænge meget lange Hjere ned, som giver den næsten Anseende af en Hestehale. Den har endnu mindre Vin'er end Strudsen, paa hver Ving sidde 5 Hjer uden noget Skæg, som den bruger til sit Forvar tilligemed sine stærke Been. Den kan aldeles ikke flyve; men løber got, dog ikke saa fast som Strudsen.

§ 3. **D u j u e n**, eller den amerikanske Strud. Den ligner i udvortes Skabning meget de foregaaende. Den er 3 Alen høj, har 3 Læer. Den har graa Hjere paa Ryggen og forresten hvidagtige. Dens Æg ere saa store, at de kunne rumme 2 Hund Band. Nædet gjør den i Jord og man finder ofte 40 til 60 Æg i saadant et Næde. Den er forresten ligesaa slugvorn som de foregaaende. Dens Rind svies og Hjere ne bruges til Pout. Man finder den mest i Amerikas midterste Dele og ikke uden for Amerika.

§ 4. **D r o n g e n**.

beskrives som en meget tyk, labbenet, flodset Fugl, der hverken kan flyve eller gaae uden meget langsomt, Stabt næsten som en Svane i Kroppen, med en Hjerduff istæden for Hale, store sorte med hvid Ring omgivne Øjne og et meget store udputlet Neb, der gaaer næsten op til Ørene. Den er i forrige Lider, efter Beskrivelsen, fundet allene paa

Derne Isle de France og Reunion, men da den nu ikke findes mere, falde nogle ganske dens Tilværelse i Tvivl.

A n d e t K a p i t e l

om R o v f u g l e n e, hvis Mærke er: Kroget
Neb, korte stærke knortede Been og krumboje-
de skarpe Klør.

Rovfuglene have et meget skarpt Syn, saa de højt i Luften udsee sig deres R. v paa Jorden; de opholde sig paa høje Steder, bygge Nester paa langtfraliggende utilgængelige Steder; de lægge kun saa 2, der er en sand Begjæring af Naturen; thi da de stelden fanges og skodes ville deres Mængde være os meget besværlig. De nordlige Landes Rovfugle ere almindeligst de største og smukkeste paa Fjerene, og Hunnerne blant Orne og Falke, ere en Erediedeel større og smukkere end Hannen, som er det modsatte, af hvad de andre Fugle ere. Korn kunne de slet ikke fordøje; deres Føde bestaaer i levende Dyr, som de gribe; dog leve nogle meest af Vadsler. Man inddeler dem i Gribbe, Falke og Ugler.

A. Gribbene udmærke sig ved et Neb, der gaaer lige ud og først imod Enden krummer sig ned, og ved et næsten usgent Hoved og Hals. Til Gribbene høre:

§ 1. Kondoren

er den største flyvende Fugl man kjender. Den opholder sig i Sydamerika. Dens udspændte Vinger holde 8 til 9 Alen. Hovedet har en Slags kiøddet Kam uden Tak:

fer. Hverken Hoved eller Halsen har Fjere, men blot nogle Duun, der ende sig i en Spids mod Bryttet. Fjerene ere sorte, paa Bryttet brune. Den anfaldes helst Jaar, Kalve og Naadur; men tør og, naar et Par ere samlede, anfaldes de en Ro, som de da næsten fortære. Halv Sne Børn slaae de og ned efter, og derfor gjør man i Peru og Chili, hvor de egentlig lade sig see, Børn af fittet Leer, hvori Kondoren, ved at slaae Klørene i, bliver hængende og derpaa dræbes. I Mangel af anden Næring, æde de døde Fiske, som Havet opkaster. Forresten mangler man en tilfulde nøjagtig Beskrivelse over denne udmærkede Fugl.

§ 2 Gribkongen: Munkegribben,

er noget mindre end Kondoren; omtrent saa stor som en Falkunst Hane, Hoved og Hals ere nøgne med en Streg af sorte Duun ned paa Siderne og Huden har en højrød og blaa Farve. Ved Roden af Nebbet sidder en stor Riodelap. Dens Fjere ere hvide med rosenrødt Skjer; Vingefjerene ere sorte med grønt Skjer og nogle med graa Kant.

Hvor den nøgne Halsender, har den en udstaaende Krave af lange aftegraa Fjere, og da den ved Hielp af en Gene fra Raffen, kan trække Hals og Hoved ned i denne Krave, har det givet Anledning til Navnet Munkegrib, da man har lignet den ved disse Munkes Hætter. Den findes i Sydamerika, lever af Madler, Slanger, Krybdyr og Menneskekarn, hvoraf denne ellers smukke Fugl har en ubehagelig Stank.

§ 3. Den brunrøde Grib har og nogen Hoved og Hals, der er graabrun og blaangtig, den har og en Halskrave, der er hold, ellers er den brungul med sorte Vinger og Hale.

§ 4. Madselgrib: Jordgribben. Den er af Størrelse som en kalkunsk Hane, Hovedet er lysblaat, Halsen, naaen paa nogle hvide Quaa nær; den har og en Slags Halskrave; men dens bedste Marke er en hjerreformig brun Plet paa Brystet. Fjerene ere hvide med sorte Vingefjer; men Hunnen brun-gtig. Disse Gribbe gjord Ægypten og andre varme Lande en ubetalelig Tjeneste, ved at fortære de Madler, som de ligegyldige Indbyggere lade ligge ubegravede, der ellers ville forgifte Luften. Derfor restamenterer Udskillige disse Fugle noget, hvorfor daglig i Cairo og andensteds kjøbes Rød, som kastes for dem, at de ej skulle flytte bort. Og de indfinde sig og ganske ordentlig til disse Traktamenter.

§ 5. Muragribben, en sort Grib, af Levemaade som Madselgribben; nogle af dem ere hvide og kaldes deres Ronge. De have hiemme i de varme Lande og kaldes og: Gallinazo.

§ 6. Den almindelige eller askefarvede Grib
 Dens udspændte Vinger holde $4\frac{1}{2}$ Alen. Hoved og Hals
 har rødagtige Duun, i Nakken er en bar blaalig Plet.
 Halsdunen danner en løsegraa Krave i Form af et Hjerter,
 Ryg og Vinger er mørkbrune, Brystet lysere brunt, de
 lange Vingefiere sorte med lysgraa Kant, Hunnen er
 mørkere og større end Hannen. De findes i de skov- og
 bjergige Egne i Europa.

§ 7. Lamme-gribben ♀: den skæggede Grib
 er den største europæiske Rovfugl. Fra Nebbet til Halen
 er den 2 Alen lang, dens udbredte Vinger ere 5 til 6 Alen.
 Den har store Øjne, rødagtige Fjer paa Halsen; paa Si-
 den af Nebbet, og under det, sidde fivte børsteagtige Haar,
 hvoraf den kaldes den skæggede. Føderne ere blaa, Bry-
 stet mørkt, Bugen og Siderne ic. blegbrune, Ryggen har
 graabrune Fjere med sort Kant. Vingefjerene ere glindsende
 graa med hvide Skafter; de mindste have en hvid Plet paa
 Enden. Den findes paa de alpiske Bjerge og paa Sardin-
 nien. Den griber Lam, Gaar, Geeder; men tager og
 til Lakke med Gladser.

Hyrderne fange dem undertiden i dertil gravede Ruler,
 hvori de lægge en død Ko eller Hest; over Graven gjøre
 de et stærkt Stakitværk, Gribben kommer da gierne med sin
 Hun og Unger, og flyde igiennem Stakittet; men naar
 Maaltidet er holdet, ere de baade tungere og tykkere end
 før, saa de ej saa let kunne komme ud, og da dræber man
 dem.

§ 8. Haregribben findes i det sydlige Euro-
 pa paa høje Steder. Den er rødsort, paa Brystet er der
 noget gult. Hovedet har uldagtig Duun. Den er af Dr.

nens Storrelse, æder baade levende Dyr og Madfjer. Dens bedste Føde er Harer; men hverken Næveunger, Dyretalve eller Fisk forsmaaer den.

I de varme Lande bereder man Gribkindene, efterat de længste Fjer ere tagne af, og bruger dem til Klædningsstykker.

B. Falkeslægten.

De Naturkyndige henseer baade Orne og Falke under een Slægt for den Lighed de have med hinanden. Orneslægten indbefatter Orne, Høge og Glenter, som man og kalder uædle Rovfugle, fordi de ej kunne, som Falkene, afrettes til Jagt. Falkeslægten udmærker sig ved store sunklende Øjne, et stærkt og krummet Neb, stærke Klor, et fladt Hoved og stærk Belædning paa Hoved og Krop af Fjer og Duun. Deres Øjne ligge dybt i Hovedet under indstaaende Dienbryn, over Nebbens Rod ligner en blod Hud, (som kaldes Boxet) De leve af Rov, som de anfalde med Mod og Styrke. De bygge paa høje Steder, paa Klipper, i Træer o. s. v. helst i ubeboede Egne, og leve parvis, hvorfor man aldrig seer uden to paa Jagt sammen; ere der flere, da staaes de om Distriktet.

Dene kaldes:

§ 1. Landsornen.

Landsornen, (sam og kaldes Guldnorn, Steen-
orn, Fjeldorn og Kongearn) er 7 Qvarteer lang,
imellem Vingene over 4 Alen, hele Fuglen vejer 18 til 20
Pund. I Brede rejser den en Kredts af Hjer paa Bagho-
vedet. Dens Fodder ere beklædte med Fjer lige til Lærne.
Dens store Dine ligge forvarte under en udstaaende Been-
ring. Dens Hjer er guldbrunne, glindsende, med nogle hvide
Pletter, Hoved og Hals lysegul, Vinger og Halen sort-
brun med aftegraa Striber. Den raaber stærkt og lang-
somt Kraah-Kraah Kraah! En Stemme, som Dyrene
have samme Frygt for, som for Lovens Brøl. Den tager

baade Hare, Lam, Maafalve, Gies, Væder o. a. som den ganske let flyder høit med i Luften. Angriber den af Hingler større Dyr, end den fand forrære, saasom Daadyr og Hjorte, lader den det ligge, som den ej fand forrære. Vadsler æder den ikke. Dens Drikke er Dyrernes Blod den ihjelslaaer. Fuglevildt plukker saavel den, som alle Rodfugle, behændig Fjerene af, inden de forrære det. Den opholder sig i de høje biergfulde Egne i det sødlige Europa dog saae man den og undertiden i de nordlige; sin Rede bygger den paa høje utilgængelige Klipper eller i Træer ved dem. Har Ungerne kunne flyde, jager den dem ganske høit fra sig; thi den taaler ingen af sin Ege om sig. Hoor gammel den bliver, veed man ikke; men man har i Wien havt een fangen i 104 Aar. Dens snilde hurtige og høje Flugt gjorde, at man i forrige Tider troede den støj op til Solen. I taaget og tykt Veir derimod flyde de lavt. De lade sig, saa at sige, falde ligetied paa deres Rod. Ornenes Navestast-anrife nogle sount er tilførsadeligt Middel mod Kræft og Koldbrand.

§ 2. Den brune O: almindelige Orn, mere mørkebrun end den forrige, Vingens længste Fjer sorte, Halefjerene hvide med brune Pletter om Kanten. Benene beklædte med Fjer, mindre end den forrige. Den findes overalt i Europa, og man paastaer, at dens Unger kunne afrettes til Jagten.

§ 3. Den lille Landsørn O: Andørnen. Meget mindre, rustagtig brun med skidengule Scriber paa Bryster; anfalder allene Fugle og Markmus, opholder sig i Slesien, Rusland, Asien og Afrika.

§ 4. Den store Havørn O: Beenbrækkeren, Gaaseørnen, omtrent af Størrelse som Landsør-

nen; fra Knæet har den nedhængende lange graabrunne Fjere, der see ud som Haar. Dens Fjer ere rødbrune, Vingefierene sorte og de korte mørkebrune. Den findes baade i Europa og Nordamerika, lever især af Fiske, som den med en græsselig Allarm flaaer ned efter i Vandet. Dog tager den og gierne Gæds.

§ 5. Fiskegisen: Flodørnen, en Deel mindre, 5 Qvarter lang, imellem Vingerne $3\frac{1}{2}$ Alen. Halsen hvid, Ryggen og Vingerne mørkebrune, Bryttet hvidgult med brune Pletter, Bugen sortstribet. Den har ingen Fjere paa Benene, men under Tærne en knudret Hud for desbedre at holde Fiskene. Den opholder sig næsten i alle Verdensdele og fisker i Floder og ferske Bunde. Undertiden har man fundet dem dsde paa Ryggen af store Gjedder, som have været dem for stærke og ere løbne til Bunds med dem.

§ 6. Fiskeørnen, af Størrelse som den store Havørn, Hoved og Hals hvidgraa, Kroppen brun, Halstierene hvide. Den opholder sig i de kolde nordlige Lande, øder Lam, Dyrkalve og til Rød Uadsler. Ofte tager den Fiskene fra Fiskegisen.

De mindre Orne kaldes Høge og Glenter; Deres Neb krummer sig fra Roden af, de have høje Been (Tærser) Vingerne ere almindelig kortere end Halen. Deres til høre:

Duehøgen 2: Storhøgen

af Størrelse som en god Hane, for: brun paa Ryg og Vinger, Bryst og Bug hvidgul med brune Løvstriber. Den findes overalt. Duer, Høns, Gæslinger og flige Fugle ere dens Føde, dog æder den og Markmus. Den stjeler især Høns og Duer og kan afrettes til Jagt.

§ 8. Spurvehøgen, af Farve som den forregaaende, undtagen Brystet, der er rødpletet, Halen er graa med 5 sorte Løvsreger. Den er af en Dues Størrelse, betyngtet som en umættelig Rovfugl efter Smaafulge. Kan afrettes til Jagt, og findes overalt.

§ 9. Ringelhøgen, af en Høns Størrelse, har sit Navn af den Ring af trøkkede Bjere den har om Halsen.

§ 10. Blaa høgen, af fegraa paa Ryg og Vinger, Vingefjerene ere sorte, Brystet og Bugen hvid.

§ 11. Sump høgen og § 12. Den rustfarvede Høg, bygge i Moser og ved fugtige Steder imod Rovfulgenes

Sædvane, og nære sig helst af Fisk. Den sidste gjør især Jagt paa Kaniner. De mindre Høge tage ofte til Takke med Fiirbeen, Frøer og Insekter.

§ 13. Glenten, er meget større end Høene, 5 Qvarteer lang, mell.vingerne 3 Allen, Hovedet hvidt med sortbrune Streg, Kroppen ruffarvet, Bugen hvidpletet, Halen er lang, klostet som Svalens og rødbrun. Den har en meget let Fluat, kan dreje sig i Luften ved Halsens Hielp uden at røre Vingerne. Den er den feigeste af Rofsvalene og lader sig ofte bortjage af smaa Høge. Kyllinger, Ullinger, Hareunger o. s. v. tager den gjerne; men tager og til Takke med Aadler, Muus, Muldvarpe, Snegle og fligt.

C. Falkene

ere de blandt Rofsuglene, som formedelft deres hurtige Flugt og Lærbillighed, afrettes til Jagt. Falkonererne lade dem sulte i Læretiden, og holde dem i bestandig Bevægelse 3 til 4 Dage og Nætter, ved at binde dem til et Løndebaand, der ved en Snor bevæges, saasnart Falken vil sove. Derved glemme de ganske deres forrige Tilstand og lade sig afrette til at tage Foden af Jægerne m. v. Men det besynderligste er, at denne Forrykkelse ej vaerer længere end et Aar, eller til Falken igjen sælder Fjer; thi da er den ligesaa vild, som forhen. Saadan en afrettet Falk koster ofte 100 Rdlr. Jægeren fører den i Marken paa Haanden; den har en Hætte paa Hovedet, der først tages af, naar noget Vildt viser sig, da den slippes løs, svinger sig i Luften og farer ned paa Vildtet, dræber det og overlader det til Jægerne. Harer, Ugerhøns og andre Fugle, ja endog Raadyr kunne de anfælde, de sidste ved at hakke Djinene ud. Fra Island komme de bedste Falke, ellers ere de overalt. Man har:

§ 14. Den hvide Falk α : Edelfalken

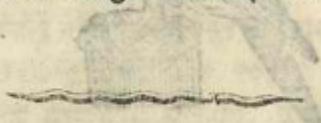
er 1 Alen lang, mellemvingerne 2 Alen, Halsen er temmelig lang, Benene korte, Laarene lange, beklædt med Fjere;vingerne store, Halsen kort, Nebbet er kroget fra Roden af med en lille Tand eller Hag paa Siden. Naar den sidder, staaevingerne lit høiere end Ryggen. Den er paa Hovedet og Ryggen rustbrun med sorte Streger. Halsen foran og Brystet hvid med mørke Pletter. Dog ere Farverne forskjellige, da nogle ere næsten ganske hvide, nogle graa o. s. v. Disse findes især paa Island og den danske Konge lader aarlig hente Falke derfra, hvoraf en deel, naar de ere afrettede, foræres til fremmede Hoffer. Denne er den bedste Jagtsugl.

§ 15. Den almindelige Falk findes næsten overalt, bygger paa høje Klipper, har en Tand paa hver Side af Nebbet, er omtrent af en Hønes Størrelse, afsegraa med brune Striber, under Bugen hvid med brune Pletter. De unge ere mere mørkebrune.

§ 16. Lerkefalken, halv saa stor som den forrige. Jager især efter Lerker.

§ 17. Kirkefalken o: Kirkehøgen, en almindelig Rovfugl efter Smaafugle, Muns o. s. v. og

§ 18. Den lille Falk, begge sidste ere hvide under Bugen med lange brune Pletter.

D. Uglerne

have det besynderlige Kiendmærke, at deres Øjne sidde foran i Hovedet, isteden for de andre Fugle have dem paa Siderne. Deres katteagtige Hoved, store gloende Øjne, store Øren og især hos nogle Arter de opstaaende Hjør i Hovedet, der ligne Horn, gjør dem til grimme Dyr. Alle Ugler have en meget tyk Bektædning af bløde Hjør og Duun, endog paa Benene, der gjør, at deres Flugt ej kan høres, som er dem meget nødvendig, fordi de ikke flyve ud paa Rov før om Natten. (hvorfor de og kaldes Natrovfugle) Nebbet er kort og kroget fra Begyndelsen af Hovedet. Dagens Lys taale de ej got, men feer man dem om Dagen, gjøre de naragtige Gebærder og Bendinger. Om Dagen forfølges de af alle Fugle, der ligesom spotte dem. Men om Natten tage de deres Opsreisning. Nogle Ugler lægge deres Æg i andre Fugles Neder.

Alf dem med Fjertoppe paa Hovedet, som kal-
des Hornugler, har man:

§ 19. Steenuglen (Bierg-Uglen)

af en kalkunff Hanes Størrelse, rødbrun, gul paa
Bugen med sorte Pletter. Findes i Europa, i tykke Sko-
ve eller paa gamle Taarne og ubeboede Elosse. Den tar
ger Harer, Kaniner, Krager, Muus, Frøer, Slanger,
o. s. v., og fand med Held slaaes med en middelmaadig
Ørn. De skrige hu; hu. Men i Parringstiden gjøre de
en Allarm som gøende Hunde.

§ 20. Den store Hornugle, af en Kraa

ges Størrelse. Dens Fjerbust bestaaer af 6 sorte og gule Fjer. Den findes næsten overalt. Den skriger kul:flu.

§ 21. Den lille Hornugle, med een ops-
staaende Fjer; af en Kransflugts Størrelse, graa, brun-
og fortspraglet.

Af glathovede Ugler har man:

§ 22. Natuglen, 15 til 17 Tommer lang,
med et guult Neb og meget stort Hoved, graabrun med hvide
Pletter paa Vingerne og smaa brune paa den øvrige Krop,
den sidder gierne om Dagen i hule Træer og skriger som
Steenuglen: hu: hu: hu hu hu.

§ 23. Den brune Ugle, $\frac{1}{2}$ Allen lang, Ryg-
gen rødagtig med brune Striber og Prikker.

§ 24. Kirkeuglen: Taarnuglen. Den
findes ej i Skovene; men boer i gamle Mure og Kirketaar-
ne, $\frac{1}{2}$ Allen lang, mørkbrun, sort- og hvidpletet, Bugen
gulagtig. Den har undertiden ageret Spøgelse ved at
flyde om Astenen ind af aabne Vinduer og slukke Lyset, els-
ker ved at snuppe en Paryk eller Hue for at beklæde sit Nes-
de med. Den er en stor Fjende af Rattene, endskiøndt
den er selv en stor Mester i at fange Røtter og Muus.

§ 25. Perleuglen: Sløruglen har Ryg-
gen besat med sorte Pletter, hvori sidder en hvid Prik i
Midten. Det er den smukkeste Ugle. Den skriger: grei
grei.

§ 26. Dverguglen, er den mindste Ugle, sit
 over 9 Tommer lang, den er lysbrun med store runde hvide
 Pletter. Den findes især i Byerne og har ellers andre
 og mange Navne. Saasom: Krakugle, Spurveugle og
 Katugle. Dens Tuden ansee Dvertroiske for Spaadom
 om Døden.

Til en Mellemting imellem Ugler og Falke regnes:

§ 27. Den store hvide Dagugle
 3: Sneenglen. Den er over 1 Alen lang. Hovedet
 ikke stort. Dens Farve er hvid med nogle mørkbrune Plet-
 ter hist og her. Nogle skal være ganske hvide. Imod Ug-
 lernes Natur flyver den efter sit Rov om Dagen; anfalder
 Urfulde og andet Fuglevildt, gjør mere Allarm med sine
 Binger, der ej ere saa dunede. Den findes i de nord-
 lige Lande af Europa og Amerika og forfølger stærk Le-
 mændene 3: Bjeldmusene, hvorfor den kaldes af nogle
 Lemandsuglen. Dens Skrig er, som et hylende Mens-
 neskes.

§ 28. Falkenglen er 19 Tommer lang, brun-
 og hvidpletter paa Ryggen, lys paa Bugen. Halen og Ving-
 gerne ere længere end andre Ugler, hvorfor den nærmer
 sig mere Høgene. Den findes i de koldeste Lande og
 jager, som den forrige, om Dagen efter Fuglevildt.

Da andre Fugle om Dagen samle sig om Uglerne, bru-
 ge Fuglefængerne dem til at lokke Fugle til sig med. For-
 resten gjøre Uglerne megen Nytte med at ødelægge Rots-

ter, Muus og andet Utoj, hvorfor man undertiden gjør dem tamme og bruger dem som Ratte.

T r e d i e K a p i t e l

Om Hønseslægten, eller de kornædende tunge Fugle. Deres Kiendemærke er: et oven fra krummet Neb, en kiødagtig Lap paa Hovedet fra Nebbets Rod af, de fleste have korte Been, for det mesteen Spore paa hvert. Tærne ere adskilte og takkede paa Kanten, de lægge deres Eg paa Jorden og gjøre intet synderligt Rede. Hos de fleste af dem har een Han flere Hunner. Mange af dem har man gjort tamme. Hertil høre:

§ 1 S m a a h ø n s eller Gaardhøns. Hannen kaldes Hane (paa jydsk Kof) Hunnen Høne. Man mener de først ere bragte fra Ostindien, og skal endnu der findes vilde. Nu ere de udbredte over hele Verden. Hanen udmærker sig ved en takket rød Kam paa Hovedet og to røde Kiødlapper, som hænge ned fra Nebbet, ved to lange Fjere i Halsen, der krumme sig i en Bue over den, ved Sporer paa Benene og ved sin bekiendte Galen, som den ofte om Dagen og om Natten ordentlig hver Time

gjentager. Fjerene paa Halsen ere lange, smalle, og de, saavel som Halefjerene glinske og hvis de ere mørke, have en grøn Skiær; røde, sorte, hvide, gule og sorte brogede ere de almindeligste Farver paa Fjerene. Deres Halefjere hænge ej ned som paa andre Fugle; men staae lige ud og mere opad i Form af A. Flyve langt eller højt kunne de ikke, dertil ere deresvinger for korte. Hanen har ikke saa stor en Kam eller Kiævelapper som Hanen, ikke heller saa lange Fjer paa Halsen, den mangler og de to lange frumme Fjer i Halen, og har overalt ikke saa glindsende og levende Farver paa Fjerene.

Gaardhønsene ere til megen Fordeel i Huusholdningen, da de lægge over 100 Æg om Aaret, naar de ere unge og gode. Kollingerne spises som en Lækkerhed og Kjødets af de gamle er velsmagende og giver god Suppe. For at gjøre dem endnu mere fede og lette, betaaer man de halvdøgne Kollinger af begge Kjøns deres Fødselsdeles Brug og Hannerne kaldes da Kapuner og Hannerne Pularder.

Hanen er et modigt og hevnjærrigt Dyr; den bliver strax opbragt, naar den seer en fremmed Hane blant sine Høns og slaas uophørlig med ham, indtil een af dem flyer. Derimod er Hanen og meget omhyggelig for sine Høns, og finder ikke saa snart noget Æde, før han kalder dem til sig og rækker den det med Nebbet, som kommer først. Man regner, at een Hane kan forsyne 15 til 18 Høns. Vel kan han blive 20 Aar gammel; men man antager ham ej for at være afledygtig længere end 3 Aar. Hønsene ere efter det fjerde Aar ej nær saa frugtbare, som før; naar de ere 8 til 10 Maaneder, begynde de at gjøre Æg. De tilkiendegive det ved at fagle, ligesom deres Lyst til at ligge ved at flukke, ligge paa Redet og gaar sagte med

oprejste Fjere. Man lægger dem almindelig paa 13 til 15 Æg og paa et ulige Antal, fordi Æggene da ligge des fastere. Om 21 Dage har den Kyllinger, der selv med Nebbet pikke Hul paa Skallen. Saasnart de komme af Skallen, have de Duun paa Kroppen og have det Fortrin for andre Fugleunger, at de strax kunne æde og drikke selv og løbe muatre omkring. Den utrolige Omhu Hønen har for sine Kyllinger, ved at oplede Føde til dem og ofte ikke selv røre Ædet, uden for at hakke det itu til dem, ved at kalde dem sammen, naar der er Fare paa Færde og da ruge over dem, er os et Billede paa den mageløse Kjærlighed en Moder har til sine Børn.

Reent Vand og Sand maae man sørge for at give Hønsene, ligesom og Høns-huset maae holdes reent og strøes med Sand. Kulde og Jugt g'ed taale deej. Varme og god Føde, hvortil regnes Æg, Voghvede, grøn Malt, Hampe- og Høfrø udblødt i lunket Vand og hakkede Melker, gjør, at Hønsene lægge des flere Æg.

At Hanerne kan lægge Æg, hvoraf komme Baslisker, er Usandhed. Hønsene kunne vel lægge Æg uden at parres med Hanen; men af disse Æg kan man ingen Kyllinger vente sig, ligeledes lader man ofte Emaahøns udruge Ande- og Ralkunæg, der nok gaaer an; men de deraf frembragte Høns og Vender vilte aldrig ligge.

For Fornselsse lader man baade i China og England Haner slaaes, og paa saadan en Hønsfægning veddes ofte anseelige Summer.

Man har adskillige Arter af Gaardhønsene, saasom: Gumpenhøns, der slet ingen Hale have, bekiendte for

at lægge mange Æg; de spanske Høns, som ere meget større end de øvrige og meest sorte eller blaa med stor Top. De lægge større; men færre Æg og Kyllingerne faae sildig Fjere. Dverghøns, kun halv saa store som almindelige Høns, med korte og fjerbeladde Fødder. Paduaniske Høns, dobbelt saa store som andre Høns. Purhøns med opkrøllede og struttende Fjere, bragte først fra de varme Lande. Spanske Høns med flere Dumm end Fjer, hvorfor de kaldes Uldhøns. Indianiske Høns med høje Been og en meget lang spids Hale. Negerhøns, findes i Afrika, de ere sorte baade af Fjer, Skind og i Kjødet selv; foruden andre flere. Den tyrkiske Hane har ellers de smukkeste Fjere og de engelske, hamburgske og spanske ere de største og stærkeste, Torpedehøns og Haner gives der og adskillige af og nogle have Fjerdust paa Siden af Hovedet. De spanske ere gierne alle toppe. Hos Hanerne indtager den da mestendeels Kammens Sted.

§ 2. Kalkunsk Høns. Deres rette Fædeland er Amerika, derfra ere de bragte til de øvrige Verdensdele for næsten 300 Aar siden. Der leve de i store Flokke vilde i Skovene, sidde i Træerne og gjøre en Allarm man kan høre langt bort. De ere kjendelige af deres Storsrelse og Hovedets Beklædning. De ere nok saa store og længere i Kroppen end Gaasen, højbenede og af allehaande Farver, dog ingen ganske hvid. Hovedet har ingen Fjere; men er beklædt med en ujevn nogen Hud, der naaer neden for Hovedet paa Halsen, der er snart bleg rød, snart høj rød og blaa; ved Nebbens Begyndelse sidder en Kjødlap, der paa Hanerne, naar de ere brede eller ophidsede, kan forlænge sig og hænge slap ned over Nebbet. Hanerne faae og

naar de ere over 3 Aar, en Duff stibe sorte Haar paa Bry-
 fket og for denne Duff Haars Skyld spise Tyrkerne den ikke,
 da de siige den er af Evinenatur. Gøderne spise den gjerne.
 Det Særegne ved dette Slags Høns, kiendes bedst paa
 Hanerne. Deres Stemme og Udfærd er og forsktiellig fra
 Hønsenes. Naar Kalkunskhanen bliver vred, og det bli-
 ver den, naar man skæiter for den, eller den seer noget rødt,
 blæser den sig op, brusser med Hjerene, lægger Hovedet og
 Halsen tilbage mod Ryggen, udbreder sine Halefjer som en
 Vifte, drejer den snart til een og anden Side, lader Ving-
 gerne staae stift ned mod Jorden, og sparker nogle Trin
 stolt frem, hvorved Vingerne berøre Jorden, og pludrer
 uophørlig, som og har skaffet den Navn af Bludderha-
 ne. Skindet paa Hovedet og Halsen blæses da op, og
 bliver snart hvøiderødt, snart blaat og snart rødt. Desam-
 me naragtige Gebærder gjør den, naar den vil parre sig.
 Den er Billedet paa Dumbhed og Stoltthed; uforsønlig er
 den i at slaaes med andre Haner og de slide hverandre us-
 harmhjertigen i Skindet paa Hovedet. Vil man skille dem
 ad, er det bedste at slaae koldt Vand paa deres Hoved, el-
 lers søge de strax hverandre igjen. Hønsene ere ikke saa stor-
 re som Hanerne, mere sagtmodige, Huden paa Hovedet
 er mere bleg og deres Stemme er almindelig ja a k, ja a k,
 ja a k, i en klagende Tone. De pludre ikke og rejse ikke Ha-
 len i Vejret. Hønsene lægge omtrent 20 Æg, og det helst
 paa forborgne St. der; tager man dem bort, ere de toffede
 nok til at ruge paa Steen. I den Tid de ligge, maae
 man daglig tage dem af Redet, for at give dem Væde; thi
 selv minde de sig ikke. Kyllingerne ere svagelige og døe of-
 re, især naar de ere en 6 til 8 Uger gamle, da Rødhuden
 paa Hovedet bryder frem. Man giver dem da gjerne et
 heelt Hebertorn med lit Smør. Andre raade, at man for

at faae dem stærke, Skal, naar de ere komne ud af Skals-
 len, dyppe dem et Djeblif i koldt Brøndvand, stikke dem
 et Pebercorn i Halsen og strax putte dem under Hønen igjen.
 Regn og stærk Colskin taale de ikke i Forstningen. At
 strøe deres Huus med grovt Sand, sørge for at de faae
 reent Vand at drikke og Grønt at æde, saafom: hakkede
 spæde Relder og Salat, er nødvendigt. I England læs-
 der man paa nogle Steder Hønerne lægge sig paa skjulte
 Steder efter eget Behag og bryder sig sle. ikke om Kyllingerne
 før med Vinteren; og muligt er det den allerretteste Noar-
 de at opdrage dem paa. Man holder en stor stærk Hane til
 6 a 8 Høns; hvert Aar maae man tage en ny. Pralbøn-
 ner, Havre og Hampfrø giøre Hønsene villige til Parring.
 15 til 16 Aar holder man for Kalkunernes højeste Alder. Naar
 de i en Hast skulle fedes, stoppes de med Meelklumper, val-
 ske Bønner og i Spanien med Balnødder. Nyttens af dis-
 se slugborne Dyr er fornemmelig, at de giue en velsmagens-
 de Sæg. De kunne og ret got leve i de kolde Lande; men
 ere da noget mindre, end i de varme. De kalkunste Hø-
 ner forsvare langt fra ikke deres Unger saa got som Smaa-
 hønsene, og træde dem endog ofte ihjel ved deres toffede
 Spanken.

Den hornede Kalkun.

Der gives endnu: den brasilianske Kalkun med en Top, som staaer lige op, og den hornede Kalkun: den bengalske, som har 2 blaa foran sig bøijende smaa Horn. Fjerene ere røde og besatte med hvide Pletter med sort Rand. Man finder dem mange Steder i Indien.

§ 3. Kurasferne: Skrigerne,

ere et Slags store vilde Høns i Amerika, som kunne ansees for en Middeltung imellem Kalkuner og Paafugle. De udmærke sig ved en tynd Hinde der omgiver Nebbet ved Nosen, ved en kort Hale, stærkt Skrig og ved en kruset Fjerduff paa Hovedet, der gaar fremad. Man har af dette Slags:

A. Den sorte Kurasso, fra Guinea, med stronguul

Hinde paa Nebbet med en Knude ovenpaa, sort med grønt Skær.

B. *Hocco*, fra Peru, graa paa Halsen, brunagtig paa Kroppen.

C. *Pauxi*: Cusco fra Mexiko, rød Næsehinde, sort-brun paa Bugen.

D. *Mitu* fra Brasilien, lyseblaa Næsehinde, sorte Fjere.

Begge de sidste have desuden paa Nebbet en stor Knude af et Hønsesås Størrelse. Kurasserne opholde sig i Træerne paa ubeboede Steder; lægge Æg paa Jorden, lade sig let flyde og kunde blive meget tamme og kjelne; saa de muligt med Nytte lode sig forplante til de andre Verdensdele.

§ 4. *Penelope* liane de foregaaende, undtagen at Næsehinden (Nasenhuden) mangler dem; Hovedet er næsten nøgent og nogle Arter have paa Hovedet Kjøl-lapper og Forhøinger.

Den store Trappe.

§ 5. Trapperne, (urigtig kaldes de Trapperne) thi de ligne i alle Dele mere Høns, end Gæs) have megen udvortes Ligning med kalkunste Høns. Det er den største europæiske vilde Fugl man kiender. Hannen er næsten 2 Alen lang, mellem Vingerne 3 Alen, og kand, naar den fanges om Høsten, veje fra 24 til 30 Pund. Dens høje nøgne Been har ingen Bagtaa; men derimod en Knude eller en Slags Hæl. Mangelsen af Bagtaaaen gjør, at den ej sætter sig i Træer; men opholder sig meest paa Jorden. Paa Hannens Rinder og under Hovedet, sidde fingerlange smalle hvide og krusede Sjere, som et Slags Skæg;

naar han bliver vred, rejser han dem som en Krave. Hunnen mangler denne. Begge have om Dret en Krands af fine Hjere, som de kunne rejse i Vejret, for at høre desbedre. Erappen har graat Hoved, Hals og Bryst, Ringen er gultrod med sorte Iverstriber. Dunene ere rosenrøde. Naar Hannen vil kareffere sine Koner, som han ved Slagsmaal med andre Hanner har vundet, saa breder han sin Hale ud som den kalkunste Hane, og gjør samme Kaprioler. Erapperne have endnudet Særegne, at der under Tungen aabner sig en temmelig stor Sæk, der gaaer ned i Halsen, løber langs med Svælget og fand rumme 7 Pd. Vand. De kunne i denne føre deres Brønd omkring med sig og ere paa øde, tørre og vandløse Marker ikke forlegne for Drikke. Trapperne leve i de europæiske Lande, de folde og nordligste undtagen; i Tydskland ere der mange, i Spanien, Frankrig, England o. s. v. De opholde sig meest paa jevne flatte Marke, æde ald Slags Korn, Planter, Orme og Insekter. De findes gjerne i Flokke paa 30 til 40; men da de ere tunge og maae gjøre nogle Hop, inden de komme i Flugt; saa ere de meget mistænkelige og paapassende, og høre eller see de Mennecker og Hunde, tage de Flugten. Løbe kunne de ret got, og betiene sig da, som Strudsen, af Vingerne, til at forstærke Løbet. Mynder kunne undertiden tage dem, ellers florer man og til dem, og Jægerne ligge da forvarte i et Læs grønne Riis. Naar der falder Jisflag, fanges de bedst, da Vingerne derved blive ubrugelige for dem. Da de slemm nedtræde Kornagrene, passer man dem got op, især da de ere saa store i Kroppen og Riødet smager ret aot, især af de unge. Man paastaar de værge sig mod Rovfugle, ved at sprøjte dem deres Ureentlighed i Øjnene. Forresten værge de sig med Rør og Neb.

§ 6. Den lille Trappe 2: Dvergtrappen, neppe halv saa stor som den store Trappe, Underlivet hvidagtigt, paa Ryggen noget mørkere, end den store, Hannen mangler Skiægget; men paa hans sorte Hals har han to hvide Ringe. Den er sjeldnere end den forrige. I Frankrig, Sardinien, det sødlige Siberien og i det Østerrigske, findes de fleste. Den er ligesaa bange som den store.

I de andre Verdensdele har man og Trapper som i Farve ere forskjellige fra vores. Fuzlen Bohong i Arabien, Afrikas æthiopiske Trappe 3: flyvende Struds, dens Dvergtrappe eller Houbara, Indiens Churga, og nogle endnu ej nøje beskrevne Arter i Amerika, høre heril:

§ 7. Perlehønen

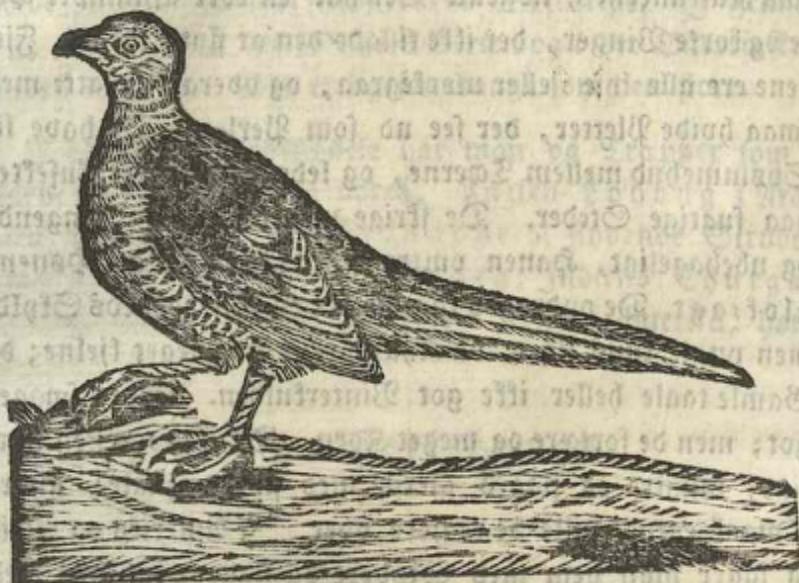

er saa stor, som en halvaars Ralkun, nedstammer fra Afrika, hvor den findes vild i store Flokke. I Skab:

ning ligner den meest en Ugerhøne; men paa Hovedet har den en haard fisdagtig Top, der bøier sig tilbage; fra Undernebbets Side hange Risdapper ned (Hunnens ere røde, Hannens blaa.) Hovedet og noget af Halsen, er, som Ralkunernes, nøgent. Den har en kort afftumpet Hæle og korte Vinger, der ikke tillade den at flyve meget. Sjærene ere alle lyse: eller mørkegraa, og overalt besatte med smaa hvide Pletter, der see ud som Perler. De have lit Svammehud mellem Tæerne, og lede gjerne efter Insekter paa fugtige Steder. De skrige meget giennemtrængende og ubehageligt, Hanen omtrent: kørk: kørk og Hønen: glog: agt. De opdrages tamme for en Sieldenheds Skyld; men yngle kun lidet, da Kyllingerne ere meget fjelne; de Gamle taale heller ikke got Vinterkulden. Rkjødet smager got; men de fortære og meget Korn. De ere forresten hurtige, muntre og flaaes gjerne med større Fugte; andre Smaakreature ville de regjere over. I Amerika og Afrika jager man dem med Støvere og flaaer dem ihjel med Drygle.

Man finder desuden to andre Afarter Perlehøns, hvoraf den ene har mindre Risdtop, men en rynket nedhængende Lap under Halsen; den anden har en sort Hjertop, der lægger sig tilbage paa Halsen og Risdapper, der rage frem af Nebbets indre Sider.

§ 8. Den almindelige Fasan.

Fasanerne have blant Fuglene det lekkerste og sundeste Kjød og prale desuden med skønne Fjere. Man finder dem nu næsten hele Verden over, dog ikke i meget kolde Lande; men egentlig ere de fra Utsien og have af Floden *Phasis* i *Wingrelieu* (nu en tyrkisk Provinds) faaet Navnet *Fasan*. Rige Folk indrette ordentlige Gaarde til dem; men da de ere meget menneffesty, søge de hellere Friheden, den man og i Fasangarden ofte maae give dem, for at beholde dem friske. Paa saadan Maade ere formodentlig de fleste vilde Fasaner Europa nu har, fra først af *Supneud*. Fasanerne ere i Almindelighed saa store i Kroppen, som en god fuldvoxen *Kapun*, paa Siden af Hovedet have de en nægen blodrød Nortehud, om Djnene en purpurrød Ring, over Ørene en Slags Top af nogle sorte Fjere med guldgøn Glands,

sorte Been og en meget lang til Enden spids Hale. Man har efter de forskjellige smukke og fieldne Farver inddeelt dem i:

A. Den almindelige Fasan, afbildet ovenfor, Hannens Fjere ere glindsende brungule, blandede med mørk fegrønt og gullrødt, paa Hals og Hoved ere de mørkeblaa med grønt Skjær. Halen er olivengraa med sorte Lovers sribet og paa de 2 midterste ere mange sorte Prikker. Hønen er ikke saa smuk, dens Hale hænger mere ned, den er spraglet, sort og gullbrun; men Fjereene glindse ej som Hannens og Toppen har den ikke.

Noget af disse Fasaner ere hvide med fiolette og røde Pletter; den brogede med hvidt Hoved og Hals, og over Kroppen plettet og sribet, som den almindelige; den ringede, med en snehvid Ring om Halsen, ellers samme Farver som den almindelige, og den tyrkiske, der er broget og større, ere Spilarter.

B. Guldfasanen, hører hjemme i Kina; Hannens prægtige Fjerfarver kand ikke beskrives; han har en guldgul 3 Tommer lang Top, det halve af Halsen er tykkere, stærk brandgul med sorte Lovers sribet, derfra til midt paa Ryggen er den grøn, derfra til Gumpen guldgul, Halen glindsende sort med gule Dine og Flammer. Brystet og Bugen konsenellefarvet, Vingerne brune og røde med en stor blaa Plet. Hønen er derimod brun paa Ryggen med hvide Pletter, paa Bugen og Halsen sort og gullsribet. Man paastaar, at hun faaer Hannens prægtige Farve naar hun er 6 Aar; men at hun da og holder op at lægge Æg.

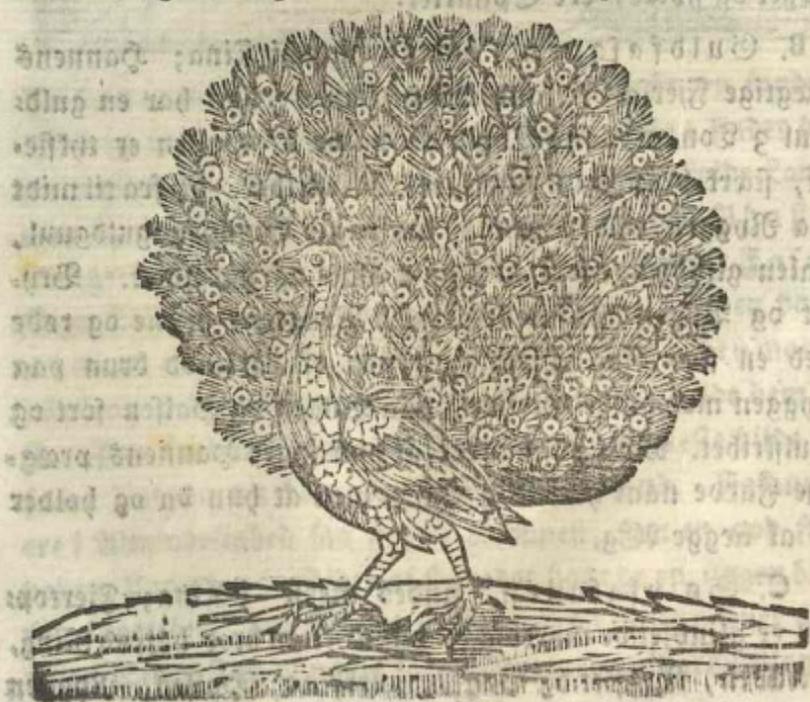
C. Sølvfasanen, findes meest i Kina; Hjertoppen er glindsende mørkblaa, om Djet en bred højrød Ring, Scruben, Brystet og Bugen mørkblaa, Halsen, Ryggen

og Haleh voide med sorte Striber. Hønen er rustbrun med graa og hvide Pletter.

D. Argusfasanen, findes i Asien og især i det nordlige China, og har faaet dette Navn af de mange sorte og grønne Prikker der ligesom Dine sidde paa dens gule Sjete. Paa Hoved og Hals har den en nogen blaa Hud. Fødderne ere røde. Hønen er graabrun.

De fangne Fasaner vilte nok lægge Æg; men ej ordentlig ruge dem; dette lad r man da kalkunste Høns forrette. De maae, hvis de ej skulde blive syge, have trav Inselter, Orme, de saakaldte Myreæg, alle slags Korn, Bær og Planter. De ere og store Elskere af god Lugt, hvorfor man ofte maae røge for dem med Kamfer, Annis, Malt og Virkebart. Derved blive disse ellers sky Fugle, temmelig Hjelne.

S 9. Paa fuglen (Paaen)

Disse pyntede Fugle have et lidet Hoved, en lang smal

Hals, som Hanen bærer højt, de ere mere højbenede end Kalkunen og længere, men ej forere i Kroppen, de have Sporer og sorte grøge Been og en smuk Hjertesust paa Hovedet, der seer ud som en Blomst. Paahanen udmærker sig især ved sin lange og prægtige Hale. Deres rette Fædrene Land er Ostindien, men de findes nu i alle Verdensdelene, hvor man meest holder dem for Stads, skønt Rjodet af dem smager bedre end Kalkunens, som det ellers ligner. Man har forskjellige Arter; de meest bekjendte ere:

A. Den almindelige Paafugl. Hanens stadfæstede Fjere ere mageløse, hans Top bestaaer sædvanlig af 24 fine opstaaende Fjere, hver med en trekantet guldgul Ende; Hovedet og Halsen er stærk safirblaa, over Rinden gaae to hvide Striber, Rygen er en Blanding af rodt og grønt med en stærk Guldfjær, hans lange Halefjere ere kobberøde med fiolette, grønne og guldgule Farver, Stjæggene ligne i Hinde Strudsens, dog sidde de meget adskilte. Enden af hver Fjer har derimod et tæt Stjæg, der foresætter et Dje, som afvejler med den støjelsforte, himmelblaa og smaragdgrønne Farve. Dette Dje omgives af brune, fiolette, guldgule og kobberøde Ringe. (Man kaldet det: *Sy eslet*) Overalt have alle Hanens Fjere en stærk Glans ligesom polerede Metaller. Hønen har intet af denne prægtige Hale, hun er eensfarvet graa, Brøstet hvidt, Halsen er glindsende mørkegrøn og hendes Hovedtop mindre end Hanens. De lange Halefjere taber Hanen om Efteraaret og faaer dem først igjen ved Varringstiden i April. De voxer heller ikke ud før i det 3die Aar. Denne Hale kan han udbrede som en Vifte eller et Hjul, som ovenstaaende Figur udviser, og dens Glans imod Solen viser sig da fuldkommen. Imod Regn skriger Paafuglen stærkt og ubehageligt. Hanen anfaldes ofte Mennesker og hakker dem i Ansigtet,

Børn bør holdes fra dem. Om Matten sidde Paærne gjerne i høje Træer eller paa Tagene. Deres Føde er alle slags Korn, Brød, Insekter, Orme og Planter. Ost er en Lækkerhed for dem. Nelder og Hyldeblomster skal være en Gift for dem. Naar Hønen ligger, maae Haven holdes fra hende, han æder ellers Æggene og de spæde Kyllinger med. Hønen lægger derfor gjerne sine Æg i en Kfrog, under Buske og sligt. Kyllingerne ere fjelne og døde ofte. Man giver dem i de første Dage Bryn, Hvedebrød, haktede Æg og Bygmeel opblødt med Viin, indtil de kunne æde Bygkornene. De kunne blive 20 til 25 Aar gamle.

Uf de vralende Fjere gjøre Kineserne Vifter, Hovedstads og deslige.

Hvide Paa fugle, der mangle de prægtige Fjere, da de ere hvide, dog har Halen et svagt Tegnetil Dine.

Brogede Paa fugle, hvide paa Hoved, Vinger og Bryst, mindre Spejle i Halefjerene, ellers brogede som de almindelige.

Sorte Paa fugle, fra Sumatra, skint marmorerede med sort og askegraat, og Spejlene ligeledes sorte med graa Dine,

regnes alle for Afarter af den almindelige.

B. Den kinesiske 2: thibetiske Paa fugl. Noget mindre, har en lille Top, rødgraa Fjere og overalt paa hele Kroppen blaa Pletter med guldgule Ringe, der sidde dobbelte paa Halen. Benene have 2 Sporer.

C. Imperis Paa fugl (saakaldet efter en engelsk Dame, som har braat dem fra Ostindien) Halsen er guldgryn med rød Skjær, grønne Vinger med blaa Skjær, Bugen som, Halen rød, men ikke lang.

§ 10. **Narfugle** kalder man adskillige store og mindre **Skophøns**, som ikke kunne holdes tamme; men maae fanges og styes; alle have de en behagelig Smag, et fyldigt Bryst og indmærke sig ved en nogen forret Plet over Øjet, der hos nogle er besat med enkelte Sjere. De inddeles i **Narfugle** 3: **Urfugle**, **Agers høns** og **Wagler**. Til **Urfuglene** høre:

A. **Tiuren.**

Tiuren er næsten saa stor som en kalkunsk Hane; har en afrundet Hale og laadne Fødder. Pletten over Øjet er karmosinrød, Hoved, Hals og Ryg er mørkbrun med sorte og graa Pletter, sort Hale, Brystet blaagrønt. Hunden er gul; brun; og sortstribet. Den opholder sig meest i de høje, nordlige og skovrige Lande i Europa, især i Nor-

ge, da den er Elsker af Gran- og Kyrrertræets Knoppe; ellers æder den alle Slags Bær og Insekter, Træknoppe, Blade, og af Korn helst Hvede og Bøghvede.

Da de ere meget agtpaaagivende vilde man fælden kunne komme dem paa Skud nær; naar de ikke i Parringstiden, som begynder i Marts, selv gave sig til Priis for Jægerne. Kjerligheden gjør da Hanerne forblindede og døde i nogle Øjeblikke; derefter Halen, lade Vingerne hænge, oppuste Halsen og skogre, som man kalder det, eller give omtrent følgende Lyd fra sig: dødt; dødt — dødel; dødel — dødel; dødel; dødelrrr — glak — Heder hedehe — hedehe — hedehe hedehej! — Under den sidste Lyd ere de ganske uskikkede til at see eller høre nogen Ting, og derfor maae Jægerne da passe at skyde dem.

Denne Skogren er egentlig en Maade, hvorpaa Hanen kalder Hønen til sig, og han sidder imidlertid gjerne paa en nøgen Green. Hvor han skogrer eet Aar, skogrer han og et andet, og Hønen svarer ham med sit kok-kok, nærmer sig ham og derpaa flyver han ned til hende.

B. Urhøns. (Lydsternes Birkehøns) saa stor som en fuldkommen Hane eller Kapon, brune og sortblaa Fjere, loadne Been, sort Neb, en højroed Hud over Djet, Halen er hos Hanen kløftet og gaaer ud i en Runding til begge Sider; men Hønen's ikke. Hønen er rustbrun med sorte Striber. De findes i nordlige og bjergige Egne af Europa og Asien, nære sig af det samme som Tiuren, men ere især meget for Birke- og Balsampoplens Knopper, Blade og Bark. Paa store Lyngheder findes de ofte, ventelig mest for de der voxende Bærs Skuld. De skogre, som Tiuren, helst i Dagningen; men Lyden er anderledes. I

det nordlige Sverig gives baade hvide og brogede Urhøns.

C. Hjerten. (Tudskernes Høselhøne) saa stor som en lille Høne, en højrod Plet over Øjet. Hannens Rieker ere sorte med en hvid Indfaring, Nøggen er brun og graabroget, med nogle hvide Pletter, Brystet hvidt med rødbrune Pletter. Benene meget korte og halv bessejede. Den nærer sig som de forrige, men elsker meest Høffelknoppe. Den findes i største Mængde i Norge og Lapland.

D. Rypen (Tudskernes Snee Høne) en højrod nogen Plet over Øjet, Benene saavel som Fodsaalen ere bedækkede med Sjer, den er lit større end en Due, og findes i utallig Mængde saavel i de nordlige kolde Lande, som og i Grønland, i Nordamerika og Sibirien. Deres Klør ere meget brede, udhulede og skarptandede, hvorved de om Vinteren kunne krabe Sneen tilside, for at finde Føden. Naturens Herre har itgesom anvist dem Plads i de Lande, hvor Kulden forjager andet Vildt og baade ladet dem forme sig stærkt og tillige ikke gjort dem saa folkesty; men lette at fange. De kunne uden Banskethed drives i Garn og man fanger i Norge, Sverig, Grønland og Amerika en utroelig Mængde af dem, hvoraf endeel bortsendes i hele Lønder falde. Om Sommeren ere de paa Ryg, Hals og Hoved brandgule med sorte hvide og brune Pletter. Mod Vinteren faae de derimod ganske hvide Sjere, der saa at sige ere dobbelte, da der ved hver Sjer er en Dummstier, og med denne varme Dragt udholde de got den stærkeste Kulde.

De nærer sig som de forrige og man vaakaaer Kyllingerne kunne gjøres tamme. De bedste og største kaldes i

Norge Lieryper, de mindre Fjeldryper og de ringeste Skarvryper.

Skindene bruge Grønlanderne undertiden til Skjorter og vende da Fjerene indad.

E. Den almindelige Agerhøne. Den nøgne røde Hud sidder hos denne Slægt under Øjet, Ringgen og Halsen er rustbrun og rødpletet, Bugen sin graaflammet. Honen har desuden paa Brystet en brun Plet, dannet som en Hesteflo. De leve trolig parviis i alle tempererede Lande; men ikke de meget kolde eller meget varme. Hanen og Honen beholde Kyllingerne hos sig til Vinter og da sees de flokkeviis. Naar de flyve op, gjøre de en stærk Allarm med Vingerne. De flyve tungt, men løbe overmaade hurtigt. De leve paa Markerne af Korn, Græs, Orme og Insekter. De fanges om Efteraaret levende i Garn, da Jægeren skjuler sig bag en Hest mens han trækker til dem, og da holdes de til ud paa Vinteren indelukte og føres med Korn. I strenge Vintre søge de ofte Byerne for Fødens Skyld. Røve, Ildere Bøfeler og alle Slags Rovfugle dræbe mange.

F. Den røde Agerhøne, opholder sig i de varmere Lande især paa Bjerge, er større end den graa, Neb og Fodder ere røde, Ringgen brun, Vingerne graa, Halsen er foran hvid med 2 lange løbende sorte Strider.

G. Frankolinen, findes i Spanien, Sicilien og Grækenland o. a. St., den har og rødt Neb og Fodder og udmærker sig især ved et smukt brandgult Baand om Halsen. Ellers er den gualrød og forspaglet, paa Brystet hvidpletet.

I Afrika findes adskillige Slags Agerhøns og i Amerika Agerhøns med lange Haler, der sidde i Træerne om Natten imod vore Agerhønses Sædvane, der bygge og opholde sig paa Jorden.

H. Bagtler, ere endeel mindre end Algerhønsene, forebrune, Brystet brungult, Bugen smuds-hvid, Vinsgefærene have rusifarvede Tverstriber. Bagtelen er gjerne feed, men flyver dog meget hurtigt, dog ikke langt af Gangen, løber hurtig, og findes næsten overalt, dog ikke i Europas de koldeste og nordligste Lande. Om Vinteren trækker den herfra til Afrika. Deres Kiød spises. De ere lette at fange og flyde. Undertiden holdes de i mørke Bure for deres Sangs Skyld, som bestaaer i et gjentaget Slag af *Pik-ver-vik*. Paa sine Steder i Italien laaber man Bagtlerne slaas med hinanden, hvortil de ere meget villige.

§ II. Duer. Endskjønt Duerne have ingen anden Ligning med Hønseslægten, end den, at de æde Korn og udlægge deres Unger i Husene, saa har man dog henført dem dertil. De burde egentligst staae først i Spurveslægten; thi baade made de deres Unger, der desuden fødes nøgne og ej kunde gaae efter Foden; de bygge og helst i Høiden, og deres Viidhed og Lyst til at flyve giver dem heller ikke Blads blandt Hønsarten. De leve parvis og Haanens Kjer tegn og Kurren for Hunnen, har man gjort til Sindbilledede paa Kjerlighed. Mange holde dem med endeel Bekostning for Fornøjelse og andre for Yngelens Skyld til at spise; men ofte flyve de fra deres Herre om Sommeren og bygge hellere i Kirketaarne og andre høje Steder. Endeel leve vilde i Skovene, og man mener de andre nedstamme fra dem. Man har mange Slags Duer. De almindeligste ere:

A. Skovduer, blaagraa, paa Halsen grønt og rødt Skjær; af disse mener man vore Huns- og Markduer ere Arter.

B. Hunds- og Markduer, med alle Slags Farver, som udflaate Unger fra 4 til 8 Gange aarlig, hvoriblandt Naanedsduer ofte lægge 10 til 12 Kuld Unger ud. Dog le af dem ere pyntede med en Krone; andre ere glatbodede.

C. Ringelduer, noget større, mørkeblaa med en hvid Plet paa hver Side af Halsen, Brøstet rødt.

D. Turtduer, bekjendte af deres klagende Lyd, om Hjerte en smal, langagtig nogen Ring, ellske Varme og hoftes gjerne i Bure.

E. Skoggerduer, have en sort Halsring bag paa Halsen. Deres Stemme ligner meest Latter. De ellske Varme.

F. Tomlinger, med en nogen Ring om Djet, de kaldes saa, fordi det Flugten kan vende sig som en Vold, flove afseindt, og undgaane ofte Nedflugtene.

G. Et om meduer, med fierede Been og en trontende Stemme.

H. Mæsfkker, med krusede Brystfiere, der ligne et Kros.

I. Narykduer, med høse frumme, i Naffen opslaaende Hjerte, der boje frem over Hovedet.

K. Højstierke 3: Paafugle duer. Med langoprejst Hale, ligesom en Paahane eller brufende Kalkun.

L. Kropduer, med en stor Kro, som de kunne op-
puste.

M. Jord- eller Spurduer, ikke større end Lerker; fra Amerika.

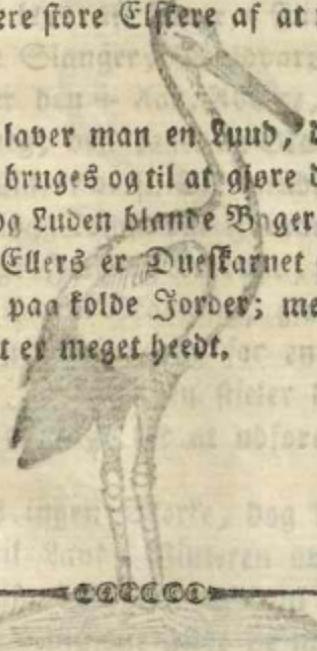
N. Postduer, afrettes i Persien og andre Steder i Afrikan til at bringe Breve en Hast fra et Sted til et andet. Man bringer dem, for at vænne dem hertil, fra deres sædvanlige Hjem i den Tid de ruge, til et fremmed Sted, hin-

der dem et Brev under Vingen og lader dem flyve ud, da de altid først søge hjem til Vagen og Næder de forlode. Formodentlig klatte enhver Due af rettes dertil.

Endnu gives der i Asien, Afrika og Amerika, adskillige ej nofsomt bekiendte Slags Duer, blandt andre den, som kaldes Kronflugt eller Kronduen, der skal nærmest sig Kalkunshanen i Størrelse og findes i Asien. I Amerika finder man en utrolig Mængde vilde Duer paa Markerne. De trække og fra de kolde Lande til Afrikas sydlige Kyster. Asien antages ellers for deres første Fædreland.

Duerne elste Keenlighed, reent Vand, god Lugt og tørre, løse Opholdsteder. Duehusene kan man gjøre dem behagelige ved at bestryge dem med Kamfer, eller og ved at sammenaste en Dej af gammelt Bæggeleer, Salt, Annis, Fennikel og Saltlage, som naar det er tørt, lægges i Dueflaget, da de ere store Elstere af at pikke i Salt og Leer.

Al Duefarnet laver man en Ludd, der er herlig til Linnedblegning, det bruges og til at gjøre den falske Champagnevin brusende og Luden blande Bøgerne paa sine Steder i Hvedebrødet. Ellers er Duefarnet især tienligt til Tobakspantning og paa kolde Jorder; men for tykt maae det ej bruges, da det es meget heedt.

Fjerde Kapitel

om Strandfuglene, med høse nøgne Been, som vel gaae i Vand, men svømme ikke. De fleste udmærke sig ved lange Neb; nogle have dem korte. Nebbene ere tykke eller tynde, efter den Maade de nære sig paa. De, hvis Føde er Krybdyr og Fisk, have et tykt og stærkt Neb; de tyndnebbede leve af Insekter og Orme.

Hertil høre, med stærkt og langt Neb:

§ I. Storken,

en noksom bekjendt Fugl, der bygger sit Rede paa

Huse, Laarne, Skorstene og Træer. Den kommer om Foraaret (selden efter den 25de Marts,) til Europa, lægger fra 2 til 5 Unger ud og trækker bort før den 25de August, til Afrika og Egypten. Almindelig er Storcken hvid med sort Hale og Vingefæere, en sort nogen Ring om Dinene, Neb og Fodder stærk røde, paa de unge sorte. Paa Bryftet har den lange smalle Fjere. Dog gives der og nogle sorte Storcke. (I Jylland har man saaledes seet dem bygge lavt i Skovene) de ligne forresten de hvide og ere kjendelige ved den alle Storcke særegne Anebren. Dog ere de noget lavere. Deres Bryst er hvidt, og indtil det 3die Aar er Fjerene paa Hoved og Hals brune, Nebbet og Fodderne skidengrønne. I Polen, Rusland og Siberien findes de fleste sorte Storcke.

Storcken lever parviis, Hannen kommer altid 8 til 14 Dage før om Foraaret end Hunnen, og istandsætter da sit Nede. Hunnens Utroskab har man seet ham straffe med Døden. Storckene leve af Frøer, Fiirbeen, Snoge, Hugorme og andre Slangar, Muldvarpe, Krebs, og i Mangel af andet fisker den — Hal, Aborre, Skaller andre Smaafiske og Fiskeleeg, den tager og Skarnbasser, Smaasugle, Kyllinger, Ellinger o. fl. Skruptudser rører den ikke. Dens ordentlige Tilbagekomst om Foraaret, Mytten den gjør, ved at ødelægge Frøer og Krybdyr, forenet med dens alvorlige Gang og smukke Skabning, gjør, at man anseer den for en hellig Fugl, eller dog for en stor Lykke, at have den til Huse. I Liggetiden stieler den ofte Varn, Lintøj, Kniplinger og slikt for at udføre Nedet med.

I Norge findes ingen Storcke, dog kunne de gjerne taale at blive her til Lands Vinteren over; de holdes og tamme for Fornøjelsens Skyld; men om Vinteren møtter man dem vanskelig. Ungerne pleje de meget omhyggelig. Een af de Gamle bliver altid ved Nedet og den anden

bringer dem Føde. Storken mader Ungerne ved at krøkke en anseelig Deel Froer op til dem af sin Kro, men Hugorme, Muldsvarpe og større Ting, bringer den dem gjerne levende i Nebbet. De giftige Orme anfælde de dog med en vis Forsigtighed, og be-øge dem først Eonen til at bide. Storkens Kjød er spiseligt.

S 2. Hejren, noget større i Kroppen, end Storken; men ej slet saa højbenet. Dinene sidde tæt ved Nebbets Rod, der giver den et roffet Udseende. Hejren er sortagtig paa Hovedet, blaagraa paa Ringgen, hvid paa Brystet med langagtige sorte Pletter, sort paavingerne og i Nakkten har den en nedhængende sort Top, som er længst paa Hannen. Man har:

A. Den graa Hejre.

Den graa Hejre findes næsten overalt, bygger i

høje Træer, nær ved Søer og Floder, og nærer sig fornemmelig af Fiske, som den gaaer ud i Vandet og fanger Morgen og Aften. Man paastaar, at den ingen Umage har med dette Fiskeri, da Fiskene selv søge hen til den og gnide sig op paa dens Been; hvorfor og Fiskerne, naar de kunne faae en Hejre, bruge baade Benene og Fittet til at lokke Fiskene med. Man mener det er de fine Haaer paa Hejrens Been, der kaste i Vandet et Skin fra sig som smaa Orme, der give Smaafiskene denne Lyst at komme til den.

B. Den hvide Hejre, mindre i Kroppen, med hvide Fjere. Fra Persien.

C. Sølv hejren med sølvhvide, lange og fine Fjere, der hænge fra Toppen ned paa Ryggen.

D. Rørdrummen, omtrent saa stor som den graa Hejre, Fjere og paa Halsen ere længere, dens Farve er rustgul med sorte Pletter. Den opholder sig i Moradser og de med Rør begroede Steder, lever af Frøer, Fiske og Vandinsekter og er især bekjendt af den stærke brummende Lyd, den giver fra sig, ved at stikke Nebbet under Vingens; det kand høres en halv Meil bort, og lyder omtrent som: J; p r n m b. hu - hu. Den bygger sit Rede paa Luer i Mosen og er vanskeligt at træffe, da den er en magelig Fugl, der gjerne kan blive hele Dagen paa eet Sted. Fornemmer den nogen Fare, løner den sig op til Rørene og holder Nebbet liage i Vejret, eller og den lægger sig flat ned, stikker Nebbet opad og farer lige i Djn ne paa dem, der vil nærme sig den. Rørdrummens Hoved er sort, den har og nogle længere Fjer i Nakkens; men ej saa stor en Duff, som de andre Hejrer. Den findes i Europa,

Asien og Afrika. Den lille Rørdrum er kun halv saa stor, 14 Tommer lang.

E. Rødehejren, har kortere Hals og større Krop. Den er graabrun, hvid under Bugen og i Nalken 3 lange Fjere.

Man anfører endnu flere Hejrer, saasom: den brøgede og Purpurhejren, der opholde sig i de andre Verdensdele og ej nøjagtig ere beskrevne.

Hejrens Fjerdukt bruges af Tyrkerne paa deres Lurbaner.

§ 3. **T r a n e n**, er askegraa Fugl, nok saa stor som Storken, Halsen og Nebbet ere kortere, Hovedet og Slaafierene ere sortagtige, paa Baghovedet har Haanen ingen Fjere; men en nøgen Bortehud; Nebbet sortgrønt, Venene sorte. Det er en Trækfugl, som om Sommeren opholder sig i de nordlige Lande af Europa, om Foraaret i de sydlige og om Vinteren trækker den til Afrika. De opholde sig meest i sumpige Egne, ere bekjendte af deres stærke Skrig; hvormed de paa deres Træk om Natten ofte forkrække dem, der ej kjende det, og som godt høres, endskjøndt de flyve meget højt. Deres Føde er Korn, Græs, Insekter, Krybdyr og Snegle. Man

Den grønne Hejre findes ogsaa i Asien, og er

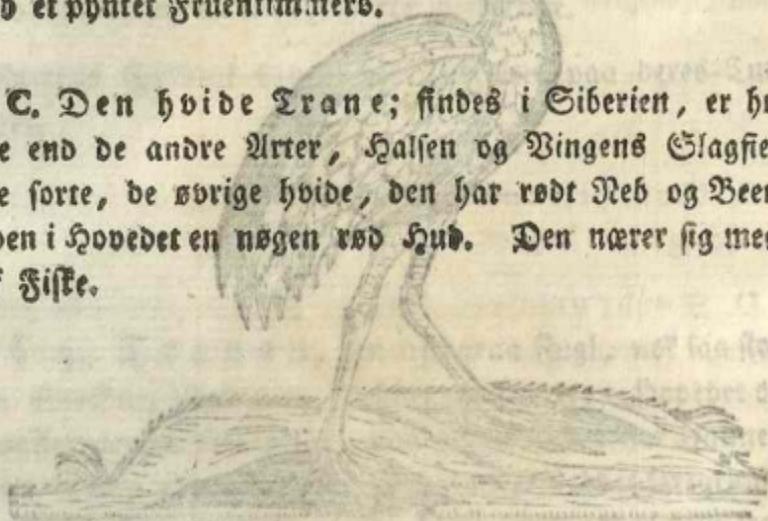
A. Den almindelige Trane

aftegraa, med sort Strube og krollede Fjer paa Gumpen; den besøger det nordlige Europa, udflækker det sinelinger og rejser om Høsten bort over det sydlige Europa til Afrika i store Stokke. Der indfinde de sig i utrolig Mængde paa Kornmarkerne, hvorfor Indbyggerne maae jage dem bort fra Gæden, den de ellers fordærve. De ere meget paapassende og undgaae i Luften Skud, fordi de flyve saa højt. De danser undertiden mellem hinanden, løbe om Kap, tage Smaaastene og Vinde med Fødderne og kaste dem op i Vejret og løbe tilside naar de falde ned. Deres Kjød spises. I Polen fedes Ungerne og kunde gøres tamme, Polakkerne oplære dem og til at danske og gjøre Konster, som vises for Penge.

B. Jomfrutranen : den numidiske Jomfru, noget mindre i Kroppen. Den kjendes af en sort Fjerdust paa begge Sider af Hovedet, der hænger ned paa Halsen. Hoved og Hals er sort, i Panden har den en grønagtig Plet. Kroppen er blaagraa, Halespidfen og Vingefierene sorte. Den findes baade i Afrika og Asien; i Siberien ere mange. Sit Jomfrunavn har den faaet af en underlig trippende Gang den sætter op, og en Knejsen, som man har lignet ved et pyntet Fruentimmers.

C. Den hvide Trane; findes i Siberien, er højere end de andre Arter, Halsen og Vingens Slagfiere ere sorte, de øvrige hvide, den har rødt Neb og Been, oven i Hovedet en nøgen rød Hud. Den nærer sig meest af Fiske.

D. Krontranen : den kaspiske Trane

findes i Afrika. Den har paa Hovedet en Krone af rødgule og blaa-hvide børstagtige Haar, negne blegrøde Kinder, et Par røde Lapper under Struben, som Stægget paa Hanerne. Nebbet er blaagraat og kort. Blaaaraa og sortblandet er Kroppen, Bugen sort, Vingefierene hvidagtige. Negerne holde denne Fugl meget hellig og dræbe den ikke; men ansee den for et Himlens Sendebud og kalde

Den: Fetisfens Hornblæser. (Nogle Naturkyndige kalde den Paa fugle: Hejren.)

I Amerika og Ostindien findes nogle andre Arter Træner, der kun i Fjerens Farver ere forskjellige fra de almindelige.

§ 4. **Jabiruen** ∴ den brasilianske Stork, en amerikansk Fugl, skabt som Trænen; men større i Kroppen, Nebbet er sort, langt, stærkt og krummer lit op med Enden. Hoved og Hals har en nøgen Hud, der er askegraa; den er hvid med sorte Fjer i Vinge og Hale, Benene ere sorte og kun 8 Tommer høje. Den opholder sig ved ferske Søer og æder Fiske. En Art har man af den, med alenlange Been og rødt Neb. Findes i Brasilien og kaldes **Jabiru**.

§ 5. **Ibis** ∴ den hvide Ibis, ligner meget Storken i Skabning; den er noget mindre, Nebbet er som Storkens, men som afbuet i Enden og noget bøjet, Hovedet nøgent, Fjerfarven er som Storkens, undtagen, at den er mere smudshvid med rødagtigt Stjer, under Vingerne har den nogle mørke og lysrøde Pletter. Den har egentlig hjemme i Egypten og lever der af Slang og Krybdyr, som den dog ej sluger hele som Storken; men river Kjødet fra Benene. Caasnat Nilens Oversvømmelse er forbi og Vandet alder, komme Ibisserne fra Ethiopien og fortære den Mængde af Slang, som findes i Mudderet, og for denne Tjeneste holdte de gamle Egyptere den hellig, balsamerede den naar den døde, og afskædede den ofte paa deres Billedskrift ∴ Hieroglyfer.

I Amerika har man nogle Arter af denne Slægt, saasom: B. Den sorte Ibis, er sort. C. Guara, med

sorte Vinger, men forresten hvid. D. Skovpelikanen med et langt, krummet Neb og en Nese under Halsen, der næsten er nøgen. Hovedet nøgent og blaasort, Halsen graa, Kroppen hvid, Vinger og Hale sortgønne. Den er næsten saa stor som en Gaas; bygger i Træer, nærer sig baade af Urter og Frugter; men dog helst af Fisk og Vandinsekter, som den, naar Regntiden er forbi, kommer for at opsamle. E. Den segelnebbede Tantalus, ikke halv saa stor, Nebbet meget krumt, paa Ryggen grøn, med Stjer af Guld og Rødderfarve, Hovedet brunt med brede hvide Striber, Bugen brungraa.

Følgende have et kort og tykt Neb.

§ 6. Flamingo,

en smuk Fugl, der især er kjendelig af dens rosenrøde

Fjere. Dens Hoved ligner Gaasens, Nebbet er stærkt, frunt, kort og indvendig takket, ligesom Lænder. Halsen er 21 Tommer lang, Benene ligesaa og Kroppen ligner Gaasens af Størrelse. Fjerene ere hvide med rødt Skjær, Vingens Slagsfjere sorte; men de øvrige Vinge- og Rygfjere have en stærk rosenrød Farve. Neb og Been ere røde. Den har fuldkommen Svømmehud, nærer sig af Muslinger, Snegle, Insekter og Fiskeleer. Et Rede bygger den af Leer i Vandet og sidder skrævs over det og lader de lange Been hænge ned ved hver Side. Den findes hyppig i Sardinien, Afrika og paa Amerikas V. S. Sjeldnere i de sydlige Lande af Europa, i de nordlige ikke.

§ 7. Horn drageren: den brasilianske Trane, en stor Fugl fra Sydamerika, med et to Tommer langt tyndt Horn i Vandet, lange Been og Læer. Kroppen er større end Svanens. For paa hver Vinges mellemste Led sidde to skarpe Sporer. Den er sortgraa og hvid spraglet, lever af Krybdyr, skriger hellig. Kjødet holdes for en Lækkerhed.

§ 8. Trompetfuglen, saa kaldet, fordi den giver en besynderlig Lyd fra sig. Den opholder sig i Sydamerika paa Bjerger og i Stove; men kan let tammes og blive meget kjelen.

§ 9. Slangeæderen, fra Afrika og de asiatiske V. S., den har et Orneeb (hvorfor og nogle have kaldet den Slangefalken) forresten har den Strandfuglens Been, Gaasens Størrelse, en kort Hals, Ryg og Vinger blågraa, forresten hvidgul. Den er desuden kjendelig nok af 12 lange Fjere, som fra Nakken hænge ned over Halsen paa begge Sider, og da man fandt skrive med

dem, har man og kaldt den Sekretærfuglen. Denne Fugl lever af Stanger, som den med Vingespidsen kaster nogle Gange højt i Vejret, før den æder dem. Naar Slangen ved denne Lufstrejse er fortumlet, træder den ostepaa den og æder den. Man har hos de sangne mærket, at de heller aldrig æde andre Ting, førend de først have kastet dem i Vejret og trampet derpaa.

§ 10. Skeefuglen, fra Sydamerika, Møbet seer ud som to hule, mod hinanden lagte Skeer. Nærer sig af Fiske og Skaldyr.

§ 11. Skuffelnebb,

Norges Skaalneb, Indfærnes Skeegaas, er en Fugl af Hejrens Skabning, med et 7 Tommer langt

gult Neb, der i Enden har en rund Skive og ligner Klemmerne af en Jldtang. Disse runde Ender ere flade og ej hule, paa den øverste Flade sidder en sidsnedgaaende Hag. Nebbet selv er ikke meget haardt, men snarere noget bojeligt, som stift Væder. Under Struben er Buglen nøgen og sort, i Nakken har den en Sjerduft som Hejrerne og bærer Halsen frum som en Svane. Skuffelnebbene leve af Krybdyr, Vandinsekter og smaa Fiske, bygge i Træer og opholde sig i moradsige Egne af det nordlige og vestlige Europa. De findes blant andet paa Færøerne og i Sverig. Man har:

A. Den hvide Skuffelneb, med snehvide Fjere og et rødguult Halsbaand.

B. Den røde Skuffelneb, med højrøde Fjere i Halen og brune Vingefjere, ellers hvid, den findes i Amerika.

C. Dørgskuffelen, kun saa stor som en Spurv, med ligedant Neb som de forrige, og fra Amerika.

Et tyndt rundt og svagt Neb have;

§ 12. **Klyden**, fjendelig nok af sit opad krummede, 3 Toimler lange og tynde Neb. Den er af Størrelse som Viben, hvid og sortspraglet; men mere højbenet og rank. Den har halv Svømmehud, findes overalt i Europa, dog sjelden her i Landet. Nærer sig af Insekter, Orme, Myg og Græshopper, som den med Nebbet piller ud af Dyndet.

§ 13. **Regnpiberne**, udmærke sig derved, at de mangle Bagtaalen. De leve meest af Regnorme, som de lokke frem, ved at stampe i Jorden.

Til denne Slægt regnes:

A. Brok fuglen, paa jyst: Feylen, en overalt bekjendt Fugl med et rundt og sort Neb, temmelig høje Been; den har en sløjtende Stemme. Den er hvidgult og fortplettet paa Brystet, forresten sortgraa med gulke Prikker. Af Størrelse som en Due. Unge. Den løber meget hurtig og er bange for Mennesker. Hunde, især de hvide, søger den gjerne. Man seer dem flokkes i Tusindstallet om Efteraaret. Den trækker fra os om Efteraaret; men kommer igjen tilig om Foraaret. Man finder dem i alle Verdensdele og spiser dem gjerne.

B. Præstekraven: Sandrønnen, en lille Strandfugl, $7\frac{1}{2}$ Tomme lang, Kroppen graa, Bugen hvid, rødgult men i Enden sort Neb, brandgule Been. Paa sit mørkegraa Hoved har den en hvid Stribe; Den har om Halsen en hvid og neden for en sort Ring. Den opholder sig paa stenede Strandbredde og slaaer Halen op og ned.

C. Standløe: Ryllen, noget større end en Lerke; Ryggen graa og sortflammet; har næsten ingen Hale. Bugen hvid, de findes ved Strandbredde, i smaa Flokke, og synge om Foraars-Nætterne ryl-ryl-ryl.

D. Pomerantstuglen; noget større end en Lerke, graagult paa Ryggen, Brystet brandgult, en hvid Streg over Øjet. De opholde sig gjerne paa stenede Agre og kunne let skydes, da de sætte sig strax igjen, naar man har skudt efter dem. De komme hertil Danmark midt i Maj og midt i August, opholde sig i 14 Dage, og findes ikke siden. De ere da overmaade fede og velsmagende.

E. Styltegiængereren, saakaldet af sine lange tynsde Been. Den er hvid med sort Nakke og Vinger.

§ 14. Strandløbere. Have vel 4 Læer,

men den bageste har kun eet Led, der sidder saaledes, at Fuglen ikke kan naae Jorden med den, naar den gaaer. Dog mangle nogle den ganske. Hertil hore:

A. **Vib en**, en overalt bekjendt Fugl, den er lasbenet, nok saa stor som en Due, med en grøn Fjerdust i Nakken, som den kand rejse Bøjret, Med sort, graat, grønt og rødt vræler dens Hjerre paa Ryggen og Vingerne, foran paa Halsen, paa Brystet og Buuen er den hvid. Den flyver meget snildt og skriger: Kiv it. Nærmer noget sig dens Rede, som den gjerne har paa Tuer i Moser, da flager den dern lige over Hovedet og forfølger dem langt bort med sit Skrig. Vibæggene ansee mange for en lekker Ret.

B. **Brushanen.**

Hanen er kjendelig af sin lange Fjerkrone paa Halsen som den bruser op, naar den slaas, og det gjør den altid, naar den træffer en anden Brushane. De slaas uophørlig til de tobende flygte. Paa Hovedet har den røde Borster. Hanernes Farve er ubestemt, det er den eneste Fugl,

næst Høns og Duer, der er saa foranderlig i Farven. Saaledes er Kraven paa nogle guul, paa andre sort, og atter paa andre hvid eller broget. Brushønerne mangle denne Krave. Kraven miste de om Høsten og faae den igjen om Foraaret. De findes overalt i Europa, endog i de koldeste Lande; men trække dog fra disse bort i September og komme igjen i April eller Maj.

Da baade Brushøns og Viber leve af Orme, Snegle og Insekter, saa lader man dem under tiden gaae i indelukte Haver, for at fange Sligt; man stækker da Vingen paa dem.

C. Hørsegumneren, kaldes og Hørsegjøg og i Norge Skoddefoll. Brungraa med mørke Pletter, af Størrelse som den forrige, opholder sig paa Moser og Enge og lader om Ufteen og i taaget Vejr, i det den flyver, høre en halv leende og halv brøgende Stemme. Den er ellers fjendelig af sine søgrønne Been og Fodder.

§ 15. Snepper. De have en længere Bagtaa end de forrige, som de kunne støtte sig paa, naar de gaae, og kort Hale. De opholde sig i sumpige Smaaskove og Moser, og nære sig fornemmelig af Orme, som de med deres spidse Neb trække op af Jorden. Deres Kjødagtes meget. De findes i alle Verdensdele og forlade de koldeste nordlige Lande om Vinteren og trække til de sydlige eller og til Afrika. Heraf mærkes:

A. Skovsneppen: Holtsneppen, næsten af en Ugerhøns Størrelse, brun-sort og hvid-spraglet paa Ryggen, hvid under Bugen, et sort Baaud om Hovedet, kort Hale. De flyve tungt og lavt og kunne let skydes. Her i Danmark findes de kun en 2 a 3 Uger om For- og Efteraaret. Deres urensede Indvolde lade mange stege med Buglen og holde det for en behagelig Ret.

B. Bekkafinen, halv saa stor, gullbrun og fortplettet, Bryftet lyst og brunpletet, 4 mørkebrune langsløbende Striber paa Hovedet. Den flyver meget højt, findes i Moser.

Man har af denne Art flere Bekkafiner, som kaldes enkelte og dobbelte.

C. Dyndsnuppen, brungraa med røde og sorte Pletter.

D. Rødbenen, saakaldet af sine højrøde lange Been, graa og brunspraglet, Bugen hvid og fortplettet, det er en næsbviis Fugl, som flyver temmelig lavt og skriger sit tyt tyt.

E. Regnsproven, udmærker sig ved sin Størrelse og sit lange i Enden krummede Neb. Den er lit over 1 Alen lang, næsten 2 Alen mell. Vingerne, højbenet, Ryagen lysbrun med graa og sorte Pletter, blegbrun paa Bryftet med sorte og langagtige Pletter. Den har halv Svømmehud, Nebbet er 5 Tommer langt, og krummer mod Enden nedad. Her til Lands findes de i Midtsommerstiden, og opholde sig gjerne paa Engene; de flyve flere i Følge og mens de flyve, støjste de temmelig højt; de ere vanskelige at fælde, da de flyve højt og tage sig i Agt; men de ere meget fede og velsmagende.

F. Den lille Spove, 15 Tommer lang, mørkegraa og brunpletet, hvid paa Bryftet med fine brune Striber. Veder og gjerne Blaabær.

G. Den røde Spove, fra Sydamerika, rød med sorte Vinger.

et sammentrykt Neb have:

§ 16. Strandfluren 2: Strandfladen, mangler Dagtaen, Nebbet blodrødt, 3½ Tomme langt,

Dannet som en Rile, Fødderne smudsbrøde, den er sort og hvidspraglet, lidt større end en Krage, mere højbenet og lever af Dsters og andre Skaldyr, den opholder sig derfor ved Strandbreddene og Havkysterne. Baade Færøerne og Island har dem. I Danmark ere de ikke.

§ 17. Snarrer, ndmærke sig ved et skarpt, tyndt og hvidt Neb, et fladtykt Legeme, kort Hale, lille Hoved og lange Tæer, de nære sig af Fro, Orme og Insekter og løbe meget hurtigt.

De bekiendeste Snarrer ere:

A. Skovsnarren, norst Akerripe, 10 Tommer lang, brun med sorte Pletter, Bugen graa, Vingestjerne brunrøde; om Aftenen sidde de paa Agrene i Græsset og skrige gjennemtrængende deres Krep: Krep. De findes i alle Verdensdele og smage godt. Urigtig kaldes den Vagtelfonge. Den burde hedde Landsnarre.

B. Den store Bandsnarre, lidt mindre, Farven omtrent som den forrige. Den opholder sig ved Vandbredde og skriger, Krip: Krip, bærer sin Hale temmelig højt og udslagen.

C. Den lille Bandsnarre, lysbrun, Vingen sort og hvidstribet med hvide Prikker, Neb og Fødder ere grønagtige.

Endnu havees andre Slags brogede Snarrer.

§ 18. Blisfuglene: Vandhønsene,

ligne Snarrerne i Skabning: men de have desuden paa Vanden en nøgen Plet, der om Foraaret er rød. De fleste af dem have en udtunget Svømmehud og et kort hvelvet Neb. Man har:

A. Vandhønen, med grønne Been. Paa Hovedet og Struben sort, Nakken og Halsen askegraa, Bryst og Bug noget mørkere graa, Ryg og Vinger glindsende brune, Benene olivengrønne. Den bærer Halsen højt, naar den gaar. Den er en meget frygtfuld Fugl, søger Vandet om Aftenen og er om Dagen meest skjult; svømmer og dukker got under. Den kand dog tammes og blive meget fjelen. Den opholder sig ikke almindelig i de nordlige Lande.

B. Den sorte Vandhøne, omtrent af en Hønes Størrelse, paa Ryggen sortblaa, Bryst og Bug mørkegraa, Fødderne sortgrønne. Den er doben baade til at flyve, svømme og dukke. Den skriger: Gy-gy! findes meest i det sydlige Europa, Asien og Amerika. En Afart af denne kaldes: den sorte ste Vandhøne, og i Frankrig Høvdjevelen. Man har andre, der kaldes brune, plettede og gulbenede.

C. Sultanhønen, findes allene i Afrika, Ost: og Vestindien, er af en Hønes Størrelse og praler med prægtige Sjere, der paa Halsen ere graa, paa Brystet fiolette; Neb og Fødder ere røde. Den er torthalsket og maae derfor med Fødderne bringe sit Væde til Nebbet. Den skal og dyppe det i Vandet for den æder det. De Gamle holdte den som en rar Huusfugl.

En Parra o: Sporevinge.

Sporevingerne ere udenlandske i Europa fremmede Fugle, der nu mest findes i Amerika. De have til Mærke to Kjød-
 lapper i Vanden og to under Struben, en Spore eller skarpe
 Pig for paa hver Vinge og meget lange Tær, der næsten
 gjøre dem uskikkede til at gaae. Af deres lange Negl paa Bag-
 taalen kalde de Franske dem Kirurger. De ere fromme
 Fugle, der kand bruges til at vogte Høns. De nære sig
 af Planter, have lang Hals og høje Been, omtrent i
 Kroppen af en Hønses Størrelse. De ere sortagtige med
 fiolet Skjær. Man kjender 5 Arter, hvoraf den største
 er 3 Qvarteer høj.

Femte Kapitel 119

om Svømmefuglene.

Disse Fugle opholde sig næsten altid i Vandet og nære sig af Fiske og Vandinsekter. Deres korte Been sidde længere tilbage under Kroppen, end de andres, og af denne Aarsag gaade de vaklende og tungt; men svømme desbedre. De have og flere Fjer og Duun, end andre Fugle og mere fittede Fjere, der skyde Vandet. Deres Kiendemærke er: et affstumpet med en seig Hud overklædt Neb, der mestendeels paa Siden har Takker eller Tænder og foran en lille Hag, og endelig en Svømmehud mellem Tærerne, med hvilken de roe sig hurtig frem i Vandet. Til Svømmefuglene med Svømmehud mellem alle fire Tær høre:

§ 1. Pelikanerne, med alle fire Tærne forenede med Svømmehud, og et nøgent Sted ved Nebbens Rod. De flyve ofte op i Træer. Hertil høre:

A. Pelikanen

er i Kroppen den største Svømmefugl, noget større end en Svane; men ligner meest Gaasen i Skabning. Den er kjendelig af sit 15 til 18 Tommer lange ovenpaa $1\frac{1}{2}$ Tomme brede og flade Neb med en krum Hag i Enden. Overnebbet har ingen Tænder; men skarpe Kanter og passer i Undernebbet, som ligner en Kende; men meest kjendelig er den af een under Nebbet hængende Pøse, der kand rumme 10 Potter Vand, og hvori Fuglen samler i den nederste Afdeling Vand og i den øverste Føde. Den flyver meget got og har store Binger, og opholder sig almindelig ikke paa Vandet længere, end den fisker; thi sine Unger har den paa Landet. Naar den da lukker sit store Neb op og med Brystet trykker Fiskene ud af Pøsen, seer det i en Hast ud, som om den gav dem Føden af sit Bryst, og dette gav Anledning til, at man i forrige Tider paastod, at Pelikanen hallede Hul paa sit Bryst og lod sine Unger æde deraf. Naar denne Pøse er tom, hængaer den i Rynker ned under Nebbet, den er graa og de udstaaende Rynker gulrøde,

der og har givet Anledning til at ansee den for blodig. Pelikanernes Fjere ere ellers hvide og rødlige. Nebbet er blegrodt med en gul Hag, Fødderne blygraa. Den opholder sig meest i de varme Lande, og i Europa kun i de sydlige Lande.

De kunne holdes tamme og afrettes til at hente Fiske.

B. Skarven 3: Kulpelikonen, fulført af Farve, med grønt Skjær, smalhalslet med et 3 Tomme langt, lige og mod Enden spidst Neb, der har en lang krum Hage. Tungen er paa denne og følgende Arter meget liden og næsten ukjendelig. De behøve den ej heller, da de nedsluge Fiskene hele. Den nøgne Hud ved Nebbet er gul, paa nogle rød. Deres Kjæbepose er ej saa stor, som Pelikanens; men dog ere de ypperlige Fiskere, og baade i Kina og England holder man dem tamme og roer ud paa Vandet med en heel Deel Skarver paa Baaden og lader dem da dukke under og hente Fiskene af Bunden. Man har i Forvejen lagt dem en Jernring om Halsen, der hindrer dem i selv at sluge Fiskene. For Umagen faae de da deres Deel af de fangede Fiske. I Norge, paa Island og i Siberien, har man mange Skarver: her ere de ubekjendte. Deres Kjød er trannet, og Eggene skal ikke kunne haardkoges; men blive flydende. Skarven kalde nogle Strandraabn.

Man har og en mindre Skarv, noget større end en And, Sletbak kaldet, og endnu een, kaldet Topskarven, af en Top den har paa Hovedet. Farven er som den forrige.

C. Fregatsuglen, saa kaldet, for dens hurtige Fart i Luften. Den er ikke meget større end en Høne; men Vingene ere meget store og kunne udgjøre 7 Alen, naar de ere udspændte. Nebbet er over 6 Tommer langt og meget kroget i Enden, med Alderen faaer den Skjæglappe, som

Hønsene. Hannen er overalt sort, men Hunnen har hvid Bug. De opholde sig kun paa Verne i de varme Lande og fiske ej saameget selv, som de stjæle fra de andre Pelikanarter, hvad de have fanget.

D. Havfalsen 2: Hollændernes Jan von Gent, af en fuldkommen Gaases Størrelse, hvid med sorte Slagfiere, med et lige spidst Neb, der i Enden har en lille Krog. Om Hovedet har den en blaa nøgen Hud. Den findes ved Habbreddene, og da den baade let slaas ihjel paa Vandet, naar den har forædt sig i Fiske, og ofte lader Pelikansen og Fregatten afbaake sig sin Fangst, kalder man den og Tossesuglen.

§ 2. Straarumper 2: Tropikfugle. Disse Fugle opholde sig imellem begge Bændesirklerne. Deres Neb er dannet som en Kniv, lige og spidst. Man kjender to Slags af dem; nemlig:

A. Den flyvende Straarumpe, noget større end en Due, snehvid med graa og sorte Tverstriber paa Ryggen, kjendelig nok af 2 lange smalle Fjer i Halen, der næsten ere ligesaalange som Fuglen selv og som har givet Anledning til Navnet: Straarumpe.

B. Den sømmende Tropikfugl, mangler ganske disse lange Fjere, brun med Purpur Stjær, Underlivet hvidt. Den er saa stor som en Gaas, flyver ikke gjerne, da den har kortevinger; men den spænder Vingerne ud som Sejl og lader Vinden føre sig.

§ 3. Slangefuglen, saaledes kaldet af sin smalle Hals, som den bærer krum. Den er noget større end en And, har paa Hovedet graagule Duun, et spidst i En-

Den hvide Neb, Kroppen glindsende sort, Vinger hvid —
Den dykker got. (Findes kun i de varme Lande.)

En frit steddende, eller og ingen Bagtaa,
Nebbet uden Takker og meget lange

Vinger, have:

§ 4. Albatrossen, skal endnu være større, end Pelikanen, et stærkt og skarpt Neb, med en stor Krog i Enden. Bagtaaen mangler den. Det er en stor Slug; Hals efter Fiske. De udspændte Vinger holde fra 5 til 7 Alen. Den flyver og ofte nogle hundrede Mile fra Land, hører egentlig hjemme i de sydlige Lande; men findes dog og i de meget nordlige Hæve, hvor den kommer for at fange Lax — og andre Fiske. De Søfarende falde den; det koster et Faar.

§ 5. Stormfuglene, have isteden for Bagtaa en Negl paa Hælen, deres Neb er i Enden kroget; men baade Krogen og hele Nebbet seer ud som det var sammensat af adskillige Stykker. Ved deres lave og hurtige Flugt synes de at løbe ovenpaa Vandet. Naar de i Havet søge Stibene i Flokketal, er det sikkert Tegns til Storm. De opholde sig baade i Nord; og Sydhavet, meget langt fra Land. De mærkeligste af de mange Slags Stormfugle, ere:

A. Sørrøn Peder, saakaldet i Norge, hvor der gives mange af dem. Navnet Sørrøn betyder den Storm af Sydost, som den bebuder, naar man seer den, og Peder, at den gaaer paa Vandet som Apostelen Peder. Det er den mindste Svømmefugl, af Størrelse som en Svale, sort med hvid Hale. Den er formodentlig Sydhavets kapse Stormfugl.

B. Havhesten, 16 Tommer lang, graa, træffes overalt i de store Have, endog ved Spitsbergen, Grønland og i Landene ved Nordpolen. Det er en seighvet og nærig Fugl, der ofte af Hvalfangerne faaer Prøgl, fordi den vil æde af Hvalfiskespektet. Denne Lust efter Hvalens Stadsler gjør, at den har meget Tran i sig. Paa Færøerne og Grønland benytter man sig paa en artig Maade af dette Tran; man trækker en Bøge heel igjennem en død Stormfugl, tænder den an og bruger det istedet for Lys. Grønlanderne spise og dens trannede Kjød, og koge Tiddet af den til Brug i Huusholdningen.

§ 6. Sarnebben: Vandstjæreren, en amerikansk Fugl, dens Overneb er kortere end Undernebbet, dannet som en huul Kende med skarpe Kanter. Undernebbet er fladt og skarptantet og falder i Overnebbet som en Joldefniv i sit Skæft.

§ 7. Terner, lit mindre end Duer; have et lige, smidst og tyndt Neb, halv Sogumehud, en snild Flugt, som ligner Evalens; de skrige gjennemtrængende, holde sig sammen i Flokke og findes næsten overalt; paa Smaaholmene i Vandet lægge de deres Eg, som man paa sine Steder tager fra dem, da de smage got. Deres Kjød er spiseligt. De forsvare ellers hverandre og flyve i Hovedet af dem, som nærme sig deres Nedar. De bekjendteste ere:

A. Søsvalen: Hætteternen, saakaldet af sit sorte Baghoved. Vandet, Struben og Underlivet hvidt, paa Ryggen lysgraa. Dens Hale er kløstet.

B. Blaaternen; mere blaagraa.

C. Den dumme Terne, saa kaldet, fordi den laeder sig tage med Hænder. Findes paa Amerikas ubeboede Øer.

Nogle andre Terner ere brogede.

§ 8. Maager: Strandmaager,
De ere frygtfomme Fugle, som flyve got, skrigende altid og
opholde sig flokkeviis ved Strandbredder, hvor de leve af
Fiske, Vadsler o. fl. Deres Binger ere meget lange. Mod
uroeligt Vejr søge de Landet. De svømme ikke meget, men
flyve hurtigt hen med Vandsladen. De findes især ved
Kysterne af de nordlige Have, ogsaa ved Sydhavet og det
ofte i Tusendtal samlede. De staae hinanden bi, som Ter-
nerne, og naar man dræber een af dem og kaster den op igjen,
forsamle de andre sig om den døde. De store Fiske fange,
slæbe de paa Land og hakke allerførst Leveren ud. Deres
meget lange Binger gjør, at de synes større, end de virke-
lig ere. De have mange og gode Fjere. Kjødet er ikke
meget got; men dog spiseligt. Men Eggene ere gode.
Man beskriver mange Slags Maager; men da de i de første
Aar ofte skifte Farve, anses her de kjendeligste, nemlig:

A. Svartbagen, større end en Gaas, hvid overalt
undtagen Ryg og Binger, der ere kulsorte. Den findes
overalt ved de nordlige Have; af dens samlede Egg gjøre
Indbyggerne sig mange Fordelse, da de samles i Mængde.
En Sand De i Holland ved Texelstoden, har især saa
mange af dem, at man har i Forpagtning af den faaet nogle
tusende Rigsdaler. I Grønland og Kamskatka bruger man
deres Skind til Klæder. Fuglen selv hænger man op ved
Benene, stikker et Hul i Kjødet, hvoraf dens Fidt ud-
flyder, som man gemmer i Blærer, enten til Brug isteden
for Smør, eller og til at brænde i Lampen.

B. Den graa Maage, findes og ved ferske Søer.
Den er større end en And, snehvid, men paa Ryggen
lys blaagraa.

C. Sildemaagen: den brune Maage. Ryg og Vingger graabrune, Bugen hvid. Opholder sig i de nordlige Have.
D. Snyltemaagen: Struutsjægeren, sort paa Hoved, mørkebrun paa Ryggen; Bugen hvid, et aflegraa Baaud om Halsen, 2 Hjere i Halen, længere end de forrige. Den har en egen Maade at leve paa; thi den fisker intet selv; men forfølger og frarøver de andre Maager, hvad de have fanger.

Fristaaende Bagtaa, er bredt og takket Neb, middelmaadige Vinger, have:

§ 9. E N D E R, under Navnet And indbefatte Naturforskerne baade Svaner, Gæs og Ender. Af denne talrige Fugleslægt have Menneskene gjort mange tamme, og de vilde maae i de usrugtbare eller kolde nordlige Lande, skaffe mange Folk Føden. Deres Neb er bredt, noget hvelvet, i Enden afrundet, i Nebbet sidde en Række smaa Plader, som Tænder, Tungen er bred, rund i Enden; men paa Siderne som fryndset, hertil høre:

A. En Svane.

Svanen, er en overalt i Europa bekjendt Fjøn

Fugl, der opholder sig ved Floder og Søer. Dens Stab-
 ning ligner meest Gaasens. Den har imellem Nebbet og
 Djuene en trekantet sort nnggen Plet og ved Roden af Neb-
 bet en lille Knude, der hos nogle er sort og hos andre gul.
 Dens Neb er meest sort, paa nogle er det mørkerødt, Fod-
 derne ligesaa. Man har, for at adskille dem, kaldet den
 sortnebbede: den syng ende og den rødnebbede den krum-
 me Svane. Naar Svanen er udvojet, ere alle dens
 Fjere strøvide og man kalder den da og Krønsvanen.
 Dellunge have steest graa Fjere. Svanen svømmer med krum
 Hals og halv opstaaende Vinger stolt paa Vandet, den fly-
 ver got, men gjør en stærk Allarm med Vingefierene, naar
 den sætter i Flugt. Den har saamegen Styrke i sine Vinger,
 at den let kand slaae et Menneskes Arm eller Been itu med
 et Slag af dem. Den er almindelig 9 Qvarteer lang og
 3½ Alen mell. Vingerne. Hunnen er noget mindre. En
 Svane kand veje fra 20 til 30 Pund. Den nærer sig af
 Søplanter, Snegle, Frøer og deslige, som den med sin lange
 Hals got kand søge paa Bunden i Mudderet. Fiske æder den
 ikke. Man har og adskillige Steder tamme Svaner, som især
 gjøre Nytte i Fiskedamme og Kanaler, da de afholde Fi-
 sferoverne og rense Vandet. De taale got Vinterkulden.
 De vilde Svaner opholder sig i klare, helst rindende Bande—
 Det nordlige Europa især har mange af dem — de vilde yng-
 le allene i de koldeste Lande, og trække siden om Efteraaret
 til de sydlige og bliver der Vinteren over. Norge, Island,
 Sibirien, Danmark og Egnene ved Østersoen have en Mængde
 de Svaner. Adskillige kolde Landes Indbyggere føre sig
 dem ret got til Nytte, da haade Kjødet, skjønt det er no-
 get tørt og sort, smager ret got, og Fjerene betales dyrt;
 man trækker og Skindene af Brystet med Dunene paa og
 sælger dem til Pudderqvaste og sigt. Den ikke ubehagelige

Stemme, som de syngende Svaner have og som bestaaer om- trent i: ou, ou, har givet Anledning til de Gamles overdrev- ne Historier om Svaneens behagelige Sang, naar den skal dse. Om Matten naar de sidde stille, og i Flugten, horer man ofte denne Lyd. De ere ellers meget nienneskesky og ikke gode at komme paa Skud nær. Man gjør derfor om Sommeren Skydehuse eller og en Grav saa dyb som Skyt- ten er høj, nær ved Vandet, og derfra sigter paa dem. Men da Vingefierene ere saa store og glatte, optage de ofte Skud; det; men saae de det mindste Hagl i Halsen, saa dse de. Man paaftaaer Svanerne kunne blive over 100 Aar gamle.

B. Svanegaasen: den spanske Gaas, er no- get længere i Kroppen end vor tamme Gaas, den har en lang Hals og et sort Neb og en lille Knude ved Nebbet's Rod, den er mørkegraa, Bugen hvid, langs ned af Ho- ved og Hals har den en sortagtig smal Stribe. Dens Stem- me ligner noget Svaneens og er behageligere, end de tamme Gaaes. Den findes i Siberien wild; men havees, endog her til Lands, mange Steder tam og yngler med de almindelige.

C. Den tamme Gaas, som findes overalt i Euro- pa, er fra først af vist nok en Afart af de vilde. Den har rødt Neb, røde Fodder, Fjerene ere baade hvide, lyse; og mørkegraa i Fleng, nogle ere graabrune. De holdes nu som Hunsdyr, nære sig af Korn, Græs og Vandplanter og give Ejerne megen Fordeel, deels som behagelig Kjødspise, deels for Fjerenes Skyld, som man bruger til Sengekæder, og Vingefierene til at skrive med. Dens Størrelse er for- skjellig. Paa de Steder, hvor de mangle Vand, ere de mindst og veje da neppe 7 Pund, ellers over 13 naar de ere fede, og i Marcklandene paaftaaer man de kunne veje hens imod 30 Pd. De kunne blive 24 til 30 Aar gamle; ja vel

derover. For at faae de gamle og seige Gjøds møre, lægges de i Blod i Eddike før de steges. Deres Fidt afsmeltes og bruges paa Brød isteden for Smør. Man fæder dem i Almindelighed med Havre eller Byg, og i England med grottet Malt udrørt i Melk med noget Bogmeel i. De kunne og fædes med Voghvede, og mafsede Gulerødder; men sikkert blive de fede naar hver Gaas faaar 2 Skiepper Havre og ovenpaa $\frac{1}{2}$ Skieppe Byg. Man giver dem Vand paa Vedet, i Forstningen kommes en maadelig Haandsfuld ulædsket Kalk i Truget, og fiden grovt Sand. Man fæder og slagter helst Gjøffene i det første Aar. Gode Marker og Engene taale ikke deres skarpe Gjøde.

D. Bildgaasen: Graagaasen, den kaldes desuden Klingergaas, Knagergaas, Knorpegaas o. m. Den er noget mindre, end den tamme Gaas, har længere Hals og størrevinger. Halsen er aftegraa med smudsgruult, Ryggen brungraa, Vingefierene sorte, Brystet hvidgraa. De findes overalt, yngler i de nordlige Lande, og trække omkring i stor Mængde, de passe især paa, naar Sæden om For- og Efteraaret lægges og falde i hele Flokke paa de tilsaade Agre og æde hvad de finde. Paa Engene sidde de ofte om Aftenen; men sove kun paa Vandet. Skaden de gjøre, er meget betydelig mange Steder, saameget mere, som man sielden kand flyde dem, da de ere overmaas de paavassende og sætte Skildvagter ud paa alle Kanter, som ved deres Rikken advarer Flokken, om de mærke noget. Kand man ramme Skildvagten eller den forreste naar de flyve, saa fare de andre forvildede mellem hinanden nogle Øjeblikke, og da kand man bedre træffe dem.

E. Radgaasen, er og en vild Gaas, noget mindre end den forrige, saa kaldet, fordi den flyver i lange F.

der. Den er meer mørkegraa, Hoved og Hals er sort, den yngler i Grønland og Landene ved Nordpolen, kommer her til Landet om Esteraaret, og er om Vinteren i de sydlige Lande og det nordlige Amerika. Da man forrige Tider havde den urimelige Tro, at disse Gjæs gik paa Træer, kaldes den og af nogle Trægaasen.

F. Sneegaasen, har hjemme i de allerkoldeste og nordligste Lande. Den er hvid. Det er fornemmelig i Siberien den er i stor Mængde og fanges der uden synderlig Umage i hundredtal af de fattige Indvaanere, enten med Garn eller ved Skud. De ere saa godtroende eller dumme, at de ej bryde sig om, at man dræber deres Kammerater og lade sig drive i Garnene. Ved denne Lejlighed, og da de komme i store Flokke, nogle hundrede i hver, faaer mangen Familie nogle hundrede af dem, som de plukke, tage Indvoldene af og begrave dem derpaa lagvis i Kuler, og tage dem siden efterhaanden op. Det er om Foraaret denne Fangst gaaer for sig; thi da komme Sneegjæssene fra Nordamerikas Sumppe, hvor de have overvintret, til disse nordre Havheder for at yngle.

Det anmærkes: at Hannen blant Gjæssene hedder Gasse, samt: at man i Lydsland har opgivet følgende som et fortrinlig Middel til snart at faae Gjæs meget fede "Man koger Kartoffer, udstamper dem med en Træstampe og blander dem med Kraaet (grottet) Byg til en tyk Dej. Hermed fores Gjæssene paa Stien 6 Gange daglig; hver Gang naar de have opædt, giver man dem Vand i Truget. Paa denne Maade blive de baade rigtig fede og sætte især store Flommer."

G. Edderfuglen, en Middelfort i Størrelse mellem Gaasen og Anden. Hannen har en sort Strøg paa hver Side af Hovedet fra Nebbens Rod til bag ved hvert Øje, er lysgrøn paa det øverste af Halsen, hvid paa Ryg og Bryst, forresten sort. Hunnens Hoved er ganske sort, Kroppen graabrun, og Brystet noget lysere. I Skabning ligner de forresten Gaasen. De findes ved de nordlige Solkyster saasom: Grønland, Færo, Norge, Sverig og Skotland. Edderfuglene bygge Nester paa Øer og Landstrimler under Enebærbuske og undertiden i hule Klipper og holde sig paa og ved Landet fra Foraaret og til Høsten; om Vinteren ere de ude paa Søen. De have af alle Fugle den fineste, varmeste og meest elastiske Duun; den er rødgraa og bekjendt under Navn af Edderduun. Naar Gaasen vil lægge Æg, plukker den sig selv denne Duun af Brystet, for at forene Nedet med, og Indbyggerne passe paa, at samle baade Duun og Æg fra den. Den lægger 3 Kuld om Aaret, første Gang lægger den 5 Æg, anden Gang 2 Æg, og 3die Gang 1 Æg. Det første og andet Læg tager man gjerne, baade for Æg og Dunenes Skyld; men tager man og det tredje Læg; saa forlader Fuglen ganske Nedet. De danske Undersaatter er det forbudt at skyde eller dræbe Edderfuglene, da man ved at lade dem leve, dog faaer deres kostbare Duun (de koste almindelig 3 Rdlr. Pundet) Derfor ere disse Fugle heller ikke bange; men lægge ofte Æg i de Nester, man bygger for dem nær ved Husene.

Deres Føde bestaaer af Fiske, Snegle, Insekter, Orme og Splanter, som de ofte paa 10 til 12 Favne Vand hente op fra Bunden, da de dykke gor under.

H. Ender. Man har mangfoldige Slags Ender, hvoraf vist nok endnu meget saa Arter ere ret bekjendte;

især skal der ved Floderne og Søerne i Siberien findes mangfoldige andensteds ubekjendte *Uender*. De fleste's Neb er bredere og fladere, end *Giaffenes*. De tamme *Uender*, der vist nok ere *Ufarter* af vilde, ere bekjendte; man har dem baade sorte, hvide, spraglede og graa, med og uden *Top*. Almindeligst ere de graa med et blaagrønt *Speß* i *Bingen*. *Hannerne* kaldes *Uindriffer* og udmærke sig ved et mørkegrønt glindsende *Hoved* og nogle ligedanne *Fjere* i *Bumpen* samt desuden en *Rølle* af *Fjer* paa *Halen*. Det er graadige og slugborne *Dyr*, der altid snadre i snavsede og æfle *Ling*, og naar de ikke have *Vand* nok at opholde sig i, forste mere at føde, end de ere værd. Meget ynglsomme ere de, og *Ellingerne* ere ikke vanskelige at opføde, naar de kun ej mangle *Vand*. For *Fiskeparker* ere *Uenderne* skadelige, da de baade æde de smaa *Fiske* og sluger *Legen* i sig med. De kunne fedes paa 9 *Dage*. Staae de længere, paaflaaer man de igjen blive magre. Af de vilde *Uender* ere de meest bekjendte:

Stokanden, stor, graaspraglet som vore tamme.

Vibeanden, saakaldet af sin pibende *Stemme*, med rødt *Hoved*, lysbrunt *Bryst*, *Ryggen* graa og fortsfribet, *Bingerne* hvide og fortspraglede.

Den sorte *Ud*, med en rød *Rnude* ved *Enden* af *Nebbet*.

Gravanden & *Brandanden*, lægger sine *Æg* i *Kanin*; *Røve*- eller selvgjorte *Grave* nær *Strandbredden*; den har et gullbrunt *Halsbaand*, sorte *Binger* med grønt og gullt *spraglet*, *Bugen* brun. Den findes og i det nordlige *Europa* og kaldes *Gravgaaß*.

Turpan, en siberisk røverød *Ud* med sorte *Binger*, *fjere*, et hvidt *Hoved* og oprejste *Fjere* paa *Halsen* som en *Manke*.

Hvinaanden : Dvæleranden, sort og hvid, med tykt Hoved og sort Neb.

Lopanden : Troldanden, sort med hvid Bug og Lop paa Hovedet.

Rikanden, den mindste af vore Bildænder, graa og brunspraglet med et blaagrøn Spejl paa Vingen.

Skuanden : Skuffelanden, med et Neb, dannet i Enden som en Stæe.

Den tyrkiske And : Moskusaanden, er fra først af kommen fra Indien; nu findes den adskillige Steder tam. Den er dobbelt saa stor som en tam And, omkring Djene har den en nøgen rød Hud fuld af Kirbler, næsten som Raskunerne. Fjerene ere brogede. I Varringstiden lugter Andrikken stærk efter Moskus. De yngle og med tamme Vænder, og man faaer derved en ny Art, hvis Kjød har bedre Smag, end Forældrenes.

Den kinesiske And, en lille And med alle Slags, smukkeFjere. Den er fjædelig af nogle Fjer i hver Vinge, der staae ret op paa Ryggen, som Kamme. Den har en sort og fiolet Lop.

Endelig kan mærkes ved Bildænderne, at de meest opholde sig i store Flokke ved Havkanterne og Fjordene over hele Verden. Om Aftenen trække de gjerne fra et Sted til et andet. Undertiden komme de i Dammen ved Gaarde paa Landet og søge at lokke de tamme Vænder med sig, der og undertiden lykkes dem. Man bruger paa nogle Steder i Tydskland at fange Bildænderne levende i Garn, der opstilles i store Damme, ved Hjælp af Lokkænder. Disse Lokkænder skaffer man sig ved at tage Bildænder og lade Høns udruge dem.

Endeel af Bildændernes Kjød har en trannet Smag af Fiske de ædes for at betage dem den, koges de i Ø for

steges og desuden putter man en Spegeild i Bugen paa dem, mens de steges.

§ 10. **Skrækker**, af Størrelse som Uendene og af samme Skabning. De adskilles fra dem paa Nebbet, som hos Skrækkerne er smallere, mod Enden spidst med en krum Hage, og ved Noden ligesom sexkantet, og deres bagvendte og mange saugformige Tænder. De ere meget gode Dykkere og mesterlige Fiskere. Nogle af dem jage under Vandet, imens andre gjøre Allarm oven Vandet, og drive saaledes Fiskene ind i Bugterne, ofte til Nytte for Fiskerne, som derved og gjøre god Fangst. De almindeligste ere:

A. **Fiskeanden**, Hannen har grønt Hoved og en Duff i Nakken af de opstaaende smalle Fjere, sortbrun Ryg, Halsen graa, Vingerne sorte med en stor hvid Plet midt paa. Hunnen er graa med lyse Striber, Hoved og Fjerduffen er brunrød. Neb og Fodder røde.

B. **Den hvide Nonne**, Hannen solohvid og sorte pletter, en grøn Plet paa Kinden og grøn Duff, Hunnen graa med rødt Hoved, Neb og Fodder blaa.

Til Svømmefuglene høre endnu nogle Arter, hvis Been sidde saalangt tilbage under Kroppen, at de ej kunne gaa uden oprejste. De leve næsten altid i Vandet; thi Vingerne ere og korte og hos nogle saa korte, at de ikke kunne flyve med dem. Derimod svømme og dykke de mesterlig og have mange og glindsende Fjere paa Kroppen. De findes meest ved de nordlige Havkyster; hertil hører

§ 11. Dykkerne, med et lige, rundt, og tilspidset Neb uden Taffer, kjendelig nok af sine med en adskillt og udtunget Svammehud forsynede Læer, som nedestaaende Figur udviser.

Commens Fod.

Her til regnes:

A. Commen, den er stærkere end en And og mindre end en Gaas, Struben er sort med fiolet og grøn Glands, Halsen sort og hvidstribet, Ryg og Vinger brune med sirtantede og runde hvide Pletter, Bryst og Bug hvid. Halen er næsten borte. Denne Com findes i de allernordligste Have i Europa, Asien og Amerika. De flyve ikke slet, og trække undertiden til de sydlige Lande og findes da ved store Søer og Floder. I Island, Grønland o. fl. Steder spises de. Skindene aftrækkes med Tjere og bruges til Huer.

B. Nordlands Com, har en rødbrun Strube.

C. Den toppede Com, med en sort Top, hvis Øredjere ere længere end de andre og see ud som to Horn.

Den har en Hjerkrave om det øverste af Halsen af lange hvide Fjere og ved dens Ende en Rød lange fortbrune Fjer som en Ran. Ryggen er sortbrun, Bug og Bryst sølvhvid glindsende og bruges til Muffey og Huer.

D. Erkedykkeren, 1 Alen lang, graabrun, Bryst og Bug sølvhvid. Nebbet er hvidt. Det er den hurtigste og bedste Dykker. I Genfersøen findes de smukkeste.

E. Den lille Lom, een af de mindste Svømmefugle. Ryggen er brun, Bugen sølvhvid.

F. Jmber, af Gaasens Størrelse, langhalsket, mørkebrun, Bug og Bryst sølvhvidt. I Norge, Island og paa Færøerne ere mange af dem, og dens Fjere og Dunne ere ypperlige.

G. Lomvien, af en Andes Størrelse; sort, med en smudshvid Bug. Bygger paa stejle Klipper ved Havkanten.

H. Sødæen, mindre, sort overalt, Bingerne undtagen, der ere brune med en stor hvid Plet. Been og Fødder røde. De unge ere graa og hvidspraglede. Franslænderne have megen Føde af dens Kjød, Æg og velsmagende Fidt.

§ 12. Alken.

Alkerne have et fladt, tyndt, paa tværs suret og noget ved Roden ophævet Neb, de mangle Bagtaen, flyve maadelig, gaae endnu ringere, hvorfor man siger om een som røver i Guldfkab, han er saa fuld som en Alk. (Alfike er en anden Fugleslægt) Derimod dylke og søsnime de desbedre. Der findes mangfoldige af dem ved Island, Grønland, Norge, Sverig og Skotland. De gjøre Heder i Klipperiscerne eller og grave sig Huller 2 til 3 Allen under Jorden. De boe mange sammen og lade sig let fange. Kjødet spises og Dunene er næsten lige saa gode som Edderduun. Paa Færøerne fanges henimod 10000 om Aaret.

Man har af Alkerne:

A. Espapegøjen, af en Dues Størrelse, sort, en graa Kind, Bryst og Bug hvid, Nebbet rødt og blaa-stribet.

B. Klub alken med et tykt Hoved og bredere Neb, en hvid Stribe paa Vingerne,

C. Den spidsnebbede Alf, smalt Hoved og Neb,
rødagtig paa Brystet.

Desuden har man den seglnebbede, den toppede, den
hønsenebbede og een med lange fra Djuene nedhængende
fine gullagtige Fjere.

§ 13. Fidtgiæssene 3: Pingviner,
have endnu kortere Binger, end Dykkere og Alker, sybe
kunne de slet ikke, da Bingerne mangle Svingefjere; naar
de ere paa Land, staae de op og lade Bingerne hænge
ned. De indeholde meget Fidt, som kan bruges til Tran-
Kisdet, især af de unge, er spiseligt. De have et lige,
spidst Neb, lang Hals, smal Krop, tykke haarde og
glindsende Fjere, ere fra 1 til 1½ Alen lange. Naar
man træffer dem paa Land, kunne de let dræbes. Men
de svømme og dykke got. I Huler under Jorden have
de Neder. De findes i Sydhavet og ved Kysterne af A-
frika og Amerika i ubeboede Steder.

A. Søstjerten, af en Krages Størrelse, ser med
en rød Hoved og Hals, den ad en Fjætte og
Vantappe, den findes i Norge,
men ikke i Danmark.

B. Søstjerten, har gulgrønne Fjere og den
har en tyk Visk paa Hovedet. Der findes mange flere
og mere af dem. Visk og Hørsler æde de og.

De bekjendteste Fidtgaas ere:

A. Den store og patagoniske Fidtgaas.

1 $\frac{1}{2}$ Alen høj, med sort Hoved, hvorfra paa hver Side gaaer en gul Stribe ned paa Halsen, der endes paa Brystet, Ryggen blygraa, Bug og Bryst hvid.

B. Den magellanske, halv saa stor, sortgraa med en hvid Halsstrib.

C. Den lille Pingvin, 1 Alen høj, sort Bug og Bryst ellers hvid med en lysgul Krone paa Hovedet.

Siette Kapitel.

Om de flatrende Fugle.

Disse Fugle have, frem for andre i Træer sig opholdende Fugle, faaet Færdighed til at flatre, da de have 4 Tæer, hvoraf de 2 vende fortil og de 2 bag til, saa at de got kunne gribe om Grenene og holde sig fast. De kunne deles i de tyndnebbede, som leve af Insekter og Orme, og de med tykt og krumt Neb, som for en Deel leve af Korn og Frugter.

De tyndnebbede ere:

§ 1. Spetter, med et langt, lige og spidst Neb, en lang, tynd og i Enden med bagevendte Børster besat Tunge, som de kand række langt uden for Nebbet, naar de ville trække Ormen ud fra Neven i Barken. De flatre altid i Træerne og hænge paa Barken, for at opsøge de derunder skjulte Orme og Insekter og hertil tiener dem deres sive Hale, som de støtte sig ved; de banke paa Barken med Nebbet, som lyder ligesom Hammerslag. De vigtigste ere:

A. Sortspetten, af en Krages Størrelse, sort med en rød Plet paa Baghovedet. Den æder Insekter og Grantappe, opholder sig i de tykkeste Skove. Er i Norge, men ikke i Danmark.

B. Grønspetten, har gulgrønne Fjere og Hannen en rød Plet paa Hovedet. Der gives baade store og smaa af dem. Bier og Hvepser æde de og.

C. Rødspletten: den sørglede, nogle af en Kransfugls Størrelse, andre lidt større, end en Spurv. Den er sort med hvide Pletter. Hannen har en rød Plet paa Hovedet og noget rødt i Halen.

Sperterne findes i alle Verdensdele. De 3 sidste Arter findes her i Landet. Almindelig kaldes de Træpilekere.

§ 2. Bendehalsen, en aflagraa, brun og sortpletet Fugl, med gulagtig Bug, af Lerkens Størrelse, der især i Græsset fanger Insekter. Den friger Vi, vi, vi og vender Hovedet og Hals hærtig til alle Sider, eller flyder der ud og ind.

§ 3. Takamaren. En amerikansk Fugl, som lever af Insekter.

§ 4. Gjøgend: Kufflen, er en bekjendt Trækfugl, som aarlig i Maj kommer fra Afrika hertil og forlader os i September. Sit bekjendte Kuf kuf lader den høre saalænge dens Yngletid varer, nemlig til hen i Juli. Den lever af smaa Orme og Insekter, som den majsommeligt samler, og maafee, fordi den med saamegen Umage maae gjøre det, som og, fordi den langsomt og med et 8te Dages Mellemrum lægger sine Æg, udklækker den ej selv sine Unger; men lægger et Æg i Erlens, Græsstuttens og andre Smaafugles Neder. Den bliver ved saaledes at lægge et Æg i et eller andet Nede, til den er færdig med at lægge. De smaa Fugle, som den forærer disse Æg, synes at være glade derover, og behandle Ægget, der neppe er saa stort som et Svaleæg, som deres eget, mede Unger og forsyne den med hvad den behøver, og da Gjøngungen voxer stærkt, har man undertiden seet flere Smaafugle at bringe

ge den Føde. Naar Ungen er flyveferdig, seer man gjerne Plejemoderen at flyve med den. At Gjengen tilsidst skulde være saa utaknemlig, at æde sin Plejemoder og om Vinteren forvandles til en Spurvehøg, er ganske usandt. Gjøgen er aftegraa med en grøn og købbeagtig Skjær paa Ring og Vinger, en kort lang Hale, hvidagtig Bug, meget korte Fodder, der hindre den i at gaae uden at den tillige skal støtte sig paa Nebbet. Nebbet er kort og frummer lidet. Mundvigene ere gule. Noget Gjøge ere brunrøde og mindre end de graa. Deres Kjød smager ret godt.

De to følgende Slags har man og givet Naavn af Gjøge, endskjøndt de ere særskildte Arter, og det kjendelig nok deraf, at de selv udruge deres Æg.

§ 5. Honninggjøg, fra Afrika, lidet større end en Spurve, lysgraa, hvidt Bryst, og en gul Plet paa hver Skulder, en rød Hale. Den nærer sig af vilde Bieres Honning og Æg, som i Afrika ofte findes i de store Skove, men da den ingen Kræfter selv har til at stjæle Honningen, saa opleder den enten et Menneſte, eller den blant Dyrene omtalte Honninggrævling og flyver skrigende sagte foran dem til Stedet, hvor Bierne ere. Man giver den da, naar Ragerne ere tagne fra Bierne, noget deraf for sin Umage; dog ej uden lidet; paa det den ej, ved at blive alt for mæt, skal lade være at vise Vej til flere.

§ 6. Turafo, fra Afrika, af en Skades Størrelse, med grønne blade og silkeagtige Hjerer paa Hals og Ring; Vingens Svingsfere karmosinrøde, de andre fiolet plettede. Binene ere omgivne med en højrod Ring, over og under Djet gaae to hvide Striber, og paa Hovedet har den en Fierkrone. Halen er lang, Nebbet er kort, noget hvelvet, men spidst.

Tykt Neb have:

§ 7. **KURUKU**, saaledes kaldet af sit Strig. Fin-
des i Sydamerika, har et Neb der krummer sig, men er
mere bredt end langt og er paa Siderne takket og som fuldt
af Lønder. Den har Paafuglens glimrende Farver og
lever af Insekter.

§ 8. **SKÆGFUGLEN**, opholder sig i de varme
Lande. Nogle af disse Smaafugle ere grønne paa Ryggen,
gule under Bugen, røde paa Hoved og Strube, andre ere
brandgule, hvide paa Bugen og have en sort Ring om
Halsen. Dens tykke spidse Neb er fløstet til op under Vi-
nene og forsynede med stive fremadslaaende Haar.

§ 9. **PEBERFUGLEN**,

findes i Amerika; der ere forskjellige Slags, som have
deels Kransfuglens, deels Duens Størrelse; de udmærke sig
ved et meget stort, krumt men tyndt Neb, der næsten er
lige saa stort, som hele Fuglen. De have alle Slags br-
gede Farver og æde saavel Peber, som andre Frugter. De
ere lette at tæmme og bygge ved Husene.

§ 10. Papegøien

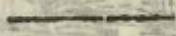

Bekjendt for den Vone den har, ved sin tykke afrundede Tunge at kunde lære at udtale nogle faa Ord, skjønt ganske uden Sammenhæng. Den sløjter og leer, og efteraber Hundenes Gjaen og andre Dyrs Stemme; men skriger ellers gjennemtrængende og ubehageligt. De udmærker sig ved smukke Fjere, et besynderligt kort, stærkt og krummed Overneb, et kortere, rundt, skarptantet og ubevægeligt Underneb. Hvad de ville æde, tage de i Foden og bringe det til Nebbet. De flyve lidet, men flatre ved Hjælp af Nebbet og gjøre i de varme Lande, hvor de have hjemme, megen Skade paa Træfrugterne og Kornmarkerne. De findes i store Flokke i Skovene i de varme Lande. Mængden af dem er betydelig og man opregner henimod hundrede Arter Papegøier efter Fjerens Farve og Kroppens forskjellige Størrelse. Af disse udmærke sig *Kakaduerne*

ved deres hvide Farve og en besægelig anderledes farvet Top paa Hovedet. Lorierne have rød Farve og grønne Vinger; Amasonerne ere grønne med rød Strube og Bryst; den røde Uras er Skarlagenrød med himmelblaa Hale, blaa og gule Vinger; den blaa Uras, er lysblaa, Bugen brandgul, Hovedet hvidt; og fortstribet; Perroketten er lysgrøn, rød paa Nakken og lidet paa Vingerne, sort paa Struben. Den bedste af alle Urter til at lære at snakke, er den graa Papegøje; den er lysgraa med rød Hale.

Syvende Kapitel om de spurveagtige Fugle.

Denne Klasse indeholder saavel nogle store Fugle, som og Sangfugle og andre smaa og store, der have fire Tæer, hvoraf een sidder bag til og de 3 foran. De fleste af dem ødelægge og fortære en utrolig Deel Insekter aarlig, der ellers ville tilføje vore Have- og Markfrugter en betydelig Skade.

I. Et lige mod Enden indhakked Neb, have:

§ 1. **Tornskaderne**: Slagterne, kalbes saa, fordi deres Mod til at dræbe overgaar deres Størrelse. Man har over 30 Urter af dem, og endstjont de største ere ikke større end Kransfuglen og andre kun saa

store som Verken; saa overvinde de dog adskillige Smaa-
fugle, og naar de forsvare deres Rede, holde baade Orne
og Høge i Aie. Forresten nære de sig meest af store Insek-
ter. De ere Trækfugle, der komme i April og rejse bort i
September. Her til Lands findes;

A. Den graa Tornskade, næsten 11 Tommer lang
og 15 Tommer bred, er den største af dem. Oberkrop-
pen er lys blaagraa, ned over Djet og Rinden løber en sort
Stribe, Slagflerene ere sorte, de andre Vingeflere hvid-
plettede, en fiskeformig sort Hale med hvid Rand. Bugen
er hvidagtig. Den bevæger Halen som Skaden op og ned,
og stikker gjerne sit Kov fast paa Torne for at ribe det des-
bedre fra hinanden. Den dræber Stilliser, Spurve og
andre Smaafugle; men lever dog meest af Insekter, Orme,
Fjirbeen, Snoge, Frøer og Staalorme. Naar den seer
Kovfugle nærme sig dens Rede, skriger den tru i tru og
adværer med det samme Sangfuglene om at tage sig i Agt,
hvorfor den kaldes Vægteren (excubitor)

B. Den lille graa Tornskade, 2 Tommer mind-
dre, askegraa, sort paa Hovedet, en sort Stribe tværs
over Djet, Bugen hvid med lidt rødt Skjær, skriger gæk
gæk, og fand efterade baade Rattergalen, Verkens og an-
dre Fugles Slag. Aldenborer, Skarnbasser og slige Insek-
ter fanger den meget behændig.

C. Den rødhovede Tornskade, er kun 8 Tom-
mer lang, Panden sort, en sort Streg over Djet, en mørk
færd Plet paa Baghovedet, Ryg og Hals sortbrun, Bug-
gen hvidagtig. Baade denne og nogle andre mindre, kun-
ne efterligne endeel Sangfugles Stemme.

§ 2. Fluesnappere, ere smaa Fugle hvor-
af de varme Lande have mange Arter. Den Mængde af

Fluer, som der opholde sig, gjøre de til deres Føde. De udmærke sig ved et bredt, fladt, men dog spidst Neb, der har et lille Indsnit og ved Roden nogle Borster. I Europa fiender man kun: A. Den pletterede Bluesnapper, graabrun, plettet Hals og hvid Bug, og B. Den sorte ryggede, sort Overkrop, hvidt Bryst, en hvid Plet i Panden; nogle have og en hvid Ring om Halsen.

S. 3. Kramsfugle: Drosler, udgiøre en talrig Slægt, hvoraf man her i Landet ikke har ret mange. De leve eensomt og trække fra eet Sted til et andet efter Føden, der bestaaer af Enebær, Mistelbær, Rønnebær og flere Slags, Ellefro, Regnorme og nogle Insekter. De yngle meest i Rusland og de nordlige Lande. Dade smage got, fanger man aarlig mange Tusende af dem, meest i Hestehaars Snarer: Dones, hvori man lokker dem ved paahængte Rønnebær. Endeel af dem fløire got. Deres Mærke er et fladt og noget hvelvet Neb, hvis Spidse bøjer noget ned over Undernebbet. Tungen er taffet og som trevlet i Enden, i Munden ere de gule, den mellemste af de 3 forreste Tæer er til det første Led sammenhængende med den første ved en tynd Hud. De almindeligste ere:

A. Den dobbelte Kramsfugl, næsten afen Due's Størrelse, Hoved og Hals hvidpletter, Ryggen rødbrun, Brystet hvidgult og brunpletter.

B. Snarredroslen, den har blaaagtige Fjer paa Hovedet; men synger ikke. Lidet mindre end den forrige.

C. Røddroslen, med brunrøde Binger, en gult Plet paa hver Side af Halsen og en graahvid Streg om Djet. Dens Stemme er Sip: Sip.

D. Vinkramsfluglen, graabrun, Bryftet hvidt og brunpletet. Denne synger meget flittig Morgen og Aften. Den æder gjerne Vindruer.

E. Ringdroßlen: Præstefraven, noget længere i Kroppen, sort med en hvid bred Krave paa Bryftet. Sines des og her til Lands.

F. Soelforten, er en Middelfort i Størrelse, tiens del og deraf, at Hannen overalt er ganske fulsort, med guldgult Neb, Fodder og Kvedsen om Djetligeaa; Hunnen er sortbrun, Bryftet rustfarvet og Bugen graaagtig, hun har sortbrunt Neb og Fodder. Denne Art Kramsflug holdes ofte i Buur for dens Sangs Skyld. Den kan og lære at tale, synge Viser og Salmer o. s. v. Man har dog og haft ganske hvide af denne Art. Fangne føres de med Bær, Druer og Kjød.

G. Rørdroßlen, brunrød, paa Bryftet hvidgraa, de synge og temmelig got, bygge i Rørene ved sumptige Steder og leve meest af Vandinsekter. De kunne mesterlig flatre op og ned af Rørene.

H. Den amerikanske Sangdroßel, graabrun, Underdelen hvid med utydelige Pletter. Dens Sang er henrykkende; mange agte den højere end Rattergalens; den ledsager desuden sine Toner med Gebærder og kan efterligne andre Fugle mesterlig; saa at man i Amerika kalder den Fuglen med de hundrede Tunger.

I. Rosendroßlen, Hannen sort med grønt og rødte Skær paa Hoved, Hals, Vinger og Hale. Kvægen, Bryftet og Bugen rosenrød med sorte Pletter. Den har desuden en lang nedhængende brun og fiolet Top. Denne over-

maade smukke Kramfugl findes kun felben i Europa. I det sydlige Rusland og Siberien ere dog mange. Ellers opholde de sig meest i Asien og ødelægge mange Græshopper, som disse Lande ofte plages af.

I Amerika findes Myredrøbler, som leve af Myrer, hvoraf der findes en utrolig Mængde; nogle ligne i Stemmen smaa Klokker.

§ 4. Sidenhvandsen o: Silkerumpen, hører hjemme i de nordlige Lande. Den er graabrun, har en Top af samme Farve, en sort Strube, en sort Streg over Djet, en hvid Stribe over Vingen og en gul over Halen, Svingsfærene ere sorte og Enden af hver Fjer har en rundagtig ildrød Skive, som en Slags Negl. Den lever fornemmelig af Enebær. I Amerika har man den med mere levende Farver, saasom: den blaa, røde og karmosinrøde.

§ 5. Tanagrer, indbefatter en amerikansk Fugleslægt, skabt som vore Spurve, hvoraf man har henimod 30 Arter. De fleste ere meget brogede og smukt regnede.

II. Et mesten lige, meget sammentrykt Neb uden Indsnit, have:

§ 6. Maisfugle, findes i de varme Lande, hvor de øde Mais (tyrkisk Hvæde) Insekter og Frugter. Een af dem kaldes Mino; den er af Sølsfortens Stærkelse, sort med blaa, grønt og rødt Stjær, kjendelig af 20 bag Djnene opstaaende Kjoblapper. De synge got og lære at snakke bedre, end Papegøjer. En brun Maisfugl har man, som ødelægger mange Græshopper.

§ 7. **N a v n e**, have et tykt, lige, noget hvelvet og stærkt Neb med stive hårsteagtige Haar ved Roden. Til denne Slægt regnes baade Ravn, Krager, Skader o. fl. De kunne, for deres Begjærlighed efter Kiød, fortjene at staae blant Rovfuglene; men adskille sig dog deri fra dem, at de tage til Takke med Madler. De fleste af denne Slægt kunne lære at udtale nogle Ord. De gjøre megen Nytte ved at fortære en Mængde Orme og Larver.

Hertil høre:

A. Den sorte Ravn.

over 2 Alen lang, har korte Fødder, findes overalt Europa, Amerika og Afrika, bygger affides i de højeste Træer, er overalt glindsende sort og naar den er udvoxt, er den endog sort inden i Halsen. Det er en slugvorn Fugl, som baade æder unge Hare, Lam, Kyllinger og andre Fugleunger og drikker Eggene ud; men nærer sig og af Madler, som den lugter langt fra, samt af Korn, Fiske, Krebs, Orme, Muus og andre Smaadyr. Den kand blive meget tam og gjør da mange naragtige Optøjer; alt hvad der glimrer, som: Penge, Messingsom, Sølvstøj og sligt stjæler

den og forvarer og har saaledes ofte givet Anledning til, at uskyldige Tjenestefolk ere beskjoldte for Tyveri, hvor man har havt den tam. Vapir og Boger river den itu med Nebbet og imens træder paa det med der ene Fod. Den er i midlertid saa klog, at bære Frygt for sin Herre. Naar den vil gjemme noget, dækker den det til med Vinde, Skjæl af Tagsteen eller sligt, eller og slæber det i sit Rede, om den har det i Nærheden. Den kand lære at tale temmelig got, Naar Tungen afrundes i Enden. Man har undertiden fundet ganske hvide Ravne.

B. Biergravn γ : Alpekragen, er mindre, har længere Hals, et meget langt buesformigt rødt Neb og røde Fødder. Den er og sort med grønt Skjær, den bygger paa steile Klipper eller forskaldne Taarne.

C. Blaaraagen, er endnu mindre, sort med fiolet Glands, en afrundet Hale, sort Neb og Been, skriger: Grab-grab. Den findes stelden i det nordligste Europa; men ellers i de andre Verdensdele. Den kand og lære at tale.

D. Raagen γ : Kornkragen, sort med rødt Skjær, lidt mindre, kiendelig af, at den ingen Børster har ved Nebbet; men en rynket hvid Hud. Beskjoldes for at æde Korn, som formodentlig er urigtigt, da den kunns leder om Markmuus ved Kiervene og efter Oldenborrens Larver naar der faaes. Den findes hyppig i de mellemske Dele af Europa.

E. Rragen, blaagraa; men sort paa Hoved, Vinger og Hale. Den er noksom bekiendt Fugl og opholder sig i alle Verdensdele. Den taaler got Kulden og bliver i de nordlige Lande om Vinteren, i hvor streng den endog er. Naar der falder meget Sne, kommer den til Byerne, og søger da i Møddingerne sin Føde. Uadfler, Snegle, Muus, Orme og Fiske ere deres sædvanlige Næring. I Mæjeti.

den opsanke de i Furer oppløjede Oldenborre, Earver. Men de sjele og undertiden Ellinger, Kyllinger, Kirsebær og Pærer. De sidde undertiden paa Ryggen af Svinene, for at fortære deres Luuk. De ere meget ynglsomme og udruge gierne 2 Kuld Eg om Sommeren; helst i Ellekove og ved fugtige Steder. Deres Risd spises paa nogle Steder, især roser man Suppen deraf, som sund. Undertidentræffer man hvide Krager.

F. Ukik en: Kaaen, omtrent af en Dues Størrelse med et tykt rundt Hoved, sort med fiolet og grønt Skjær paa Vingerne og en graa Nakke og Kinder. (Dog gives der nogle mere brogede.) Det er en hurtig og sladreende Fugl, som i store Flokke findes samlede, meest i de nordlige Lande i Europa. De bygge gjerne i Kirketaarne og hule Træer. De nære sig af Maddiker, Orme og Jursfetter, forfølge Røvsuglene og jage dem bort. De kunne spises. Fangne lære de og at udtale nogle Ord, naar man afrunder Tungen; men de sjele som Nævne. Naar de om Dagen komme flokkeviis hjem af Marken, er det gjerne Tegnet til ondt Vejr.

G. Skaden, en overalt bekjendt sort og hvidbroget Fugl, med en meget lang Hale, som den, naar den hopper eller sidder, staaer op og ned. Baade dens Gang og Flugt er hoppende. Den opholder sig over hele Europa i Nordamerika og det nordre Asien, bygger nær ved Husene og opholder sig der hele Aaret om. Dens Sladren og Squaldren er bekjendt og da den fielden tier, giver man sladderagtige Mennecker Navn af Skader. Sit Nede bygger den i Træer ved Haverne, det nødvendige af Torne, lukker det oven til og gjør Indgang paa een af Siderne. Deres Næring er som Kragens. Men da de bestandig ere ved Husene, sjele de med stor Færdighed Ellinger, Kyllinger, Kir-

sebær, Pærer og sligt. Fugleæg og Unger forsmaaede heller ikke. Da de gjerne lægge 2 Ruld Unger om Aaret og i den Tid Ungerne voxer, bestandig maae skaffe dem noget Ferskt, saa nedriver man gjerne i Tide deres Næder. Andre haardt koge Skadeæggenes og lægge dem igjen i Skaderebet; den arme Skade ruger da gjerne saalænge paa Eggene, til hun udmattes og dør. Man sætter og Snarer for dem ved Indgangen til Nædet. Skaderne kunne got spises og Ungerne smage fuldkommen saagod som Kyllinger og ere lige saa hvide i Kjødet. Det er i alle Dele en klog og agtpaa-givende Fugl. Fra Fæderne redder den sig enten med Flugten, eller ved at hoppe i tykke Buske og Træer fra een Green til en anden. De advare gjerne hinanden ved deres Svaldren, om nogen Fare er paa Færde. Ikke desto mindre gjøre de vist nok, ved at udrydde Insektynglen, i det Hele mere Gavn end Skade. Fangne lære de at udfige nogle Ord; men de sjele og gjemme allehaande glimrende Ting.

H. Skovskaden, er mindre end Huusffaden, den er rødgraa, Gumpen hvid, Vingefjerene tabkede med blaa og sorte Striber. Paa Hovedet har den uogle lange fine Fjere, som den kand rejse som en Top. Den bygger i Skovene og lever af Insekter og Skovfrugter, hvoraf Algern er dens kjereste Spise. Den kan holdes tam i Buur, fores med Kjød og Brød, og lære at snakke bedre end den forrige og gjør forresten mange naragtige Vendinger. Den findes baade i Europa og Asien. I Amerika har man nogle af dette Navn, som ere mere og smugt brogede.

I. Røddekrigen, noget smallere og længere end Raaen, brun med hvide Pletter, Vingerne sorte med blaa Striber, Halen hvid. Den lever i tykke Skove og kand

meget got knække Rodder, som er dens kjæreste Fode; ellers æder den det samme som Skovskaden. Den er meest i det sydlige Europa; men trækker undertiden til det nordlige. Fangne kunne de og lære at snakke.

§ 8. **Ellekragen**, er omtrent af Skovskadens Størrelse og Skabning, dog er Hovedet større og bredere, Kroppen lit smallere og længere, bag ved Djet har den en nøgen Plet med et Par smaa Borter. Hannen er den smukkeste vilde Fugl man har i Europa; hans Fjere ere lyseblaa med grønt Skjær, Ryggen og Skuldren rødbrun, Vingerne fiolette, Svingsierene sorte. Hunnen er brun og askegraa. Den skriger rak: rak, findes sparsomt i Danmark og Norge, oftere i de sydlige Europas Lande og trækker i September bort til Afrika. Den lever af Insekter og Skovfrugter, og om Hosten æder den Korn af Kiervene (deraf kalde Lydskerne den Mandelkrage, da et Kjervesæt kaldes Mandel) Fangen kan den ej leve. Den længes formeget efter Friheden. Om Hosten er Kjødet lakkert. I de andre Verdensdele ere flere spraglede Fugle, som regnes til denne Slægt.

§ 9. Næsehornsfluglen.

Næsehornsfluglene ere fra Afrika og Ostindien. De ere sorte med nøgne Kinder, $1\frac{1}{2}$ Alen lange, hvoraf Halen udgør en halv Alen og Nebbet en halv; ovenpaa det noget krummede, store, men tynde Neb, ligger et opbøjet 8 Tommer langt Horn eller Neb. De leve af Frugter og Aadsler. Man kjender 3 Slags af dem.

§ 10. Paradiisfuglen.

Denne Fugl, der kun findes i de østlige Dele af Indien og paa Specerierne deromkring, er ikke saa stor i Kroppen, som en Kramsfugl, skjønt den sine lange Fjere iregnes; de er over $\frac{1}{2}$ Alen lang. Den er kjendelig af de lange Fjere der sidde paa Siderne under Bingen og naae langt neden for Halen, der i sig selv er korte, samt af 2 enkelte Fjere, der endnu ere $\frac{1}{2}$ Alen længere end alle de øvrige, og som kun have lit Skæg paa den yderste Ende, men forresten et nøgent Skaft. Paa Hoved og Hals ere Fjerene saa korte og fine som Fløjel og de andre ere bløde som Silke. Den har ligesaa prægtige Farver som Paafuglen. Saaledes er Struben sort med guldgrøn Glands, Hovedet glimrer som Guld, Kroppen er rødagtig brun med Metalglands, Fodderne ere i sig selv smaa; men da ingen Europæer tillades at komme paa de Øer, hvor de egent-

Ig opholde sig; saa troede man forhen, at den slet ingen Sødde havde, men svævede bestandig i Luften; thi Indianerne huggede Laar og Been af dem, naar de soigte dem, og tørrede dem, for desbedre at indpakke og forsende dem. De leve, siger man, meest af Specerier. Man har forskjellige Arter af dem.

Følgende have et leglesformigt Neb:

§ 11. **Drosler**, udmærke sig ved deres besynderlige Neder, som de hænge imellem kløstede Grene paa Træerne og meget net forfærdige af Græsstraa, Sener, Vast og andre Ting; nogle have omtrent Ligning med en Flaske, og ere endog ovenom meget net sammene. I Amerika har man 3 Arter, hvoraf een kaldes *Pisangfuglen*, en anden *Trupialen*. I Europa kjender man kunns heraf: *Piroleen*. Den er omtrent af Kramsfuglens Størrelse; den er stærk gul med en sort Plet ved Djet, i Halsen og Vingen sorte Fjer. Hunnen er graagrøn. Det er en Træfugl, som især er en stor Mester til at stjæle Kirsebær og Figner. I Holsteen findes nogle af dem; højere op i Danmark sees de selden. De kaldes i Tydskland: *Gulddrosler*.

§ 12. **Støren**, er en bekjendt fladrende og munter Fugl, som findes over hele Europa, endog i Island og paa Færøerne, og som om Efteraaret trækker bort i store Flokke til Afrika. De vdelægge aarlig en utrolig Deel Insekter og Orme og angribe meget selden Kornet paa Marken. Hertil Lands er Støren den første af alle Træfugle, som kommer tilbage til os; og ofte seer man enkelte komme i Februar Maaned, endstjønt Vinteren da ofte

endnu holder længe ved og lader dem mangle den fornødne Næring. Man har udenlands hvide, hvidbrøgede og andre Slags Stær (i alt 17 Arter) men de os bekendte ere:

A. Den almindelige Stær, $8\frac{1}{2}$ Tomme lang med et lige fyleformigt Neb, der i Enden er gunlagtig, Hjerene ere sorte med rød Glands paa Forkroppen og grøn Glands paa Bagkroppen og desuden overalt besat med smaa hvide Prikker. Ungerne ere i det første Margraabrune men uden Glands og med utydelige Pletter. De bygge helst i Taarne eller høje Træer, men i Kjøbstæderne, eller hvor der paa Landet er Teglag, da under Tagstjægget ligesom Spurven, og gjerne sidde tilig om Morgenen paa Nyningen af teglhængte Huse eller paa Randen af Skorstene. Der istemme de en Sladren uden Døhr og efterade baade Hundens, Hanens, Vibens, Storkens, Rattens og andre Dyr's Stemme, de fløjte og imellem. De flyve gjerne i Flokke og sidde da Morgen og Aften i høje Træer nær Husene eller i høje Siv ved Vandet hvor de til Solen gaar med aldrig holde Munden. De flyve næsten som Svalen; men gjøre endeel Allarm; som man meest maae tilskrive, at der ofte i en Flok ere nogle Tusende, saa at den seer ud som en sort Sky. Fangne kunne de og lære at smakte noget, fløjte o. s. v. de gjøre forresten mange naragtige Ting, og passe ligesom paa deres Herres Lyne med samme Opmærksomhed, som Hunden. De ere meget for Selskab og ligesom en Ufbildning paa Mennecker, der altid skal have nogen at sladre med, for at faae Ende paa Tiden. Har man dem tamme, maae man ofte give dem Vand at bade sig i. Fuglefængerne binde een med Fug, lelliim besmurt Traad om Benene paa tamme Stær og lade dem flyve; naar een af disse kommer imellem en Flok vilde, hængte mange fast ved Traaden, fordi de fly-

de saa tet sammen, de falskeda ned og man tager dem. Deres Kjød spises. Dets bedste Smag foraaer endeel, naar man trækker Huden af dem, inden de steges. At Støren skulde falde i Dvale, er kun en Fabel. De trække til Afrika om Efteraaret.

B. Vandstøren, er mørkegraa med hvidt Brøst; den har ingen Hud imellem de 2 yderste Læer, som den almindelige Stør har, og desuagtet kand den dog baade svømme og dukke under. Den findes i de nordlige Verdensdele, opholder sig endog om Vinteren ved Strømme og rindende Bæde, og lever af Vandinsekter og sligt.

§ 13. Kiernebidere, have et ved Roden tykt, stærkt, noget rundt kegelformigt Neb; Undernebbets Kant bøjer ind ad. Tungen er heel og som affumpet. Til at knække og affkalle haarde Froskuse gav Skaberen dem disse stærke Neb. Der ere henimod 100 Arter af denne Slægt, hvoraf de mærkeligste og bekendteste ere:

A. Korsnebbet, en lille Fugl, 7 Tommer lang, med et Neb der i Enden ligger over Kors. Dette underlige Neb, gjør det muligt for den at sukke Grankonglerne op med det halve Neb og med det andet halve pisse Frøet ud af de haarde Skaller det sidder i. Den er grøngul paa Sjereene; men Ungerne ere i det første Aar graa og i det andet lysersøde med sort Hale og Binger. Den opholder sig i Europa og andre Verdensdele, hvor der ere Naaletræer (Fyr og Gran) hvis Frø den nærer sig af. Sine Unger ndklækker den midt om Vinteren og har gierne Unger først i Februar.

B. Kirsebærfuglen: Kierneknækkeren, har et Neb, der ved Roden næsten er lige saa tykt som det er langt, om

Rebbet og foran paa Halsen er den sort eller s bleeg rødbrun paa Vingen en hvid Plet og nogle sorte Fjer; paa Halen en æggerund hvid Plet. Den opholder sig i Europa og besøger flittig Kirsebærtræerne, især de sure sorte; Rødets piller den af og kaster paa Jorden; Stenen knækker den og æder kun Kiernen. Den kand endnu knække haardere Green, saasom Slaentornens og Hvidtornens. Den æder Kaal-Reddike; Hampe; Røe- og Salatsfrø. Med Rebbet, som foruden dets Lykkelse og er hvast som en Fjil, forsvarer den sig tappert. I Flugten skriger den sit, sit og om Foraaret løkker den i de høje Træers Toppe med et stærkt: *Tis—Siss.*

C. Dompapen, er en from og stille Fugl med en temmelig søer Krop og smukke Farver. Hovedet, Vingene og Halen ere sorte, Ryggen graa, Brøstet og Bugen ere smukt røde; men paa Hunnen blandet med graat. Nogle ere større, end andre. De komme til vore nordlige Lande meget tilig om Foraaret, æde alle Slags Frø, Bær og Træknope. Fangne lære de let at synge, fløjte, ja endog at tale. Hunnen fløjter ligesaa got som Hannen, og de lykkes bedst, naar man lader Han og Hun være sammen i eet Huur. Man føder dem bedst med Korn; og Røefrø. Man har og hvide, hvidhovede, sorte og brogede Dompaper.

D. Svensten, en lille Skovfugl, som meest er i det sydlige Europa, med guult Brøst og Bug og graagrøn Ryg og Hals, den lever af Frø og Træknope. Fangen kand den lære at trække Vand, den synger ikke ubehageligt. Dens Neb er ikke saa tykt som Dompapens. Den findes og i vore Lande.

§. 14. Spurve, have et kort Neb, dannet som en Regle. De leve for det meste af Korn og Insekt-

ter og forlade ikke deres sædvanlige Opholdssteder. Denne Slagt indbefatter følgende Smaafugle:

A. Graaspurven, er en noksom bekjendt Fugl med brunspraglet Ring, graat Bryst, en hvid Stribe paa Vingerne. Hannen har et sort Baand under Strubben. Det er en Snyltegjeste, der søger til Menneskenes Boliger ligesom Roster og Muus og forlader dem ikke hverken Vinter eller Sommer. I Fæhuse, Stalde og meest under Tagflægget, bygger den sit Rede og lægger aarlig 2 til 3 Kald Unger. Deres Næring er Græs baade af Mark og Havestugter, alle Slags Korn og desuden en stor Deel Insekter og deres Yngel. Deres Næsviisshed er bekjendt, deres Seilhed mageløs, da de vel 20 Gange i Træk parre sig. For deres Tyverier paa alle Slags Korn, Kirsebær og Sukkererter, er de overalt forfulgte; men deres fuldkomne Udryddelse er ikke mulig og vist nok heller ikke nyttig; da de ved at fortære en utrolig Deel Insekter, Raalorme og sligt aarlig skille os ved Gjester, der ville ødelægge endnu mere. Man søger ved opstillede Skrækkebilleder ofte at forjage dem fra Agre og haver; men det hjælper kun de første Dage. Dog skal de have størst Frygt for udstoppede Røvsugle og Ratte (som ere deres værste Fjender) Man kan om Vinteren, ved at strø Korn for dem, bedst skyde dem; om Sommeren tage de sig got i Agt for Gæværet. De kaud og fanges i store Kurve med spids tilsløbende Indgange som Fiskeruser, hvoraf de ej kunne finde ud. Man lokker dem med Korn, Ost, o. s. v. I Stalde og Fæhuse fanges de om Vinterastener ved en stor Lygte. Man forstyrrer dem i deres Søvn med lange Stokke og naar de da see Lyset nede i Huset, blinder det dem, de flyve lige paa Lygten og man griber dem da med Hænderne. Stegte smage de meget got.

Man finder undertiden ogsaa brogede, hvide og sorte Spurve; men forresten har Graaspurven hjemme i alle Verdensdele.

B. Skovspurven : Markspurven, er noget mindre, har to hvide Striber paa Vingen og en hvid Streg om Halsen og hvidere Bryst. De bygge i hule Træer og søge ej Husene uden i strenge Vintre.

C. Bogfinken, lidt længere i Kroppen end Graaspurven. Hovedet blaagraa, Nøggen brun og mod Halsen graa med grønt Skær, Struben og Brystet rødgra, Vingen meest hvid. Vinger og Hale sorte med hvid Kant, to hvide Striber paa Vingerne. Hannens Bryst er sands- hvidt med rødt Skær. Den findes over hele Europa og bygger et ganske rundt Nede, som den hænger imellem kløf- tede Grenene og giver Reden samme Farve som Grenene har. Den synger behagelig og fanges derfor ofte. Dog er dens Sang meget forskiellig. I tildækkede Bure synger den bedst. Hampesjø taale de ikke.

D. Kvækkeren : den vægte Bogfink, opholder sig i de nordlige Lande i Skovene, synger ikke, er noget større og mere broget end Bogfinken og flokkes ofte om Vinteren og søger de sydlige Lande. Dens Hoved er sort med gulrøde Kanter om Hjerene.

E. Triffen, er en lille rustbrun Sangfugl med graat Hoved og hvidagtig Bug; naar den er rødvoget, har Han- nen en blodrød Plet oven i Hovedet og noget rødt for paa Brystet. De Sangne miste denne røde Farve paa Hoved og Bryst. Hannens Ryg er graa med brune og

hvidgule Pletter, Bugen hvidrød med brune Pletter. Da den gjerne bygger i Tornbuske, kaldes den og Torniriff. De ere lærvillige og synge got. Hampesvø allene er usundt for dem. Ungerne kan man opføde med knuset Roesvø, gjort til Grød med Vand. Salt ere de Gamle meget for. Trisfærne findes over hele Europa og i Nordamerika. Den esvenmeldte kaldes og af nogle Sidserønike og man har endnu flere Arter af dem. De rejse bort naar Sneen kommer; men komme stox igjen, naar den er borte.

F. Snefinken, findes paa Alperne. Undertiden er den snehvid, almindelig er hoved og Hals mørkegraa, Ryggen brunflammet, Hale ogvinger sorte og hvide.

G. Stillitsen, er een af vore smukkeste Fugle. Den synger vel ikke saa got som Trisfen; men kan got lare adskillige Smaakonster. Derimod ere dens Farver levende og skjonne. Hovedet har en sort Kalot, rundt om Nebbet er den højrød, Ryggen er brun, Halen ogvingerne sorte med hvide Pletter og en højgul Plet paa Vingen. Bryst og Bug hvide. Den har hjemme i Europa og findes baade i Norge og Finmarken, æder gjerne Tidsef og Ellefsvø og dræber mange Insekter. Om Vinteren trække de ikke bort; men flokkes.

H. Eisgennen, er paa Overkropppen flidengrøn med sortgule Striber og Pletter, paa Bryst og Bug lysgul, i Hovedet og paa Struben sort. Det er den mindste af Spurveflægten; den findes i Europa endog i de nordlige Lande, opholder sig især i Forrestovene; men æder og Ellefsvø, Tidsefsvø og om Foraaret Spirer af Humleplanter. Efter dens Størrelse æder og drækker den me-

get. Fanger lærer den at synge nogenledes og gjøre Smaakonster.

I. Kanarie fuglen, er bragt til Europa fra de kanariske Øer i det 16de Aarhundrede. Der findes de i Mængde og bygge ved smaa Bække og nære sig for det meste af Kanariegræssets Frø, og ere ligesaa stemme efter Sukkerørret, som Spurveene efter vore Kornagre. Nu findes de overalt i Europa, og holdes i Buur for deres Sangs Skyld. Den Omhu man har anvendt paa deres Tillæg, har gjort dem til kjelne og lærvillige Skabninger; saaledes lære de baade at fløite hele Stykker, som og andre Konster hørtill udfordres mere Estertanke; man har saaledes seet Kanariefugle, der kunde trække et forlangt Kort, finde en Kolsør, som passede med den een eller anden i Selskabet havde paa. Deres Farve er afvejlende, snart lysgul, snart gul med grønagtige Vinger og Hale, snart toppede, snart fortegraa paa Overkroppen og grønagtige paa Underkroppen og disse sidste holder man for de bedste. At man lader dem parre sig 3: hække med Triske, Stillitser, Sisgener og andre Smaafugle, har givet Arten mangfoldige Forandringer. Jo mere Frihed de have, jo bedre hække de. Nogle have derfor givet dem i Yngletiden et eget Kammer med Staaltraadegitter for, og ved indplantede Træer forhøjet deres Glæde. I Tyrol og andre Steder i Tydskland er deres Tillæg bleven en Handelsartikel, og Tyrolerne ombære dem nogle hundrede Mile i Bure paa Ryggen, 3 til 400 af Gangen og afførte dem til England, Rusland og især til Tyrkiet. Neent Vand saavel til at drikke, som til at bade sig i, er Kanariefuglene ganske nødvendigt. Om Som-

meren maae de nogle Gange daglig have frisk Vand. At lægge noget Staal og lit Lakrisrøe deri, er dem tjenligt; andre give dem en Stilk Safran. For meget Kampesur og Sukker gjør dem syge. Deres Buur maae flittig renses og strøes med Sand, at ej Uegj Kal plage dem.

§ 15. *Berlinger*, udmærke sig ved et kugleformigt, paa Underdelens Sider indbøjet Neb og især ved en beenagtig Knude i Ganen, der hjælper dem til at klemme Skallerne itu af deres Føde. Af de mange Arter, anmærkes her:

A. *Enkefuglen* ∴ *Paradiisberlingen*, findes i Afrika og Asien; den synger behageligt, dens Hovedfarve paa Overkroppen er sort, Brystet forskjelligt farvet efter Arterne. Den udmærker sig ved 4 over Halen udspringende Fjere, hvoraf de underste ere meget længere end Fuglen; disse Fjere krumme ned ad, og tabes hvert Esteraar, dens hele Farve forandrer sig da betydelig og først om Foraaret faaer den Rødsen og de lange Fjere igjen. Af disse ganske besynderlige Smaafugle, kiender man 8 Arter.

B. *Sneespurven* ∴ *Sneekokken*, findes i de aller nordligste Lande af Europa og Amerika. I Rusland er den almindelig; til Danmark og Lydsland kommer den i strenge Vintre i Flokkevis, og i Grønland og de mod Nordpolen liggende ubeboede Lande lægger den om Sommeren sine Unger ud. Den er hvid med nogle foranderlige sorte Pletter eller og ganske hvid. Fra Nordamerika og Grønland, trække de til Europa i November og sees da i store Flokke paa Færverne i Norge o. s. v. Ud paa Vinteren ere de meget fede og fanges da gjerne.

C. Gualspurven, har citrongul Hoved, Bug og Strube, graagult Ryg og paa Brystet en Blanding af grønt, gult og brunt. Halefjerene sorte med hvide Pletter. Hunnen er mere graa. I Europa og det nordlige Asien findes de. Om Sommeren komme de fælden til Husene; de vugle paa Engene eller i lave Buske og have ofte deres Rede paa Jorden eller imellem Steen. De flyve meget hurtig, findes om Esteraaret paa vore Havrestubbe; om Vinteren flyve de i Flokke med Spurbene og søge til Husene om Foden. Om Sommeren æde de Larver og Insekter.

D. Hirsfuglen: Kornserken, større end Gualspurven, rødgraa med smaa sorte Pletter, Bugen mere lys. Den synger ikke; men skriger: tirtir-tirits. Bygger Rede i Engene eller Agervene, søger om Vinteren Selskab med Gualspurbene og giver en letter Steg.

E. Hortulanen, er almindelig olivengrøn paa Hals og Hoved, brunpletet paa Ryggen, rødgraa paa Brystet, en hvid Stribe paa Hale og Vinger; men man finder og andre Farver. Den findes paa adskillige Steder i Europa om Sommeren, saasom i Rusland og Sibirien, i Sverig, paa Bornholm, men meest i Frankrig og Over-Italien. De agtes for en besynderlig Lækkerhed og fedes i mørke Kamre, der oplyses ved Stinnet af en Lampe, med Havre og Hirse. Dog ere de fleste af dem paa Den Tjern. De ere der ordentlige Handelsvare. Man har ofte der i et Aar fanget 160 Tusende og solgt dem i Tønsdeviis, 400 i hver Tønde. For at konservere dem, skjærer man Hoved og Fodder af dem, tager Indvoldene ud, giver dem et Opkog i Vand og nedlægger dem i Tønderne med Specerier og Eddike. De holdes og i Bure som Sangfugle og synge utrættelig.

IV. Et tyndt og spidst Neb have:

S 16. Meiserne, have et kort, stærkt og spidst Neb med Børster ved Roden, en afflumpet Tunge, der er som deelt i 4 Trævler, stærke Fodder med spidse Klør, en lang og lige Hale. De ere meget vevre og klatre og hænge sig i Træerne for at finde Insekter og deres Æg. De ere at ansee som Rovere blant Smaafuglene. De slæbe affted med hvad de kunne faae sat paa og hakke det i Stykker, og nogle af dem ere ikke bange for at anfælde andre Smaafugle og hakke dem Hjernen ud af Hovedet, der en Delikatesse for dem. De ere de meest ughesomme blandt Smaafuglene; thi de lægge fra 10 til 20 Æg. Man har en 32 Arter Meisser, hvoraf de almindeligste i Europa ere:

A. Musviten, sort Hoved og Strube, hvide Kinder, graagrøn Ryg, blaasort Hale og Binger, guulagtig Bug. Den er noget større end en Spurv og er den forstbooneste af Meiserne. Den besøger endog Spisekamre og Kjeldere og stjeler Kjød og Tælle. Bierne ere heller ikke sikre for dem. Da de blive her om Vinteren, maae de ofte med megen Umage pikke Hul paa Rødder og andre Skalfrugter for at faae Kjernen.

B. Blaameisen, er kun $4\frac{1}{2}$ Tomme lang, Hissen er himmelblaa, den omgives af en hvid Streg, Rinden og Vanden hvid, Struben sort, Halsen mørkblaa, Ryggen gulgrøn, Bingerne lyseblaa med sorte Slagfiere, Halen kløftet og lyseblaa med hvid Kant. Bugen er gul. Den ødelægger her om Efteraar og Vinter flittig Insektæggen.

C. Graameisen, sort Hoved, hvide Kinder, askegraa Ryg, Binger og Hale, Bugen noget lysere. Findes ved sumpige Steder, dog hvor der ere Træer.

D. Den langhalede Meise, er kun $2\frac{1}{2}$ Tomme lang, derimod er Halen næsten 4 Tommer. Overtroppen sort med blegrøde Fjere imellem, Bryster hvidt, Bugen bleg rød. De yderste Halefjere ere hvidplettede. I Danmark sees den sielden. I Rusland, Siberien og i andre bjergfulde Landes Skove findes de fleste.

E. Vendulinen, $4\frac{1}{2}$ Tomme lang, sort Pande, en sort Streg under Øjet, øftegraa med brun Hale og Binger. Den findes i Italien og det sydlige Europa, samt i Ungarn, Böhmen o. s. v. Den er og i Siberien. Dens Rede er et sandt Westerstykke; det seer ud som en Flaske, er vævet sammen af Vileuld, Græsrodder, Haar og sligt, og hænger yderst paa en tynd Green ved en Traad af Hamp, Bast eller sligt, saa intet Dyr kan forstyrre den søvende Bolig.

F. Topmeisen, med en sort og hvid Fjerdust paa Hovedet og en sort Ring om Halsen.

G. Skægmeisen, har en trekantet sort Plet paa hver Side af Hovedet, hvorfra der hængelange tynde sorte Fjere ned paa Halsen, der see ud som Knebelshårter. Den findes ikke her til Lands.

§ 17. Manakiner, ere smaa amerikanske Fugle, der ligne meget Meiserne; men have dog den forreste og mellemste Taa ganske forenede ved en Hud, der adskiller dem fra de spurveagtige Fugle. Deres Hale er som firkantet. Blant denne Slægt er især kjendelig:

A. Den storkoppede Manakin, er skjelsort paa Kroppen, Ryggen undtagen, der er lysblaa og Hovedet, der har en smuk rød Top. Den er neppe saa stor som en Spurv.

Andre Manafiner ere pomerantsgule paa Hovedet, rosenrøde paa Ryg og Hals, sorte paa Bug, Vinger og Hale.

B. Bierghanen 2: Klippehanen, har man og givet Plads blant Manafinerne, skiondt den kun for Tæernes Skyld har den. Det er en vild og flygtig Fugl, som skjuler sig i Huler og Klipperister endog om Dagen. Den er omtrent af Duens Størrelse, har en mørkgul og purpurfarvet Top, Kroppen er safranguul med noget brunt og hvidt paa Vingerne.

§ 18. L e r k e n, udmærker sig ved længere Neb end de andre Smaafugle og nogle ved en meget lang og lige Negl paa Bagtaalen, som hindrer dem fra at sidde paa Grene, da de ej kunde holde sig fast med den. De ere bekjendte af deres behagelige Sang, som de tilig om Foraaret istemme, da de ofte komme her først i Februar. Fra vore nordlige Lande trække de bort om Efteraaret til de varmere Lande, nogle, formodentlig af det sidste Kuld, blive dog tilbage. I Tydskland, især ved Leipzig, fanges de paa deres Træk om Høsten i Garn i stor Mængde og sælges i Tusendtal, da de smage fortreffelig. Man holder Hannerne ofte i Buur for Sangens Skyld. De kunne og blive meget kjelne. I Frihedsstanden sønge de almindelig fra Klokken 2 om Sommernætterne; nogle paastaae de gjentage det hver Time paa Dagen. De nære sig af Insekter, Myreg, Frøsorter, Korn og græsagtige Planter, bygge deres Rede paa Jorden uden Konst, lægge gjerne 2 Gange Unger ud om Aaret og findes i de fleste Verdensdele. Man har adskillige Slags Lerker, saasom:

A. Sanglerken, vor bekjendte Marksauger, der ved at flige i Runddeel op i Lufften lader os høre sine

hvirvlende Toner, er gulgraa med brune Pletter. Hans
 nen kjendes ved en længere Negl paa Bagtaaen end Hun-
 nen, ved en lille Top, som han kan rejse og lade falde,
 og ved en hvidgraa Streg over Djet, der løber, skiont
 meget fin, ned om Rinden. Den sidder aldrig i Træer.
 Naar Ungerne have faaet Fjere, forlade de Neden, og
 opholde sig et Stykke fra hinanden. Ved at svinge sig
 syngende over dem, lokke Forældrene dem til sig for at
 made dem. Madingen bestaaer i Insekter. 10 til 12 Uar,
 nogle paaftaae 20 Uar, kunne de leve i Huur; men de
 blive gjerne tilsidst sorte paa Kroppen og graa i Hovedet af
 Alderdom. At give de fangne Lerker ofte en lille frisk Grøn-
 tørv og brød Sand i Buret, er nødvendigt.

B. Englerken er noget mindre end Sanglerken,
 opholder sig paa Engene; men kommer først i Maj her-
 til, er brun og graagrøn paa Ryggen og gulagtig paa
 Brystet.

C. Marklerken, opholder sig meest paa Hederne og
 bor vist nok henses under Sanglerkerne.

D. Toplerken, er noget større end de forrige, har
 længere Hals og Neb end de og udmærker sig ved en lige
 opstaaende Top, som den ej ganske kand lægge ned, som
 Sanglerken. Dens Hale er noget kortere end de andres.
 Dens Farve er graabrun med hvidgraat paa Bryst og
 Bug. Dens Sang er nok saa behagelig som den førstes.

E. Trælerken finder man, imod de andre Lerkers
 Natur, at sidde paa Træer. Den har en hvidagtig Røds
 om Djet, Hovedet lysbrunt med mørke Striber, har en
 Slags Top, er rødbrun, især paa Gumpen.

Man har endnu mange andre Navne til Lerkkerne, saasom:
 Sump lerkker, Pibelerker ic. Man har og underti-
 den seet hvide Lerker.

§ 19. *Bipstjerterne* indbefatte en heel Deel *Smaafugle*, med et spidst syleformigt Neb, som leve af *Insekter*, deres *Æg* og *Orme*, og forlade os for det meste om *Vinteren*. De fleste vippe med *Halen* og gibes derfor Navnet *Bipstjerter*. Af de 176 *Arter* man henseerer under denne *Slægt*, ere de her til *Lands* meest bekiendte:

A. Rattergalen, er lidet over 6 *Tommer* lang, har store fremstaaende brune *Djne*, et lidet og langagtigt *Hoved*, *Næbbet* ved *Roden* kiødsfarvet og indvendig gult, *Laar* og *Been* ere ikke korte efter *Kroppens* Længde, paa *Ryggen* er den graa og rustbrun, *Strubben* og *Bugen* ere hvide, *Brystet* lysraat, *Gumpen* brunrød. *Hunnen* har samme *Farver*. *Rattergalen* opholder sig i alle *Verdens* dele, dog ikke i de meget nordlige *Lande* (saaledes har baa: de *Danmark*, *Sverig* og *Rusland* dem ikke i de nordlige *Dele*) og i *Afrika* meest ved *Nilen*. Den vælger sig til *Dopæl* tørre skyggesulde *Skove* og *Haver*, hvor der er rindende *Band* i *Nærheden*, og anlægger sit *Nede* i lave *Høkke* og *Buste* saaledes, at det kuns om *Morgenen* kan b. *Skines* af *Solen*. Det er en *Trækfugl*, som i *Maj*, naar *Hvidtornens* *Knoppe* skyde ud, kommer til *Europa* og rejser bort igjen i *August*, man veed ej tilviff: hvor de o: *verbintre*; men troer de da ere i *Asien*. *Hannen* kommer 14 *Dage* før *Hunnen*. *Saa* snart de ere *konne*, begynde de at *synge* eller *flaae* som man kalder det; dette *Skær* især om *Natten*, ved *Solens* *Dvgang* og siden nogle *Gange* paa *Dagen*. Denne fortryllende, stærke og regelmæssige *Sang*, der ofte har noget sørgende hos sig, vaerer ikke længe. Den *flaaer* stærkest naar den nylig er kommen; i den *Tid* *Unger*: ne ere spæde tier den i nogen *Tid* og begynder siden igjen at *flaae*; men holder op sidst i *Juni*. Da den ikke er

saa bange som andre Fugle; saa nærmer den sig ofte Men-
 nesker og fornøjer dem med sin Stemme, der overgaaer alle
 andre Fugles. At man ofte, hvor der er Alarm, hører dem
 fordoble deres Slag, er vel ikke som nogle paastaae, fordi
 de ere Elskere af Støj; men den naturlige Nødhjælpighed de
 have, til at ville høres frem for alt andet. Naar flere ere
 i Nærheden af hverandre, synge de ikke paa eengang; men
 naar den eene holder op, begynder den anden, og kappes
 da om at overgaae hverandre. Af Insekter og Orme leve de;
 Edderkopper ere de meget lystne efter, men hvad de æde,
 dræbe de, før de fortære det. Man kan have dem i Buur
 og føde dem med Meelorme, Edderkopper og Hyldebær;
 men især med ganske frisk smaaakked Ormhjerte, blandet
 med reven Hvedebrød. Man giver dem og Kjødet af an-
 dre Fugle; men det maae være ganske frisk, ellers døe de.
 De drikke kun lidet, og man siger de vilde slet ikke drikke. De
 kunne blive over 10 Aar. Buret maae være halv tildækket med
 grønt og Pindene tykke, at ej Klørene skulle blive forlan-
 ge. Naar deres Fødder blive smunde af Podagra, smøres de
 i Smør og Fiddkirtlernes Hævelse og Forstoppelse hjælpes
 ved at smøre Gumpen i hvid Bomolie.

Nogle Rattergale ere hvide eller hvidgraa, andre bro-
 gede, mørkbrune og sorte. De fangne faae meest disse
 Affarver. Man har og en større Rattergal, der ikke er
 brunrød paa Halen og er $\frac{1}{2}$ Tomme længer. Den findes
 ikke her til Lands, synger mere afbrudt og meest om Ratten.

B. Græs smutten, askegraa, Underlivet hvidagtigt;
 den smutter omkring i Smaabuske, og sidder ofte i Top-
 pen af et Træ og smaaehynger til sildig om Astenen; dens
 Sang er sagte. I dens Rede lægger Gingen gierne sine
 Æg. En anden Art Græs smutte er rødbrun paa Overs-

Kroppen, hvid paa Bugen med noget rødgraat paa Siden af Brystet; den synger og ret got; men sagte.

C. Havestkaden: Rattergalens Horeunge, har ligesom en sort Hætte paa Hoved og Hals, er paa Ryggen askegraa med lit grønt Skjær, Bugen hvidagtig, Vingeg. og Halefjerene mørkbrune med hvide Kanter. Hunnerne ere større, end Hannerne. Mens de ere unge, er Hætten brun. Det er en munter Fugl, som smutter hurtig og bevæger bestandig Bagkroppen. Den har skjønne og vene Toner, og synger ofte ud paa Aftenen. Den udklækker og undertiden Gjøgeæg. Den forlader os i Septbr.

D. Graaivissen, brungul og brunplettet, Brystet blaagraat, Bugen hvidagtig.

E. Spidslerken, opholder sig meest i det sydlige Europa, den æder Figen og Viindruer, ogsaa nogle Fluer; den er brun med en hvid Plet paa Vingen. Underlivet graaguult med lidt rødt paa Brystet. Den ansees for en stor Delikatesse, nedsyltes med Eddike og Kryderi og forfendes i Kruffer.

F. Fuglekongen, er den mindste europæiske Fugl, kun 3 Tommer lang, og i Kroppen, naar Fjerene ere borte, ej større end en Valnød; paa Isen har den en safranguul Plet, omgivet med en sort Kant, som den kand rejse som en Top, en sort Stribe fra Mundkrogen til Djet, noget hvidt over og under Djet, Kinderne graa. Overkroppen grøngul, Hale og Vinger sortgraa, Brystet gulagtigt. Det er en vever Fugl, som findes i alle Verdensdele og meget gæstfægtig oplæder Insektæg paa Bladene af Træerne. Sit Nede hænger den yderst i Grenene, og væver det sammen af Mos og Spindelvæv. Noget bygge i Fyrrebuske nær ved Jorden.

G. Strædderfuglen, er fra Indien, ikke meget større end Fuglekongen. Den bygger sit Niede under et Blad, der hænger yderst paa en Green og tæer med sit Neb og en Eraad af Bomuld, eller sligt, et tørt Blad under det grønne, og i dette Hul, som den udfører med Bomuld, lægger den sine Æg.

H. Gierdesmutten: Tommeliden, er noget lidet større end Fuglekongen, nemlig 3 $\frac{1}{2}$ Tomme lang, den er rødbrun med mørkere Striber, Underkroppen gulhvid, den flyver ikke højt; men kun fra een Bust og eet Gierde til et andet. Naar den løber, ligner den næsten Musen i Hurtighed, bærer sin korte Hale opreist og lader Vingerne hænge noget. Den bliver i vore kolde Lande om Vinteren og søger da til Huse og Haver, og gennemleder Hækker, Gjerder, Brændestabler og andre Smaakroge, for at finde Fæden, som bestaaer af Insekter og deres Æg. Dens Stemme er meget stærkere, end man skulle vente af saa liden en Fugl. Den synger endog om Vinteren; men i Varrings-tiden ret behageligt. Nedet gjøre de af Mos, i Form af et Æg, og anbringe det gjerne i lave Hækker eller sligt nær Jorden. I Buur syng de slittig og fores med Insekter og Valmuefrø. Den kaldes og Reldkongen og Tommas i Gjerdet. I Amerika findes der dobbelt saa store Gierdesmutter, som vore.

I. Den blaa Havrefugl, 7 Tommer lang, Hovedet og Halsen sort, Ryggen askegraa, Bryst og Bug hvide. Halsen sort med hvide Striber, Vingerne noget brune. Dens Been ere temmelig høje; Halsen vipper bestandig op og ned. De opholde sig meest ved Bække og andre Vandbredde med haard Bund, hvor de løbe hurtig om efter Insekter, som de ofte forfølge ud i Vandet. De trække bort

om Efteraaret fra vore nordlige Lande og komme gjerne i gien i Martz. Man kalder dem Havrefugle, fordi det ved den Tid de komme, er Tid at saae Havre. Af Bevægelsen med Halen kaldes den og Bispstiert.

K. Den gule Havrefugl v : Gaullspink, lidet mindre, graat Hoved, Ryggen gualgrøn, Bugen gual, Vinger og Hale sort med gual Kant. Den søger gjerne Saareflokkes Græsgange, den har Rede ved Bække og Møller. De trække ikke alle bort om Vinteren.

L. Steenpikkeren v : Steen gylpen, noget større end Lerken, Handen hvid, over Vingen en sort Streg, Ryggen graa, Underlivet og Halen hvid. Hunnen er mere brun og har lidet rødguult paa Bryttet. Man finder dem saavel i det hede Asien, som det kolde Grønland. De hoppe gjerne paa Stene, Jordklumper og ploiede Furer o. s. v. gjøre Nedar under Græstørv og i Huller i Jorden; man fanger dem om Høsten i Snarer opstillede under Græstørv. I England fanges mange af dem, og der anses de for en lekket Spise. Insekter og Orme ere deres fornemste Føde.

Følgende Bispstierter have megen Lighed med hverandre, de opholde sig gjerne i tyk Underklov og i Haver om Høsten, ere kvagtige og dræbe ofte andre Smaafugle; men ere derhos meget nysgierrige, hvorover man let kand fange dem. Fangne blive de meget kjelne. Om Sommeren leve de meest af Insekter, om Vinteren af Bær, især Hyldebær: Dste maae de udflække Eiogens Eg.

M. Rødkjælken v : den rødbrystede Bispstiert, Vanden, Struben og Bryttet rødt, Ryggen brun, Bugen hvid. Mange holde den til Fornøjelse tam i Skrænerne; thi i Byr vil den ej gjerne være. Den viser sig meget fornøjet, naar man daglig vil sætte et Fad Vand til den, hvori den kand bade sig.

N. Blodskierten, sort Strube, Gumpen og Halen rød, undtagen de to midterste Sjere, der ere sortogtige, Overtroppen askegraa, Bryst og Bug rødgul. Den forandrer i Hæssen Farve og sælges da undertiden foren Nat-tergal; men at det ikke er riotigt, kjender man paa dens sorte Neb og Fodder, som Nattegalen ikke har. Den bygger i Huller i Murene og sidder gjerne paa Skorstene og Tæge.

O. Blaabrystet Bispkiert, med et stærkblaat Skjold paa sit røde Bryst, hos de unge har dette Skjold sorte og hvide Pletter. Den findes paa fugtige Steder ved Livantens af Skovene.

P. Synkefuglen: brunbrysted Bispkiert, sort, rødbrun raa Brystet, paa Bingen og Siden af Halsen en hvid Plet. Halen hvid. Den opholder sig meest paa Torne.

Et tyndt, kort, fladtrykt, noget i Enden højet og dybt klostet Neb, have:

§ 20. **Svalerne.** Deres Kiendemærke er: et Neb som ovenmeldt, meget lange Vinger, korte brede Fodder, der ere ubegvemme til at gaae, skarpe Klør og en kløftet Hale. Deres Flugt er: besynderlig let, hurtig og snild, enten de flyve lige, eller de vende sig; saa de i Flyvekonsien overgaae andre Fugle. De leve af Fluer og Myg, som de fange i Flugten ved at gabe og lade dem fare derind, og derfor seer man dem altid i Bevægelse. Deres Nester bygge de (paa Dige og Aalen nær) i vore Huse eller uden paa dem, nogle vælge Kirkeinduer eller høje Bygninger dertil. Nestet sammensætte de meget fast af Leer, Dind og Gjøde, som de i Fodderne og med Nebbet bringe til Stedet. For den Nytte de gjøre os med at fortære saa mange Myg og Fluer, vel og for

den Fortrolighed hvormed de bygge inden i og uden paa Husene og fordi de ej røre Korn eller Frugter, holder man det for Synd at dræbe dem. Kaade Drengene gjøre vel undertiden Indtagelse og i Spanien og Italien spiser man dem endogsaa, Sjønt Kjødet er haardt og magert. Svalerne ere Træksugle, der sildig om Foraaret og det først i Maj eller Juni komme hertil. De drage bort om Efteraaret og som man veed til Afrika — endstjønt man tilforn antog, at de laae i Obale i smaa Enge og Moser, da man een og anden Gang fandt dem der; men man forklarer disse fieldne Opdagelser enten saaledes: at det er Digesvuler, som ere komne alt for tilig om Foraaret, naar der endnu har været mere Vinter tilbage, eller og, at det har været Unger af det sidste Kuld, som ej have mægtet at flyve bort med de andre og have mod Vinteren gjemt sig i Sis eller Moser. Svalernes Slægt indbefatter:

A. Haussvalen, over 6 Tommer lang, Panden og Struben rødbrun, Overkroppen sort med blaat Skjær, Halen og fert med hvide Pletter, Underlivet hvidt med noget brunt mellem, Kaarene rødgraa. Den bygger gjerne inde i Huse ved Lægter og Sparrer, endog i Bønderhuse, hvor der er stærk Røg.

B. Marksvalen, er 5 Tommer lang, mere forthalsket, Halen har ingen hvide Pletter, Underlivet ganske hvidt, Benene beklædte med Fjer til Tærne. De flyve ej saa godt som de første, jage meest efter Bremser og større Fluer og Myg og rejse gjerne bort før de andre. De bygge uden paa Husene. Nogle kalde den Marievale.

C. Digevalen: Baksvalen, er graa paa Overkroppen, hvid paa Underlivet og har en kort Hale. Den findes endog i de kolde nordlige Lande og bygger i Sand-

banker, ikke langt fra Vandet. Mange gjøre Bolig ved Siden af hinanden, bore sig et rundt Hul i Sandbanken og udruge der Ungerne. Denne Art lever allene af Vandmyg og findes ej uden hvor der er Vand i Nærheden.

D. Kirkesvalen: Muurvalen, er den største og hurtigst flyvende af vore Svale, men den har de korteste Fødder, hvorfor den, om den falder til Jorden, har ondt ved at komme op igjen, da dens Fødder ej kunne gjøre det sædvanlige Fuglehop for at faae Luften ind under Bingerne. Den har tillige det besynderlige og usædvanlige Mærke: at alle fire Tærne sidde fremad. Den er sort og kun hvid paa Struben, Bingen krummer sig som en Segl. Den bygger i Taarne, Mure, Klipper og hule Træer; men er ikke saa god en Muurmester, som de to første Arter, da den ikke bygger ordentlig; men kun samler Straa og Fjer sammen, hvoraf den gjør Rede. Den kaldes og Steensvalen.

E. Den indiske Svale: Salangane, er den mindste Svale, kun 3 Tommer lang, sort paa Overkroppen, hvid under Bugen. Den bygger paa de asiatiske Øer ved Strandbredderne og helst i Klippehuler eller udhulede Banker, hvor man har taget Salpeterjord. Man tager disse Neder ved Hielp af Fakler, Stiger o. s. v. De sorte, som man holder for de gamle, ere ikke synderlig i Pris; men bruges til Liim; men de hvide ere kostbare og spises især af Kineserne, som en stor Lækkerhed. Pag. 173 er talt om disse Neder. De findes og paa de danske Nikobar-Øer i Indien.

§ 21. Ustenbalken o: Natravnen,

har Eovalernes korte Neb og viide Gab, Kramsfuglens Størrelse, Gjogens Skabning, Uglens lette Flugt, store Ører og brede Dine; de udmærke sig ved en lang Mellemtaa, der paa den ene Side har tetfiddende Tækker, ligesom Tænderne i en Kam. Benene ere befierede, og paa hver Kant af Overnebbet sidde 6 sorte glindsende og stive Børster. Om Dagen sidder den ganske stille, og jager først i Tusmørket og om Natten i Maanskin efter Natsummersugle, Skarnbasser, Oldenborrer og andre størk stielde Insekter. Den lader sit viide Gab staae aabent mens den flyver. Den flyver meget let og hurtigt og smurrer ofte om og over Hovedet paa Folk om Ustenen. I Europa findes kun den her beskrevne, der er sort med smuk Marmorering af brunt, gult og hvidt. I forrige Tider gav man den Skyld for, at den malkede Gederne om Natten, der kun en Fabel (den leder kun ved Hjordene efter Insekter) og kaldte den derfor Sed emalker og da den ofte ved sin klagende Lyd J: J: J: arr og Snurren om Ørene paa Folk, forstrækker een og anden, have Overtroiskheit antaget den for et Spøgelse eller Varsel om noget Ondt. I Amerika og de andre Verdensdele har man flere og stør

re Natravne. Vor Aftenbakke er en Træksugt, som ikke før i Maj kommer til Europa.

VI. Et tyndt, langt og stærkt Neb, have:

§ 22. **Spetmeisen**: Blaaspetten, af Lerkens Størrelse, paa Overkroppen lavendelblaa, Underlivet er hvidt og rødbrunt. Over Øjet gaar en sort Streg. Den har meget tilfælles med de foran beskrevne Spetter og Meiser, klabrer som de om paa Træerne, pikke i Trærnes Bark efter Insekter og gjør sig tilgode med Rødder og Skovrugter. Den boer i Skovene; men kommer om Vinteren ofte til Husene og findes overalt i Europa. I Norge kaldes den *Natsake*, fordi den skriger om Natten med. De bygge i hule Træer og tilkiine Hullet, hvis det er for stort.

§ 23. **Træløber**: Træpikkere, ligne Spetmeisen i Levemaade og Skabning, men deres Neb er krumt heel igjennem. De opsøge vel Insekter under Trærnes sprukne Bark; men have ingen Kræfter til at hakke og pikke paa Træerne; men de løbe overmaade gesvindt fra een Side til den anden paa dem. Man har dog givet dem det upassende Navn Træpikkere. Man har:

A. **Træløberen**: den almindelige Træpikker. Den findes overalt. Den er graa med rødgule, sorte og hvide Pletter, Underlivet hvidt, Halen graabrun og stiv. De opholde sig i Skove og Haver og løbe som en Muus om paa Stammerne. De skrike Si-Si-Si. Nogle ere ikke større end Gierdesmutter. De bygge i Træer.

B. **Muurløberen**, findes i det sydlige Europa, og hopper op af Murene for at finde Insekter. I Italien

ere mange. Den er større end den forrige, blaagraa med
fort Scrube og lysrøde Daktiere paa Vingerne.

I Asien, Afrika og Amerika findes mange Arter af
dise Træløbere med de skønneste Farver, og da mange
sue Safter af Suckerørens Marv, kaldes de Sukker-
fugle.

§ 24. Kolibriten: Honningfuglen,
indbefatter en raskig Slægt af det mindste Slags Fugle,
der især findes i Sydamerika. Man kalder de største Ko-
libritter og de mindste Fluefugle. De største ere 6
Tommer lange, men de mindste, eller Fluefuglene, ere kun
 $1\frac{1}{2}$ Tommelange. Deres prægtige Farver overgaae al Beskriv-
velse: de ligne Edelstenes og de prægtigste Farver af grønt,
rødt, gult o. s. v. Deres Neb er saa fint som en Knaps
penaal, hos de fleste buesformigt, Tungen som en fin Traad,
dog huult som et Kor. Deres Næring er ligesaa fin, som
deres Bygning; thi de leve af Blomsternes Honningsaft, som
de udsue med Tungen. Deres Næder ere meget seldne at
træffe: de ere bygte af Bomuld, heftede til Grenene og
Fluefuglens er ikke større, end en Balnød. Man bruger Fje-
rene til Pønt og Fruentimmer bære hele Fuglen balsame-
ret i deres Ørenringe. Man dræber dem med Sand i
støden for Hagel, da et Hagel ville splitte hele Fuglen
ad, eller ogsproiter Vand paa dem og da fanger dem, naar de
af Forstrækkelse falde ned. Et Slags store Edderkopper dræbe
ellers mange af dem. Dog ere disse Smaafugle meget
modige til at forsvare sig og vanskelige at træffe, for den
Hurtighed hvormed de flyve. De surre omtrent som Bier-
ne, ligge en Tid i Dvale om Aaret og fanges undertiden
i store Blomster, naar de trække Honningen af dem.

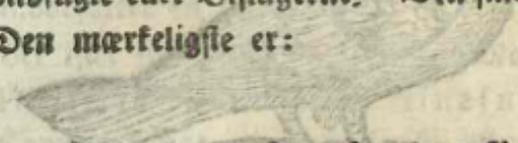
§ 25. Hørfuglen

opholder sig i Europa om Sommeren, især i tykke Skove, der ligge ved sumpige Egne. I Danmark og Sverig findes denielden og længere mod Nord ikke. Den er omtrent $\frac{2}{3}$ Alen lang, har paa Hovedet en smuk dobbelt Sjervtop, som sidder i to Rader, og som den, naar den bliver opmærksom, rejser i Væjret. Toppen er bleg brandgul med sorte Pletter i Enden, Halsen rødbrun, Ryggen rødagtig,vingerne sorte med adskillige brede hvide Lverbaand, Underlivet hvidt. Da den helst opholder sig ved Møddinger og andet Skarn for at samle Insekter, Regnorme og Sligt; saa har man beskylt den for at have en utaalelig Skarnslugt og være meget skidensfærdig, der dog ej er saa ganske bevist. Den lægter endeel af Moskus, paa staae andre. Man har høvt dem fangne, og ikke mærker denne Stank. Man spiser dem og i Italien og skjærer Hovedet strax af, for at dæmpe Moskuslugten. Fangen bliver den meget kjelen og

gjør løjertlige Bendinger og Nif med Hovedet. Den skriger *Bub: bub*, og bygger sin Rede paa et Lag Møg, ventelig for deri at finde strax nogle Insekter for Ungerne.

Til Hærfuglene regner man en Fugleslægt, som man har givet Navn af *Promeroper*, endstjøndt de mangle Fjertoppen og have en lang Hale. De udgjøre, egentlig en Slægt for sig selv, der vel til Rod kunne regnes til *Paradiisfugle* eller *Bislugerne*. Den findes i de varme Lande. Den mærkeligste er:

Den store Hærfugl 3: *Promerop* med krusede Fjere, findes i *Ny Guinea*, er 2 Alen lang hvoraf Halen udgjør over 1 Alen. Fuglens Hovedfarve er sort, med blaa og fiolet Skattering, Fjerene saa fine som Kløjedens besynderlig: Kiendemærke er Dækfjerene paa Vingerne, der staae i Vejret og krumme sig ud ad, og have atter endeel andre Fjer imellem sig, der brede sig ud som en Vifte. Disse Fjere ere blaa og gule med guldgrøn Glands.

De to yderste Fæer ere sammenvoxne indtil Reglene paa følgende:

§ 26. *Momoten*, findes i *Amerika*, den er paa Skadens Størrelse, har et meget lang Hale, hvoraf to endnu længere Fjer rage frem, der paa lidet nær ere nøgne af Skafet. Den er grønagtig oventil, brandgult under Bugen; Issen, en Plet for paa Brystet og Halen er himmelblaa, om Hjet har den en sort Kred. Det er en frygtløs Fugl, der hopper eenlig om paa Jorden i tykke Skove efter Insekter og skriger *Hu-tu*:

§ 27. **Bisflugeren**, opholder sig kun i Europa's sydligste Lande og kommer kun som en Sjeldenhed til Tyskland. Til Asien og de varme Lande drager den den Høsten. Den er 2 Alen lang, pyntet med de dritligste Sjere, Nanden, Bugen og Halsen ere blågrønne, Struben gul med en sort Streg, Ryggen er guulbrun med grønt Stjær. Den lever af Bier og Hvepser som den fanger flyvende. Man seer mange i en Flok. Nebbet er langt og krumt. Man har i de varme Lande mange andre Arter Bisflugere med prægtige Farver.

§ 28. **Fisfluglen**, er en usædvanlig smuk lille Fugl, ikke større end en Lerke, med et langt, meest, lige og paa Siderne fladt Neb, et temmelig stort Hoved, meget korte Been, Vinger og Hale, der lever fornemmelig baade Vinter og Sommer af Smaafiske, som den kander paa Bunden af Vandet og da med en Fart skyder sig ned paa dem fra Strandbredden. Dens Hoved er mørkt grønt med himmelblaa Striber, paa Ryggen er den blaa, grøn og sort blandet, med en bred Stribe af himmelblaa; under Djet gaar en gullrød Streg, Struben er hvid, Bryst og Bug rødgul. I Europa, Asien og Afrika findes den. Dog kommer den ikke til de nordligste Lande, og meget sielden træffes den i Danmark. Derimod i Tyskland ofte. De andre Verdensdele have mange andre Arter Fisflugle, hvoraf een har Top, en anden kun 3 Tæer og mangler den forreste, en tredie er saa stor som en Krage. Deres Farver ere: blaa, sort og rødt. Ved den ovenbeskrevne Fisflugl er det mærkbærdigt, at den, en 4 Dage efter den er dræbt, bliver af sig selv saahaard som Træ og kand gjemmes i mange Aar.

§ 29. **Todier**, ere smaa amerikanske Fugle, som ligner Fiskfuglene, undtagen, at Nebbet er affumpet og infladtrykt for oven og neden som Vændernes, og da det ofte er meget langt og Fuglen kun som en Lærke, saa lugiver det et besynderligt Udseende. De fleste ere smukt brogede.

Den mest almindelige af dem er den grønne Todier, som findes i alle de nordlige Lande, og som er meget smukt broget. Den anden er den røde Todier, som findes i de sydlige Lande, og som er mindre smukt broget. Den tredje er den sorte Todier, som findes i de vestlige Lande, og som er meget smukt broget. Den fjerde er den hvide Todier, som findes i de østlige Lande, og som er meget smukt broget. Den femte er den gule Todier, som findes i de sydvestlige Lande, og som er meget smukt broget. Den sjette er den blå Todier, som findes i de nordvestlige Lande, og som er meget smukt broget. Den syvende er den lilla Todier, som findes i de sydøstlige Lande, og som er meget smukt broget. Den ottende er den grønne Todier, som findes i de nordøstlige Lande, og som er meget smukt broget. Den niende er den røde Todier, som findes i de sydvestlige Lande, og som er meget smukt broget. Den tiende er den sorte Todier, som findes i de vestlige Lande, og som er meget smukt broget.

Tredie Bog

Om Krybdyrene.

Krybdyrene, kaldes de Dyr som have koldt og rødt Blod og aande igjennem Lungen. Hjertet har kun eet Kammer, hvorfra udgaaer en togrenet Pulsaaere, der paa hver Green har en mindre, som forener sig med Lungerne, og deraf gaaer til de nedre Dele af Legemet. Lungerne selv, ere mere aabne end andre Dyrs og anderledes dannede, hvoraf følger: at de kunne standse Vandedrættet, uden at det hindrer Blodets Omløb. Krybdyrenes Blod er dog ikke ganske koldt; men har omtrent Luftens eller Vandets Varme, hvori de leve. Deres Krop er kold at føle paa og enten bedækket med en slimet Hud, eller og med Skjæl, Skjolde og haarde Skaller. De fleste af dem kunne leve baade i Vandet og paa Landet. De formere sig for det meste ved Parring, der hos nogle vaerer adskillige Dage og Uger, andre fremkomme af Egg, omgibne med en Hinde, som Hannen, efterat de ere laete, befrugter. Eggene bære disse Dyr ingen Omsorg for; de lægge dem snart i Sand, i Vand, i Røddinger og overladet til Luftens Varme at udflække dem. Nogle beholde Eggene i sig, indtil Lungerne ere færdige til at fødes, og stille sig da ved dem; dog ere Lungerne endnu ved Fødselen indsvøbte i Egghinden, hvorfor man for en Deel regner dem til æglæggende. Alle Krybdyrene vøxe meget langsomt og de fleste blive meget gamle. De have og fremfor andre Dyr en besynderlig Kraft til at leve, endstjønt de ere indsluttede; deres Lemmer og Indvolde kunne lide meget inden de døe; saaledes har man seet levende Fudser inden i Steen eller Træ, der vist nok havde været indelukket en 80 Aar;

Frøer kunne hoppe omkring, efterat Hjertet er taget af dem; Skildpadder kunne leve nogle Maaneder, efterat deres Hjerne er berøvet dem og Slangers og Fjirbeen vedblive i endeel Tider at bevæge deres afhugne Lemmer. Synet er Krybdyrenes bedste Sands, deres Dine ere store og spillende. Legu til udvortes Dre have de ikke. Som Føde og Lægemidler bruges adskillige Krybdyr. Mågtet deres myndelige Udseende have dog, ikke nær saamange nogen Gift hos sig, som man forhen troede.

Krybdyrene inddeles i

I. De æglæggende og firefødde Krybdyr, som have korte Been og Fodder og slæbe sig for det meste langsomt og med Bugen til Jorden fremad.

II. Slangers, som ikke have Fodder, men krybe med deres lange Krop hen af Jorden ved at flytte sig frem paa Skjoldene 3: Folderne af deres Legeme.

Første Kapitel.

Om de æglæggende firefødde Krybdyr, som ere: Fjirbeen, Dragen, Skildpadder og Frøer.

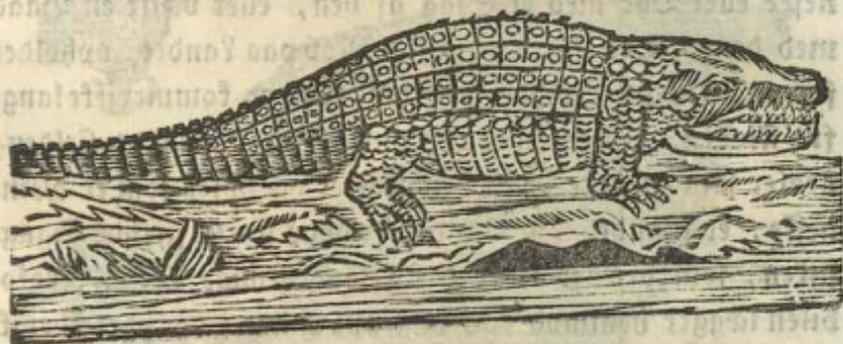
I. Fjirbeenene have et smidigt, ormeagtigt Legeme med lang spids Hale, levende Dine og fire korte Been, hvorpaa de løbe temmelig hurtig. Deres Legeme er beklædt med Skjæl.

Fjirbeenene ere, naar man undtager Gekkoen, efter de nyere Opdagelser, ikke giftige. De leve af Stuer, Myg,

Snegle o. s. v. og ligge om Vinteren i Ovale. De fleste kunne opholde sig baade i Vandet og paa Landet. Man kaldes og alle Fjirbeen under eet: Dgler. De fleste ofte Hud og man paaftaaer, at nogle Vandfjirbeen skifte Hud hver 5te Dag om Sommeren og hver 16de Dag om Vinteren. Paa adskillige af dem, især Vandfjirbenene, voxer Haalen ud igjen, naar den, som ofte skeer, bliver slaaet af.

Hertil høre:

A. Krokodilen fra Nilstrømmen

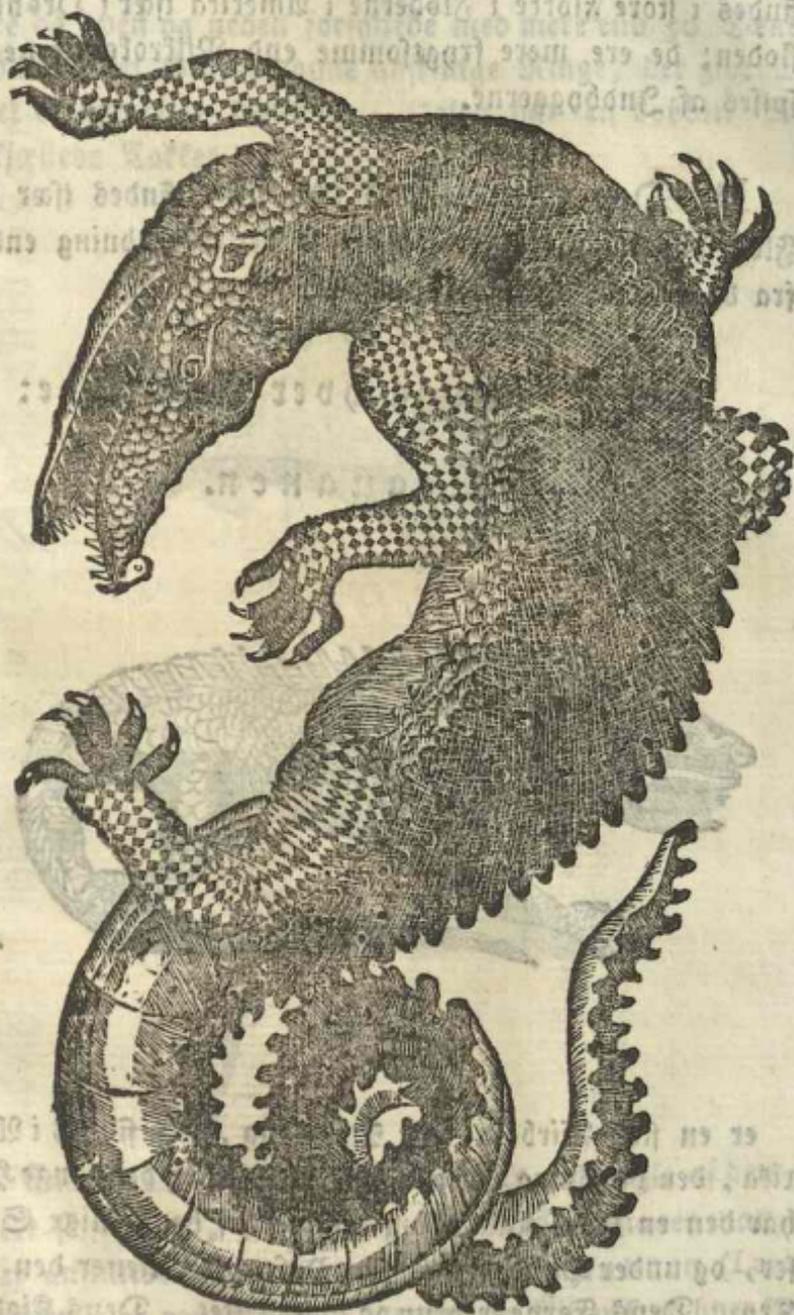

Er Ræmpen blant Krybdyrene og det frygteligste af dem. Den findes i Afrikas Floder og store Søer, fornemmelig i Nilen. Den kan være $12\frac{1}{2}$ Alen lang, men og mindre. Dens brede Hoved har et stort Gab, hvori sidste i Over- og Nedermunden henimod 100 skarpe ulige dannede Tænder, hvormed den i en Hast knuser sit Rov. Tunge har den ikke. Paa dens lave og stærke Been har den 5 Tæer, som Fingre, paa Forsødderne; men paa Bagbenene kun 4, forsynede med Svømmehud. Dens Ryg og Hale er bedækket med en tyk skallet sortgraa i Ruder afdeelt Belædning, som er saa glat og tyk, at ingen Kugle træn-

ger derigiennem; Bugen er derimod gulhvid og blod; der, som og over Djuene, er det man maae bibringe den sit Barnesaar. Den løber got og skyder sig som en Vil ligge hen paa sit Rov, den eneste Maade at undgaae dette græffelige Dyr paa, er at springe til Siden eller bag den; thi dens Halsvirkler ere stive og kand ej bøje Hovedet til Siden. Den lever af Fiske og adskillige Landdyr, som den anfalder ved Strandbredden. Et eenligt Mennecke er slet ikke sikker paa sit Liv, om Krokodilen faaer ham fat; men ere der flere, anfalder den dem ikke. Halsen er dobbelt saa lang som hele Kroppen og har to Rader takkede Staller; den har i sin Hale en stor Styrke og kand let dræbe et Mennecke eller Dyr med et Slag af den, eller vælte en Baad med den. Den fortærer alt sit Rov paa Landet, opholder sig paa Nilens Bredder i de høje Siv og kommer ikke langt fra Kloden. Man siger den om Ratten, skændt sielden, brøler som en Ox. At den græder og huler som et Mennecke, er usandt. I Vandet er dens største Fjende Saugfiskten, som dræber den ved sin saugformige Tand. Krokodilen lægger henimod 100 Æg om Aaret i Sandet, der ikke ere større end Underæg; de have ingen Skal; men en tyk Hinde. Naar Solens Barmie har udflækket dem, tage de gamle dem paa Ryggen og bringe dem i Vandet; men til Lykke for Mennecker og Dyr, fortæres en stor Deel af Æggene aarlig af Pharaos; Rotten (Ichneumon) Ægypterne oplede og endeel og spise dem. De gamle Krokodiler spiser man og, naar man har dræbt dem og de man fanger unge, holder man tamme, efterat de ere afrettede. I Jobs Bog beskrives den under Navnet Leviathan.

B. Kaiman o: den amerikanske Krokodil, er næsten af Skabning som den fra Nilen, Halsen bestaaer af Ringe, som passe i hinanden.

C. Alligator,

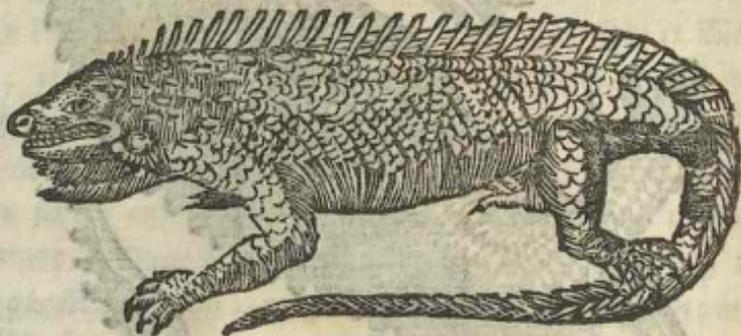
er og fra Amerika, Halsen har 2 Rader afrundede Tæ-
 ter paa Kanten.

Diffe 2 Arter ere kun 6 til 7 Alen lange i det høieste, og findes i store Flokke i Floderne i Amerika især i Orinoko-floden; de ere mere frygtsomme end Nilkrokodilerne og spises af Indbyggerne.

D. Den ostindiske Krokodil, findes især ved Floden Ganges i Ostindien og afviger i Skabning endeel fra de andre. Snuden er mere lang og tynd.

Fem Tæer paa hver Fod have:

E. Leguanen.

er en stor Fiirbeen, 2½ Alen lang, som findes i Amerika, den har smaa Skjæl; paa Ryggen og den lange Hale har den en smuk Kam, som bestaaer af bevægelige Spidser, og under Halsen er en stor Pose, som tjener den som Kro. Dens Farve er brun og hvidpletet. Dens Riid og Væg spises som en stor Lækkerhed og føres ofte i den Henseende til Europa; dog skal veneriske have ondt deraf.

berne, der ende sig i en lang og afrundet Snude, ere læn-
 ere og oven og nedan forsynede med mere end 50 Tænder
 Huden om Øjnene danne adskillige Ringe, der give Dy-
 ret et underligt Udseende. Halen har en dobbelt Rød
 skjælvede Tæller.

Sil Pag. 316.

L. En Salamander.

Sil Pag. 317.

Slangefirbenen.

Endelig er om Firbenene at mærke, at nogle af dem, of-
 tere skifte Hud, end andre, Saaledes paastaar man, ef-
 ter anstillede Forsøg, at Vand salamandren (*Lacerta*
palustris ∴ *aquatica*) om Sommeren skifter Hud hver se-
 te og om Vintøren hver sextende Dag. Man kand have
 Firbeen i Trækasser med Glasrunder paa, og der lade dem
 bve i fugtigt Møjs og fors dem med Insekter.

D. Den af indifne Krokodiler: Krokodilen fra Stobben Ganges.

Denne ligner meest Krokodilen fra Nilstrømmen. Kine

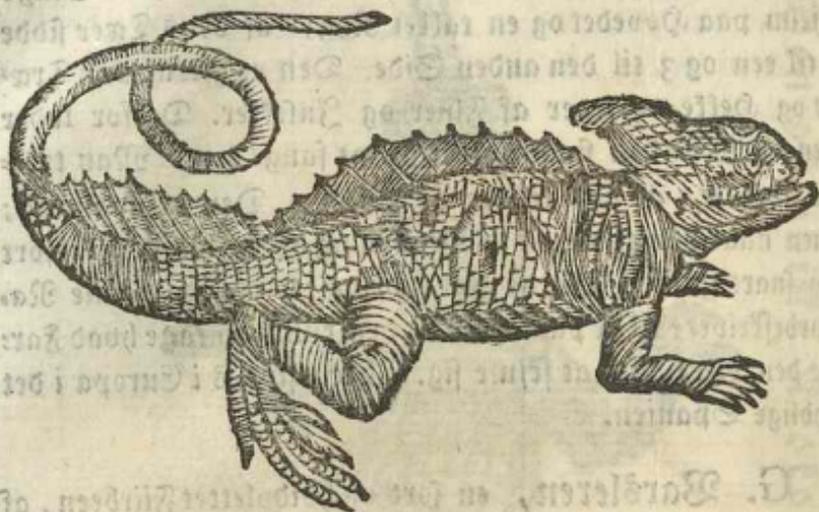
F. Kamæleon, er en 16 Tommer lang Fjirbeen fra de varme Lande, med en lang Hale, tof Krov, en Slags Hjelm paa Hovedet og en tattet Næb; af dens Læer sidde 2 til een og 3 til den anden Side. Den er gjerne paa Træer og Hætte og lever af Fluer og Insekter. Derfor lader den og Munden staae aaben for at fange dem. Man troede forhen, at den levede af Luften. Den er staalgraa; men naar den er vred, blæser den sig op og bliver snart sort og snart gult. Denne Forandring forførte de gamle Naturbeskrivere til at paastaae, at den kunne antage hvad Farve den vilde, for at skjule sig. Den findes i Europa i det sydlige Spanien.

G. Barsleren, en sort og hvidpletet Fjirbeen, af $\frac{3}{4}$ Alens Længde, den findes i Ost- og Vestindien. Med sit Skrig, som den lader høre, saasnart den seer en Krokodil eller en Klapperlange, advarer den Mennesker og Dyr om at tage sig i Agt.

H. Stinko, en lille sølvhvid Fjirbeen af 1 Aar- teers Længde som findes meest i Afrika, og bruges meget som et styrkende Middel.

I. Gekko, en halv Alen lang, findes i Afrika og Ostindien; imellem dens Læer udsvæder en giftig Saft, hvorefter med Indianerne forgifte deres Pile. Denne Fjirbeen sniger sig gierne ind i Husene og forgifter hvad Mad den læber over, ved ovenmeldte Saft. Imod Regn skriger den Gekko.

K. Basilifken.

som man før har fortalt saamange underlige Ting om, er hverken giftig eller farlig; den er omtrent 3 Qvarteer lang, opholder sig paa Træerne i Asien og Sydamerika, den er askegraa med hvide Pletter og har paa Hovedet en hult Hætte og paa Ryggen Finner som Aborren, hvorved den kan baade svømme og tilstige bruge dem som en Slags Vinge for at springe fra een Green til en anden. At den dræber Folk ved at see paa dem og kand fremkomme af et Haneæg, er der slet intet om.

L. Salamandren, har ingen Skjel eller Klør; den har derimod endeel Borter paa Kroppen, hvoraf der udsøder en melkeagtig Saft. Dersom man lægger den paa Trækul, dæmper denne Saft for en kort Tid Blødernes Kraft og deraf er den Historie kommen, at den ikke kand brænde. I stærkere Ild brænder den op. Den lever i det sydlige Europa, er noget over 1 Qvarteer, tyk i Kroppen, sort med brandgule Pletter.

M. Den graa Fjirbeen

er graa med to brune Striber paa Ryggen. Den er den almindelige Fjirbeen her til Lands og i Europa, findes ved Mure og paa tørre Steder og vil gjerne have sigi Solen. Man har brugt den mod adskillige Slags Udslæt.

N. Den grønne Fjirbeen, findes sielden i Europa; men hyppig i Indien, den er i de varme Lande over $\frac{2}{3}$ Alen lang. Den er grønspaglet paa Ryggen og hvidgul paa Bugen. Nogle ere meget smukt tegnede. Dens Hale er lang og ringet, Eggene lyse i Mørke.

O. Sumpfjirbeenen, lever i Moser og stillestaende Vand, er brun paa Ryggen, Bugen gul med brune Pletter. Den dør, naar man strøer Salt paa den.

P. Vandfjirbeenen, er lille og tyk; lever i rindende Vand. Hannen har en taktet Hud paa Ryggen. Lærkerne bruge den mod venerisk Syge.

Der ere endnu mange andre Fjirbeen, hvoraf de mærkeligste ere Slangefjirbeene, der ere meget lange og have korte Fødder, og to Arter, hvoraf den ene har kun

to Naabeen, (hipes) den anden Fim fragt Tegn til dem
(apoda) De udgjøre Leddet i Skabningen mellem Fjir-
been og Slangar og findes i de varme Lande.

§ 2. Dragen.

Enhver veed at fortælle underlige Ting om Drager,
hvorledes de sprude Ild, rage over Skatte og saa videre.
Endnu har ingen fundet sligt et Uhyre. Den Drage som
virkelig er til, er en smal, neppe $\frac{1}{2}$ Alen lang Fjirbeen,
der lever af Bluer, som den forfølger paa Træerne. Den
er grøn, blaa, brun, sort og vletter, findes i Ostindien,
Afrika og Amerika, og har finneagtige Vinger som hænge
sammen med Forsødderne. Ved deres Hjælp kan den springe
fra en Green til en anden; men ej flyve i Luften. Un-
der Struben har den en lang Nose og ved hver Næbe en
raindre. Den er aldeles uskadelig.

§ 3. Skildpadder, (de burde paa dansk hedde Skjoldpadder.) Man har 15 forskjellige Arter af disse Dyr. Alle have de 4 Fødder, en tyk Krop, et rundt og lille Hoved uden Tænder, en kort Hale. Deres besynderlige Kjendemærke er deres tykke Skal, der bestaaer af to sammenvoorne Skjolde, hvoraf det øverste kaldes Rygskjoldet, det underste Bugskjoldet. Inden i dette stærke Haus boer Skildpadden og sifler Hovedet og Forbenene ud af Nabningen for til og Bagbenene og Haler af Nabningen bag til paa Skjoldet. Rygskjoldet er inddeelt i kantede Figurer eller Plader paa de fleste. De leve af Fiske, Insekter, Orme, o. s. v., have et sundt og velsmagende Kjød, og lægge aarlig mange Æg i Sandet, hvoraf Nosfugle og Landdyr fortære mange. Deres Varring kand vaere en heel Maaned. Det er overalt meget langsomme Dyr, hvortil Skallen og deres smaa Been gjør det meste. De leve ofte i 14 Dage, efter at Hovedet er skaaren af dem, og i fugtige Kieldere leve de længe uden Næring. De Søfarende, som gjøre lange Rejser, kunne ofte have dem levende i Vand et heelt Aar, og de ere dent til megen Nytte imod Skjørbug. Ofte hjemføres de og som Lækkerheder for rige Folk. Naar Skildpadden trækker Hoved og Been ind i sin Skal, kand det ikke skade den, om en læffet Bogn fjører over den. Man inddeler dem i Sø- og Landskildpadder.

I. Af Søskildpadder, med lange, ulige Tæer, der forenes ved Svømmehud, mærkes især:

A. Den grønne Skildpadde. Det er Ræmpen imellem dem. Den kand blive over 4 Alen lang og 2

Allen bred og veie fra 7 til 800 Pund. Den fand bare 7 til 8 Mennesker paa sin Ryg og gaar med dem. Naar den er paa Land for at lægge Æg, fanges den ved at stikke Stange ind under Bingen og fæste den paa Rygen; i Vandet fanges den i stærke Garn. Endhaver er dens sædvanlige Opholdssted, dog fordrives den og til andre Kyster. Kjødet har en behagelig Smag, omtrent som Kalvekød og spises baade fersk og saltet. Dens Fidt er grønt og brugeligt til Mad. Skallen er sortgrøn; den har 15 Skjæl eller Afde-linger paa Rygskjoldet hvoraf gjøres Skjolde, Fæde og slikt. Den lægger aarlig henved 1000 Æg, dobbelt saa store som Gaaseæg, de er omgivne med en Hinde, saa haard som Pergement.

B. Karetten, er mindre, imellem $1\frac{1}{2}$ til 3 Allen lang, Rygskjoldet har i Midten 13 Skaller og 25 sidde paa Kanterne. De ligge over hinanden som Tagstene, og det er den der bruges til Daaser og andet Konstarbejde. Dens Kjød er ikke got; men Æggene spises. Den findes i Ost- og Vestindien.

C. Læderskildpadden, er næsten ligesaa stor som den grønne, den findes i Middelhavet og de varme Have. Den har intet Bugskjold; Rygskjoldet er glat og overtraft med et Slags Læder.

II. Af Landskildpadderne, med korte og lige Tæer, ere følgende de bekiendteste:

D. Mudder-skildpadden, er kun en halv Allen lang, Skjoldet er rundt, sort og noget gullstribet. Dens Kjød er sundt for svindsottige; i Frankrig og det sydlige Europa ere de meget almindelige og opholder sig baade i fersk Vand, i Mudder og paa fugtige Steder. Den har en temmelig lang og tynd Hale,

E. Den geometriske Skildpadde

er kuu saa stor som en Mand's Haand; men har artige geometriske Figurer paa det sorte Rygskjold med hvide Pletter. Den findes i de varme Lande paa Landet, saavel som Mosaisk Skildpadden, saa kaldet, af Skjoldets Tegning, der ligner det gamle Mosaisk Arbejde eller farvede Stenes saa kunstige Sammensætning, at de udgjorde et ordentlig Maleri.

F. Den græsse Skildpadde, findes paa tørre og høje Steder i det sydlige Europa og de andre Verdensdele. Den er aflang og Rygskjoldet meget ophævet; den har 13 sribede Skjel i Midten og 25 paa Kanterne. Den er gulbrun og henimod 1 Alen lang.

§ 4. Frøer. De have ingen Hale, deres nøgne Hud er overtrakt med en slimed Bædske, de have et fladt Hoved, en stor Mund uden Lænder, Forsødderne have 4

Lær, Baggødderne, der ere meget længere end de forreste, have 5 til 6, der hos de fleste ere forenede med en Svømmehud. De gjøre lange Spring, nære sig af Insekter og Vandplanter, yngle om Foraaret efter en langvarig Parring, og lægge mange Æg, som hænge sammen og ere omgibne med en hvidgraa Slim, i Vandet. Disse Æg kaldes Frøseæg. Ved at sætte det i et Glas Vand i Solen, fand man nogle Dage efter see Frøerne dannes; de ere i Begyndelsen som en lille sort Orm med et kjendeligt Hoved. Først efter 12 Ugers Forløb, falder Halen af og Bagbenene dannes, og da er den istand til at hoppe som en Frøe. Om Vinteren ligge de i Dvale. Frøerne kaldes af nogle Pad der og i Sjælland Taser. De mærkeligste ere:

I. Af Frøerne som, ligesom Fuglene, have en Blinkhud over Øjet.

A. Røfrøen, saakaldet af sin Stemme, der ligner en brølende Ko; den findes i Sydamerika og er saa stor som en maadelig Tallerken.

B. Rildfrøen, har en sortgrøn Ryg med tre gule Striber og en hvidgul Bug. Den er meget almindelig i Damme, Kiære, Moser og ved rindende Bæde og kvækker om Sommeraarterne og Aftenerne næsten uafslædelig især imod Regn. Dersom man tænder Ild eller Lys ved Stedet, hvor de synge, tie de alle stille, ligeledes om man gjør nogen Støj. I Frankrig og nogle andre Steder spiser man Laorene af dem, lavede i Frikaffee og Postej, som man holder for sundt og velsmagende.

C. Landfrøen : Den gule Frø

er noget mindre og smalkere i Kroppen. den har en gulbrun og ofte lys brandgul Ryg, Bugen lysgul med brune Pletter. Den lever om Sommeren meest paa Landet og hopper om i Græsset efter Insekter; Snegle æder den meget gierne, Sommerfugle fanger den behændig ved sine lange Hov. Man spiser den ikke, da man troer den æder giftige Insekter. Dog indgive Bønderne undertiden Rørene dem for indvortes Svaghed.

D. Peder Dyes Frø, saa kaldet efter den danske Adelsmand, der over for 200 Aar siden bragte den her til Landet. Dens Ryg er graaplettet, Bugen har nogle ildebrøde Pletter. Den har en stærk gjennmetægende Lyd, som ligner en Klokke. Den er større end de almindelig Frøer; men hopper ikke saa got.

E. Løvfroen : Træfrøen, er den mindste af Europas Frøer. Ryggen er grøn, Bugen hvid, dens Læer have ingen Svammehud men runde og brede Negle, under Tødderne ere runde Borter, hvoraf der ud-

gaaer en klæbrig Saft. De opholde sig vel om Foraaret i Vandet for at yngle; men siden søge de Træer og Buske og leve der af Insekter. De kvække ved Forandring i Vejret.

Frøerne tjene til Næring for mange Eygmnefugle og Cumpfugle, Fiske, Krebs o. s. v. Storkene fortære mangfoldige af dem. De ere meget selskede og kunne, endskiøndt man hugger dem over og begraver dem, dog leve nogle Dage. Mod Vinteren putte de sig mange samlede i Dyndet og komme først op om Foraaret. Ofte finder man en stor h b smaa Frøer fremkomne i varmt Vejr paa een eller anden Strækning. Det er allene Barmen, som lokker dem i Mængde op af deres Smuthuller og derfor have ukyndige ofte troet, at de vare regnede ned af Luften. Af Slimen om deres Veg, lavede man i forrige Tider et Plaster der nu ikke bruges. Man kogte og 12 Frøer i 1½ Pd. Bomolie og brugte denne Frøe-Olie mod Kræft og slige ædende Eygdomme i Huden.

II. Tudsferne, ligne vel Frøerne i Skabning og Læsmaade; men de have ej saalange Bagbeen, en flad og temmelig bred Krop og et modbydeligt Udseende; de ere tykkere og stuvre end Frøerne og bevæge sig langsomt; de opholde sig meest paa Landet paa mørke Steder og i Kjeldere og krybe om Vinteren i Huller i Jorden eller mellem Stene, Mure og slikt. Man har fundet levende Tudsfer ikke allene i Stene man har fløvet; men endog inde i friske og voxende Træer; efter ald Nimmelighed have de sat der i 80 Aar, uden at døe, endskiønt de vare berøvede baade Luft og Næring. De bekiendteste ere:

F. Skrubtudsen, er ofte dobbelt saa stor som en Frøe, fort grøn og graaplettet paa Dyggen, hvidagtig og plettet

paa Bugen. Nyggen er besat med endeel Borter, hvoraf der, naar man driller den, udsveder en skarp hvid Saft, der dog ikke er giftig, men har en søgagtig Lugt. Den værges sig og ved at sprøjte et bidende Vand af Bagdelen; den roder i Jorden efter Insekter og Orme. Man beskylder den for at æde Mus, Spurve og Jordbær. Den er gjerne i Jordbærbede; Ruder og Salvie lider den ikke, og ved at plante dem, kan man fordrive dem. Dette ælle og stygge Dyr, søger meest sin Føde om Natten. I Kiøbdere kryber den gjerne i Øllet, om Lønderne ej ere spundefede; den gnaber og paa de derliggende Hævepexter. Sine Æg lægger den i Vandet.

G. Vipatudsien, er fra Sydamerika, større end vore Tudsfer og mærkelig af den Maade, hvorpaa densvinger udflykkes. Saasnart Æggene er lagte paa Vandet, lægger Hannen dem paa Hunnens Ryg og glider dem ind i de paa Nyggen siddende mange Borter. I disse Huller blive Æggene liggende i 82 Dage og krybe da ud, skabte som fuldkomne Tudsfer. Af saadanne Æg udreges ofte henimod 200 paa een Moders Ryg.

Vor almindelige Skruptudse er for en 30 Aar siden bleven bekjendt for et sikkert Lægemiddel mod Skurv i Hovedet. Hertugen af Toskana gav Opfinderen 500 Rikd. for Opdagelsen og bekiendtgjorde det. Man tager nemlig levende Tudsfer, sætter dem i en ny glasseret Leerpotte, som er lukket og tæt tilklinet med Leer, i en heed Oven, indtil de ere brændte til Pulver. Det skurvede Hoved indsmøres i Svinesidt og bestrøes med Tudssepulveret til Saaret er stult; man dækker Hovedet med en Svinesblære og binder et linned Klæde oven over. Efter 24 Timers Forløb gaae Saarene af uden Smerte. Man bliver ved som første Gang i nogle Dage, in ita i et

ganske lægt og vogter Hovedet for Luften, ved at tildække det ved Blæren og Klædet.

Andet Kapitel

Om Slangerne.

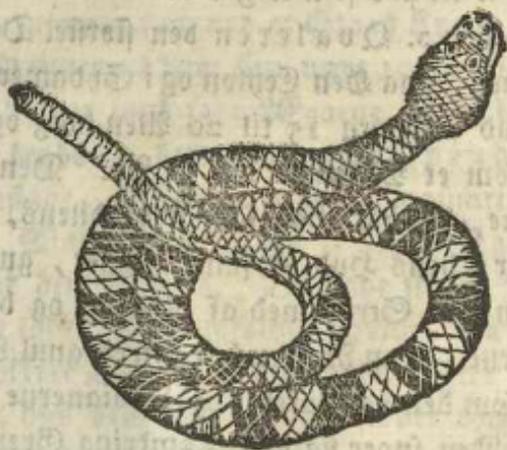
Slangerne have ingen Fødder; men bevæge sig ganske hurtig alligevel, deels ved Hjælpe af deres slimebeog glatte Hud, deels ved de under Bugen og Halsen sidende Skjolde, der tjene dem istæden for Been. Skjoldene under Bugen ere halvskiftede og begynde fra Halsen og gaae til Numpen, derfra og til Enden af Halsen have de to mindre Rader Skjolde, som sidde parvis over for hinanden. Baade Hanner og Hunner have dobbelte Aalelummer. Eggene hænge sammen som ved et Slaas Traad og see ud som Hvidgraa Bønner; i hser kan være 10 til 12 Unger. Da de fleste Slangar først føde Eggene, naar Ungerne ere i stand til at krybe ud, kalder man dem levende fødende. Nogle paastaae, at Moderen døer, saasnart hun har født Eggene. Slangernes Tunge er løftet og meget tynd. Man kalder den Braad. De have skarpe Tænder og en Klæft, der lader sig mangfoldig udvide, saa de let kunne nedsluge tykkere Dyr, end de selv ere. Ikke alle Slangar ere giftige; hos dem som ere det, sidder Giftmaterien i to Kirtler, der ligge under Hjernen, hvorfra den, naar Slangen bider, i det samme Øjeblik spræites igiennem to hule bevægelige Tænder, i Saaret. Hos nogle Arter er denne Gift meget stærk og dræbende, hos andre er den svagere og forarsager allene Hævelse og Betændelse; men ikke Døden. Giften er allene farlig, naar den blandes med Blodet; thi man kand skylle den i smaae Portioner uden Skar-

de, og Slangen fand ikke Skade med sin Gift, uden den bider tillige. Tungen eller Draadden gjør slet intet til Sagen. Slangerne i de varme Lande, have overalt stærkere Gift, end i de kolde. Af Frøer, Vuus, Smaafugle, Fiske, Insekter, Planter og andre større Dyr, leve Slangerne. De opholde sig i Huler i Jorden, og ligge i de kolde Lande i Dvale, næsten det halve Aar; om Foraaret skifte de Hud og affaste den gamle, som man kalder Ham; maaskee de giøre det oftere; thi man veed ikke meget om deres Levemaade og Natur. Deres Kig, endog de meest giftiges, fand uden Fare spises, naar Hovedet først skæres af, det roses som meget sundt for svage Folk. Overalt ere Slangerne snedige, lærnemme og lydige Dyr, der af Gjøglere og Konstnere ofte afrettes til at giøre Konster, som man ofte har anseet for overnaturlige. Af de forskjellige Arter, ere de mærkeligste:

§ 1. *Ræmpeslanger.* Blandt dem er Afgudslangen: Qvæleren den største. Dette Uhyre findes i Ostindien, paa Den Ceylon og i Sydamerikas Skove. Den fand være fra 15 til 20 Alen lang og fuldkommen saa tyk som et Menneske om sit Liv. Den har store funktende Øjne, et vildt Gab som Krokodilens, besat med skarpe Tænder, dens Hud er smuk tegnet, guul eller og blaalig med en sort Stribe ned af Ryggen og brune Pletter paa Siderne. Om Halsen har den en guul Ring; Huden glindses som den var lakeret og Indianerne sælge den meget dyrt. Den snoer sig gierne omkring Grenene i Træerne og lurer paa Dyrene. Græshopper, smaa Slinger, Fjirbeen, Ludsler, Harer, Egerner o. s. v. sluger den uden Vanskelighed; men den fand og faae Bugt med Hiorte, Raadyr og store Pattedyr, ja selv den frygtelige Tiger fand den let dræbe. Den er ikke giftig. Den skyder sig hurtig

ned paa de større Dyr og snoer sin lange og tykke Krop adskillige Gange om deres Liv og Hals og klemmer deres Mund til med sit store Gab, hvorved den strax qvæler dem; den slæber dem derpaa nær til Træet, snoer sig om Stammen og det qualte Dyr med saadan Kraft, at den knuser Sidesbenene og de andre Been. Derpaa overkliftrer den dem med sit gule Spyt, hvorved Dyret seer ud som det var glasseret og nu nedsluger den glat væk eet Stykke efter det andet; men ovenpaa saa drøjt et Maaltid bliver den meget træt og døven og kan let dræbes af Indianerne. De spise dens Kixd som en stor Lækkerhed, andre Bilde tilbede den deri, mod og holde den for hellig. Man paastraaer dog, den fandt tammes og afrettes til Konster.

§ 2. Klapperflanger: Kangleflanger.

Alf alle Slanger er Klapperflangen den giftigste. Dens Bid dræber i saa Minuter med de græffelligste Smerter, og det døde Legeme den saarede, gaaer strax i Forraadnelse. Dog angiver man *Senegardena* og *Aristolochia*.

americana, for Lægemiddel mod dens Gift. Den findes i Amerika og Ostindien, er fra 2 til 2 $\frac{1}{2}$ Alen lang og kand være saa tyk som en Arm. Halsen er sammensat af adskillige løse brune Hornringe, der formeres aarlig med en ny Ring. Naar Klapperflangen vil anfælde et Bytte, rangerer den med disse Ringe, som er en Advarsel for Menneſker og Dyr til at tage sig i Agt for den. Den anfalder heller ikke Menneſker, uden den drilles eller er meget sulten; den er og langſom i ſin Gang og kand ikke gjøre længere Spring end den ſelv er lang. Forſynet har altsaa ved dens Langſomhed og Klappen med Halsen givet baade Menneſker og Dyr Lejlighed til at undgaae den for en Deel. Dens Føde er ellers unge Hører, Egerner, Fugle, Muus og mindre Dyr. Man foregiver, at dens blotte Deſyn forfærder Dyrene ſaameget, at de ſtaaer ſtille for den og tør ej vige af Stedet. Men, endſkiønt Skræk er iſtand til at betage Dyrene deres Overlæg, synes det dog rimeligere, at ſaa-danne Dyr, ſom man har ſeet ſtirre ubevægelige paa den, allerede ere bidte af den, og at Giften har virket den ſig nærmeude Død, den Slangen har oppebiet, for ved ſit Epyt at overklifre de Dyr med Haar eller Fjer, ſom den ville nedfluge. Dens Farve er paa Ryggen gulrød med brune Pletter og ſmuk tegnet med forte Ruder, Bugen er meeft blegblaa. Uagtet Klapperflangens stærke Gift, æde Indianerne dog dens Kiød, naar de have dræbt den, andre fange den ung og afrette den til at være tam. Svinene ere dens værſte Fjender; thi de æde den uden Skade.

§ 3. *Ringſlanger*, have en lige Tykkelse heelt igiennem, og ere om hele Kroppen beklædte med ſkiel-lede Ringe. De kunne ſkyde ſig baade frem og tilbage; den-ne Ebne og deres tykke Hale, har givet Anledning til det Sagn, at de havde Hoved i begge Ender. Der findes i

Amerika 2 Arter af dem, der neppe ere 1 Alen lange og ikke 1 Tomme tykke.

§ 4. Rynkeslanger, have hverken Skjoldde, Ringe eller Skjæl, men en rynket Hud som vore Regnorme. De ere ikke giftige og giøre Obergangen fra Slangerne til Ormene. De findes i de varme Lande.

§ 5. Borteslanger, ere og fra de varme Lande. Deres Hud er besat med Borter.

§ 6. Anhagaslanger, ligeledes fra de varme Lande. Bugen har skielde Baand og Enden af Halen har rundt om smaa Skjel.

§ 7. Skjoldslanger: Snoge, kaldes de som have Skjolde under Bug og Hale. De fleste af dem findes i Europa. Herhen høre:

A. Hugormen, fra 1 til $1\frac{1}{2}$ Alen lang, saa tyk som en middelmaadig Finger, graa med en sortbrun Flamme langs af Ryggen, man treffer den og sortblaa med en hvid Flamme; inden i Munden skarlagensrød; det er den almindeligste giftige Slange i Europa, hvoraf der ogsaa her i Danmark, især paa Hederne, ere mange; de bide ofte baade Mennesker og Creature; men Biddet er hos de store Dyr ikke dødeligt; det svulner op og kand vel blive farligt; men ved at rense Saaret og slittig indgnide det med reen Bomolie helbredes det snart. For Hugormen er Lodbakksaft en Gift; mange sætte en Pind paa dens Nakke, og naar den da gaber, hælde de nogle Draaber i dens Hals, hvoraf den strax svulner op og dør. Man kand ellers dræbe den ved et par gode Slag midt paa Kroppen af en tyk Rjep. Hugormens Rød, især den Art

som findes i Italien under Navn Viper, bruges undertiden til Kraftsupper for Syge; man laver og deraf det bekjendte Theriak, som er et gammel indvortes Lægemiddel mod Gist.

B. Aspis, har 3 Diader røde Pletter paa Ryggen med brune Kanter.

C. Hornslangent, den har en liden bevægelig Tand over hvert Øje, som et Horn; for at lokke Smaadyr til sig, bevæger den disse oprejste Horn frem og tilbage i Sandet, og naar de da nærme sig, dræber den dem. Den er gunstlig med brune Loversribber; findes i Ægypten og har ingen Gist.

D. Brillelangen, findes i Ost- og Vestindien og undertiden i Europas sydligste Lande. Dens Krop er rødgul, henimod 2 Alen lang og har paa Ryggen henimod Halsen en brun Tegning, der ligner et Par Brillen. Dens Bid er meget giftigt og før den bider rejser den sig i Vejret og staaer paa Halen. Gjøglerne vise den for Penge og lade den dansse. Førend han viser denne Kunst, lader han Slangen bide nogle Gange i en ulden Tav for at stille sig ved Giften. Derpaa giver han den et Stød, og synger for den, hvorefter den rejser sig paa Halen og drejer den øverste halve Krop omkring i en Kreds og lader Hovedet følge efter Kunstnerens Haand, som han bevæger for den efter Takten.

E. Otterslangen, er en lille udenlandsk Slange, kun lidet over $\frac{1}{2}$ Alen lang, glindsende rødagtig eller sortbrun og plettet. Saa snart Mennesker eller Dyr nærme sig den, farer den paa dem og bider; men Biddet har ikke betydelig Fare.

Til denne Slægt høre endnu mange andre udenland-
 ske Slanger. Blant den er især:

F. Barmslangen O : **Jomfruslangen** merkværdig, den findes i Ostindien, er kun et Qvarteer lang, har ingen Gift, og lader sig gjøre meget tam. De indian-
 ske Fruentimmer holde den til Fornøjelse, spøge med den som med en Eskjæhund, og putte den ned paa deres
 Bryst for at svale det i stærk Hede.

§ 8. Snogen, er en almindelig overalt bekendt
 Slange, især i Stovegnene. I de sandige og skovløse Eg-
 ne i Danmark finder man den megetielden, men desto hy-
 pigere i de andre. Snogene ere lys staalblaa paa Hu-
 den, Skjællene paa Hovedet ere altid anderledes dannede,
 end de paa Ryggen. Paa Siden og Halsen have de gree-
 ne hvide Pletter. Man finder dem og mere graa eller næ-
 sten hvide og andre have gule eller og hvide Pletter paa
 Siden af Halsen, der seer ud som et Halsbaand. Her
 til Lands ere de gjerne kun halvanden til 2 Alen lange;
 men i det sydlige Europa bliver de 4 til 5 Alen lange. De
 svømme got og opholde sig ofte i Ristedamme, Søer og
 Skove, der ligge nær ved Vandet; nogle kaldes derfor
 Vand snoge. Snogene have ingen Gifttrænder og kunne
 uden Fare spises; de ere og fromme og søge gjerne ind i
 Husene. Mange Steder tillader man dem denne Frihed,
 den de giengjelde ved at rense Huset for Muns og Insekter;
 men at de gjerne drikke Bløden og Melken af Botterne
 og slaae deres Bopæl op i og under Sengene, maae man
 da og finde sig i. Deres Æg lægge de i Møddinger; de
 hænge sammen ved en Snor. I Staldmøddinger, Mist-
 bænke, i hule Træer, Gierder, Hekker og gamle Bygning-
 ger opholde de gamle sig.

Essulap snogen henhører til denne Slægt; den fjendes af en Udvejt paa begge Sider af Hovedet, der ligner Museoren. I Danmark findes den ikke; men ellers baade i og uden for Europa. Den er endnu nok saa meget for at holde sig til Mennesker, som vor almindelige Snog og er ligesaa usædelig som den.

Man har i Europa flere Arter Snoge, forskjelligt tegnede, nogle grønne med gule, andre brune med mørkrøde Pletter.

§ 9. Skjælslanger, have Legemet rundt om bedækket med smaa Skjæl, der ligge over hinanden som Tagstene; Haten er ikke meget tyndere, end Kroppen. De berøge sig hastig baade frem og tilbage. De have ingen Gift. Blandt endeel Arter Skjælslanger, kjender man her til Lands:

A. Staalormen, en lille, her i Danmark stelden $\frac{1}{2}$ Alen lang, Slange; den er glindsende staalblaa med rødagtig Skjær paa Siderne. Dens meget smaa Øjne gjør, at man og kalder den Blindorm. Den gjør sig ganske stiv, naar man rører sagte ved den, og er meget stiv, saa den strax springer itu, naar man slaaer den med en tynd Qvist. Naar den rages i Hænder, kand den vel og gjøre sig saa stiv, at den brister. Den findes ofte paa Hederne og ved Bejene, ved gamle Mure og Hesselbuske. Endskjøndt den bider, er dens Bid dog ikke giftigt.

Fjerde Bog

Om Fiskene.

Fiskene adskille sig fra de forhen beskrevne Dyr derved, at de drage Vand en ved Gjeller, og have rødt og koldt Blod. Gjellerne ligge i Hovedet og bestaae af treblede Blade, der ere sammenheftede, ligge paa begge Sider af Hovedets indvendige Dele og have næsten Udseende af Kamme. Igjennem Gjellerne lade Fiskene det Vand gaae ud, som de indlade igjennem Munden, og derfor findes hos de fleste Gjellerne kun en tildækkede med en hornagtig Plade, som kaldes Gjellelaaget, der kan aabnes og lukkes som en Blæsebælg; de Fiske som ikke have Gjellelaage, udkaste Vandet igjennem Huller i Hovedet, som svare til Antallet af Gjellernes Blade. Gjellerne ere altsaa det samme for Fiskene, som Lungerne for de andre Dyr. De affondre Lusten fra det indaandede Vand og meddele det igjennem deres mange Grene til en stor Blodaare som ligger langs med Ryggen, hvorfra det igjen fordeles til Legemet; Blodet samles igjen i Hiertet, der har kun eet Hiertekammer og føres derfra ved en Pulsaaer til Gjellerne igjen.

Al Fiskenes Indvolde, er især Blæren mærkwoerdig. Den er hos nogle enkelt, hos andre dobbelt og er opfyldt med Luft, hvorved Fisken des lettere kan hæve sig fra Bunden og holde Ligevægt i Vandet. Naar Fisken igjen vil synke til Bunds, kander den ved nogle Muskler udpresse Lusten af Blæren. Nogle Fiske have ingen Blære; men derimod andre Midler til at hæve sig.

Endskjøndt Fiskenes Legemer ved første Øjkast synes simplere dannede, end de andre Dyr's; saa er det dog vist, at man, ved nøjere at betragte dem, vil finde ligesaa meget mærkværdigt ved dem, som ved de andre Dyr. Saaledes seer man f. Ex. saamangfoldige forskjellige Skabninger blant Fiskene, der endnu afvige mere fra hinanden i Størrelse, end Landdyrene; saaledes finder man deres Beklædning, der hos de fleste bestaaer af hornagtige gjennemsigtige Skjæl, overtrukne med en slimagtig Materie, der giver dem en Guld- og Sølvglans; selv de som mangle Skjællene, have derimod en Beklædning, som baade for dens Fæstthed og Besynderlighed fortjener vor Beundring. Hos alle Fiskene ere især Dinnene mærkværdige, de ere store glindsende og lyse.

At Fiskene leve i Vandet, er bekjendt. Nogle af dem, fornemmelig Valen, kand dog leve uden for Vand i en kort Tid; men almindelig døe de, naar de komme i Luften, og især naar Solen eller Luften tørrer Slimen paa deres Skjæl. I Vandet bedæge de sig ved Hjælp af deres Finner. Dem bruge de ligesom andre Dyr bruge Arme, Been og Binger. De kaldes efter det Sted de sidde paa, Ryg-Bryl-Bug- og Halefinner. Nogle saa have Bryl-finnerne saa store, at de kunne flyde et kort Stykke over Vandet. Deres Bedæggelser i Vandet selv ere hurtige, og man seer ofte, at Brasen, Gieder og Orter gjøre høje Spring oven for Vandfladen, naar de lege, eller ere i Fare for at fanges.

Fiskenes Sandser ere meget gode, de høre og fornemme den mindste Bevægelse i Vandet, hvorfor Fiskerne maae være meget stille, om de vøle gjøre god Fangst. At de have en stærk Luft, vise de ved at lade sig lokke ved Desmer, Bøbergel og slige Ting, og at de see got, derpaa give de hvert Øjeblik Beviis ved at oplede deres Føde, som almindelig

steer om Matten; om Dagen staae de meest paa Bunden, derfor fiske man allerbest om Matten, og steer det om Dagen med nogen Held, da er det i Legetiden, da Fiskene om Dagen stikkevis fare om imellem hinanden i Vandfladen.

Fiskenes Næring er deels and' e Fiske og deres Rogn, deels Soplanter, Insekter og mange andre Ting, som er umuligt at bestemme, fordi det Element de leve i, forbyder os at give Ngt paa deres Levemaade. De fleste have Tænder til at gribe deres Næv ved, men disse Tænder sidde snart i Riæberne, snart paa Tungen, snart i Ganen, og snart i Struben. For at fange deres Næring i Vandet gaae Fiskene imod Strømmen, da det paa den Maade svømmer dem i Møde.

De fleste Fiske forplante sig ved Æg, og kun nogle faa føde levende Unger. Den Tid om Aaret, da de forplante deres Art, kaldes deres Legetid. Almindelig er det i Foraaret. De drage da om i store Flokke fra eet Sted til et andet, for at opsoge bequemme Steder for Yngelen. Paa disse ofte lange Toge, hvorved de og gjerne holde sig nær mod Landet, fange Fiskerne mange af dem. Naar Fiskene have fundet det Sted, hvor de ville lægge deres Æg, som gjerne er paa Vandplanter ved Strandbredden, ved Klipper eller Sandbanker, hvor Solens Varme kand fremme Udflækningen, saa lægger Hunnen Rognen (Ægene) og Hannen befrugter dem med sin Melk (Sæd.) Af den uhyre Mængde Rogn Hunnerne aarlig lægge, blive mangfoldige et Næv baade for Fiske, Fugle og andre Dyr, mange kunne og paa andre Maader bringes af Sted; men dog savner man ikke i betydelig Mængde Fiskene, der fornemmelig maae tilskrives den Mængde Æg saadan et Hun indeholder; da man kan finde dem, ikke allene i Tusende, men endog i Millionvis i det, som fanges inden de have

leget. Man har i de nyere Tider forsøgt paa, selv at oprøste Fiskelegene til Brag i Damme og Søer, ved at udstryge Rognen og Melken af levende Fisk over et Fad Vand og omrøredet vel mellem hinanden, at det ej klumper sammen. Fadde sættes derpaa i Solen og gives hveranden Dag frisk rindende Vand; bedre er det at sætte de Planter hvorpaa Fiskene have lagt deres Leeg, i et Glas rindende Vand i Solen og give det frisk Vand hver anden Dag; da Fiskene, efter flere Dages Forløb, komme frem af Eggene. Hvorlænge Fiskene kunne leve, er uvist, rimeligviis voxer de i det første Aar meget hastig og siden langsommere, og den forskjellige Størrelse een og samme Slags Fisk har, naar den fanges, beviser, at der maae være stor Forskjel paa Alderen.

Nytten af Fiskene er meget stor. Mange Millioner Mennesker ernære sig af Fiskenes sunde og velsmagende Kød, og især have de Kystbeboere, som boe ved Havsiderne, deres fornemste Indkomster af Saltvandsfiskeriet. Man tillader og Fiskene paa saa mange Maader, at man ikke let kjædes ved dem, og især er den Opfindelse vigtig, at tørre, røge og salte dem, hvorved de i lang Tid kunne holde sig bedre end andre Fødevarer og derfor udgiøre de, paa lange Sørejser og om Vinteren i de kolde Lande, Menneskets næsteste Næring. Paa nogle Steder er man endog nødt til at spise tør Fisk til de ferske for at spare paa Brødet. Fiskene fanges baade i Salt- og Ferskvand enten med Jernkroge, hvorpaa er sat Mading af Orme eller Fisk, eller ved Vaade, som man trækker med, eller og ved Bundgarn og Ruser som man sætter paa visse Steder og holder i Bunden ved Væle. Om Vinteren stanges de paa Bunden med Jernpile paa et langt Skaf. Det er en heel Bidskab at kjende saavel de bedste Fiskemaader, som og de forskjellige Fiskes Opbolds-

steder. I første Bunde finder man, oftere end i Havet, at Fiskene formindskes i nogle Aar; Grunden hertil maae fornemmelig søges i den alt for stærke Fiskeri i Legetiden, da de bedst kunne fanges, og i Legens Forstyrrelse; for snevre Fiskegarn bidrage og mangfoldig hertil, da de smaa Fiske fanges til Unytte, som især skeer ved Pulsbaadefiskeri efter Aal. Vise Fiskeredskaber ere derfor forbudne paa nogle Steder. S. E. Pulsbaadde sønden Birtund i Limfjorden.

Da nogle Fiske have Brust og andre Been, nogle aabne Gjeller og andre lukte; saa har man, i Overensstemmelse med dette og Finnernes Forskjellighed, inddeelt dem i følgende 6 Slægter:

I. Brustfiske, som isteden for Been have en brystagtig Beenrad og hvis Gjeller ere fast tilboerne.

II. Gjellelukte med brystagtig Beenrad og fri Gjeller.

III. Barbugede, med Been; men ingen Bugfinner.

IV. Strubefinnede, med Been og Bugfinnerne forpæd Brystfinnerne.

V. Brystfinnede, med Been og Brystfinner over Bugfinnerne.

VI. Bugfinnede, med Been og Bugfinner bag ved Brystfinnerne.

Al disse 6 Ordener, som efter Linne ere antagne, skal i det følgende de mærkbardigste Arter, saavidt Rummet tillader det, blive anførte. Det anmærkes i øvrigt, at de 2 første Slægter af nogle regnes til R. ybdyrene og at atter, andre Natyrbeskrivere inddele Fiskene anderledes, med Hensyn til deres udbortes Dannelsse. Ved denne her antagne Inddeling komme Salt- og Førstbunds-fiskene imellem hinanden.

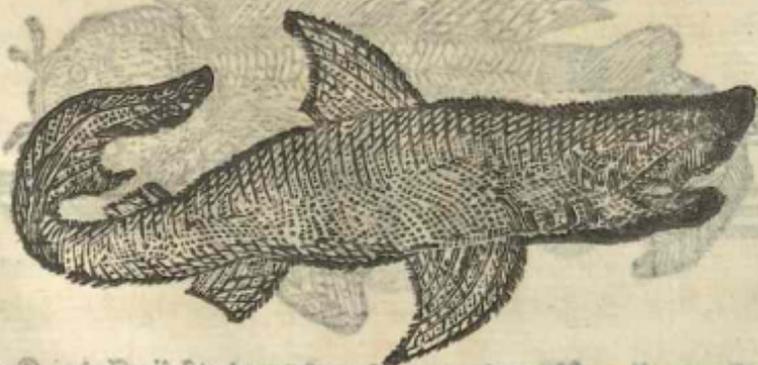
Første Kapitel

Om **Brusskistene**, som have **Bruss** isteden for **Beenrad**, deres **Gjeller** ere fast tilvoagne og de have ingen **Skjæl**.

§ 1. **Hajer 2:** **Haaer**, ere **Havets** graadigste **Wooddyr**, de udmærke sig ved en ofte betydelig **Længde**, et lige, til **Halen** rundt **Legeme**, en **tornd** og meget **hvaas** **Hud** endog paa **Finnerne**, flere end to **Rader** spidse, **ind-**ad **krummede** **Lænder**. Deres **Mund** sidder paa **tværs** **under** **Snuden** og derfor **svømme** de gjerne paa **Ryggen**, for at **lange** deres **Kob**. Paa **Siderne** af **Hovedet** sidde **Gjelle-**hullerne, gjerne 5 i **Taller**; bag ved **Djnene** have de nogle **le** **Huller** til **Vandets** **Udaang**. Ved **Siderne** af **Rumpen** have de 2 **Finner**, paa **Ryggen** 2, som sidde **forskjellig**. Deres **Kjød** kan til **Rød** **spises**, og de **mindste** **Arter** **spes** **ges**, da de ere **temmelig** **fedde**. Deres **Lever**, der er **me-**get **stor**, **brænder** man **Iran** af. Af **Huden** **bereder** man **Skind** eller **Overtæf**, og **tørret** **bruges** den til at **volere** **med**. Man mener de **føde** **levende** **Unger**. Deres **Eg** ere **firkantede**, **indsvøbte** i en **klar** **hornagtig** **Materie**, i de 3 **Hjørner** sidde **Torne**, i det 4de en **lang** **Stræng**.

Hertil høre 15 **Arter**, hvoraf de **mærkeligste** ere:

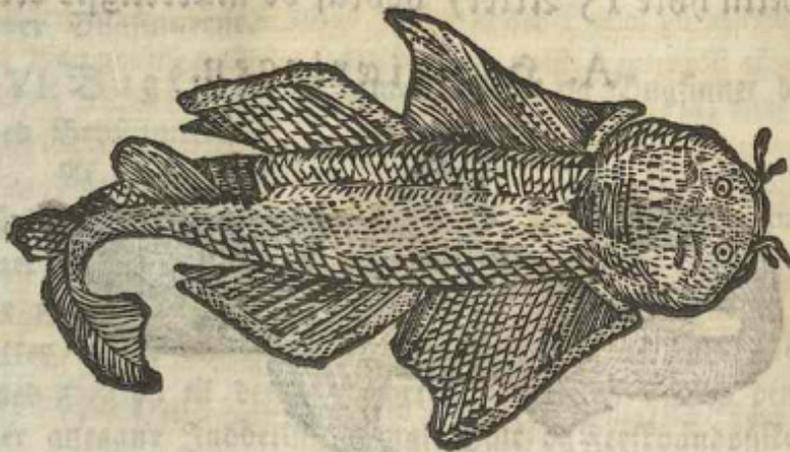
A. **Haaskiæringen.**

Denne **frøgtelige** **Haj** er fra 20 til 25 **Aln** **lange** og

Kand holde 4 til 5 Alen i Omkreds. Dens Lænder ere trekantede og tallede som en Saug og staae i 6 Rader. Af de paa Malta og Sicilien i Jorden fundne Hajtænder, slutter man, at de i forrige Tiden endnu fandtes større. Dog kand man endnu fange dem, der let kand slugt et Menneske. Man har og fundet i nogle fangne Haastjæringer, deels et Menneske med Klæder paa, deels en Hest, foruden Fiske. Den følger gjerne med Skibene i Søen, for at snappe Eigene eller andre Ting, som kastes ud, og de Levende maae derfor tage sig nøje i Agt, for at komme den nær i Bandet. De fanges med stærke Jernkroge, der ere gjorte fast ved Jernhæder (da de vilde bide et Tong over som en Sytraad) paa Krogen sætter man et Stykke Kjød. Naar den mærker den har slugt Krogen i sig, udspyer den undertiden baade sine Indvolde og Krogen med. Af denne Omstændighed og af dens store Gal slutter man, at det var denne Fisk, som slugt Profeten Jonas. Denne tilligemed de andre Haj-Arter opholder sig næsten i alle større Have. Ved Grønland findes de og, de indsiude sig især for at gjøre Maa'tid af de dræbte Svalers Kød.

B. Ludsehajen or Havengelen

er 3 til 4 Alen lang og har formedelst sin flade Krop og brede Brystrog Bugfinner, der gaae nær sammen, en

Deel Lighed med Røkkerne. Den er ligesaa slem en Døver, som den forrige og lader sig og Menneskefjød smage got — Da den ofte paa sin Jagt rejser Forparten op over Vandfladen, saa har dens runde Hoved vel og givet Anledning til de gamle Historier om Hadmænd og Havfruer, som man saa ofte hører fortælle om.

C. Hammerhajen

har faaet sit Navn af dens besynderlige Hoved, der ligner en Hammer. Dyuene sidde paa Enderne af denne Hammer. Fluben neder under.

D. Haamæren 3: Hestehajen, regnes for den største Haj og skal være 20 til 25 Alen lang; men ikke saa farlig for Menneskene som Haastjæringen

E. Saugfisken

udmærker sig fra de øvrige Hajer ved sin dræbende Snus

De, der er font en Gaug med 20 store og skarpe Tænder paa hver Side. Dette græffelige Gævær benytter den sig mæsterlig af mod Hvalfiskene, som den enten ene eller flere i Selkfab anfalder, ridser den Hul i Bugen med sin Gaug, og river da et Stykke Spek ud med. Dens Gaug er 2 til 3 Alen lang, næsten et Qvarteer bred og hele Gaugfifften kan være fra 5 til 8 Alen; men kun 1 Alen i Omkreds. I Nordhavet findes de fleste.

F. Tornhajer, har en stor Torn i Kygfinnen.

Mindre mærkelige ere de øvrige Hajer. De mindste Afarter ere $1\frac{1}{2}$ Alen lange. I Danmark fanges disse ofte paa Kysterne af Vesterhavet og speger, da de faa sinage bedst.

§ 2. **Havkatte** og **Sodrager.** De have 4 Gjellehuller, der sidde saa nær sammen, at de synes kun 3 at udgjøre eet. De ligne meest Hajen. Munden sidder paa tværs under Snuden og een Art har 2 Fortænder i hver Kæbe, en anden ingen, de have brede Finner og Pigge paa Kyggen, som, tilligemed Hannens Udvoxet ved Bugfinnerne, giver dem nogen Lighed med Røtter. Deres Hale ender sig i en Traad, der er længere, end hele Kroppen.

3 S. Røkker 2: Skader.

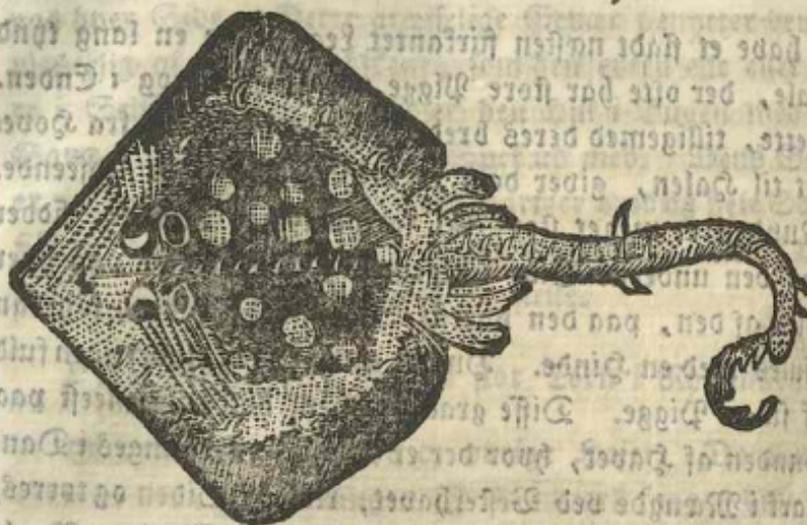
have et fladt næsten firkantet Legeme og en lang tynd Hale, der ofte har store Pigge paa Siderne og i Enden. Dette, tilligemed deres brede Finner, der gaae fra Hovedet til Halen, giver dem et besynderligt stygt Udseende. Munden er meget stor, vel forsynet med Tænder, sidder paa den underste Side tilligemed 5 Bjellehuller paa hver Side af den, paa den øverste Side sidde Djinene, som kan skjules med en Hinde. Huden er ujævn og undertiden suld af smaa Pigge. Disse graadige Dyr holde sig meest paa Bunden af Havet, hvor der er Dynd. De fanges i Danmark i Mængde ved Besterhavet, ridses i Siden og tørres, og smage ret got. Deres Størrelse er forskjellig. Noget blive over 2 Alen Brede og veje 200 Pund. Deres Æg, som Fiskerne kalde *Sømuus*, lægges daaer Ungen er særdig at fryde ud, de ere firkantede med et Horn i hvert Hjørne og have et sort hornagtigt Svøb. De mærkeligste Røkker ere:

A. *Metrokken*, glat paa Siderne med een Rad Pigge paa Halen. Den bliver den største af dem og smager bedst.

B. *Spejlrøkken* har Pigge ved Djinene og 3 Rader paa Halen; paa Finnerne har den en stor Plet, som et Slags Spejl. Den er mindre.

C. *Pigrokken*, har ingen Halefinne; paa dens tynde sorte Rottetale sidder en Pig eller takket Dolk, 4 Tommer lang, som man, maaskee urigtig, holder for giftig. Noget vilde Folkslag bruge denne Pig til Pile.

D. Somroffen,

har paa Legemet og Halsen en stor Mængde haarde Knuder med stærke Torne. De kunne blive meget lange, og smage got.

E. Kramperoffen,

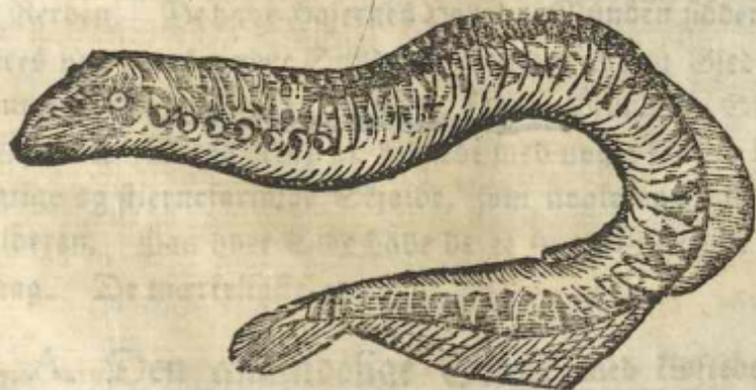
er mere rund og glat, end de andre og Halsen bredere. Den er brun og hvid med 5 runde sorte Pletter, under Bugen næsten hvid. Den har den mærkverdige Egenskab, som og nogle andre Fiske have, at den er elektrisk, eller giver de Mennesker og Dyr, som røre den, et Stød, lig det den elektriske Funke af en Elektriseermaskine ylder. Denne Egenskab har den især ved

Hovedet; thi griber man den ved Halsen, fornemmer man det ikke — at den ved Hjelp af dette bedøvende Stød, fanger de Fiske, som nærme sig den, er rimeligt — Den findes næsten i alle Have; sjøndt ikke i Mængde.

§ 4. Lampretter 3: Steensuere.

have en glat slimed Hud, et rundt Legeme som Alene, ingen Bryst eller Bugfinner; men kun Ryg- og Halefinner. De ere de eneste Fiske, som have 7 Gielleblade og 7 runde Giellehuller, de have tillige et Hul i Rækken til Vandets Udgang. Disse 8 Huller og Hjet paa den ene Side, har givet Anledning til, at man har givet dem Ravnets Regensaugen (Risjne) Steensuere kaldes de rigtigere, da de sue sig fast til Skipper og andre Ting. De nære sig af Drome, Insekter, Smaafiske, Rogn, Dyndplanter og Aldsler. De holdes for en Delikatesse, fanges om Vinteren ved at stikke friske Virkeriis i Vandet, da de sue sig fast til dem og ellers ved Angler, Ruser og Garn. Man kan længe have dem levende. De forsendes og udenlands især fra Bremen og Lyneborg. Man rister dem da over en svag Kulild, foger dem og naar de ere kolde, nedlægges dem i Dunker i Eddike og Kryderi. Man har:

A. Havlampretten.

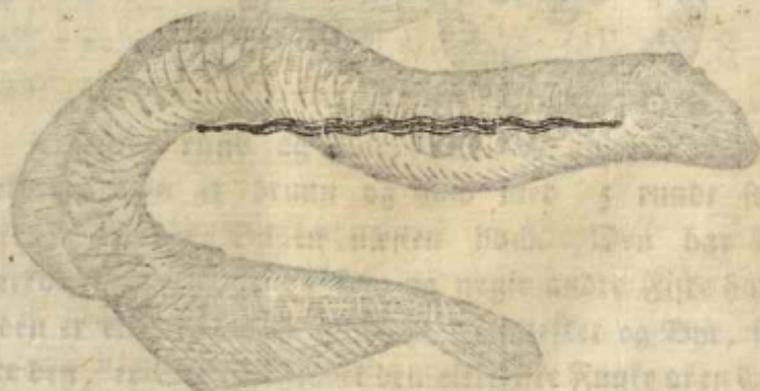

Denne Art Steensuer findes i Havet og søger om

Foraaret til Floderne for at lege. Den kan ibære over 12
 Alen lang og saa tyk som en Arm. Røggent er grønlig med
 blaa Pletter, Bugen gulhvid, Ryg- og Halefinnerne ere
 adskilte ved et lidet Mellemrum.

B Regenøjen, findes allene i fersk Vand, især i
 Floderne og Bækene i Europa, den bliver 12 til 15 Tom-
 me lang og 1 tyk. Den har Ryg- og Halefinnerne samle-
 de. I England fanges en stor Mængde, som sælges til
 Holland som Løkkemad for Rabliausangerne.

C Bas-Igelen nekke 1 Qvarteer lang, har Rim-
 ge paa Kroppen, en spids Hale og Snude; den suer sig fast
 ved andre Fisks Gjeller, spises, eller bruges til Madding
 af Fiskere.

Andet Kapitel

om de gjellelufte Fiske med brystagtig

Beenrad, som ikke have Been i Riødet og
 frie 0: ingen ved Laag aabne Gjeller.

§ 1. Støren.

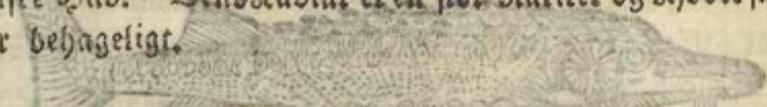

Deene store Fisk findes i Havene og i Legetiden i de der
 med forbundne Strømme i den nordlige Deel af den gam-
 le Verden. De have Hajernes Hoved, Munden sidder som
 deres paa tværs under Snuden, Snuden er som Gjeddens
 omtrent, de have ingen Tænder, forved Munden 4 Skjægs-
 getraade. Deres Krop er beklædt med nogle Rader been-
 agtige og stjerneformige Skjolde, som nogle dog tabe med
 Alderen. Paa hver Side have de et smalt Gjellehul uden
 Laag. De mærkeligste ere:

A. Den almindelige Stør, med kløstede Læ-
 ber. Den har 5 Rader Skjolde, sand være fra 6 til 9

Men lang og holder sig paa Dybet i Habet; men søger om Foraaret Gloderne for at lege. I Havene omkring Rusland ere især mange og i Gloderne der, fanges aarlig endeel; man har og fanget den enkelte Gange ved Hiarbek i Liimfjorden; man spiser dens Kjød, der især af de unge smager godt og næsten som Kalkbødd. Skindene bruges til Vinduebruder og Remmer; men den største Fordeel har man almindelig af deres Rogn, hvoraf mængden Hun har over 19 Lis pund. Den er sortgrøn, tillæses baade tør og flydende og kaldes Kavtar. Russerne tillæse den bedst og føre den udenlands. Af deres Tarmhinder laves Hunsblas.

B. Sterletten, den mindste, men lekkerste Stør, 2 Men lang. Den findes meest i Rusland og især i det kaldiske Hav. Dens Kaviar er en stor Maritet og Kjødet smager behageligt.

C. Liimfiske: Hunsblasstøven, den har hele Læber, og bliver den største af Stør-Arten, ofte 12 Men lang. Det er især af dens Blære og Tarmhinder man faaer det meste Hunsblas. I de russiske Gloder fanges mange af dem. Kjødet og Rognen benyttes som de andres. Den er meget slugvorn og ej saa tosset som den første Art, der lader Fiskerne slukke et Tong igjennem dens Gjellehul og Munden og hale den i Land.

§ 2. Sodragen, har Munden under Snuden, der er spids. Disse smaa Fiske opholde sig i de indiske Havde, have en beenagtig Beklædning, som gjør at de ere kantede, og store Brystfinner, der ligne Vinger.

§ 3. Naalefiskere middelmaadige Fiske, hvis Gjellelaag er luft ved en Hinde; derimod have de i Nakken et

Hul til Vandets Udgang. Hovedet har meest Eigning med et Bugleue. De ere smalle og noget lange og bekrædte med hornagtige Plader, som gjøre dem kantede. Man har endr nu ikke opdaget uden Hunner. De føde levende Unger. Hertil høre:

A. Søhesten med et lidet tornet Hoved, der ligner Hestens. Legemet bestaaer af 7 hundrede Led, Halen af 4. Den findes i Middelhavet og krummer sig som et S naar den dør, hvorved den saaer Lighed med en Hestes Hals. Den er kun fingerlang.

B. Havnaalen, saakaldes af sit $\frac{2}{3}$ Alen lange smalle Legeme, der ligner en Naal og

C. Koralsueren. Disse Fisk bruges især til Madding. Hverken denne eller følgende Art have Lænder.

§ 4. Knivfiskene, have et sammenklemt Legeme med en hvas Bug. Paa den forreste Rygsfinne sidder en stærk Torn; begge Bugfinnerne ere sammengroede. Man har af dem i Middelhavet.

A. Søsneppen, en lille Fisk, som har smaa Skjæl og en tattet Rygtorn.

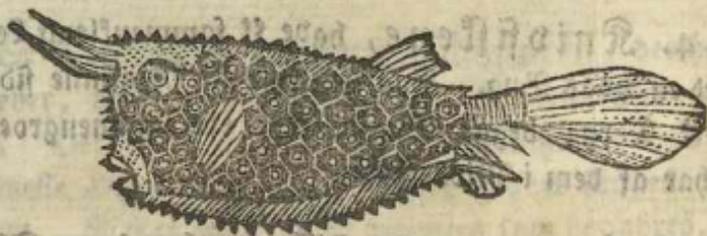
B. Knivfisken, bedækket med en stor Plade, der som et Skjold skjuler Ryggen og gaaer ud over Halen, hvor den ender sig i en spids Torn. Bugen har 12 Hornplader til Dække. Snuden er noget opadkrummet. Fra de in disse Have.

§ 5. Muurbrækkere vettere Eenhornsfiske, have en krum Torn paa Hovedet imellem Øjnene; de ligne i Skabningen Brasen endeel; men have en mes

re nedhængende Bug. De ere hvasse at føle paa, formligst de i Huden siddeende savaa Pigge, som mod Bugen og Ryggen ere skarpe. De findes i de varme Lande, og faldes af nogle Hornfiske for den paa Ryggaen siddeende besægelige Torns Skold. Een Art har dobbelte Tørne til Bugfinner. Dens Kjød er sejt, Fisken selv lille og holdes for usund. Man har 18 Arter af dem.

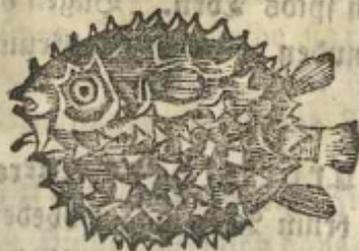
§ 6. Kuffersfiske, have Legemet indhyllt i en hornagtig Skal, der bestaaer af eet Stykke, og er afdeelt i kantede Figurer. Halen stikker ud igjennem et Hul. Man har adskillige Arter af dem i Afrikas og Indtens Hæve. Nogle Arter ere trekantede paa Skallen, andre fir-kantede, nogle have Pigge, andre ikke, de største ere kun 3 Qvarteer lange. Mærkelig er især:

Den topiggede Kuffersfisk.

Skallen er firkantet; paa Vanden sidde to Horn, og under Halen to. Det er en graadig Fisk, hvis Kjød spises.

§ 7. Kuglefisk

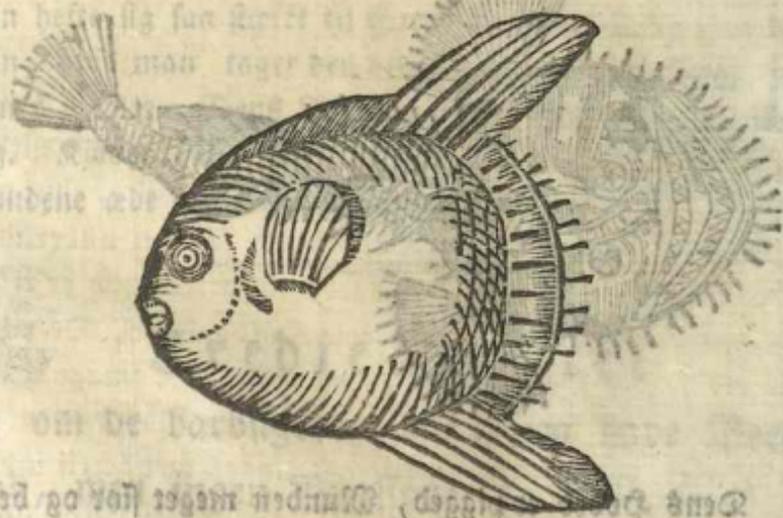

have ingen Tænder; men i Midten klæftede Rø-

bebeen, Huden er hård og besat med Pigge paa Buggen. Buggen er saal opblæst, at den rager foran Munden hos nogle Arter; ved at sammenkrumpe den, hæver Fiske sig i Vandet. Disse små Fiske have et næsten rundt eller stynderagtigt Legeme, og holde sig i de hede Landes Have og anses for usunde. De Piggene forårsage et hedt Udflæt, som om man var brændt af Rælder. Een af dem er elektrisk.

§ 8. Pindfiske grøndsemer til de forrige, deres Kæbebeen er utvilet. De have overalt store skarpe tregrenede Pigge som liene Fodangler. De kaldes derfor Pindfiske. Der gives haade, runde, og langagtige. De findes i Amerikas og de varme Landes Have og smage tørre.

§ 9. Klumpfisker

ligner mere et sømmende Fiskehoved, end en heel Fiske. Den har heller ingen Lænder, Ryg og Gumpen og

Halefinner ere voxne i eet, Halen s'ær ud som den var af hugget, og hale Fiske, der er stad, ligner i en Hast en Steen, den kaldes derfor af nogle *Møllestenen*. Huden er knudret som Skagrin. De findes i Europas Have, og ere ofte saa store, at de kunne veje 30 Lispund. Kjødet er slimet, Fiske giver endeel stinkende Tran.

§ 10. *Havtaster*. Deres piggede Brystfinner sidde paa en Slags Stilk; Gjellerne ligge langt tilbage bag Brystfinnerne og lukkes med et Laag. De have et besynderlig stygt Udseende, hvorfor man og kalder dem *Sødjævlae*. De lure i Mudderet efter Fiske, som de sluger i deres vilde Gab. Deres Kjød spises; blant de forskjelligt dannede Arter findes i de europæiske Have af dem:

A. Ulfen.

Dens Hoved er pigged, Munden meget stor og besat med mange indad vendte Tænder, om Snuden og hele Kroppen hænge Føletraade, som den bruger til at lokke Fiskene med, da den bevæger dem frem og tilbage og naar

have ingen Tænder; men i Midten Høstede Kai

da Fiskene, som ansee det for Orme, komme for at gribe dem, sluger den dem. Dens græffelige Figur forhøjes endnu ved nogle Pigge paa Hoved og Dugg og derved, at den næsten altid lader Munden staae aaben. Den kand være fra 1 til 3 Alen lang. Den er brunagtig paa Duggen og hvid paa Bugen.

B. Søslagermusen, Huden er besat med kugleformige Knuder; den har en tryneagtig Snude. Finnerne ligne Slagermuns; Binger.

C. Sotudsen, med en Traad paa Næsen, hvorved hænge 2 Rjodklumper; paa Duggen to bag hinanden staaende kiøddede Hølehorn. Den findes i Amerikas Have.

§ II. Bugfugere, ere mere dannede som Ferskvandsfiskene; deres Krop er ægformig, Huden er hvas og fuld af beenagtige Knuder, der sidde i Rader. Baade Bryst- og Bugfinner ere sammengroede under Bugen og see hver for sig ud som en haul Muskel; ved deres Hjælp kand den hefte sig saa stærkt til Stene og andre Ting, at den kan, hvis man tager den ved Halen, bære en Vægt, som synes utrolig. Dens Belædning og Størrelse er forskellig. Rjodet kand spises; men er ikke synderlig fast. Sælhundene æde de mange af dem.

Tredie Kapitel

om de barbugede Fiske, som have Beenrad, men ingen Bugfinner.

§ I. Alene, de gjøre sandsynligen Grændsen imellem Slangor og Fiske; thi de have Slangernes udvortes

Dannelse, Smidighed og Bevægelse; forresten have de Gjel-
 ler under Brystfinnerne; Brystfinnerne ere smaa, runde og
 fine og ligne, da de sidde nær ved Hovedet, Drer. Hove-
 det er tilspidset, forsynet med Tænder, Vandet noget flod,
 Rumpen sidder nær ved Hovedet, Rygsfinten er sammen-
 voxen med Halefinnen. De leve alle meest i Dyndet eller
 paa Bunden af Vandet og ligge der mange sammen. Om
 Natten gaae de paa Fangst og gjerne med Strømmen. De
 ere overmaade sejlisede og kunne, efter at de ere flaaede,
 skaarne itu og satte paa Ilden for at steges, endnu røre sig.
 Deres Hud er overtrukken med en sej Slim og derfor kun-
 ne de gaae paa Land i det fugtige Græs og leve der i 2 a 3
 Dage; paa Huden ere fine Skæl, som man ej med Øi-
 ne kan see. Stærk Hede og Kulde taale de ikke. De
 leve af Insekter, Orme, Smaafiske og Aladsler; de læg-
 ge ikke Rogn; nien søde, man siger i Hundedagene, leven-
 de Unger. Man paastaar, de krybe uskadede ud af Rum-
 pen paa Hejrer og Stør, som sluger dem. Storken æder
 dem og i Rødsfald.

Herhen høre:

A. Den almindelige Aal, opholder sig næsten u-
 deralt i klare Bunde, Floder, Aaer og Fjorde, som og i
 Søer og Damme, dog gaaer den og ud i Havet undertiden.
 Bedst ere de, som fanges i Aaer; thi deres Kød er ej saa
 tilbøjeligt til at blive harskt, som Fjordaalenes. De ringe-
 ste ere de som fiske i Damme og Søer; de smage gjerne
 mudrede. I Danmark gives der mangfoldige gode Aa-
 lefiskerier og ved Vandmøllerne fanges de i dertil indret-
 tede Aalekister, hvori de, ved det de gaae med Strømmen,
 falde om Matten. Man kand der fange dem 3 til 4 Pund
 vægtige og derover. I Søerne gives der endnu større,
 som smage tørre og have bred Pande; dem kalder man

Alepaal. (I Holland paastaer man de fanges af 15 til 20 Punds Vægt) i Lydslands Floder ere og mange Aales fiskerier. Her i Danmark fanges en utallig Mængde Aal i Liimfjorden og de andre Fjorder, der vel ere finere af Kjød; men, fordi de ere meget fede, ikke saa velsmagende som de andre. De blive heller ikke saa store i Fjordene, der for det meste bør tilskrives de Pulsbaadde, hvormed man fisker dem. Disse Baadde ere bundne af Traad, saa tætte i Masserne, at den mindste Aal ej kan gaae derigjennem, den sættes ud ved Baade om Matten og Fiskerne pulse eller banke uophørlig, mens de trække Baadden sammen, i Vandet med Stager, paa hvis Ender ere runde Trikker. Derved faae de ikke allene Aalene; men og alle de smaa Fiske som forekomme og som til stor Skade for Efterkommerne, tilfætte Livet næsten til Unytte; thi de bruges kun til Svinetsøde. Dette Fiskeri er derfor og forbuden Sænden for Virksund og kun tilladt i Resten af Liimfjorden fra St. Hansdag til Bartholomæi Dag. Men man har desuden mange andre Maader at fange Aalene paa i Fjorder og Aaer. I Aaerne fanges de i Aalegaarde og Aalefister gjorte af Træ; i Fjorden fanges de paa Kroge, som mades med Negtorne, Froer og sligt; ved Ruser som sættes fast ved Pæle; ved Blibe, som man vader ud med i Vandet (de bestaae af Fiskegarn udspændte over en Kamme, som har Formen af Taget paa et Huus) underriden stanges de i dunkle Sommernætter ved Blus; Stangeren har da en Jldpande for paa Baaden, som han holder tændt og derved seer Aalene paa Bunden. Om Vinteren stanges de paa Isen; af den Luftblære, der staaer over dem under den blanke Is, seer Fiskeren, hvor de ligge i Dyndet paa Bunden; han hugger først Hul med en Øxe og stöder da sin Pæl (Alger) i dem og trækker dem op. Ueligg Madler for Ruserne, lokker dem sigt.

Malenes velsmagende og fede Kjød ernærer mange Men-
nesker. Man koger Suppe paa dem: tillaver dem ferste
med Heber, Citronsaft og en Frikasseesaus: sylter dem med
Krydrier under Navn af Kulleaal: steger dem ferste, el-
ler rister dem efterat de en Nat have faaet Solt: røger
dem: speger dem som Eild: salter og bager dem ved Dens
varme efter Bagningen, som Sprøde-Mal og nedlægger
dem i Salt under Navn af grønnsaltede.

Malene i Floder og Aar ere sortblaa med hvidagtig Bug,
de i Fjorden sortgrønne med gulagtig Bug. Af Skinde-
ne gjøre de fineste Tartarer Binduesrunder. Bore Dens
der gjøre Remmer af dem til Meste. De meget tykke Maas
Skind er næsten uspiseligt naar de røges.

B. Havaalen, opholder sig bestandig i det faste Land;
men søder dog sine Unger i Mundingen af Floderne. Den
findes i alle Have, men bliver størst i Nordsøen; der kand
den blive 4 til 5 Alen lang, være 3 Qvarteer i Omfreds og
veje fra 3 til 4 Lispund. Den er skabt som Ferskvandsaa-
len, undtagen, at dens Nedermund staaer uden for Overs-
munden; den har og paa Overkæben 2 smaa Stjagtraa-
de og en hvidblettet Sidelinie. Dens Rygfinne begynder
nærmere ved Hovedet, end den andens. Dens Kjød er
sødt; men uanfæligt at fordøje. Omkring Sjælands nord-
dre og vestre Kyst er Fangsten af Havaalene vigtig fra
Kallundborg Nord af, og Nord paa; og ved de jyd-
ske Kyster er det ved Fredericia fortrinligt.

C. Murænen, er hvid og brunblettet, bliver 1½ Al-
len lang; den har ingen Brysfinner, findes i Middelhavet
især omkring Sardinien og i Havet om Ost- og Vest-
indien. Dens lette Kjød var de gamle Romeres Delikatesse.
De holdte dem i Parker, forede dem med Madstær

og Blod, ja der gives de Umennesker, som lode Slaver, der havde forseet sig, kaste for Murænerne.

Til denne Slægt henhøre D. Cecilierne, som ganske mangle Finner, og E. een paa de engelske Kyster nogle opdagede lang, smal og flad Fiske uden Brystfinner, som man kalder Leptocephalus.

§ 2. Zitteraalen eller elektrisk Aal.

er en Aal, som mangler Rygsfinnen og kaldes derfor bar rygged (Gymnotus) dens Hoved er noget større end den almindelige Aals, den har ingen Skæl, Snuden er rund, Halesnuden buttet, Huden brun; den har to Sidelinier. Denne besynderlige Aal har af alle elektriske Fiske den største Kraft, og den er saa stærk, at man ved at røre dens Hoved eller komme den nær med Haanden i Vandet, faaer saa stærkt et elektrisk Stød, at man segner til Jorden. Endog Vandet nogle Alen omkring den, er elektrisk. Fiske som nærme sig den, besvime og vende Bugen i Vejret; den kand da let forsyne sig med Føde, hvor den kommer frem. I Hovedet og Rygmusklernes Bevægelse sidder formodentlig denne besynderlige Kraft; thi griber man den saa fast, at den ej kand bevæge Rygraden, faaer man intet Stød. Naar man vil ler Haanden i et Silketørklæde, kand den ej heller forpland

te Stødet og, berører man den med en Magnet, mister den og i nogen Tid sin elektriske Kraft. Jo muntre og bredere den er, jo stærkere er Stødet; med dens Død ophæver det. Den findes i Amerikas Høve og Floder, og paa nogle Steder i Afrika og Asien. Dens Kød smager got.

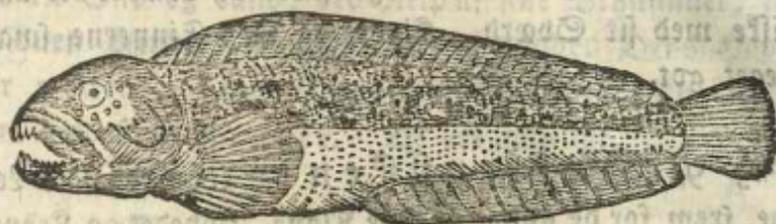
§ 3. Regaleken ∅: Sildtusten, er en lang rund aaleformig Smaafisk, som paa Hovedet har nogle Pigge, under Brystfinnerne to lange Traade og en Rygsfinne, der gaaer fra Nakken til Halen. Den findes paa de norffe Kyster. Sjellelaaget er sammensat af 6 Stykker.

§ 4. Spidshalen, med Rygsfinne som den forrige; lang og flad med en spids Hale, Kroppen sølvfarvet. En Ferskvandsfisk fra Sydamerika.

§ 5. Slangefisk, en 12 Tommer lang, flad, aaleformig Fisk fra Middelhavet, som kaldes Graa skjæg; den har 4 Skjægtraade under Køben.

§ 6. Sandaalen ∅. Lobisen, Rygsfinnen og Gumpfinnen ere adskilte fra dens kløstede Halefinne; det er en liden sølvhvid forprykket Fisk, der graver sig ned i Sandet ved Strandbredden og ligger i en sammenrullet Kred, som en Slange. Den lever af smaa Vandorme. Den findes i Havet og bruges især til Madning.

§ 7. Søulven,

er en stor, graadig og med skarpe Tænder forsynet Havfisk, som især lever af Krebs, Krabber og slige haardskallede Hav: Insekter. Den er og meget farlig for andre Fiske, og slipper ej hvad den først angriber. Hovedet er rundt, Rygsfinnen naaer næsten til Nakken, Haalen er kort og affumpet. Den findes baade i Nord- og Sestersøen, ved Grønland og andre Steder. Grønlanderne spise dens meget fede Kjød. Den kan være fra 3 til 7 Alen lang.

§ 8. Sværdfiskten,

Den har ingen Tænder; men Oberkæben bestaaer af et langt og skarpt Sværd. Denne temmelig tykke Fisk,

Kand blive fra $1\frac{1}{2}$ til 10 Alen lang. Sværbet kand være 12 Alen. I Middelhavet, især ved Sicilien og Nedertalien findes de fleste. Den er meget stærk og dræber let andre Fiske med sit Sværd. Kjødet og især Finnerne smager meget got.

§ 9. Dælfen fiske har et højt og fladt Lege-
me, frem for de andre i denne Klasse. Hovedet og Kroppen
har og nogle smaa Skjæl. Den, som findes i Middelhavet,
er soloblaa med gule Tverstriber; den amerikanske er gul
med sorte Finner.

Fjerde Kapitel

Om de strubefinnede Fiske, eller dem, hvis
Bugfinner sidde under Struben, forved Bryst-
finnerne. De ere, paa to Arter nær, Havfiske.

Et pigged Hoved have:

§ 1. Lirerfiske,

(Saa kaldet af Hovedets besynderlige og flade Dan-

nelle, der noget ligner en Lire) lever i Havet af Krebs, Søstjerner og andre Vandinsekter, bliver lidet, spyr end en Sild og kaud, ved Hielp af sine Brystfinner, flyve oven Vandet, saalænge de ere vaade. Dens Hoved har 5 stærke og lange Pigger paa hver Side. En Art af dem kaldes Sødrager. De ere spiselige.

§ 2. Stjernefiseren. I dens flade, firs kantede og haardfallede Hoved sidde Dinnene vendte op ad. Munden ligesaa. Paa Sjellelaagene sidde stærke Pigger, paa Underkæben 3. Paa Kanten af Kæberne ere Skjægtraade. Huden er hvas, Kjødet tort. Den bliver $\frac{1}{2}$ Ellen lang og findes i Middelhavet. Den er graabrun med hvid Bug.

§ 3. Vetermand: Fiersingen, en Havfisk, omtrent af Størrelse og Farve som den forrige; fanges i Nord- og Østersøen, smager got, har Dinnene højt oppe og paa Sjellelaaget en stærk Pig. Dens Rygsfinne er lang og i Rakken har den nok een med 4 Straaler.

Følgende have ingen Pigger paa Hovedet:

§ 4. Torfl indeholder en talrig Slægt af herlige Havfiske, hvis Fangst aarlig underholder mange tusende Menneker. De leve alle af mindre Fiske, ofte af deres egen Art: de have et langagtigt og smalt Legeme, et temmelig stort Hoved, store Øjne, skarpe Tænder, en Leber ligesaa lang, som hele Mæsen. Deres smalle, lange og hvide Bugfinner gjør dem kjendelige. Da nogle have Skjægtraade, andre ikke, nogle 3 Rygsfinner og an-

dre 2; saa anføres de fornemste Torfkearter med deres forskellige Afvigelser i saa Henseende.

Yngen Skjægtraade, tre Rygsfinner og to Finner bag Gumpen have:

A. Hvidlingen, sølvhvid, Ryggen undtagen, Østfæben gaaer uden for Underfæben. Sidelinien er lige. Den fanges i Mængde paa de danske, franske, engelske, og hollandske Kyster, smager ret got, undtagen i Januar naar den leger. Den bliver fra 1 til 3 Qvarter lang, fælden over 1 Allen. De smage got ferske, tørres og; men tabe da endeel, da Rjødet er tørt.

B. Kulmund 2: Graasej, er sortgrøn især mod Ryggen, Munden sort, Underfæben fremstaaende, Sidelinien hvid. Den har meget grove Skæl. Den bageste Gumpefinne og Dingfinne gaae tet til Halen. Den bliver 5 Qvarter lang og 1 Qvarter bred. Den fanges hyppig i Nord: og Østersøen. De danske smaae smage got; de ældre ikke. Man tørrer dem, skjøndt de heller ikke ere fine af Smag.

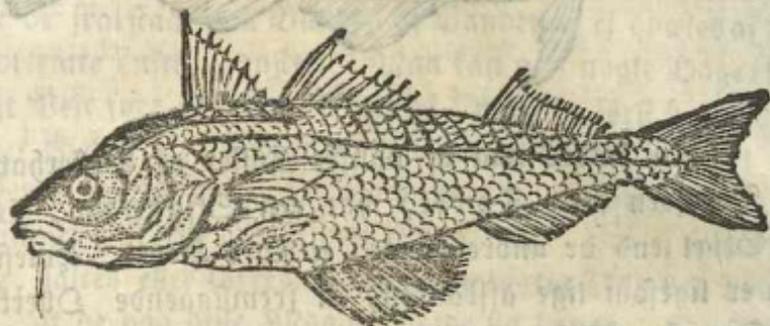
C. Lyren 2: den gule Kulmund, spidsmundet, Ryggen sortbrun, Bugen sølvhvid og brunpletet, frum Sidelinie, fremstaaende Underfæbe. Fanges som den forrige i Nord: og Østersøen, 3 Qvarter lang og derover.

Skjægtraade have:

D. Den almindelige Torf, har een Skjægtraad, en bred frum Sidelinie, Ryggen sortgraa, Bugen hvid, beg

ge med mørke Pletter. Bugen er temmelig stor og Halen smal, Hovedet lidet, Gabet stort. Den bliverielden $\frac{1}{2}$ Alen lang, lever i Østersøen og nærmer sig Kysten i Legetiden. I Nordsøen findes den ikke. Den har et fint velsmagende Kjød.

E. Kulleren.

har een Skjægtraad, en sort Sidelinie, der løber nærmest Ryggen, fremstaaende Overtæbe, solvvid med en brunagtig Ryg, Halensinnen er lidet kløster, Bugen er tyk, Halen smal, Hovedet noget fileformigt, Panden bred, Munden viid. Den leger i Februar, fanges i stor Mængde i Nordsøen ved de danske, hollandske og engelske Kyster; i Østersøen kommer den ikke. Om Vinteren, naar den ingen Gild fand saae fat paa, er den mager; om Sommeren er den velsmagende. Den er fra 1 til 2 Alen lang.

F. Dvergtorsk, kun 6 til 7 Tommer lang, een Skjægtraad, gulbrun Ryg, solvvid og plettet Bug. Dens Leber er stor og meget velsmagende. Den fanges sieldent i Nord- og Østersøen; men i Middelhavet ere mange foldige af dem. De tjene til Næring for de større Torsk-Arter og smage fortreffelig.

G. Rablian;

(den kaldes paa de danske Kyster af Vesterhavet og Nordsøen altid Torff) har een Skjægtraad, større Skjæl end de andre Arter, et stort Hoved, Halefinsnen er ligesom lige affskaaren, en fremstaaende Overkæbe. Den fanges fra 1 til henimod 2 Allen lang og derved, Ryggen er graa med gule Pletter, Bugen hvid. Mavnen er stor og Hummerne faa frugtbare, at man i een Hum har funden 9 Millioner og 384 Tusende Æg. (nemlig ved at veje et Qvintin Rogn og tælle hvormange Æg det holdte og derefter veje hele Rognen og sammenregne det.) Den findes i de store Have om Europa og Amerika og fanges i utrolig Mængde paa de jydskke, norskke og islandskke Kyster; men allerfleest fanges dog i Nordamerika ved Terreneube, hvor der paa en Strækning af 100 Mile i Længde og 60 i Bredden, falde saamange, at engelske, hollandske og franskke Fiskere i Tusendtal aarlig sejle derhen, for at fange dem; ofte kunne en 3 til 400 Skibe samles der paa denne Fangst. De fanges paa 2 forskjellige Maader; enten ved Kroege, som sættes 1 a 2 Mile fra Landkysten (thi Fiskene staae paa Dybet uden i Veactiden) og makes med Sild, Hvidlinger, Krebs, Smaafisk, ja vel og røde Klude og glimrende Sager; eller og ved Torffegarn 3 Allen dybe

og 60 Alen lange, som man fanger dem med i Legetiden, da de ej ere saa lysne efter Loffemad. Det er ellers en flugborn Fisk, som fordøjer got. Saasnart de komme af Vandet, døe de: hvorfor de Fiskere, som ville bringe dem levende andre Steder hen, have egne Skibe indrettede dertil, som, ved endeel paa Siberne anbragte Huller, lade en vis Deel Vand flyde ud og ind; sørend de sætte Rabliauere deri, stikke de med en Naal Hul i Svømmeblæren, paa det de skal staae paa Bunden af Vandet og ej quæles af den indstemte Lufts Damp. Man kan og i nogle Dage i Jyskigt Vejrs føre dem om til Lands, naar de først have saaget lidet Salt; før de koges, er det got at vande dem got ud. Men allerbedst smage de, naar man koger dem i Havvand, saasnart Fiskerne bringe dem i Land. De, som ej vises særse, saltes eller tørres og det er en vigtig Ting ved Torstene, at de paa disse Maader holde sig længe. De saltede pakkes i Tønder og nedsaltes som Sild og kaldes Labersdan. De tørrede tilfaves paa 2 Maader: efterat Hovederne ere skaarne fra, Kroppen opskaaen og Indvolderne udtagne, vaskes de ud i Havvandet og tørres paa Stange ved Husene; man kalder dem Stokfisk eller tørre Torst. I Danmark kaldes de som komme fra Norge Bergesfisk 2: Bergens Fisk, da man der driver stærk Fiskhandel med dem. Før de siden koges, maae de udblødes i Kalklud eller og bankes mere. Den anden Maade er: at berede dem til Klipfisk; de saltes da i 3 Dage og blive derpaa ved Strandbredden udbredte paa Klipper eller store Stene og tørres af Solen og Luften. De smage bedst og behøve ej at udlødes; men blot udblødes i Vand. De sidste koste 9 a 10 Mark, de første 6 a 7 Mark Lis pundet.

Fiskerne paa de jyske Kyster bruge en modsat Maade at tilberede dem paa; dem de kalde steentørre (Klips

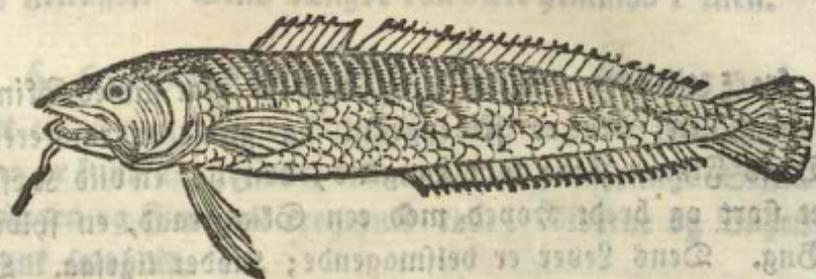
fist) salte de ikke; de udvasse dem allere stærk i Havvandet og udbrede dem strax paa Stene ved Stranden for at tørres; Hovederne lader man sidde ved. Man mener de af den salte Havluft og Taage faae Salt nok. I Regnvejr lægges de i Bunker, tildækkes og presses med Stene. Da de altsaa ingen Salt have faaet, maae de udludes før man bruger dem (først een Nat i reent Vand, og 26 til 48 Timer med et tyndt Lag Kalk paa i Vand; til sidst udvandes de igjen efterat Kalken er børstet af dem) De tørre Torst derimod skjærer man Hovederne fra, de saltes; naar de have lagt med Saltet i 24 Timer, tørres de paa Stænger af Binden. (De behøve ingen Ud-blødning i Kalk, men kun got at udvandes.) Muligt deres Torst ville vinde endeel ved at bruge den uden laandske Naade.

Ogsaa Rognen af denne Torst er en Handelsvare; fra Norge udskibes aarlig endeel saltet af den til Frankrig, hvor man bruger den til at fange Brislinger med; man strøer Rognen i Garnet, som lokker dem i Flokketal. Af Leveren faaes, naar den raadner, meget god og ikke ildelugtende Tran. Regner man hvormange tusende Mennesker, der aarlig føde sig dermed; saa er dens Fangst meget betydelig og indbringer aarlig mange Tønder Guld. Fra de nordlige Lande gaaer en stor Mængde Klipfist og Stokfist til de katholicke Lande, især Italien, hvor man i Fastetiden, da Kjødspiser ere forbudne, spiser dem. Islænderne lave en god Piim af Svømmeblæren. Man paastaar og de i Rødsfald hafte den tørre Torst og soere deres Kser dermed blant Høet, og at de malte got derefter. Mange fattige Sissere spise ofte den tørre ukogte Torst til fersk Fisk isteden for Brød, da de fleste ingen Avling have; men beboe ufugtbare Strækninger som Slyvesanden skjuler. De meget flittige Sissere paa Agger under Jyllands vestre Kyst,

ere talende Beviser paa Arbejdsomhed, Nøjsomhed og det her Anførte. I hele Sognet er hverken Kornæd eller Græsning. Ferskvandet er hvidt som Melk og Flodvesanden forjager ofte deres Bygninger fra et Sted til et andet.

2 Rygfinner, een Gumpesfinne have:

H. Langen

er den længste og smalleste Torsteart; den har kun 2 Rygfinner, der dog staae meget nær sammen og naae næsten til Halen, Gumpesfinnen ligesaa; den har et spidst Hoved, een Skjægtraad, fremstaaende Overkæbe. Ryggen er brun, Siderne guulagtige, Bugen snudshvid. Den kand være 2 til 3 Allen lang. Man benytter den, som den forrige. Man fanger den saavel paa de jydste Ryster, som især i Nordsøer langs Norge.

I. Lysing, fremstaaende Underkæbe, uden Skjægtraad, graa paa Skindet, bliver 1 til $1\frac{1}{2}$ Allen lang og fanges baade i Middelhavet og Nordsøen; tørrer kaldes den: smaa Stokfist.

K. Qvabben

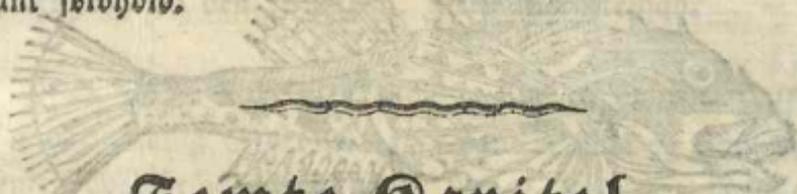
fra $\frac{1}{2}$ til over 1 Alen lang, med et glat slimeskind som Halen, der er skidengrønt og guult marmoreret. Dens Finner staae som Långens, den har en viid Kæft, et stort og bredt Hoved med een Skægtraad, en fyldig Bug. Dens Lever er velsmagende; Kiødet ligesaa. Olien af dens Lever holdes for et got Middel mod Pletter paa Øjnene.

§ 5. Qvabberne indeholde en Slægt af smaa, meest Saltvandsfiske, med en glat Hud og een lang Rygsfinne. Nogle af dem have kamagtige Udvoxter eller Traade paa Hovedet, saasom: Topqvabben, Søpavillionen og Havlerken (alle disse ere ikke meget over 6 Sommer lange) de mærkeligste af dem, som ikke have Kam eller Traade ere:

A. Spretfiskens mærkelig af dens Rygsfinne, der begynder ved Nakken og gaaer lige til Halen, Gumpesfinnen gaaer og fra Gumpen til Halen. Rygsfinnen har Pigge. Den er et Kvarteer lang, ligesaa glat som Halen, graaguul og hvidpletet. Den fanges i Nord, og Østersøen og bruges meest til Mading.

B. *Alalemoderen* σ : *Alaevabben*, ligner meget den ovenanførte *Qvabbe*; den adskilles fuldkommen ved *Rygfinnen*, der begynder ved *Ralken*, er sammengroet med *Halesinnen* og dens igjen med *Gumpesinnen*; den ligner derfor *Alen* i *Halen*. Den har 3 *Skjægtraade* paa *Overtæben*, en glat *Hud* farvet som *Alens*, med noget lysere *Bug*. Dens *Mave* er meget stor og den føder aarslig omtrent 300 levende *Unger*. Den findes i ferske *Bande* paa *Dybet*. *Kjødet* er noget tørt; men giver god *Suppe* og *Frikassee*. Dens *Længde* kan være henimod 1 *Alen*.

§ 6. *Pulkefisken*, findes i *Indiens* *Hav*, det er en meget høj og flad *Fisk*, med en pullet *Ryg*, hvorpaa er kun en *Finne*. Den har ingen synlige *Skjel*. *Ryggen* og *Finnerne* ere smukt røde, *Siderne* og *Bugens* blank sølvhvid.

Tennte Kapitel

om de brystfinnerede *Fiske*, saakaldede, fordi deres *Bugfinner* staae mere tilbage, end de forrige og sidde omtrent lige under *Brystfinneren*. De allerfeste af dem ere *Saltvandsfiske*.

§ 1. *Steenpilkere*, som have et knudret *Hos* ved og nogle en beæagtig *Beklædning* paa *Kroppen*.

A. Knurhanen, saakaldet, fordi den, naar den er vred, knurrer igjennem Gjellerne. Den er næsten ortekantet, Hovedet er bredt og skarpkantet, besat med beenagtige Borter eller Knuder — hvorfor den og af Fiskerne her til Lands kaldes Knude — den har nogle Skjægtraade, er omtrent 1 Qvarteer lang, Siderne brune og fortykkede, Bugen hvidagtig. Dens Kjød smager omtrent som Aborrrens. Den fanges i Mængde i Nordsøen og gaaer op til Flodernes Munding i Legetiden.

B. Søskorpionen

fra $\frac{1}{2}$ til 2 Alen lang, brun og hvidpletet, et kantet og pigget Hoved, Kroppen har smaa piggede Borter isteden for Skjel. Den fanges baade i Nord- og Østersøen — og spises. Sticket af Piggene forarsager Hævelse.

C. Steenpikleren, en siden Berstoandsfisk med 2 krumme Pigge paa hvert Bjellelaag.

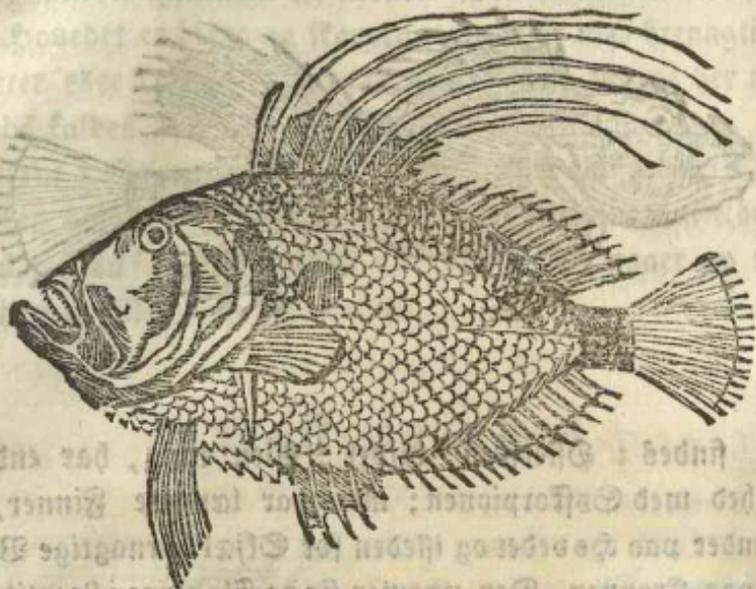
D. Søbulen

findes i Østersøen, bliver $\frac{1}{2}$ Alen lang, har endeel Lighed med Søskorpionen; men har længere Finner, 4 Knuder paa Hovedet og isteden for Skjæl hornagtige Borster paa Kroppen. Den nærmer sig og Floderne i Vegetiden, og bruges, da den er mager, meest til Loffemad.

§ 2. Havskorpioner ere meget grimme Fiske af middelmaadig Størrelse, som have et fladt og sammenklemt Hoved besat med Knuder, Wigge, Grundser og sligt. Man har baade store og smaa af dem overalt i Havet. Een Art, som kan flyve noget, findes i de ostindiske Floder. De have alle Skjæl.

A. Snus § 3. Speilfisken.

Denne besynderlige Fisk er flad, henimod 1 Alen lang og lige saa bred, har meget fine Skjel, een pigget Rygsfinne, som forlænger sig ved de forreste Pigge til lange Traade, og hvor de slippe gjøre Finnen lavere. Paa hver Side af Kroppen er en sort Plet. Paa Ryggen og saalangt Gumpesfinnen gaaer, har den kløstede Knuder. Den findes baade i Nordsøen og andenseds. Kødret agtes meget. Den kaldes og Søsmeden og St. Peder's Fisk. Dens Sider ere som Skallens, guld- og sølvfarvede.

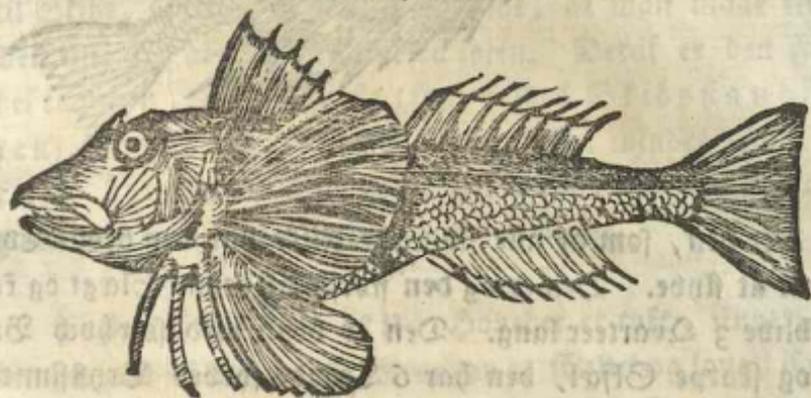
§ 4. Søhaner, have et tykt, firkantet og stærkt Hoved, mestendeels 2 Rygsfinner. Deres Mærke er især 3 med Led forsynede Traade, som hænge ned fra Brystfinnen. De fleste give en knurrende Lyd fra sig. Man har:

A. Gaffelfisken, saakaldet, fordi dens Snude er lang og deelt i 2 brede Dele som en Gaffel, Underkæben

har 4 Skjægtraade; den har kun een Rygfinne, som gaaer hele Ryggen langs og dens Legeme er beklædt med 8 Rader Beenskjolde isteden for Skjæl. Fra Middelhavet.

B. Den røde Søhane, udmærker sig ved sin røde Farve og sølvhvide Bug. Kjendelige Skjæl har den ikke. Paa dens forreste Rygfinne sidder en sort Plet. Naar den fanges, giver den en Lyd fra sig, der ligner Ruffens.

C. Søsvalen.

Dens store Hoved, dens lange brede fiolette Brystfinner, gjøre den kjendelig fremfor de andre. Den har brun Ryg, sølvhvid Bug, smaa Skjæl. Den findes baade i Nord- og Østersøen og fanges paa de jydste Kyster. Den knurrer og. Dens Kiød er tørt.

D. Den flyvende Søhane

er den, som af alle flyvende Fiske har den bedste Ene til at flyde. Den er og den største af denne Slægt og kan blive 3 Qvarteer lang. Den er brun med sølvhvid Bug og skarpe Skjæl, den har 6 Traade forved Brysfinneen og disse, saavel som Brysfinnerne, der ere ligesaa lange som hele Kroppen, ere forenede ved en Hud, der gjør, at den saalænge de ere vaade, kan flyde et Stykke med dem oven Vandet. De Søfarende see ofte nogle hundrede flyde sammen.

Følgende have ingen haarde Skjolde paa Hovedet:

§ 5. Baandfiske, have et aaleagtig, langt og fladt Legeme, rundt Hoved, neppe kjendelige Skjæl, Numpen er nærved Struben, Rygfinnen begynder ved Nakken, Gumpen ved Rumpen og gaae begge til Halen. Den findes i Middelhavet, og er saa tynd, at den næsten er glennemsigtig.

§ 6. Skjel fisk er en lille blank Fisk fra Middelhavet, som ganske mangler Bugfinner og Gumpesfinner, den har i deres Sted spidse Skjæl. Rygsfinnen gaaer fra Nakken til Halen.

§ 7. Suefiske, ere kjendelige af en aflang haard Plade, der sidder oven paa deres Hoved; denne Plade er inddeelt i Striber og Furer, og Fisken kan, ved Hjelp af Musklerne deromkring, sue sig med denne Plade saa fast til Skibe, Stene, Hajer, Sælhundede, at man maae rive den itu, for at faae den derfra igjen. Deraf er den Farbel kommen, at den største (som kaldes Skibskandseren) kand standse et sejlende Skib. En mindre Suefisk kaldes Lootsen, fordi den ligesom viser Hajen Vej og gaaer om ham, uden at han gjør den noget.

§ 8. Langhalen, Hovedet er tykt, Underkæben har een Skjægtraad, Kroppen er fletlet og lang, især Halen; den bageste Rygsfinne samles med Gumpesfinnen ved Halens spidse Finne, eller gaaer sammen med den. Denne Fisk fanges hyppig paa de norske og grønlandske Kyster og tilberedes som Stokfisk. Den er en Slags Lork.

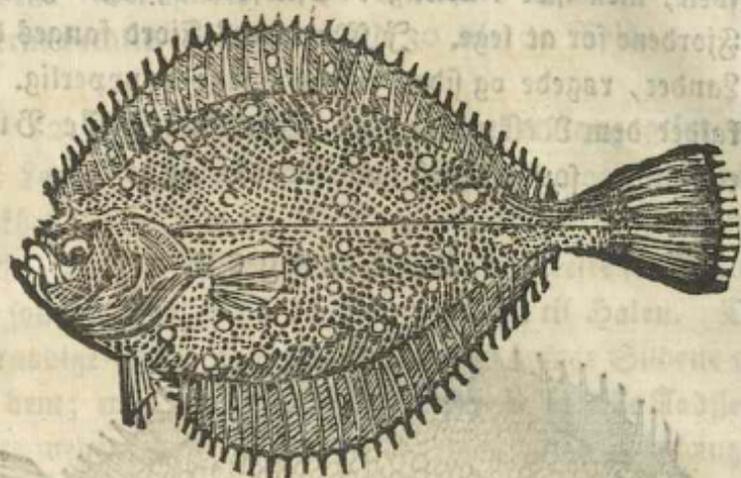
§ 9. Flyndere, udmærke sig frem for alle andre Fiske derved, at de ere meget flade og brede i Kroppen og have Djnene paa een Side, nogle paa højre og andre paa venstre, det øverste Hje er noget mindre, end det andet. Den øverste Side som Djnene ere paa, er gjerne sortgraa; men Undersiden eller Bugen ganske hvid. De have Finner som naae fra Hovedet til Halen paa begge Sider. Svømmeblære have de ikke, de opholde sig meest i Mudderet og svømme enten paa Bugen eller skævt hen paa den ene Side. Nogle have Skjæl, andre Pigge. De

ere overmaade frugtbare. De spises ferske; men da de have løst Kjød, smage de bedst tørrede. De tørrede forsendes som Stokfisk og Klipfisk. Skindet og Finnerne af tørre Slyndere bruger man til at afklare Kaffe med, endskiøndt Torsteskindene gjøre det samme. De vigtigste Arter ere:

A. Hellesthynderen, er den allerstørste Slynder. Den fanges ved Skagen og Besterhavet ofte over 3 Alen lang; men i Nordsøen, ved de norske og svenske Kyster og i Nordamerika er den endnu meget større. Den fandt der være henimod 6 Alen og veje 3 til 400 Pund. Den er temmelig tyk i Riødet og om Vinteren feed. Først spises den med suur Saus; men almindelig saltet og tørres den. I Norge og Island laver man af Finnerne og de fedeste Stykker, som man i smalle Strimler skærer ud af Ryggen, salter og vindtørre, det saakaldte Rabrekling, der betales dyrt og holdes af mange for en Lækkerhed.

B. Pigvarren. Den er dernæst den største. De kunne blive over 3 Alen lange og næsten ligesaa brede. Huden er knudret. Den hvide Bug har nogle brune Pletter.

C Rødspetten

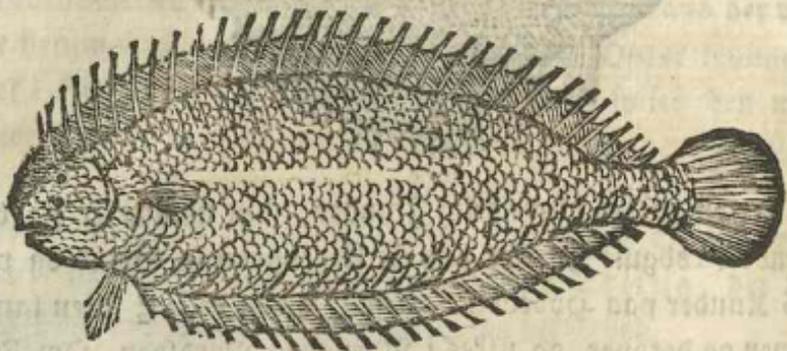

er en meget almindelig Flynnder, som udmærker sig ved endeel rødgule Pletter paa sit skidengrønne Skind og ved 6 Knuder paa Hovedet. Den er almindelig $\frac{1}{2}$ Alen lang; men og derover, og fiskes i Mængde i Nordsøen. Om Vinteren gaaer den ofte ind i Fjordene og de Strømme som støde dertil, for at afsætte sin Leeg, saa den og der fanges og kand paa en Maade kaldes Herkqvandsfisk. Man kand og have dem levende i Fiskedamme, som have meget Dvnd. Naar Flynnderne, saavel denne som andre mindre Arter, om Vinteren komme i Fjordene ved de vesterjydske Kyster, fanges de let; man behøver kun at hugge et aflangt Hul paa Isen og de øses da op med Brigler (Fiskegarnsposer paa Enden af en Stang) Man kand ved saadant et Hul øse dem op i Læsseviis. Saaledes fiskes de i Stad i Fjord.

D. Den almindelige Flynnder, er almindelig kun liden, ikke stort over 6 Tomme lang, men tyk i Riødet, meget feed og velsmagende. Dens mørkbrune Hud er ganske hvas af de derpaa siddende smaa skarpe Korn; mellem

Rumpe- og Bugfinnen sidder en Pig. Den fanges i Nord-
søen, men især i Mængde i Østersøen og især Floderne og
Fjordene for at lege. I Mariagers Fjord fanges de her i
Lander, røgede og siden ristede smage de ypperlig. Man
kalder dem Risse-Butter (egentlig rigiste Butter)
et Navn, som de først have faaet i Riga.

E. Tungen.

har en længere og smallere Krop, end de almindelige og
er meest i Alen lang. Den har en struppet Hud, fanges
næsten i alle Have i Europa og har et fastere og bedre Kød,
end de fleste andre Arter.

Elbutten, Sletvarren, Skrubben og flere, ere
alle bekjendte Flynderarter, der ej ere udmærkede fremfor
de andre.

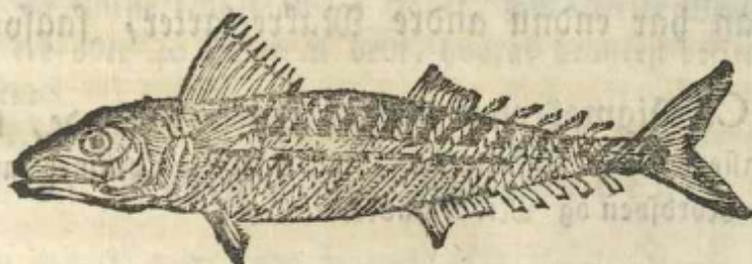
§ 10. Kutlingen, er en lille 6 Tomme lang
brun og hvidpletet Saltvandsfisk, som tjener til Næring
for Lorkene. Man har mange Arter af dem, der alle
have til Kjende, at begge Bugfinner ere sammengroede
i eet, næsten i Form af en Tragt.

§ 11. Mullen, er en Fisk af 6 til 14 Tom-
mers Længde som har et sunkt rødt Skind under Skjælles

ne, store let affaldende Skjæl og to lange Skjægtraade ved Munden. Den findes meest i Østersøen og Middelhavet. Romerne betalte een af dem med 30 til 300 Ndr.

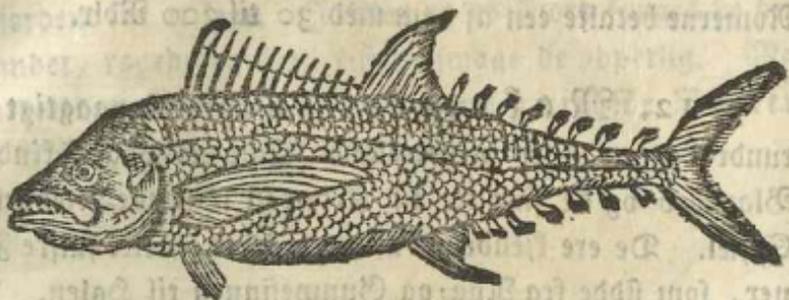
§ 12. *Makreler*, have et langagtigt og rundt Legeme, der meget ligner Sildens paa Skindets Blankhed og de fine tet til Kroppen liggende ufjendelige Skjæl. De ere fjendelige af nogle korte enkelte falske Finner, som sidde fra Ryg- og Gumpesfinnen til Halen. De ere graadige Fiske, som i talrige Flokke opsoge Sildene og sluge dem; man bestylder dem og sør at de æde Aadler. De ere meget fede og velsmagende; men holde sig ej længe, med mindre de salttes og røges. De almindeligste ere:

A. *Makrelen*,

noget krumrygget, har 5 falske Finner, Siderne ere sølbblanke med nogle blaa Striber nærmest Ryggen, som er sort; og brunspaglet. Den gliadser i Marke. Den fanges ved Kysterne af Nordsøen, Østersøen og Middelhavet og ved de vestindiske Der i betydelig Mængde; ved Danmark fanges og endeel. De bedste falde ved Skotland. Man nedsalter dem som Sild, eller røger dem og spiser dem ristede. De ere fra $\frac{1}{2}$ til 1 Alen lange.

B. Thunfisken

fra 1 til 5 Alen lang, med 8 falske Finner, staalgraa Ryg, solvfarvede Sider og Bug. Dens Kjød er rødt, den er meget graavig og sluger de andre Makreler, fanges meest ved de italienske Øer i Middelhavet; de største falde ved Afrika og Vestindien.

Man har endnu andre Makrelearter, saasom:

C. Pigmakrelen med 68 Skjolde liggende, som Tagstene, paa Sidelinien. Fra 6 til 24 Tommer lang. Fra Nordsøen og Middelhavet.

D. Bonetfisken, med 13 firkantede Skjægtraade; graa med 4 langslebende gule Striber, 2 Alen lang, nærer sig meest af flyvende Fiske, som den ved sine lange Spring griber. Fra de indiske Have. Meget velsmagende.

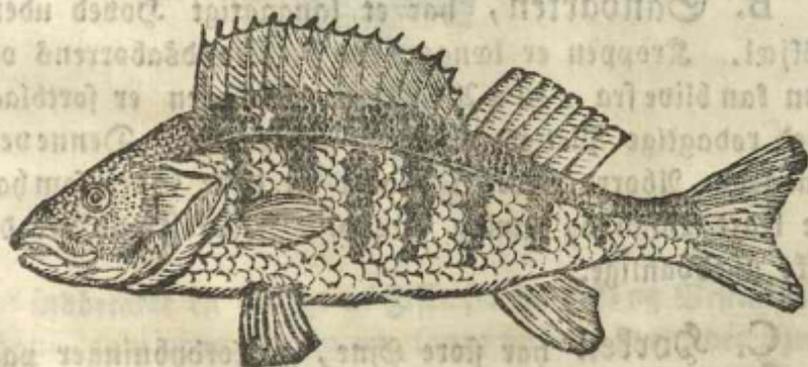
§ 13. Hundesteiler, ere smaa Ferstevandsfiske, som isseden for den forreste Rygsfinne have fristaende Pigge. Saaledes har den store Hundesteile 3 Pigge paa Ryg-

gen og alstedes for Bugfinner. Paa Siden en Rød brede Skjæl. Den lille er neppe 1 $\frac{1}{2}$ Tomme lang, altsaa den mindste Fisk og har 10 Pigger paa Ryggen. I Havet findes en større Art 7 Tomme lang. De spises ikke. Man brænder Tran af dem, eller søder Wender og Svita med dem.

§ 14. **U m b e r f i s k e n e** kaldes saaledes, fordi deres Legeme har en meget mørk Farve; de ere kiendelige af en Sure de have paa Ryggen, hvori de kunne lægge deres Rygfinner.

§ 15. **A b o r r e r.** De fleste have to nærsiddende Rygfinner, hvoraf den forreste er længere, end den bageste og forsynet med spidse Pigger. De have tætte runde Skjæl, takkede Gjellelaage besatte med Skjæl og hos nogle Arter med Pigger. Aborrerne ere overmaade frugtbare og kunne leve saavel i Havet, som i ferske Vand. Der ere over 40 Arter af dem, hvoraf de meest kjendte ere:

A. Ferskvands Aborren,

Der udmærker sig ved sin krumme mørkgrønne Ryg, gule

Sider med sorte Tverstriber fra Ryggen til Bugen, hvid Bug og rødgule Bug Gump- og Halefinner (thi de andre have Ryggens Farve) Aborren findes overalt i Europa, saavel i Fjordene som i Søer og Aaer; ofte holdes den i Damme, der gaaer an, naar man enten sætter den til Gjedder eller allene; thi den fordærver anden Levelfisk med sine piggede Rygfinner og æder deres Leeg. Dens største Længde her til Lands er i Almindelighed noget over en halv Alen; den fandt da veje 4 Pund; men i de nordlige Lande bliver den endnu meget større. Den er meget frugtbar; ofte fandt der, i en middelmaadig Hun, være 280 Tusende Egg; saa der ville være betydelig Mængde af dem, naar ikke baade Fiske, Vønder og Søfugle slugte endeel af deres heelt affatte Rognposer. I Liimfjorden, især i dens sydligste Arm, fisses aartlig mangfoldige Læss Aborre, især ved Skalts, Borde og Hjarsbek. Af alle Ferskvandsfiske, Valen og Karpen undtagen, ere de istand til at leve længst uden for Vandet, dette gjør dem baade behagelige af Smag og fremfor andre tjenlige til at bruges til Sættefiske i Damme. Det laves paa mange Maader som en sund Spise, endog for søgelige. Laplænderne lave af deres Skind en Huusblas, der er nok saa god, som den af Støren.

B. Sandartent, har et langagtigt Hoved uden Skjæl. Kroppen er længere end Ferskvandsaborrens og den kan blive fra 1 til 2 Alen lang. Ryggen er fortblaaet med rødagtige Pletter, Siderne sølvfarvede. Denne vel smagende Aborre findes i Floder og dybe Søer, som have klart Vand og sandig Bund. I Tydskland ere de ikke usædvanlige.

C. Horfen har store Øjne, 5 Fordybninger paa Panden, een lang pigged Rygfinne, Ryggen sortgrøn, Siderne gule og sortpletterede, Ryg- og Halefinnerne gule og

fortplettede, Gumpesinnen gaaer med en lang stærk Pig ind i Legemet. Denne meget frugtbare Gist opholder sig i de ferske Vandte især i Danmark og de nordlige Lande. Den bliver 6 til 8 Tommer lang og giver en god og vel-smagende Suppe.

Af de her ubekjendte Arter mærkes:

D. Ulven, fra Havet, med mørkblaa Ryg og sølvfarvet Legeme.

E. Gistaborren, fra Indien, smukt farvet med rødt og blaat. Dens Kjød skal volde, om det spises, de samme Tilfælde, som Gist.

§ 16. Klipfiske,

indbefatte en Slægt af Fiske fra de Øste og Vestindiske Hæde, som udmærke sig ved lange fine Lænder, der ligte Svineborster, ved Finnernes særegne Dannelse, da Ryg- og Bugfinner ere lige lange og ved deres forskjellige og

Sjonne Farver. Deres Legemer have noget Ligning med Fjynderne. Paa Hovedet og endeel af Finnerne have de og Skjæl. Een af dem har Ryg, og Gumpesinnen meget lange, trumme og mod Enden spidse, som en Segl; Fisken ligner dertor en Halomaane; overalt har man anmærket, at de vestindiske have disse Finner lange og spidse; men de ostindiske dem runde. Da disse smukke Smaafiske have alle Slags vrolende Farver og forskjellige Tegninger af Striber, Dine og Ruder; saa har man lignet dem ved Indiernes Papegojer og Paradiisfugle blant Fiskene. De spises.

§ 17. **Papegoj fiske** have nogne Ræbebe-
ne uden Tænder, store Skjæl baade paa Legemet og Ho-
vedet, lige Finner. Een af dem har gule Skjæl med grøn
Kant, og Finner, der ere sribede med guult og grønt.

§ 18. **Dorader**, have en lige afflaaren Vans-
de, een lang Rygfinne, store Skjæl endog paa Hovedet
og Sjællaaget. Disse graadige Fiske findes i de varme
Landes Have; de have meget smukke Farver, hvoraf een
især ndmærker sig, der er ganske blaa. De ere store Fjen-
der af de flyvende Fiske og sluger mange af dem. Deres
Længde er, efter Arternes Forskjellighed, fra $\frac{1}{2}$ til over 2
Alen. I Storm seer man dem ofte om Skibene. Kjødet
er spiseligt, men tørt.

§ 19. **Læbe fiske**, kjendes af deres tykke dob-
belte Overkæbe, som de kunne udstrække; de have som de
förrige Arter Skjæl paa Hovedet. Nogle have en Traad i
Enden af Rygfinnens Straaler. Man har mange Arter
af dem, der for det meste findes i Middelhavet og de syd-
lige europæiske Have. Den smukkeste er:

A. Junkergylsten & **Søjunkereren**, en lille Fiske, som især findes paa Middelhavets Kyster. Den har Regnbuens skjønne Farver i langsløbende Striber, hvoraf den blaa især er den herkende.

større er:

B. Drosselfisken, smukt grønt farvet med gule Pletter.

C. Den sortøjede Læbefisk, er brandgult med blaa Pletter og en sort Plet bag Øjet.

§ 20. **Havbrasener** ere smukt farvede Fiske fra Havnene om det sydlige Europa. De have stærke Tænder, nogle have en sort Plet paa Halen, andre ere røde, grønne eller sribede; de fleste have en blaa Ryg og solbhoid Bug; een af dem kaldes **Guldpletten**, fordi den har en guldfarvet Plet som en Halvmaane imellem Øjnene.

Følgende 3 Slags indeholde endeel Arter Fiske fra de varme Lande, som almindelig henføres under Ravnene: **Aborrer**, **Læbefiske** og **Havbrasener**.

§ 21. **Bodianer**, med Pigge paa Sjellaa-gene.

§ 22. **Sogofisk**, med Pigge og Tæffer paa Sjellaa-gene, og

§ 23. **Lutianer**, med taffede Sjellaa-gene, men uden Pigge.

Siette Kapitel

om Fiske, hvis Bugfinner ikke sidde lige under, men bag ved Brystfinnerne, som derfor kaldes bugfinnede. De fleste af dem ere Ferskvandsfiske.

I. Karper, indeholde endeel Arter velsmagende Ferskvandsfiske, som ikke have Tænder; men i deres Sted nogle smaa ujevne Been i Svælget. Skællene ere store og glindsende: Rygsfinnen er kun een, som ikke er uden liden og sidder næsten midt paa Ryggen. Hertil høre:

I. Med Skjægtraade:

A. Den egentlige Karpe, findes især i det sydlige Europa i Floder og Søer. Da den holdes for en meget lækker Spise, er den og forplantet til de nordlige Lande, hvor den dog ikke opnaaer nær den Størrelse, som i de varmere Lande. Man har i forrige Tider i Tydskland fanget enkelte, der havde en usædvanlig Størrelse; saaledes een 2½ Alen lang, der vejede 70 Pund. Dette maae man forklare af deres Alder; thi man paastaar de kunne blive henimod 200 Aar gamle. Man finder dem og saa gamle, at de have Mos paa Panden. I Vand med feed léeret Grund tribes de got og vore overalt meget hastig, naar de have fuld Næring. I Parker fedes de med Saaremøg, hvori æltes feed Leer, desuden æde de gjerne Bønner, Erter, Kartoffer, Roer, Oliefager o. s. v. De blive saa tamme, at man baade ved at svite eller ringe med en Klokke kan

falde dem til Bredden af Parken for at tage deres Aede. I Holland feeder man dem i Kjeldere paa følgende besynsdevtlige Maade: man indsvøber Karpen i fugtig Mos, hænger den op i et Fiskenet tet under Loftet og forer den med Hvedebrød udblødt i Mælk, og Salatblade. Mossen maa ofte fugtes. Det gaaer an med denne Fisk frem for andre, da den gjerne vil æde og er sejlivet. Man kand endog om Vinteren sende dem levende fra Sted til ander; de indpakkes da i Sne og gives et Stykke Brød, dyppet i Brændeviin, i Munden.

De formere sig stærkt og ere paa mange Steder i Tydskland en ikke ringe Næringsgreen.

B. Speilkarpen, har kun 3 Rader meget store Skjæl, een Rad ved Ryggen, een midt paa Siden og een mod Bugen, derimellem har den en gul Hud. Den findes paa nogle Steder i Tydskland og smager fuldkommen ligesaa got, som den forrige.

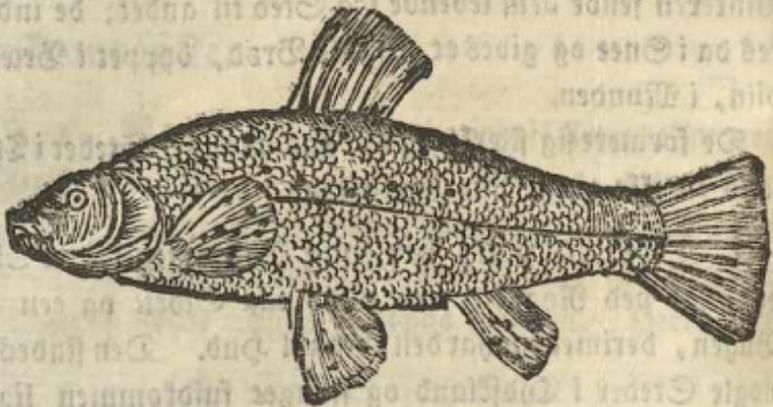
C. Læderkarpen, har slet ingen Skjæl; men et brunt tykt Skind.

D. Skjægkarpen D: Barben, er længere og smallere end de andre Karper og udmærker sig ved sine 4 Skjægtraade i Overkæben. Den findes i dybe Floder med stenig Grund, bliver 1 til 1½ Alen lang og skal gjerne søges høv, som lægges i Synk, der dog er dødelig for andre Fiske.

E. Suderen, har to meget korte Skjægtraade i Mundkrogen, den er beklædt med en tyk Sliim, paa dens Hud sidde meget smaa Skjæl, der næsten ikke kunne sees med blotte Øjne. Ryggen er sortgrøn, Siderne grønne og gule, Bugen hvid, Finnerne ere tykke. Den opholder sig helst i Dynd, holdes i mudrede Damme og Grave, bli-

der $\frac{1}{2}$ til 1 Alen lang, Kjødet er meget fedt og har en aarskeagtig Smag. Man holder dem i Damme med Karperne; men da de formere sig stærkt, bør der ej være uden den grediedeel Sudere, da de ellers tage Næringen fra Karperne. Af de anførte findes kun i Danmark her i Parten den almindelige Karpe og Suderen.

F. Guldsuderen

har rosenrøde Læber, rødgul Ryg med sorte Pletter, Sidelinien sort med røde Punkter, neden for Linien er den hvidgul. Siderne have overalt en Guldglands. Finnerne ere og udmærkede smukke; Straalerne ere røde og Huden som forbinder dem hvid med sorte Pletter. Disse smukke Tegne udmærke den fra den almindelige Suder, som den ellers ligner i Skabning og Levemaade. Den findes ikke i Danmark, men i Bøhmen og Slesien, og holdes ofte til Stads for dens Skønhed.

G. Grundlingen, 6 til 8 Tommer lang, en rund Krop, grøn Ryg, hvidgule Sider, den har store Skjel og en meget liden Rygsfinne lige over Bugfinnen. Den er, især stegt, en velsmagende Fisk, holder sig paa Sandbunden og fiskes saavel i Søer som Floder og Aaer.

II. Karpearter uden Skjægtraade med ind- skaaren Halefinne;

H. Karudsen, en bekjendt højrygget og gulifarvet Fisk, som findes i Smaasøer eller holdes i Damme; den har megen Liighed med Karpen, især nærer den sig som den og fand findes i Dammene ved Tiløb af Nøddingvand, Saaremøg, Mælk, &c. Eggestaller æde de meget gjerne. De ere meget ynglsomme; men blive sjelden over et Aar; teer lange og saa brede som en Haand. Kjødet er sødt og velsmagende. Karudser og Karper frembringe en ny Afart, som kaldes Karpek arudser; de ere større end Karudser. Karudser bør have egne Damme, da større Fisk æde dem. Vender, Gæs og Sviin bør holdes derfra.

I. Steenkarudsen opholder sig udenlands i stille-
staaende Vand, Stumper og Pøle og smager dog ej mudret. De bore sig om Vinteren ned i Dyndet og leve der om Sommeren, endstjondt det meste Vand udtørres af Heden. De kunne blive over 8 Tommer lange, ligne meest Karudsen; men adskille sig fra den, ved deres indskaarne Halefinne og sorteblaa Ryg.

K. Guldfisken 3: Guldkarpen, ligner Karperne i Skabning og Kjendetegn; men udmærker sig ved en stærk Guld- og Sølvglans paa Skjællene blandet med en glindsende Purpurfarve. Ung er den meest solvfarvet og i de 3 første Aar sort. Den har hjemme i Kina, hvor man og meest holder den til Fornøjelse i Parke og i Porcellins og Glasfade i Bærelserne. Den sødes da med Hvedebrød, hakkede Æg, &c. Til Europa har man bragt den derfra og

man finder den i adskillige Fornemmes Bærelser til Stads i Gade. Den bliver paa denne Maadeielden længere end 6 til 8 Tommer; i Parker bliver den dobbelt saa stor. Af de tammes Yngel gives adskillige Afarter, som ere rosenrøde, sølvhvide eller plettede med Blaat og Sort.

L. Næsefiskken, fra det sydlige Europa, hvor den lever i store Søer og Floder. Den er smal, 1 Alen lang, fortrygget, Skjællene sølvhvide, Næsen er afrundet, Munden indvendig sort. Den agtes ikke meget, da Kjødet er løst og suldt af Been.

M. Fliren, en Ferskvandsfisk, noget bredere, men ikke længere end Næsefiskken, med blaalig Ryg og hvide Sider. Den har endeel Lænder og i Halefinnen 23 Straaler. I Tydskland fiskes endeel, hvoraf nogle nedsyltes og sendes bort.

N. Hæslingen, 10 Tommer lang, 9 Straaler i Halefinnen, grønlig Ryg, blaa hvide Sider og Bug, er almindelig i de tydske Floder; men agtes ikke meget.

O. Alanden, $\frac{1}{2}$ til 1 Alen lang, 14 Straaler i Halefinnen; stor skjælet, mørkblaa Ryg, lysere Sider med guult Skjær; ved Kogning bliver Kjødet guulagtigt. Den fanges om Foraaret hyppig i tydske og andre Landes Floder.

P. Alandblikken, en 4 til 5 Tommer lang, fortplettet Fisk i stenige Floder, Ryggen er grøn, Sidelinien rød med en dobbelt Rad sorte Punkter. Den formerer sig stærkt, smager got og tjener til Gode for Foreller.

Q. Hvidskallen ∴ Hvidfiskken, fra 4 til 8 Tommer lang. Overkæben er fremstaende, Ryggen grønag

tig, Siderne sølvhvide, 21 Straaler i Halesinnen. Den formerer sig stærkt til Nytte for de større Ferskvandsfiske, findes overalt og er især mærkværdig, fordi man i Frankrig af dens tynde Skjæl gjør et Pulver, hvormed man glasserer Boxperler.

R. Elritsen, skabt som Grundlingen, men mindre, smukt plettet, smaa skjæll og næsten gennemstigig. Den er sortgrøn med højgule Pletter. Den findes i klare Vaer, Floder og Bække, helst ved Eltræer, og sømmer gjerne i Vandsladen. Kjødet har en behagelig bitter Smag og spises gjerne. I hver af dens Finner ere 10 Straaler.

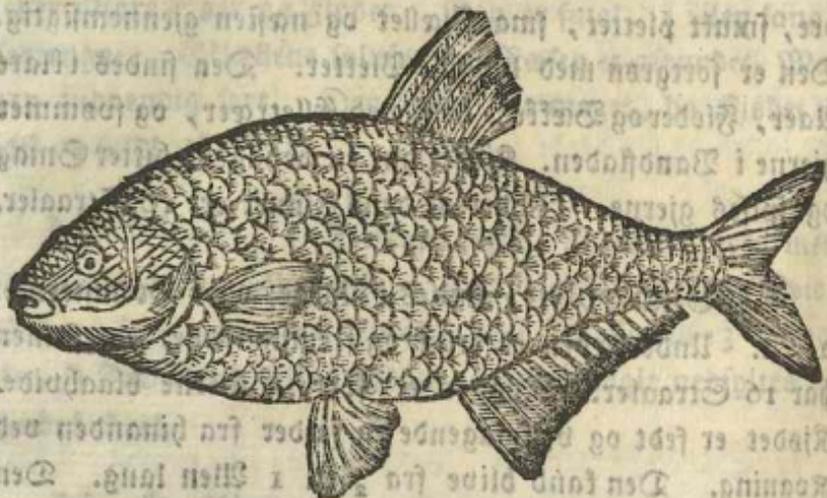
S. Blaaspølen, findes i Norge, og i Pommern o. a. St. Undertæben er krum og fremstaaende, Halesinnen har 16 Straaler. Ryggen er sort, Siderne blaahvide. Kjødet er fedt og velsmagende og falder fra hinanden ved Kogning. Den kand blive fra $\frac{1}{2}$ til 1 Alen lang. Den findes meest i sagteløbende Floder.

T. Skallen, en meget almindelig Fisk i ferske Søer og Floder med sortgrøn Ryg, sølvhvide stor skjællede Sider og rødgyule Finner. Den bliver 8 til 12 Tommer lang, 4 bred, har et lidet Hoved og 15 Straaler i Halesinnen. Den smager ret got; men er fuld af Been. I Liimfjorden fiskes hele Læs af dem i Maj og Juni. Røgede eller tørrede tillaves de af Bønderne. Ferske spises de med saur Saus eller Karudsesaus.

U. Ruds Skallen er længere og tykkere af Hoved og Krop, har store guldgule Skjæl, røde Finner, en skarp Ryg og røde Djenringe. Ofte kan den være over $\frac{1}{2}$ Alen lang. De fanges i Søer og Floder. I Liimfjorden fiskes endeel i

Juni, da de med en stor Plasket og Allarm nærme sig Rov-
sten. Kjødet er ikke bedre, end den almindelige Skalles.
De Karpearterne indeholde endnu flere, her til Lands ubek-
kjendte, Arter.

V. Brasen.

Denne bekjendte Ferskvandsfisk, der i Smagen giver
Karperne lidet efter, udmærker sig ved sin anseelige Læng-
de og Bredde. De fuldvoxne kunne være over 1 Alen lange
og 3 Qvarteer brede og derover, og veje fra 8 til 13 Pund.
Hovedet er tykt og buttet, Skjællene store, Ryggen tyk.
Ryggen er sortagtig, Siderne guldgule, Bugen hvid, dog
finder man dem efter Grundens Bestaaenhed ogsaa Stiden-
graa og hvidagtige paa Skjællene. Paa Bugen og Sider-
ne ere de fedeste røde paa Bugen mellem Skjællene. De
opholde sig i Mudderet og paa Bunden af store dybe Søer,
Floder og Fjorde, fiskes undertiden om Vinteren; men
ellers almindeligst i deres Legetid, som indtræffer i Maj og
Juni. De komme da i hele store og tætte Sværme nær
til Vand, gaae overlig i Vandet, saa man seer Ryggen

af dem, og under megen Plasken affætte Legen paa Plasterne og Sivene ved Bredden. De lege ikke uden i varmt og klart Vejr; i Kulde og graat Vejr søge de Bunden igjennem. Hammerne have i Legetiden endeel smaa Knuder eller Borter paa Kroppen, hvorpaa Hunnerne gnide sig naar de ville lege; siden forsvinde de. I det nordlige Europa, i Sydskland, Danmark og Sverig især, fiskes de i Mængde ved Legetiden og, i Indvige eller i lave Bunde og i snevre Naer kand de ofte uden synderlig Umage fanges i Læssebuis. Af de danske Brasen ere de som fanges i Limfjordens sydligste Deel de allerbedste, største og fedeste. Man faaer af Indvoldene en stor Deel got Tran. Fisken selv smager fortreffelig enten ferst med Peberodsans, eller affogt i Ol, med en Saus af Eddike, revet Brød, Løg og Persillerødder (saaledes lave Jøderne den) de røges og speges og paa de Steder, hvor de falde i Mængde. De smaa Brasen kaldes i Jylland Blegger.

X. Bunken, kaldes i Norge Brasen, den er almindeligst $\frac{1}{2}$ Alen lang, har blaalig Ryg, gule brunplettede Sider og solshvid Bug.

§ 2. **Mulletten,** en tandløs Havfisk, stabe som Silden; graa med sorte Striber.

§ 3. **Flyvefisk,** tandløs, $\frac{1}{2}$ Alen lang, med lange Brystfinner, hvormed den kand flyve omtrent et Bøffestud oven Vandet. De findes hyppig i de Ost; og vestindiske Have, flyve og for at undgaae de dem forfølgende Dorader; men blive gjerne i Flugten snappede af Albatrosser og Fregatfluglene. Da de flyve sammen i store Flokke, falde nogle dem Bagtel fisk.

§ 4. **Fingerfiske**, findes i Havene om Asien og Amerika. Deres Kjendemærke er, at de isteden for Brystfinnerne have lange fristaaende Straaler (Fingre) uden Led. Saaledes har A. Den femfingrede Fingerfisk paa hver Side 5 Straaler, der ere længere end hele Legemet og B. Paradisfiske 7 Straaler, hvors af nogle ere ligesaa lange, som Fiske selv.

§ 5. **Uyffisk**, er en lille Fisk, som især findes i de indiske Have, og een Art af dem i Middelhavet. Den har Sildens Skabning, en sølblank Sidelinje og mange smaa Tænder.

§ 6. **Sølvfiske**: Sølvblærer ere Smaaafiske med smal Krop, bredere Hoved og mange Tænder baade paa Kæberne og Tungen. Deres Skjæl ere søvblanke. En Art af dem kaldes Perlefisken og fiskes 6 Tommer lang i Middelhavet; dens Svømmeblære har en Glassering paa sig, hvormed man farver vægte Perler.

§ 7. **Sild**, have et langt Legeme, grønagtig Ryg, rød Ding om Djnene, store, meget tynde sølvfarvede Skjæl, der sidde saa tæt til Kroppen, at det i en Hast seer ud, som om de ingen havde; smaa Tænder paa Tungen og i Kæberne, een Finne midt paa Ryggen; men især kjendes de af deres Harpe Bug, som kommer af de paa Bugen fremstaaende Skjæl, der gjøre den taffet, og en fremstaaende frum Underfæbe. Af alle Sølvsæltes fiskene er ingen mere bekjendt, end Silden. Den store Mængde hvori den fiskes, at den saltet holder sig got og er en god Sviseuden anden Tilberedning, gjør, at den kjendes over alt. De store nordlige Have ved Europa og Amerika ere

bens Opholdssteder. Man antager nu ikke, at den kommer fra Lishavet og trækker Sønder paa; man troer, at den i Lishavet, Nordsøen, det atlantiske Hav og paa nogle Steder i Østersøen, gaaer paa Dybet undtagen i Legetiden, da den i store Sværme søger Landkysterne og Fjordene for at lege. Legetiden er forskjellig efter Himmelegnens Beskaffenhed (muligt lege de og mere end een Gang aarlig) og derfor beskæftiger Sildesiskeriet mange tusende Mennesker næsten hele Aaret om. Omkring Skotland, Orknøerne, Hetland, ved de norske, svenske og danske Kyster, som og i Nordamerika, fiskees aarlig mangfoldige Sild. (Man har regnet de fangne for 1000 Millioner, og regner man det Antal som Nordkaperne, Hajer og de store Sødyr sluger med, bliver der vist dræbt 2000 Millioner) De bekendteste Arter ere:

A. Den almindelige Sild, er overalt bekjendt, Det er den Art, som hyppigst og paa de fleste øvnenævnte Steder fanges. Hollænderne og Nordmændene levere de bedste Sild. Hollænderne omgaaes de fangede Sild efter visse lobbefalede For skrifter i Henseende til deres hastige Reengjøren og Redsalten, ordentlig Redlægning, Sortering og Fiske tiden — Maskerne i deres Sildegarn have og en bestemt Bidde, som de ej overskride og derved faae de baade de største Sild og ere tillige sikre paa, at der levnes endeel af de mindre til Artens Vedligeholdelse. De hollandske Sild, ere de saakaldte flamske Sild, (ved Kysterne af Flandern, hvor man først fangede dem, lærte de vindstibelige Hollændere Sildefangstens Vigtighed, og gave dem dette Navn) Fra Holland udsejle aarlig 1000 til 1200 Fiskestuder 3: Byse r paa Sildefangst, hver kan føre 25 Kæster, (en Kæst regnes for 12 Lønder og hver Lønder

til 1000 Sild) ofte fisker man dem 2 Gange fulde. Fiske- tiden begynder d. 25de Juni og ender i Decbr. eller i Ja- nuar. Enhver Fisker og Matros gjør Sed paa, baade ved Udreisen og Hjemkomsten, at de ville nøje iagttage denne Fiske- tid. Saa snart Silden fanges, gjøres den samme Dag reen 2: gjesles, lægges i frisk Saltlage, der er saa tung, at den kand bære et U3; efterat have lagt i Lagen 12 til 15 Timer, lægges den ned i Egetønder. Saltets Styr- ke og Reenhed, som Hollænderne frem for andre sælge det spanske til, bidrager og til dens Godhed; men meest gjør formodentlig den hurtige Reengjøren og Nedsalten, da Silden, som strax dør naar den kommer af Bandet, ellers ved at ligge længere, taber mangfoldig af sin go- de Smag.

Nordmændene bruge omtrent den hollandske Maa- de ved Nedlægningen, de fortære og den mindre fra den større, og sætte paa de flættede Tønder og Fierdinger Brag- mærke, bestaaende af hele og halve Sirkler. De nedlægge dem i Fyrretønder og Fierdinger, hvoraf de formodentlig, især naar Lagen, som ofte steer, løber fra, blive mere harste. Den norske Høstild (som falder om Esteraaret) er den bedste, største og fedeste. Vaarsilden (som falder om Vinteren og Foraaret) er ringere.

Den svenske Sild, hvoraf der de fleste Aar fiskes mange, er ikke synderlig feed. Man kand derfor ej med saamegen Fordeel sælge den udenlands, som Hollænderne og de Norske deres. For dog at nytte den, naar den falder i Mængde, brænder man Tran af den. (Man regner i Tønde Tran af 15 Tønder Sild.)

I Danmark fiskes de fleste Sild i Liimfjorden, især nær ved Aalborg, Ribe, Sebbesund, Sallingesund,

Fundø og flere Steder, dog de fleste ved Ribe. Paa den vesterjydske Kyst, i Ringkjøbings; Niisum; og Stadil Hørde og paa Havkysten af Jyllands vestre Side falde endeel; men kun om Foraaret. I Almindelighed fanges de i faststaaende Bundgarn, der tjæres. Nogle Steder fisker man dem med Drivgarn eller Red, andre Steder med Ruser og ved Sallingsund især med Baad. Høstfildene ere de fedeste og allene stikkede til Redsaltning (Spegefild): Af Baarsfilden lades de bedste i Flekkesild og Sprødesild (røgede Sild) og hvad der ikke spises fersk eller ræses, vindtæres. (Det er de saakaldte tørre Jyder, endskjøndt mange andre Lande og forstaaer at tørre dem) Følgende ere de i Jylland brugelige Maader ved Sildens Tilberedelse, a. Spegefilden eller nedsaltede Sild, lægges om Høsten eller i September og October af de bedste, største og fedeste. Mange bruge først at lage dem paa ovenansførte hollandske Maade; men andre, især de, som boe langt fra Fiskestedet og som kjøbe dem nogle Mile derfra af dem, som til Bogens eller i Baade føre dem omkring, lage dem ikke; men nedlægge dem, efterat de ere gjellede og strøgne igjennem Haanden, strax. Ryggen lægges ned, Bugen op, Hovederne vende mod Fjerdingens Udside, Halen indad; de bestrøes med saa stort et Lag grov Salt, at Sildene ganske skjules. Er Saltet alt for grovt, knuses det lidet; thi fint Salt dner ikke til Nedlægningen. I en Fjerding, som oftest er af Bøg eller Eeg, kand rummes, naar Sildene ere gode, 2 $\frac{1}{2}$ Del eller 200 Sild, af de mindre nogle saa flere. Naar de have været nedlagte i 9 Dage, kand de spises den 10de Dag. Disse jydske Sild ere i de senere Aar førte med Fordeel til Rusland; ja endog til Vestindien. Man har endog maattet salte Baarsild undertiden.

b. Sprødesild, eller som de i Kjøbenhavn kaldes, hollandske Sild, lages i 24 Timer, Hovederne stikkes ind i

hverandre, de hænges paa Vinde og røges i 24 Timer i de dertil indrettede Ovne ved Røsebrænde.

c. Flettefild lages i 24 Timer, flettes, vindtørres eller og hænges Nat og Dag i en Skorsteen at røges, hvorpaa de ristes og spises. De holde sig ej længe. d. Røfede Sild tillaves paa samme Maade, undtagen at de ej flettes; men blive hele.

e. Tørre Sild lages i 25 Timer, hænges parviis paa Snore i Vinden, hvor Solen ej kand brænde dem; nogle le Bønder hange dem tilsidst i Røg. Siden koges de, før de spises.

f. Ferske Sild steges eller spises kogte med brav Salt og en suur Saus til. Løgsaus og Sennop bruge mange.

De danske Sild koste ferske hvor de fisses: Høstfilden fra 16 til 24 Skl. Delen (en Del er 80) Vaarsilden fra 6 til 16 Skl., en Fierding Spegefild 9 til 11 Mark. Spræs desild 24 a 32 Skl. Delen, tørre Sild 6 til 14. Sk. Delen. Disse Priser kunne forandres efter Fiskeaarets Bestaaffenshed.

Det er forresten at formode, at den danske Sild, ved ligesaa omhyggelig og hastig at nedsaltes, som den hollandske og norske, ville blive næsten ligesaa god eller i det mindste meget bedre, end den nu er — at den holder sig længe og er ikke udsat for at blive harst, er sandt; men dette maae man og forklare deraf, at den ej er saa feed, som den Sild, der falder i den nordlige Have. Forresten fisses Silden i Liimfjorden fra August til April Maanedes Udgang, undertiden noget længere.

B. Den store Sild 2: Sildmoderen, admærker sig ved sorte Pletter paa Siderne, en meget tynd

og hvas Bug, samt een paa Enden noget indstaaren Snude. Den er meget større, end den almindelige Schild, kand blive henimod $1\frac{1}{2}$ Ellen lang, 4 Tommer bred, men vejer dog kun 4 Pund. Den findes baade i Nordsøen og Middelhavet; men har der et tørt Kjød; naar den derimod om Foraaret har opholdt sig noget i Floderne for at lege, er den feed og næsten af Smag som Laxen. I Elben og Rhinen fiskes den Sommeren endeel. Den ræses som Lax; den saltet og under det tydske Navn Sardel. Ligesom man og der kalder den Maj fisk, fordi den i Maj kommer i os vennævnte Floder.

C. Bretling: Brisling, Bladsild, Hvasild, er en mindre Art Schild, almindelig 4 til 5 Tommer lang, med 13 Straaler i Rygsfinnen (Silden har 18) Bugen krum med skarp Kant. De fiskes paa adskillige Steder i stor Mængde ved Kysterne, som stode til Nordsøen, Besterhavet og Middelhavet. I Danmark, Norge, Sverig, England, Holland, Preussen; Pommern, ved Kysten af Dalmatien og især ved den vestre franske Kyst ved Bretagne; fiskes aarlig mange Brislinger. Ved Kysterne af Bretagne lokke Fiskerne dem i Garnene med saltet Torsteroغن, som kjøbes fra Norge (det er anført Pag. 366) man har ofte der fanget for 5 Lønder Guld om Aaret. De spises baade ferske, stegte, eller røges som Svædesild og pakkes i Lønder 6000 i hver. Nedsaltede med Krydderier bruges til Mad. Det er især fra Christiania i Norge de bedste nedsaltede komme, under Navn af Christiania Anisoser. Deres Nedlægning er i Christiania en Slags Hemmelighed; eller da formodentlig Brislingerne ere bedre der, end i de andre Stæder i Norge. De fiskes og paa den vesterindiske Kyst, hvor de kaldes Moderløb, og bruges meest til Mading.

D. Ansfiosen o: Bylling, Sardellen, er 5 til 6 Tommer lang, aftegna af Farve, rund af Krop, uden fjendelige Skjæl med længere Over: end Underkæbe, Den findes især i det atlantiske Hav (spanste Søe) Vid: delhavet og Nordsøen i store Flokke, som Silden og Brislingen, og fisses ved de spanste, franske og italienske Kyster, især ved Den Sardinien, hvoraf den har faaet Navnet Sardelle (som ellers af nogle bruges i Fleng om de 3 sidste Sildearter) De nedsaltes i smaa Dunker, forsendes udenlands og bruges til Soufer og Mad, som en Delikatesse for Mange. Man kjender dem fra de norske Ansfioser derved, at Kroppen er mere rund og at Hovederne tages af Sardellerne inden de nedlægges.

Det anmærkes endelig, at Sildearterne, maaskee nok saameget som andre Fiske, lade sig lokke af konstigt Lys om Natten, hvorfor man adskillige Steder behænger Garnene eller Baadene med Lygter. Spegesild lyse stærk i Mørke og have vel ofte gjort de Ukyndige angest.

* * *

Jeg fandt ikke slutte dette Stykke om Silde- og Saltvandsfiskeriet, uden, hvad Jy en angaaer, at ansøre Landdommer G. L. Badens læsedærdige Bidrag til Nutidens Fiskehistorie, indført i Januar Maanedes Minerva 1805, der giver en Kundskab om denne Provindses Fiskebrug i Store Belt, som er vigtig og lyder saaledes:

“Lorst, Sild, Aal o; Flyndre ere de Fiskesorter, som især falde ved Binding Herreds Fiskerier. Stundum faaes og endeel Hornfisk, ligesom af og til Flyndre, Billinger, Makrel, Orter, og ved Nyborg, dog kun sielden, Rejer. Thi da Rejerne søge Krogene under Fæstningens Volde, saa er det fra dens Foresatte Fiskerne forbudne uden Vedkommendes Minde her at fiske.

”I Kjertemindes Fjord, og de to Bunde, den saakaldte store og lille Strand, falder næsten al Slags Strandfisk, som Sild, Makrel, Torsk, Billinger, Orter, Hornfisk, Slyndre, Nal og Rejer. Af Rejer falde især ved Munkedø og nogle af de største, som heri landet falde. For Seden Sogn i Næsum Herred i Odense Fjord falde allenenogle smaa Nal.”

”Torsken falder ved Binding Herred snart til alle Aarets Tider, dog især om Foraaret og Efteraaret, da der om Sommeren, eller, som man siger, i de Maanedes der, som ikke have Bogstavet R i deres Navn, holdes for, at der er Orm i den. Nalen falder især fra Mikselsdag til Mortensdag, men fanges dog og om Vinteren. Silde, som er den vigtigste Produkt af Beltsfiskeriet, fanges om Efteraaret eller fra Larsdag i August Maaned og til tre Uger efter Mikselsdag med Beltsgarn eller, som de og bestemtere kaldes, Dri og garn. Stundum faaes og i disse Garn endeel Makrel. Om Foraaret eller fra først i Marts og til sidst i Maj fiskes med Bundgarn Sild i Mængde, ogsaa en stor Deel Hornfisk og desuden Torsk, Slyndre, Billinger og Makrel. For Slyndre, som Torsken, er ingen bestemt Aarstid, da de hele Aaret igjennem tages med Kroge. Dog falde de af deres Størrelse og Fedme under Navn af Kjertemindes Naadmænd bekjendte Slyndere kun ved Mikselsdagstid.”

”At tilberede og nedsalte Silde eller anden Fisk, forstaae Fiskerne her i Egnen ikke; den sælges derfor gjerne fersk og frisk. I de paagrændsende Kjøbstæder, Odense, Kjertemindes og Nyborg, samt paa de omliggende Herregaarde er Fisken og altid affættelig, og kan betale sig for

Fisken. I Hjerteminde skal og være en Mand, der saalænge Bundgarnene slaae, gjør sig Fordeel af hver Morgen at kjøre til Odense med Sild, Makrel, Hornsild, og hvad andre Fiskearter, som forekomme.*) Af især Sild forsendes og hele Vaade fulde til Kiøbenhavn, Sjellands Kyst og Smaaløndene. Rigtig nok ere Fiskerne for deres Fiskes Af sætning ikke i Forlegenhed; men Lønnen og Silden falde ofte i en saadan Mængde, at dens Af sætning ikke betaler Fiskerens Umage og Bekostning. Thi, naar for et Knippe Løst, som flere Mennesker kunne møttes af, kun kan faaes 6 til 8 p., vinder vel den fattige, som det synes, men Opmuntringen for den vindskibelige Fisker er kun liden, og qvæler derfor hans Lyst til denne Næringsvejs Fortsættelse med Jær. Med Silden kjøres og derfor ofte om i Landet fra Sogn til Sogn saalænge, at den bedærves, og bliver en for Almuen skadelig Gode."

Dette Stykke slutes med den i mange Tilfælde rigtige Sentens:

"Hvad der ikke strax bringer den rede Skilling i Lommen, forsømmes. Paa Esterkommerne tænkes ikke. Derfor (seer det) at Borgegaardene forfalde

*) Denne Maade, at henstæbe visse Egnes Produkter saa graadig, at de i Egnen Voende næsten aldrig kunne faae dem at kjøbe, eller i det mindste de letteste Wahre og til lige saa høj Pris, som de Egne hvor de ikke falde, er meget brugelig — Saaledes har Forfatteren boet i en Egn ved Liimfjorden, hvor man daglig fikede Mal, uden at kunne faae nogle; fordi de forud vare bestilte af Vandprangere, som enten roge dem og føre dem i lukte Bogne ud i Aarhus Stift eller salte dem og forsende dem til Aalborg. Og denne Kjoren med rogede Mal og Helt er brugelig hosere oppe i Liimfjorden ved Thyholm og flige Steder, hvorfra disse Prangere føre dem til Haderslev og andre hollsteenske Byer.

“Haugerne forsømmes, Dammenegroet til, Dyrehaugerne
 “staae ubesatte, og Skoven bruges som et Assistent-
 “huus, hvorfra Penge hentes, uden, ved forsmæssig Be-
 “handling, at tilbagebetales.” *)

§ 8. **Mormyrer**, ere Fiske fra Nilstrø-
 men, som have til Kjendemerke, at de ikke have beenagti-
 ge Sjellelaage; men i deres Sted blot en Hud.

§ 9. **Lax**, indeholder en Slægt af mere end 30
 Arter, som have en tyk Ryg, kjøddet Krop, lidet Hoved
 og stort Gab, Lænder i Ræberne, Ganen og paa Tungen;
 men især ere de kjendelige af, at den bageste af de 2 Ryg-
 finner, er fiddet og har ingen Straaler. De kunne leve
 i Havet, men søge Floderne og Fjordene for at lege. De
 opholde sig i klart Vand og ansees for en meget sund Spi-
 se. De indbefatte især de 4 særskildte Arter: Lax, Ør-
 ter, Helt og Smelt.

*) Det er saaledes vist nok en Skam og Beviis paa vor Punkth-
 hed for Skovenes og vilde Træers Opelsning og Fredning,
 at man i vore Gøstæder handler med hollandske Baandstager
 af Piiil; at vore Kurvemagere maae kjøbe udenrigske Pile-
 quiste og, at der — paa en Tid da hele Skove, saa at sige,
 jages af Jædbunden for at gjøre store Brændeleverancer,
 eller betale en dyrkjøbt Ejendom — er saadan Mangel paa
 Bodkerarbejde, at man i Ribe undertiden maae salte Guld
 i Tønder, der ere forskrevne fra Sverig.

A. Lax.

Den almindelige Lax har fortagtig Hoved og Ryg, blaa-
lige Sider, solohvid Bug, Siderne ere sorteplettede. Dog
paastaar man den mister Pletterne, naar den i nogen Tid
har opholdt sig i det ferske Vand.

Bugen og Struben har en rødgul Skjær, Skjællene
ere ikke meget store og falde let af; foran Underkiæben sid-
der paa Hannen en temmelig tyk Kroge. Kjødet er bleg-
rødt, naar det er kogt. Den trækker i Flokketal tilig om
Foraaret op i de til Havet grændsende Floder, Strømme
og Fjorde for at lege og fanges da i de første Maaneder i
Aaret især i de nordligste Lande i Europa og Amerika. Paa
disse Toge gaae de altid med Vinden; finde de i Vandet
nogen Hindring, krumme de sig sammen, tage Halen i
Munden og sætte derpaa 2 til 3 Allen i Bejret, slippe Hal-
len og falde ned paa den anden Side. Naar den forre-
ste, som gjerne er den største, har gjort dette Spring,
springe de andre efter. Denne deres Forvovenhed er Uars-
sagen til den simple Maade hvorpaa de paa endeel Ste-
der fanges i Laxegaardene, der bestaae af nedrammede
Trækasser af Gitterværk af saadan Bredde, at Laxen ef-
ter Springet nødvendig maae falde i Kassen og blide der.
Hvor man ikke har Laxegaarde, fanges de i Bundgarn,

der dog maae være stærke, da de ellers ribe dem itu. Hvor de før have søgt for at lege, komme de ordentlig igjen de følgende Aar. I de ferske Bænde og Fjorden bliver Laxen hele Sommeren og gaaer først tilbage om Efteraaret; men er da kun mager. Laxen er ellers bekjendt for en overmaade feeb og velsmagende Fiske, dens Længde er forskjellig, fra 1 til over 2 Ellen. I Danmark, Norge, England, Sverig, Rusland og Preussen er Laxefiskeriet betydeligt. Af de norske ere Mandals, af de danske Bornholms, vesterjydske og især Randers Lax berømte. Randers Lax fanges i Gudens Aae, de veje naar de fanges almindelig fra 13 til 32 Pund, enkelte kunne veje 40 til 50 Pund og den største man i mange Aar mindes at have fanger, vejede 52 Pund. (Denne Vægt er med Indvolde og alt.) Alle de som veje under 13 Pund kaldes Svelling er. Laxefangsten var i de ældre Tider meget mere indbringende end nu, og man fortæller til Bedviis herpaa, at Tjenestefolk i Randers igamle Dage, gjorde forud den Afkort, med dem de fæstede sig til, at de kunns visse Dage om Ugen ville spise Lax: Kisingen (Hoved, Rygbenet og de indvendige Stykker, som skjæres fra Laxen før den ræses.) Alt forresten Randers Lax er saa berømt og saa fortrinlig god, kommer vel endeel af, at den alle ne fanges i de kolde Wintermaaneder, og derfor desbedre holder sig under Lørringen fra at blive harsk. Tilberedningsmaaden er der saaledes: Laxen skjæres op i Ryogen, Rygbenet og Hovedet skjæres fra, den indvendige Side saltes og Fisken lægges paa et Bord i Presse under et Bret med Stene paa i 2 Dage, den vaskes derpaa i vel lunket Vand, udspiles med Pinde og hænges paa en Bæg næ: ved en varm Kaffelovn, eller i Nærheden af Kelle Ild, *) Det største Laxefiskerie er det forrige Trisenboldske, der for saae Aar siden kostede med Bopæl og Hartkorn 12000 Rd. omtrent og sværrer hele Aaen. Ellers kan en Laxegaard naar de store Pøle ere der, tørke at reparere fra 2 til 400 Rd.

hvor den da tørres eller ræses. Under Tørringen hestes smaae Bliskopper til Finnerne og Halen, hvori det afdryppende Fit samles. Med dette Fit overstryges den nedtagne Lax af og til under Tørringen og hænges op igjen. Naar den er tør nok, forsendes den indpakket i Langhalm og er da ganske rød i Kjødet. Man spiser den ellers baade fersk og affogt og nogle Dage efter den er saltet og hængt til Tørre, i tynde Skiver, som steges med Smør og Citronsaft. For nærværende Tid er Prisen paa fersk Randers Lax med Indbolde og alt, fra 16 til 38 Pund det, efterfom de ere store til; de største ere især dem man ræser.

De vesterjydske Lax fanges i Nissum Fjord og komme fra Havet ind af Thorsminde: Gab (Lorffmindegab) og i Ringkjøbings Fjord, hvor de komme ind fra Havet ved Nyminde: Gab. De fanges der fra 13 til 40 Pund vægtige.

De norske ræsedede Lax ere meget tørrere, end Randers Lax og ikke sjelden harste. Fra Rusland, Finmarken og Sverig udføres endeel saltede, og i Lydskland marineres de 3: nedtægges med Eddike og Kryderier.

B. Man har i Norge og i England den graa Lax, graapletter, af behagelig Smag, og i Grønland Bierg Laxen. Forresten kaldes den store fede: Hvidlax, den magre og rognomme: Graalax, den som vil lege, Kobberlax og den som fiske ved Havsiden, Rødlax o. s. f.

til Orter 3: Orreder regnes:

C. Laxarten, ligner meget Laxen, Hannen har en Krog som Laxen, Ryggen er mørkeblaa, Siderne ere gulagtige besatte med sorte og røde Pletter. Dens Kjød er affogt rødt som Laxens og meget fint og velsmagende. Dens

Gane, Tunge, Gjeller og Dine luse i Nørke. Den leger i Novbr. og Decbr. og bliverielden over 10 Pund væggtig. Undertiden er den hvid og blank paa Siderne.

D. Orten, af Farve som den forrige og plettet med sortbrune, noget krumme Pletter. Man troer ikke den gaaer til Havet; men at den opholder sig i Dybet af Aaer og dermed forbundne Fjorde og store Søer. Her til Lands finder man Mængde af dem baade i Liimfjorden og andensteds; den fiske i Aaerne med Russer. Fangsten er allerbedst i September og October, undertiden falde og en^d deel om Foraaret. De springe som Laxen højt i Vejret og derfor har man adskillige Steder i snevre Aaer indrettet Trækasser til deres Fangst, som kaldes Orredspring. Deres kogte Kød er rødt, som de forriges; naar de ere magre er det blegere og næsten hvidt og agtes da ikke saameget. De veje fra 8 til 16,ielden her til Lands over 20 Pund*). Ferske koste de fra 3 til 10 s. Pundet. De smaa smage got, naar de have faaet en Mats Salt og derpaa steges med Eddike i Smørret. Man ræser dem som Lax, og steger de lidet ræsedede i tynde Skiver.

E. Forellen, udmærker sig ved endnu rødere og tettere Kød, solvhvide og mindre Skjæl paa Siderne, der ere besatte med mindre, mere runde, karmosinrøde Pletter, Dinggen er sortagtig. Man finder mange Arter af dem, som snart kaldes Sandørter, snart Solvforeller, Steensforeller, Bælørter, Lajer, o. s. v. Disse Arter opholde sig meest i sandige og klare Floder, Bække, Aaer og nogle i

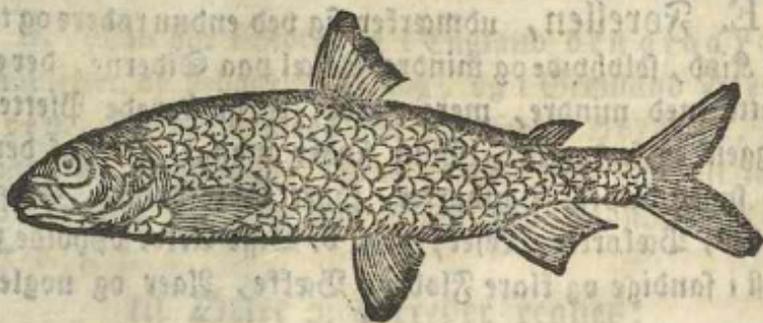
*) Funke og Helmuth anføre Lax til 80 Punds Vægt og Orter til 45 Pund; men i Danmark fanges de ikke saa store. Helmuth har og tillagt Ribe et stort Sildefiskeri, som det aldeles ikke har, uden i hans Bog.

Ostersøen og Bjermlandene. Deres Længde er forskjellig fra 6 Tommer til 1 Alen. Kjødet er velsmagende; men ej saa fedt eller løst, som de foregaaende Arter. De springe ofte oven Vandet for at fange Insekter.

F. Blaasay, saa kaldet af sin blaa Ryg, er en Laxeart af 14 til 16 Tommers Længde, som fanges i Bodensøen i Sveiz i Millionvis fra Maj til Hofst. Den er det samme for dem, som Silden i de nordlige Lande.

G. Marænen, findes allene i Maduifer-Søen i Bagpommern. Den ligner i Skabningen temmelig Karperne, har sort Ryg, sølvfarvede Sider; de blive 1 Alen lange, undertiden større, de smage som Foreller; røgede og nedskottede søres de udenlands. Man har ellers i Lydslands Søer en lille Maræne, der kun er 6 til 8 Tommer lang, den ligner Hvidskallen; men smager som den store.

H. Helt.

admærker sig ved en fremstaaende og nedbøjet Overkæbe, en rød Ring om Øjet, sølvblanke store Skjæl, en tyk

Blaa grøn frum Røg og en noget kantet Bug. Den Rjød,
 er fedt, blødt, af en behagelig og sød Smag. Den stør-
 ste Art kaldes egentlig i Jylland Helt; den bliver henimod
 1 Ellen lang og 1 Quarteer bred, og fisses især i Liimfior-
 den og paa de østre Kyster af Landet om Efteraaret, da
 den, for at lege, kommer fra Havet i Flokkevis i Octob.
 og November Maaned og bliver i Fjorden til Ijsen er gaaet
 op om Foraaret. Den gaaer med Vinden og holder sig
 nær Kysterne. I Liimfiordens Indvige fanges de da ofte i
 Mængde, især ved Nvols, Laastrup, Skalts, Lun-
 øe, Høstrup og fl. St. Man fanger i Elben og i
 Ringløbingsø og Rissum-Fjorde en mindre Art Helt,
 somielden bliver over $\frac{1}{2}$ Ellen lang; man kalder dem ved
 Ribe Snevler og højere oppe paa Vesterkysten Suss-
 ler (ventelig af Heltens tydske Navn Schnäpel). Hel-
 tene spises enten ferske, eller nedsaltet, eller og speges.
 Da de store Helt som falde i Liimfiorden, især som spegede
 eller røgede, have et stort Fortrin for andre Helt, saa
 anføres her Dgangsmaaden med deres Tillavning: Efter
 at Skjællene, Indvoldene og Hovederne ere aftagne af de
 største og fedeste, stræes de i Bugen med fint Salt, 24 Ti-
 mer efter hænges de i Røg paa Vinde og gjennevroges
 vel i nogle Dage. Derefter hænges de i varme Stuer
 eller i Ønen, naar Brødet er udtaget, derved løbnes
 Skindet bedre og Rjødten giver sig bedre ud og bliver mere
 mørt. Disse spegede Helt, smage fortreffelig som de ere,
 til Smørrebrød; men de fortæres gjerne i Landet selv. De
 kand og stekes og steges paa Risten. De ferske smage og
 got, de steges med Suurt, efterat de have faaet lidet Salt.
 Ere de røgede meget tørre, koges de. De fisses i Liimfior-
 den med en lang Vaad, hvis Arme stages 3: trækkes ved
 6 Mand i 2 Vaade (De kaldes Heltstagsvaadde) eller og
 med store Bundgarn.

Den ovennævnte mindre. Helt sælges, baade fersk saltet og roget.

I. Spelt, ligner Helten paa den længere Snude, Siderne ere mere graa og have 3 blaa langslebende Striber, hvoraf den midterste, der udgjør Sidelinien, er brunpletet. Den opholder sig i kolde, rene Strømme, bliver 1 Ellen lang, og findes i Sverig, Rusland og paa nogle Steder i Lydsland, som grændser til Østersøen. Den holdes for stor Delikatesse og fanges ikke i Mængde.

K. Smelt 3: Stint, regnes, med megen liden Grund, til Laxeslægten. Det er en liden rundagtig, 4 til 6 Tomme lang Fisk, som kommer tilig om Foraaret i Marts fra Havet ind i Floderne og Fjordene og findes i nogle Steder i dybe Søer. Den er meest kjendelig af sin gennemtrængende, for mange modbydelige Lugt, som den baade, især raa, udbreder og meddeler hvad der rører den. Den er saa fin i Fisken, at den næsten er gjennemsigtig, har Perlemorets glimrende grønne, morgenrøde og solbvide Farver. Ryggen er afdeelt med neppe kjendelige sorte Prikker i skraa Ruder, Bug og Brystfinner ere meget store. Mange holde den for en stor Delikatesse; fersk kogte og stegte smage de ret got. De røges og. De stegte kabe ganske den ubehagelige Lugt. De opholde sig ej uden nogle saa Dage i Floderne og ere fuldproppede af Rogn. I Norge kaldes den Loddde.

L. Havsmelsten, findes i Nord- og Østersøen, er dobbelt saa lang, meget velsmagende, forresten som den forrige. Den lugter ikke saa ilde.

Lil denne Slægt regner En vier:

M. Karaciner, udenlandske Fiske, iendeel forskjel-
lige fra de andre, med 4 Straaler i Gjellehuden.

§ 10. Gjedder, have et langt, meest rundt Legeme
med bred og tyk Ryg, fladt Hoved med mange skarpe Tæn-
der; de ere meget graadige Kjøfisk, som baade sluger un-
ge Vandfugle, Drotter, Slangar, Frøer og Krebs med, i
den Tid de fælde den haarde og faae en ny Skal. Sils
den siger man de røre ikke; forresten angribe de ufor-
særdet Fiske, der have samme Størrelse som de selv; ja
de skaane end ikke hverandre, men de større opsluge de
mindre; derfor bør store og smaa ej være sammen i Sætte-
damme. Man har:

A. Ferskvands-Gjedde 2: Gjedde,

opholder sig næsten overalt i Europa, i Søer, Vaer,
Fjorde, ja endog i Bække. Den har en bred noget firkantet
Vande, en bred og flad Kæbe, Ryggen er næsten sort, Siderne
meest skidengrønne og flammede med gult, Bugen hvid, un-
dertiden med nogle graa Pletter, Skjællene ere smaa og

sidde saa fast, at Skindet følger med dem. Den leger til
 forskjellige Tider, i Februar, Marts og April, og søger da
 i Flokke Naaange og især Vandplanterne, for derpaa at sætte
 Legen. De staae gjerne om Dagen i Soelstiu stille ved
 Landbredden og lure paa Rov og da fand man ofte sty-
 de dem, eller og angre dem med stærke Kroge; men ellers
 fishede de bedst i rørigt Vejr; de gaae med Binden. Ofte
 staaer Ornen ned i Vandet efter de stillestaaende Gjed-
 der; men da Gjedden er stærk, har man og havt Exempel
 paa, at den har narret Ornen og taget ham med sig i Van-
 det, hvor Ornen har maattet sætte Livet til, fordi hans
 Kløer ej kunne trækkes ud af Gjeddens Ryg. Naar de
 mærke, at de ere nær ved at fanges i Vaadden, kunnede
 som Løven med eet Spring sætte over den og undgaae. De-
 res Størrelse er meget forskjellig, man fischer dem fra $\frac{1}{2}$ Allen
 og mindre til 2 Allen. (Nogle vil have seet den 3 Allen) I
 Liimfjorden fishede mange i Marts, April og Maj, især hvor
 der er megen Grøde (Græsplanter) de største veje 16 til 24
 Pund. De mindste kaldes Græs gjedder. Man vil med
 Visshed vide, at de blive over 100 Aar gamle. Kjødet af
 de store smager bedst. Det er overalt en sund og meget
 velsmagende, men noget tør Fisk. Kogt og stegt, grøn-
 saltet og roget tillaves den; men allerbedst smage af de
 gjenste de, som tørres i Binden, hvor Solen ikke skinner;
 de spises da med opstuvede Røer. Et Pund tørrede koste
 fra 7, 8 til 9 Mark. Bønderne roge dem helst, fordi de
 da ikke saa let blive harske. Før end de tørres vaskes de got,
 ligge med paastrevet Salt i 2 Dage og hvis de ere store,
 indspiles med Vinde. Fra Lydsland sælges mange saltede
 til Polen. Leveren er en Delikatesse for mange. Af Galden
 kan man lave en brun Malerfarve og af de tørrede Røber
 Been stødes et Pulver, som skal være got at indtage for

Sting. Naar man ikke griber dem i Binene (som man ofte er nødt til, for at vogte sig for dens skarpe Tænder, og fordi den er springst og glat i Haanden) kand Gjedden leve got en halv eller heel Dag uden Bandet, naar Luften ej hentørre Slimen af Skjællene. Den kand ellers got føres om i Tønder fyldt med Vand, som Bønderne ofte gjøre, for at bringe dem levende til Torvs, da de saa ofte for en middelmaadig faae 12 til 24 \textasciix . Man holder den og med Fordeel i Damme. De findes i Stagsvaadde (som Helten) eller i mindre Vaadde og i stillestaaende Ruser i Naer og hvor der i Kiimfjorden er unge Græsplanter (Grøde.)

B. Hornfisken o: Horn gjedden,

findes allene i Havet. Den er kjendelig af sin lange syleformige og med skarpe Tænder besatte Kjæft, saa og deraf, at Benene, naar den er fopt, faae en smuk grøn Farve. Ryggen er mørk, Siderne sølsfarvede, Bugen guulagtig, Kroppen er rund og ikke synderlig tykkere, end et Haandleed. Den bliver almindelig 3 Qvarteer, sjelden $1\frac{1}{2}$ Alen lang og i det høieste 3 Pund værtig. Den findes næsten i alle Have, holder sig paa Dybet; men søger fra Marts til Junt Kyfterne for at lege og fanges da ofte ved Blus, Kjødet har en behagelig Smag, og smager noget

aaleagtigt; men dog meest, som den almindelige Gjeddes. Man steger, koger, salter og speger dem, den giver og en ganske god Suppe.

I Amerika findes:

C. Been skjelled Hornfisk, stor, med kortere Kæber og spidse Beenagtige Skjæl.

D. Brasiliansk Hornfisk, med en kort Over; og syleformig lang Underkæbe.

Foruden et Par med kortere Kæber, har man og der

E. Glesfischen, som ligner dem meget; men adskilles ved 30 Straaler i Giessehuden, da de 2 andre kun have 3 og 5.

§ 11. Pibefiske, have et lidet, langt og rundt Legeme, af nogle Tommers Længde, Snuden er lang; de findes i Havet, ligne noget Smeltene, bruges til Mading. Ved Vesterhavet kalde Bønderne dem Torriser.

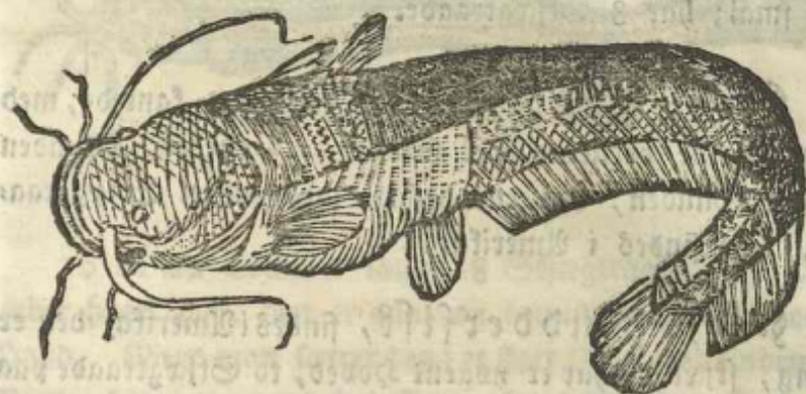
§ 12. Leverfiske med stadigt meget højt Legeme, store Skjæl paa Hovedet og Gjellelaagene, Hovedet buttet og ligesom affkaaret, een pigget Rygfinne. De findes i Amerika.

Et fladtrykt Hoved og Skjægtraade have følgende:

§ 13. Maller, ere de største Ferskvandsfiske man kjender, de have lange Skjægtraade, en stor bred og viid Riæst med mange Tænder, Huden er mørk, slimed og har ingen kjendelige Skjæl, den forreste Straale i Ryg; og Brystfinnen er pigged og tagget. De holde sig den meste

Eid paa Dybet eller i Mudderet, da de ikke svømme got.
Man kiender 21 Arter, hvoraf især mærkes:

A. Mollen.

Denne Ræmpe blant Ferskvandsfiske (thi endstjændt den almindelig fanges $1\frac{1}{2}$ til 2 Alen lang, kand den dog blive 4 til 8 Alen lang og veje henimod 18 Lispunds: 300 Pund) ligner meget Haleqvabben i Skabning; den har 6 lange Skjægtraade, hvormed den spiller i Vandet og dermed lokker Fiske til sig for at sluge dem: Ryggen er sortgrøn, Siden graaflammet, Bugen gulagtig. Den lægger sig gjerne med aabent Gab paa Luur bag ved Stene og Trærødder og snapper baade Vender, Gjæs og andre Vandfugle, Aadsler med. Mollen findes i store dybe Eser (i Danmark skal den alene findes i Sorø Sø) og i adskillige europæiske Floder: Elben, Donau o. s. v. De meget stores Kød er næsten uspiseligt; men de mindres er meget hvidt og behageligt, men tillige og meget fedt.

B. Langskæg, bliver 15 til 16 Sommer lang; af dens 6 Skjægtraade ere de 2 øverste ligesaa lange, som hele Kroppen. Den lever i Afrikas og Amerikas Floder.

C. Den elektriske Walle, fra Afrikas Floder, af Stegaa, 20 Tommer lang, med 6 korte Stjægtraade; den giver elektriske Stød, naar man rører den.

D. Den aaleformige Walle, fra Nilen, lang og smal; har 8 Stjægtraade.

§ 14. Pantserfiske ere lange, kantede, med Beenstjorde beklædte Fiske med flade Hoveder, Munden under Snuden, Læberne besatte med endeel Stjægtraade. De findes i Amerika.

§. 15. Mudderbiske, findes i Amerika, den er lang, skjælet, har et nøgent Hoved, to Stjægtraade paa Næsen og een lang Rygsfinne.

§ 16. Smerlinger 3: Høiseere ere smaa, runde, 4 til 12 Tommer lange, velsmagende Ferskvandsfiske med Dnene oppe paa Panden, et lidet Hoved med Stjægtraade og en rundagtig Halesfinne. Kroppen er graa, brun og hvid marmoreret, slunet og uden fjendelige Stjæl. De ere muntre og tjene til Næring for mange Fiske. I Sydskland anlægges paa nogle Steder Gruber 3: Opholdssteder for dem, da man holder dem for en Lækkerhed og nedfyller dem i Eddike som Regensjen. De almindelige ere:

A. Den almindelige Smerling har 6 Stjægtraade, er 4 Tommer lang, lever i klare Bække. Naar man vil bringe de fangede levende bort, maae de rystes bestandig om i Vandet.

B. Dymbmerlingen: Vejrsprofeten,

10 til 12 Tommer lang, 8 Skjægtraade, een Pig under hvert Hje, den er gul og brunstribet, lever got i Dymb. Naar man sætter den i et stort Glas med rindende Vand, hvori er noget feed Jord, forudsiger den Storm, Regn og Torden en Dag forud, ved at blive urolig, fare op fra Bunden og oprøre Vandet. Mange have den saaledes et heelt Aar levende, naar de x Gang om Ugen give den frisk Jord og Vand.

C. Steensmerlingen, pigged under Djnene, brunrygget, Siderne brunt og gult marmorerede. Den har 6 Skjægtraade, er 5 Tommer lang og opholder sig i Floderne under Stene. Den er den ritzgæste af Smag.

D. Høiseeren, udmærket derved, at den føder lede Unger.

Kort Tillæg om Insekter og Orme.

Læserne ville ofte i det foregaaende finde, at Insekter og Orme ere anførte som Fødemiddel for mange Dyr. Skrivtet er under Udarbejdelsen voxet til den Størrelse, at det vilde være umuligt at afhandle disse to mærkværdige Dyreklassers Historie, der ere saa talrige. For dog her at give de ganske Ukyndige et Begreb om disse Dyr, lægge man Mærke til:

I. **I n s e k t e r** kaldes de Dyr, hvis Legemer have adskillige Indskjæringer: Indsnit (af det latinske Ord *inseco*) hvorved Hoved, Bryst og Bagkrop skilles fra hverandre. Deres Blod er en hvidagtig Saft. De bevingedes Insekters forskjellige Udseender fra Fødselen til Døden er saare mærkværdig, de give os et stort Begreb om den Evne til fuldkommere Udvikling, som Skaberen nedlagde i Dyrene. Man kalder disse Insekternes forskjellige Tilstande: **F o r v a n d l i n g e r**. Allerførst ere de **E g**; af Eggene fremkomme ved Solens Varme, saa Dage efter, levende **L a r v e r** (Masker) som man giver almindelig Navn af Springere, Orme eller Mad-diker. (Orme kaldes de Larver, som have Fødder, M i d e r og M a d d i k e r d e, som mangle dem.) Som Larver æde de meget af de dem tjenlige Ting, voxe, faae ny Hud og mange, f. Ex. Sommerfuglelarverne faae smukke brogede Farver. (De Orme, som blive til Sommerfugle, have i det mindste 8 Fødder; men have de mere end 16, blive de ikke Sommerfugle; men andre Insekter.) Naar deres Larvetilstand er forbi indvikles de i en tet og ofte smuktfarvet Skal eller Svøb og spindesig fast i Alkroge, i Hække under Plankeværker, Gjersder o. s. v., andre krybe i Jord, Vand eller Skarndynger o. s. v. De kaldes da **P u p p e r**, og til Slutningen, naar Svøb

Bet brister og man seer nogle af de fremkommende Dele: Dog mere. Adskillige Fluearter ere ikke indviklede uden i en gjenkemsigtig og tynd Hud. Som Pupper æde de ikke; men ligge i en Art Dvale, og oppebie deres tilkommende underfulde Udvikling til et nyt Liv; dog kunne de, hvis man lægger dem i Solens Varme, bevæge sig. Endelig, naar Insekters tilkommende Dele ere fuldkommede under Svøbet, fremkommer et Dyr, saa ganske forskjelligt fra Drømen eller Larven, som det før var, at man umuligt kunne troe, det var den samme, naar man ej, ved at have seet Forvandlingen med egne Øine, vidste det. Saaledes fremkommer af de hvide, sorte og gualstribede Drøme paa Stikfælsbærtræet og af den ofksom bekjendte grønne og gule Raaldrøme: Sommerfugle; af Raddiker: Fluer, af de hvide Drøme med rødt Hoved, som findes i Jorden: Didenborrer o. s. v. Naar Insekter med Binger have opnaaet denne sidste Forvandling, vore de ikke mere; nogle æde slet ikke, i Ualmindelighed leve de saalænge, indtil de have parret sig og lagt Æg, Dette vaerer hos nogle Arter kun i faa Timer; hos andre nogle Uger, derpaa dse de.

Insekterne uden Binger (de ubedingede) forvandle sig ikke paa ovenbestrevne Maade; men efterat de ere udkrøbne af Æggene, skifte de nogle Gange Hud og forandre underriden Farve, saasom: Krebs, Luns, Mider, o. s. v. (Loppen gjør herfra Undtagelse) Af disse Insekter er blant andet Krebsene mærkværdige, da de hvert Aar ikke allene tabe deres forrige Skal; men faae endog nye Indbolde. Dsmiden er for vore blotte Øine ikke uden et uformeligt Kryb, der rører sig; men ved Forstørrelsesglas set seer man, at de ere fuldkomne Dyr med 6 Fødder, de ligne meest Skarubasserne. De fleste Insekter ere vingede, saasom: Bier, Fluer, Myg. Endeel gibe i Flugten

en brummende Lyd fra sig, som skal komme af Vingens Slag mod een under hver Vinge siddende sin Vægstang med et Hoved paa.

Insekternes Antal er meget stort og Arterne ikke mindre: ofte have de større Insekter nogle mindre at ernære paa sig. Skarnbassens Luns ere saaledes meget kjendelige. Deres Farver ere for det næste levende, smukke og deres fine Vinger forgyldte eller malede som Sommerfuglens. De besidde megen Hærdighed og forunderlig Vethed til deres Forretninger; man betragte kun en Diekubé, hvor nogle tusende Bier arbejde med forenede Kræfter paa at forarbejde Vox og Honning, eller Silkeormens Spind, naar den som Larve indsvinder sig til Puppe, eller blot en almindelig Edderkop, der af de mange Vorter paa Legemet udspinder sin fine Traad, hvoraf den gjør en smuk Bæv. Insekterne have mangfoldige Muskler, der gjør, at de have en større Styrke, end man kunde vente sig af saa lidet et Dyr; saaledes trækker en Leppe en Ting, som er 80 Gange tungere end den selv, og hvad kand ikke en Myrehob udrette? en død Muns en Frø eller sligt ere de ikke bange for at give sig af med — Med forenede Kræfter slæbe de den til deres Hule, for at fortære den. De ere næsten altid i Bevægelse. De saakaldte Myræg, som man seer Myrerne slæbe med om Sommeren, ere egentlig deres Pupper, som de bære frem i Soelvarmen eller redde fra Ødelæggelse, naar man pirrer ved deres Lue.

Mærkværdigt er især det skarpe Syn Insekterne have. De flestes Øjne ere ubevægelige: den mindste Deel have kun 2 Øjne, men ellers 6 til 8 Øjne og disse Øjne ere igien sammensatte af mange sexkantede og i Midten ophævede Glader, hvoraf man tæller f. Ex. paa et Flueøje over 2000 og paa Sommerfuglens Øje over 7000, med Forstørrelsesglasset.

De have Gølehorn paa Hovedet, hvormed de føle de Ting de nærme sig. Deres Frugtbarhed er meget stor.

Blandt Insekterne er især Bie n meget mærkværdig, fordi den i sin selskabelige og ordentlige indrettede Stat, ved uafbrudt Arbejde og Virksomhed giver et uomstødeligt Beviis paa den store Grad af Overlæg endog Dyrene bruge; ja! den advaerer tydelig det forræende Menneske om, ikke at fradømme Dyrene, fordi de ej tale Menneskets Sprog, Sjeløvner; thi, hvormangt et Menneske lever der ikke paa Jorden, der staaer langt tilbage i Klogskab og Arbejdslyst og Indsigter for den lille Bie? Ved at give Bierne Glasfluber, der vare forvarte i Trækasser, hvilke sidste kunne aabnes naar man vilde see deres Foretagender, havde de Naturkyndige faaet nøjagtig Kundskab om disse beundringsværdige Dyr's Levemaade. Saavidt Rummet her tillader det, vil jeg anføre et Udtog deraf:

I ethvert Biestate findes 3 Slags Bier, nemlig Dronningen eller Bie moderen, (Nogle kalde den Biseveren) som er Moder til alle de andre. Droner 2: Hanner (som Almuen kalder Vandbier) og Arbejdsbier. Dronningen fører Regimentet over alle Bierne i Statet, og er som Sjelen i alle Arbejderne. Alle de andre Bier vise den deres Opmærksomhed, Omhu og Lydighed. Den er noget længere i Kroppen end de andre Bier; men snallere; dens Bogdeel gaaer spids nedad. Dens Binger ere ikke længere end Arbejdsbiernes, naar den staaer, ligge de lige ud med Kroppen og staae ikke spresste som de andre Biers. Dens Been ere og længere, og ikke saa haarede som de andres. Ryggen er høj lysbrun, Bugen og Benene gule. Den har en længere Braad, end andre Bier; men stikker helstielden med den, og skeer det, maae den døe, ligesom og andre Bier. Den har gjerne en Deel

Drabantere om sig af andre Bier, som varte den op, og lægge Eggene tilrette, eller og de rette dens Fejl, naar den lægger to Egg i een Celle. Biernes Huusholdning eller seifabelige Liv ligner meget en monarkisk Stat deri, at der kun taales een Regent eller Dronning; udklækkes der flere, dræbes de andre. Dronningens Celle er større end de andres, ligner næsten et Agern og sidder gjerne i Randten af en Kage med Aabningen vendt ned ad. Indretningen med Formerelsen og Vedligeholdelsen af sig en Biestat er følgende: Dronerne eller Hannerne ere omtrent en trediedeel længere og tykkere end de arbejdende Bier, som trække af Blomsterne paa Marken; de flyve fælden af Stedet, og lade sig i Særdeleshed kun see for Flyvehullet, naar Sværmetiden er, af Droner regnes 300 til et got Stede. Dronerne ere allene bestemte til at befrugte Biemoderen og fremme Yngelen i Stedet og derfor arbejde de ikke og have heller ikke den dertil fornødne Bygning. De taale overalt ikke Kulden og flyve kun ud i varmt Sølskinsvejr fra Kl. 11 Formiddag til Kl. 5 om Eftermiddagen. Disse Droner udklækkes ikke i Stedet før i Maj og, naar Sværmetiden er forbi og Biemoderens Uslægning ophører hen i August og September, lægge Arbeidsbierne disse da overflødige Hanner øde. Deels stikke de dem ihjel, deels jage de dem ud af Stedet, eller hindre dem at komme ind af Flyvehullet naar de ere ude og denne Krig kaldes Drone slaget og kan tydelig sees. Disse fordrevne Droner døe meest af Nattefulde. Naturen har ventelig nedlagt denne Driot hos de andre, at ødelægge dem, paa det de, naar deres Bestemmelse ved Parringen var opfyldt, da ikke skulle om Vinteren fortære den indsamlede Honning til Skade for den ny Yngel; thi en Drone kan fortære tregange saameget, som en Arbeidsbie. Almuen kalder disse Droner Vandbier, som

er et ganske urigtigt Navn, da de hverken hente Vand eller ere dovne (som nogle mene) men kun have den Forretning i Stedet, at befrugte Biemoderen.

Arbeidsbierne ere endelig det tredie og vigtigste Slags Bier i Stedet, da de maae forrette alt Arbejdet i og uden for Stedet og ere derfor for Stedet, det samme som Næringsstanden er for den vel indrettede Stat. Uden for Stedet indsamle de Honning og Bøx. Derfor er deres Tunge stabt som en Børste; med den udbørste de Blomsterbærgerne og indsue den søde Saft deraf, som kaldes Honningsdereg 4 Bagbeen ere og forsynede med Børster, hvormed de samle Blomsterstøven af, og forvare den i Huulhederne paa de bageste Been, som man kalder Buxer. Den af Blomsterne udtrukne Honning fraskiller sig i Honningblæren og det Skadelige gaaer til Braadden, og denne skarpe ædende Saft er det, som forarsager Smerte og Hævelse naar man stikkes af en Bie. Blomsterstøvet bruges deels til Føde for de hjemmeværende Bier og deels til Foder for de unge Bier. Bien snapper det med de to forreste Been, disse række det til de mellemste Been og disse gnide det atter hurtigt af i de bageste Beens Huulheder. Naar de have fuld Dragt deraf, søge de hjem, lægge det behændig af i en Celle ved Hielp af Benene. En af de hjemmeværende Arbeidsbier ælter det strax sammen med Munden. Dette Bormeel, som man og kalder det, gjemmes i de tomme Celler, naar det i Foraaret er samlet, for siden at bruges til deres Næring. I det de ædedet, kommer det i den første Mave, hvor Honningen er, naar de honningsøde Dele der ere fraskildte, gaaer det i den anden Mave, hvor det skilles ad, noget til Næring og Resten bliver Bøx; Børet udsveder siden igjennem de sex Ringe som sidde paa deres Bagdeel, hvor det seer ud, som smaa hvide Blade, som man ty-

delig kan see. Bierne forstaae med en utrolig Behøvdighed at udtrække disse tynde Vopblade af hinanden med deres Been og deraf at bygge deres smukke og sekstantede Celler. Disse Celler sammensættes i Rager, hvoraf der gjerne i et godt Stade ere 7, og de have saamange Celler i disse Rager, at deri kan være 50,000 Celler ialt. Deraf ere omtrent tyve Tusende bestemte for de Æg, Orme og Larver, hvoraf Bierne siden komme, naar den sidste Forvandling er skeet.

Arbeidsbierne have og megen Umage med at indsamle Rit eller det saakaldte Bærk, som er en Slags klebrig og feed Harpix, som de afskide med Tænderne af Knoppene paa Fyr, Gran, Birk, Elm og andre Træer og Buske; de ælte det sammen og føre det til Bagbenene, og naar de da komme til Kuben med denne Dragt, maae de andre Bier komme dem til Hjælp og ribe det af deres Been med Tænderne. Dette Bærk eller Rit bruge de allene til at tilfline Kuben indvendig med, paa det at den kolde og raa Luft ej skal borttage den indvendige Varme i Kuben, der er saa nødvendig til Ingelens Udflækning. Om Foraaret hente Arbeidsbierne og Vand, især Røddingvand eller salpeteragtigt Vand, som ventelig bruges som Medicin for de unge Bier, eller, for at hindre dem fra at faae Durfløb af Vintersøden; thi denne Syge ere Bierne ofte plagede af.

Endskjøndt nu Arbeidsbierne have disse mange Forretninger, som især det lade og magelige Menneffe maae forundre sig over kan forrettes af saalidet et Dyr; saa have de dog endnu mange andre Arbejder og Forretninger, hvorover man vissigen maae forundre sig, og det gaaer med dem, som med Tjenere, Huusfolk, Høveribønder og slige

til andres Tjeneste bundne Mennesker i en Stat: at de maae paatage sig allehaande Forretninger, som de frem for andre fik Kræfter, Udlæg og Indsigter til. Saaledes ere nogle hjemme i Staden, mens de andre ere i Marken for at trække, og bygge Celler til Honningens Bevarelse og Eggens Gjemmesteder.

Andre formere en Bro eller Kjæde, som bestaaer deri: at den ene Bie hænger sig fast ved den andens Been og blive saaledes ofte i nogle Dage liggende ubevægelige, og tjene til Vej for de arbejdende og hjemkommende Bier, der løbe op og ned af dem, for at faae Cellerne bygte. Disse Bier der saaledes ligge stille eller i Kjæde, foreses bestandig med Honning og Blomstermeel af de fra Marken kommende. Andre Arbeidsbier pønte Cellerne; andre rensede Kuben; andre tilline Sprækker og Huller med Værk; andre made de unge Bier, atter andre holde Vagt i og uden for Glyvehullet. Disse arbeidsomme Dyr vide got at finde Vejen hjem til deres Boliger endog paa en halv Mills Vej som de ofte maae flybe for at finde Søde; endog i tyk Taage hitte de den rette Vej; men flytter man om Dagen, mens de ere ude, deres Kuber det mindste, saa fare de vild. Deres Celler ere bygte ganske overeensstemmende med Geometriens Regler og paa den sparsommeligste Maade.

Deres store Orden, Reenlighed, Sparsommelighed og Kjerlighed til hverandre, beskæmmer mange Mennesker og lærer i det mindste den Ugtpaagivende, hvormeget endog Dyrene benytte sig af disse gode Egenstaber til deres Lykkes Befordring. Saaledes spare de baade paa Vox og Honning, og anvende aldrig mere deraf til Cellerne, end høifnødvendigt er; af Honningen fortærede aldrig mere end de nødvendig behøve, og derfor finder man ofte mere Honning i et Stade end i et andet; da deres Yngel og

Biernes Antal staaer i Forhold til den Mængde Honning de behøve.

De bære en uindskrænket Kierlighed og Trofskab til deres Dronning eller Biemoder og vogte hende altid nøje fra al Fare, og hinanden vise de og stor Hjelp og indbyrdes Kierlighed, da de hjelpe hinanden, kæmme og rense hinandens børsteagtige Haar, række hinanden Honning paa Tungen og forsvare hinanden modige og usfordede. I Sværmetiden og ellers hvor de mærke noget Honning stader dem aabent, seer man den sælleds Eendrægtighed i at følge hinandens Stemme og arbejde til et Maal. Biernes Alder er, som i Almindelighed de fleste Insekters, kun eet Aar. Biemoderen veed man derimod kan leve flere Aar. Arbeidsbierne leve derimod ikke uden 1 a 2 Maaneder over Aar.

De bære og en egen Omsorg for deres døde, der vel en Folge af deres store Lyk til Ordentlighed og Reenlighed. Saasnart enten Unger eller Gamle dør, foretage de sig paa en Regndag, naar de ej kunne arbejde i Marken, at rense Stadet for dem. 2 til 3 Bier tage da med Benene saadan en død og slæbe den ud igjennem Flyvehullet, hvor der da møder en anden Bie, der tager den døde med Forbenene og slyver bort med den og lader den falde en 6 a 7 Alen fra Stadet. Er den for tung for een at bære, komme der to, og den ene tager den fat ved Hovedet og den anden ved Bagenden. Naar det er got Vejr og de maae arbejde i Marken ved at trække; saa forrette de ofte dette Arbejde om Natten.

Udsættningen i et godt Stade begynder i Decbr. og Januar og fortsættes saaledes hos de svagere Stader til Marts

Maanedes Udgang og vaerer ved til Septbr. og Octbr. For-
 aarsyngelen sættes til Sværme og Vinteryngelen bruges til at
 vedligeholde Stedet selv. Ved Biemoderens Eglægning
 er det at mærke, at hun under dette Arbejde opvartes af
 andre Bier, der rensse hendes Haar, kjæle for hende, væk-
 ke hende Honning med Runden og sørge for, at hun ikke
 forstyrres; selv er hun saa klog at lægge hvert Slags Eg
 i sine behørigte Celler; først Arbejdsbiernes i de mindste,
 dernæst Dronernes i de større og endelig Dronningens i
 de største og med Pragt bygte Celler. Lægger hun mere
 end eet Eg i hver Celle, bringe Arbejdsbierne de andre
 strax bort, da der kun kan udflækkes eet i hver. Bie-
 moderen lægger næsten 200 Eg om Dagen og hele Som-
 meren igjennem omtrent 30 til 40000. Dette skeer om
 Morgenen fra Kl. 7 til 10. Eggene udflækkes til Dr-
 meester 4 Dages Forløb og føres da omhyggelig og ofte
 om Dagen med Føde af de andre Bier saasom: Honning,
 Blomstermeel, Vand og en brunagtig Saft. Den bliver
 mere smagende af Honning, jo ældre Drmen bliver; 7
 til 8 Dage er den Drm og bliver derpaa Kymse eller
 Larve; Bierne lukke da Cellen til med et ophævet Laag, for
 at skaffe den Varme og Ro. Denne Forvandlings-tid
 eller Dødsføvn, vaerer 11 til 13 Dage, da den fremkom-
 me som en Bie, og begynder om et par Dage at flyve ud
 og arbejde som de andre. Man er i den senere Tid kom-
 men efter, at alle Arbejdsbierne ere Hunner og kunne,
 naar de som Biemoderen føres og plejes (nemlig overflø-
 digere end de andre) vorde Dronninger. Af Droner eller
 Hanner ere der fra 3 til 700 i et Stæde og udflækkes der mere
 end een Dronning, blive de enten ødelagte, eller ogendeel
 unge Bier tage sig en Dronning i Beskyttelse og forlade
 Stedet med hende, der da kaldes en Sværmi. Er Bie-
 moderen ej udflækket saa tilig, som de andre unge Bier

ørske det, formere de Barmen i Stadet ved at lægge sig uden omkring Kuben, der kaldes: at de ligge for Sværm, og disse taalmodige Dyr udholde ofte dette besynderlige samværenkede Leje i flere Dage.

Det er utvovligt, med hvad Jvæ og Eyst et ungt Stade eller Sværm arbejder og, de ere istand til paa een Dag at bygge en Bortable der er $\frac{1}{2}$ Allen lang, $\frac{1}{2}$ Allen bred, med 4 Tusende Celler i; Viemoderens Stemme er det bekjendte ty! ty! de andres Stemmer ere foranderlige efter deres Gemvtsbeskaffenhed. Man maae noje vogre sig for, at gjore Vier Forsvæd, da de hævne sig alvorlig og kan stikke et Menneske ihjel. Enkelte Vie stik hjælpes strax ved at lægge god seed Jord derpaa.

Det er en stor Fordeel, at disse mageløse og nyttige Dyr kunne leve i meget varme og i meget kolde Lande.

Myrell er et Insekt, der ligner Bien mangfoldig i mange Ting og er, som den, meget ordentlig og flittig. Myrerne boe og sammen i store Selstæber og have Hulere under Jorden hvor deres mange tusende Indbyggere rummes. Ligesom man kan kalde Vie stædet en monarkisk Regjering, saaledes er Myretuen Billedet paa en Republik; thi her er ingen Dronning eller Konge; men 3 Slags Myrer, nemlig Hanner, Hunner og Hverkenfjøn (eller de som hverken ere Hanner eller Hunner.) De fremme hver for sig af alle Kræfter deres Stats Vel. De mindste Myrer ere Hverkenfjøn uden Binger, og forrette Arbejdet i Myretuen og uden for. De bygge Tuens Afdelinger, oplække Vngelen og sørge for, at den ikke bestadiges. Saaledes seer man dem meget gestæftige at slæbe de saa kaldte Myreæg, eller rigtigere Pupper, afsted, naar man rører deres Bolig; de bære dem ofte op i Skygge eller paa lidet fugtige Steder om Dagen, paa det de ikke skal fortørres af Tuens indvendige Varme; om Aftenen slæbe de dem ned igjen.

Hannerne have Binger der gaae ud over Bagdelen og ere noget større end Arbeidsmyrerne. De forrette intet

Arbejde; men parre sig allene med Hunnerne.

Hunne rne ere endnu større end Hannerne, og 4 Gange saa store som Arbeid smyrerne, de have en tyk Bagdeel. De have en Braad, hvormed de stikke og udlade en skarp Sugtighed, der brænder paa Huden en kort Tid. De mangle Binger. Myretuerne have indvendig mange Kamre og Afdelinger, som ofte forsynes med et Lag af Straa, Træsplinter og Sligt. Fra Tuen anlægges Veje ud til Marken eller Haver hvor de passere, naar de hente Føde. Komme Myrer af andre Tuer der, forjages de.

Myren leber af Madser, Frugter, Brød, Madvahre og alle fede Sager. De indsamle i kolde Lande om Høsten Kjerner af Korn og Harpix af Træer, som de om Foraaret tage til; thi i den meget kolde Varsid ligge de i Dvale. Naar Hunnerne ere befrugtede, maae alle de vingede Myrer eller Hannerne forlade Tuerne; de blive, ligesom Dronerne i Biestadene, jagede ud, og man seer ofte hele Sværme af dem i Lusten; som tykke Skyer, der omsider omkomme eller fortæres af Fugle. Myrerne kunne fordriues ved at lægge stødt Svovl støet paa Papiir eller Persille, hvor de have deres Gang. Andre bruge Tyre, Tran og slige alle Insekter modbydelige Fittigheder.

Myrerne fortære mangfoldige Bladluns og andre skadelige Insektorme og Ueg, der ville gjøre Træer og Frugter skade; selv Kornorme æde de mangfoldige af. I Amerika findes et Slags meget store Myrer, hvis Voliger see ud som Sukkertoppe og ligge saa ordentlige og mange samlede, som der var Bondehytter.

Gid Unge og Gamle ville, ved at læse Biens og Myrens Her fortalte korte men sande Naturhistorie, fatte Lust til deres Orden, Reenlighed, Arbejdsomhed og Gendragtighed! da skulle de guldne Tider ikke være langt borte; men vore Lugthuse skulle derimod være næsten tomme; thi aldrig blev den fattig, der tidlig lærte at følge Biens og Myrens Exempel.

Lusen, der formerer sig saa frugtelig hos Mennesker, der have fordærvede Safter og ikke holde sig reentlige, lægger i 12 Dage nogle hundrede Æg og om 3 Uger ereder af disse Æg allerede Luus, der igjen kunne formere sig.

Mange holde Insekterne for ganske unyttige Skabninger, da de ej indsee den Nytte de gjøre. Betænker man, hvor saa Slags der tilføje os nogen betydelig Skade, saasom Fluer, Myg, Mider, Orme, Luus o. s. v. saa er det dog unægteligt, at de baade underholde en stor Deel andre Dyr, der æde dem, og tillige fortære mangfoldige skadelige Vædsker, der maaskee ellers ville ganske fordærve Luften og gjøre Træer og Planter uskikkede til at ernære os og Dyrene; især omsøre de Sædstøven fra ren Blomst til en anden. Silke, Konsenelle, Platlak og Honning have vi ene af Insekterne. Til Føde bruge vi kunskrebsarterne, hvortil høre Hummer, Krabber, Krebs og Rejer.

De vingede Insekter dræbes i Almindelighed ved Røg, de ubevingede ved Olie eller Fit.

II. Ormene leve enten i Vandet eller i fugtig Luft, eller i de indvendige Dele af levende Dyr og raadnende Legemer. De have uleddede Famlekræde; enten ingen Been eller og i deres Sted nogle Børster uden Ledemod og isfæden for Blod, en hvid, undertiden farvet, Saft. Mange af dem have en besynderlig Evne til at leve og fremavle nye Lemmer, efterat de ere overfkaarne, saasom: Regnormen og Steenkorallen (hvoraf der i Sydhavet ofte findes hele Klipper) men allermeest Polypen, der er en Slags levende Plante, som dog fortærer og fanger Insekter og Smaa dyr. Ormene bestaae i Almindelighed af skeleagtige, hornagtige, stenige, læderagtige og svampede Dele.

Nogle boe i kalkagtige Huse, der bestaae af 2 Dele; s. Ex. Østers og Muslinger (de kaldes Skaldyr) andre af Skaller, som bestaae af eet Stykke, som: Snegle, Snogepander o. s. v. man kalder dem Snekker, og begge kaldes og under eet: Konkylier. De fleste af Ormene tjene til Føde for Dyrene og nogle for Menneskene, saasom: Østers, Muslinger o. s. v. Af Snegle laves Suppe for Svindsottige. Blodiglen bruges som et Lægemiddel isteden for Ureladning, Regnorme til Fiskefangst, Perlemuslinger til Smykke. Af Polyperne er Korallen, en steenagtig rød Orm, der seer ud som en Plante, brugelig til Perler. Søstjernen er en læderagtig Orm, skabt som en Stjerne. Spolormen saavel som Bendelormen, der kand være nogle Allen lang og er sammensat af sammenhængede flade Led, boer i Menneskets og andre Dyrs Indvolde.

Ormene forvandles ikke som Insekterne; de parre sig ikke alle; men nogle formere sig ved Udvexter eller fra deres Legeme adskilte Dele, endeel sidde fast paa eet Sted bestandig. Overalt grændser deres Liv meget nær til Planterne.

Foruden de mangfoldige Orme, som opholde sig i Jorden, Vandet, Indvoldene, raadnende Legemer eller Safter, har man endnu et Slags Orme, som kaldes Infusiondyr—De opholde sig paa Planternes Blade, paa Græs, paa andre Dyr, i stillestaaende Vand, i sure Safter og andre gjærende Ting, saasom Suurmælk, suur Klister og i Indvoldenes Gliim o. s. v. De ere usynlige for det blotte Øje og saa smaa, at man ofte med Glas, der forstørre 100,000 Gange, ej kand øjne dem, uden som et fint levende Støv. Man forsikrer, at de kunne udholde streng Frost og kogende Vands Hede, og leve op igjen efter 20 Aars Forløb, naar man gyder Vand paa dem, der er de

res Liv; thi de bære, naar Vandet hentes fra dem. Den
 Mængde hvori de findes, da der i een Draabe Vand fand
 være mange, giver os tydeligt Beviis paa: at der over hele
 Naturen er udbredt Liv og levende Væsner og, med
 Grund, bestyrker Insekternes besynderlige Forvandlinger
 og Ormenes Kraft til at fremable tabte Lemmer, os i den
 Tro: at ogsaa Mennesket efter Døden, fort-
 sætter sit Liv i et nyt og fuldkomnere Væsen'.

Denne forordning er som tidligere er nævnt, og som vi har set, er en af de vigtigste og mest interessante i naturen. Den viser os, at naturen er en uafbrudt kæde af liv, og at det liv, som vi ser, er blot et af de mange led i denne kæde. Den viser os, at naturen er en uafbrudt kæde af liv, og at det liv, som vi ser, er blot et af de mange led i denne kæde.

Denne forordning er som tidligere er nævnt, og som vi har set, er en af de vigtigste og mest interessante i naturen. Den viser os, at naturen er en uafbrudt kæde af liv, og at det liv, som vi ser, er blot et af de mange led i denne kæde. Den viser os, at naturen er en uafbrudt kæde af liv, og at det liv, som vi ser, er blot et af de mange led i denne kæde.

Denne forordning er som tidligere er nævnt, og som vi har set, er en af de vigtigste og mest interessante i naturen. Den viser os, at naturen er en uafbrudt kæde af liv, og at det liv, som vi ser, er blot et af de mange led i denne kæde. Den viser os, at naturen er en uafbrudt kæde af liv, og at det liv, som vi ser, er blot et af de mange led i denne kæde.

Hos Boghandler N. F. Just i Viborg,
faaes efterfølgende Forlagsartikler, for det me-
ste skrevne af ham selv, for de vedsatte Priser:

Digte, af Anton Frank Just, med Titeltobber. Viborg
1792. Skrp. 64 $\text{\$}$. Erkp. 48 $\text{\$}$.

Hemmelige Efterretninger om Satans Hof. Af samme.
Viborg 1794, Erkp. heft. 24 $\text{\$}$.

Haandbog for dem, som ikke ere Hestelæger, oversat af
samme. Med Figurer. Andet Oplag. Viborg 1803, heft.
Erkp. 16 $\text{\$}$.

Afhandling om de i Danmark vorende Vilearter og deres
rette Dykningsmaade, af samme. Viborg 1798, heft.

Erkp. 12 $\text{\$}$.

Fortællinger, af samme. 1ste Bind, indeholdende den
forniste Roman, Holger Laxmand. Viborg 1798,

Erkp. 1 Rdlr. Skrp. 1 Rdlr. 16 $\text{\$}$.

Halvtredstindstyve nye Viser. Første Samling, indeholden-
de yndede Selskabs- og Folkesange, Viborg 1798 Skrup.
h. 14 $\text{\$}$.

Den politiske Histories Oversigt, første Deel. Viborg
1798, Skrp. heft. 20 $\text{\$}$. Erkp. 16 $\text{\$}$.

Fortællinger af N. F. Just, andet Bindes første Hefte, in-
deholdende Jacob Bispshjerts Historie. Viborg 1799, Erp.
24 $\text{\$}$. Skrp. 28 $\text{\$}$.

Nyeste Bondepraktika, af samme. 4de Oplag. Viborg
1803 heft. 16 s.

Haandbog for den læsende Ungdom af N. F. Just. Andet
Oplag. Viborg 1800, Tryk. indbundet og planeret
30 s. uindbundet 20 s.

ABC, for Begyndere. Af samme. Viborg 1801, indb.
6 s.

Grundtegnning af Europa med kort Beskrivelse over dens
Lande. Af samme. Viborg 1804. Fjerde Oplag, Tryk.
illumineret 4 s. Bogviis 72 s.

Naturhistoriske Tabeller No. 1, 2, 3, 4 og 5, med 25
Dyrfigurer. Af samme. Viborg 1801, Tryk. illum.
neret Stykket 4 s. forte 3 s. Bogen, illum. 48 s. forte
32 s.

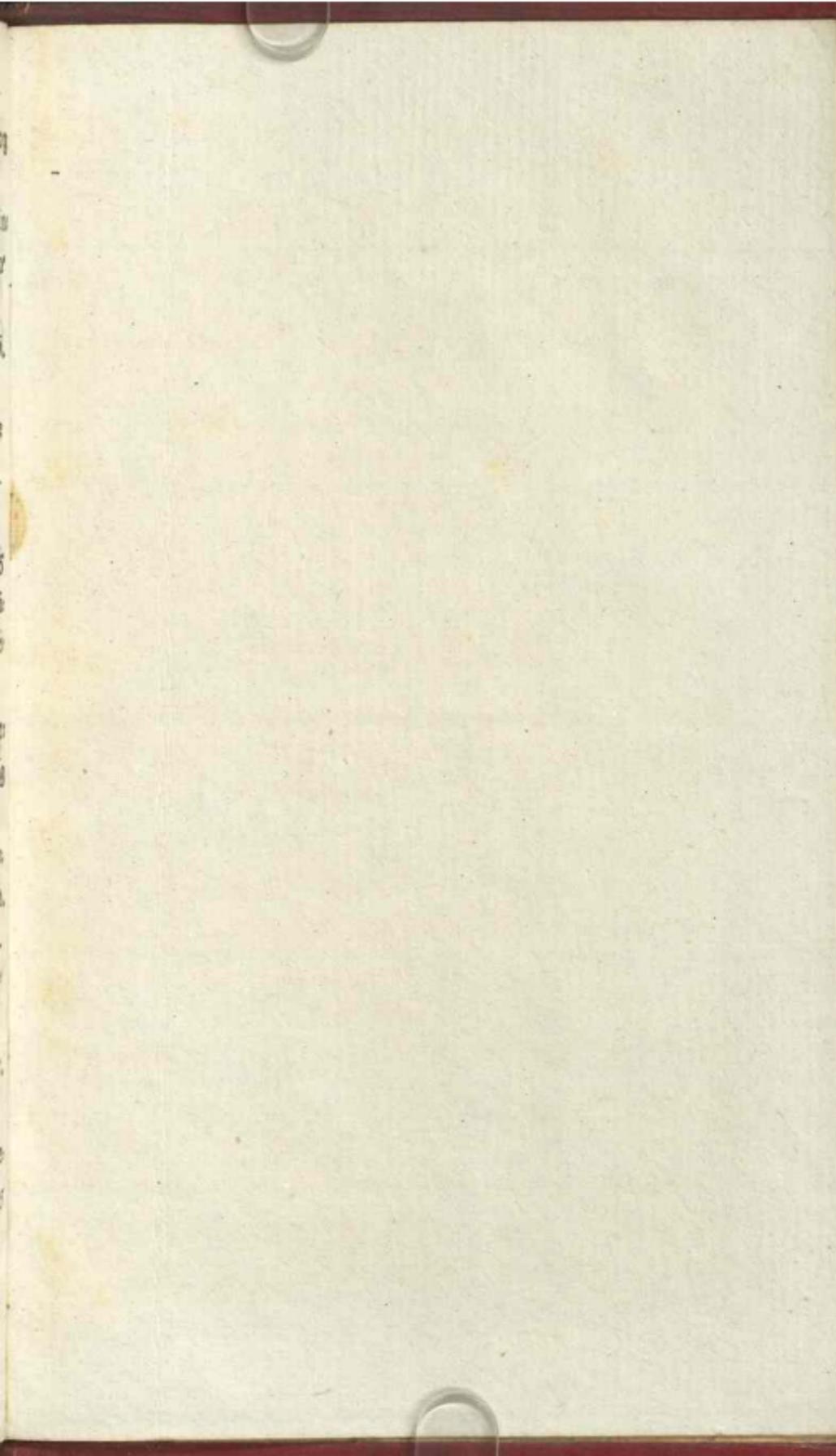
Søslaget ved Kjøbenhavn den 2den April 1801, dets Uarsag
og Virkning. Af samme. Andet Oplag, Viborg
1801, heft. Tryk 6 s.

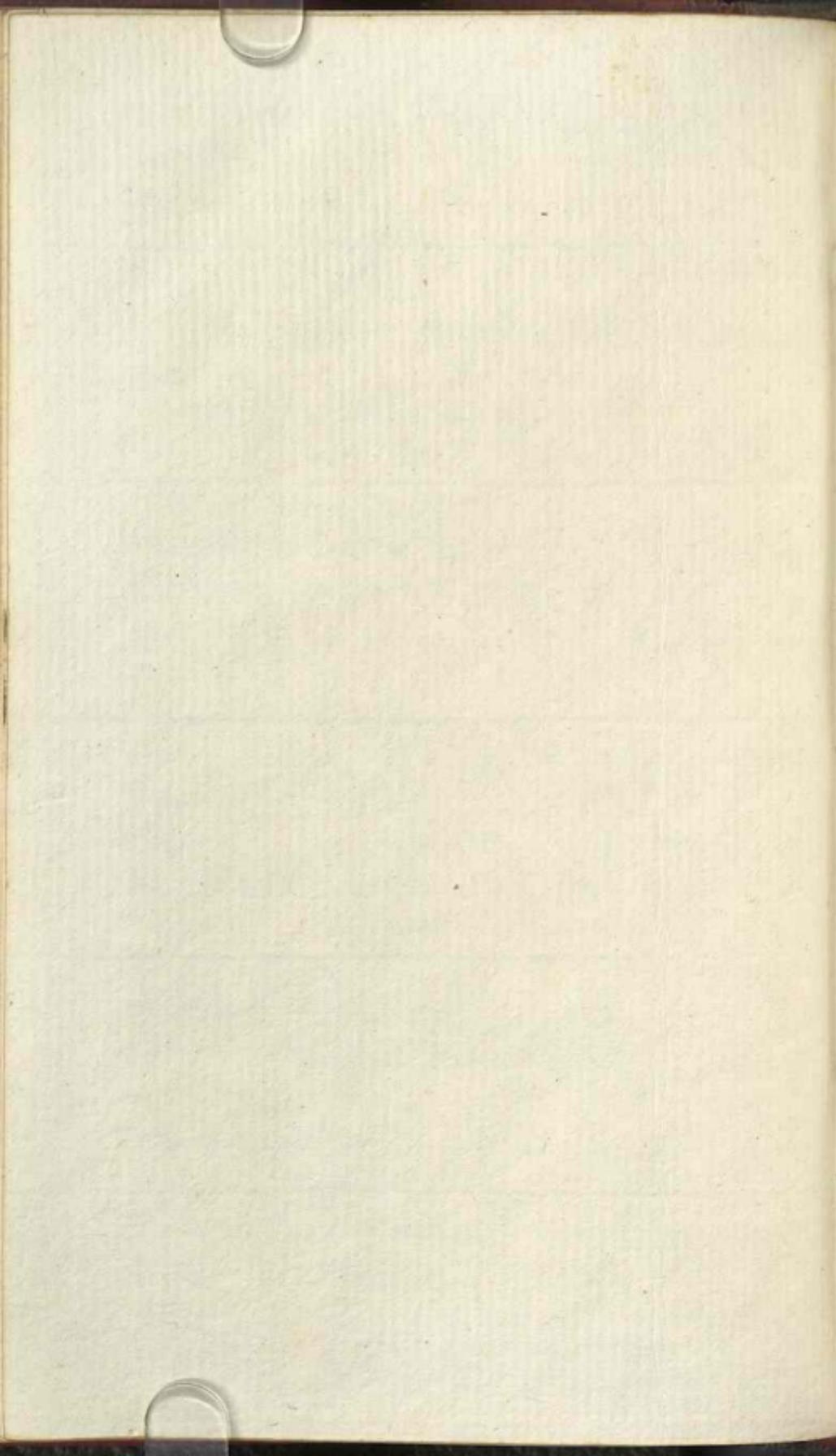
Grundtegnning over Jordkloden, med kort Beskrivelse over
alle dens Lande eller de fem Verdensdele. Tryk.
Viborg 1803, illumineret 6 s. Bogviis 1 Bd. 24 s.

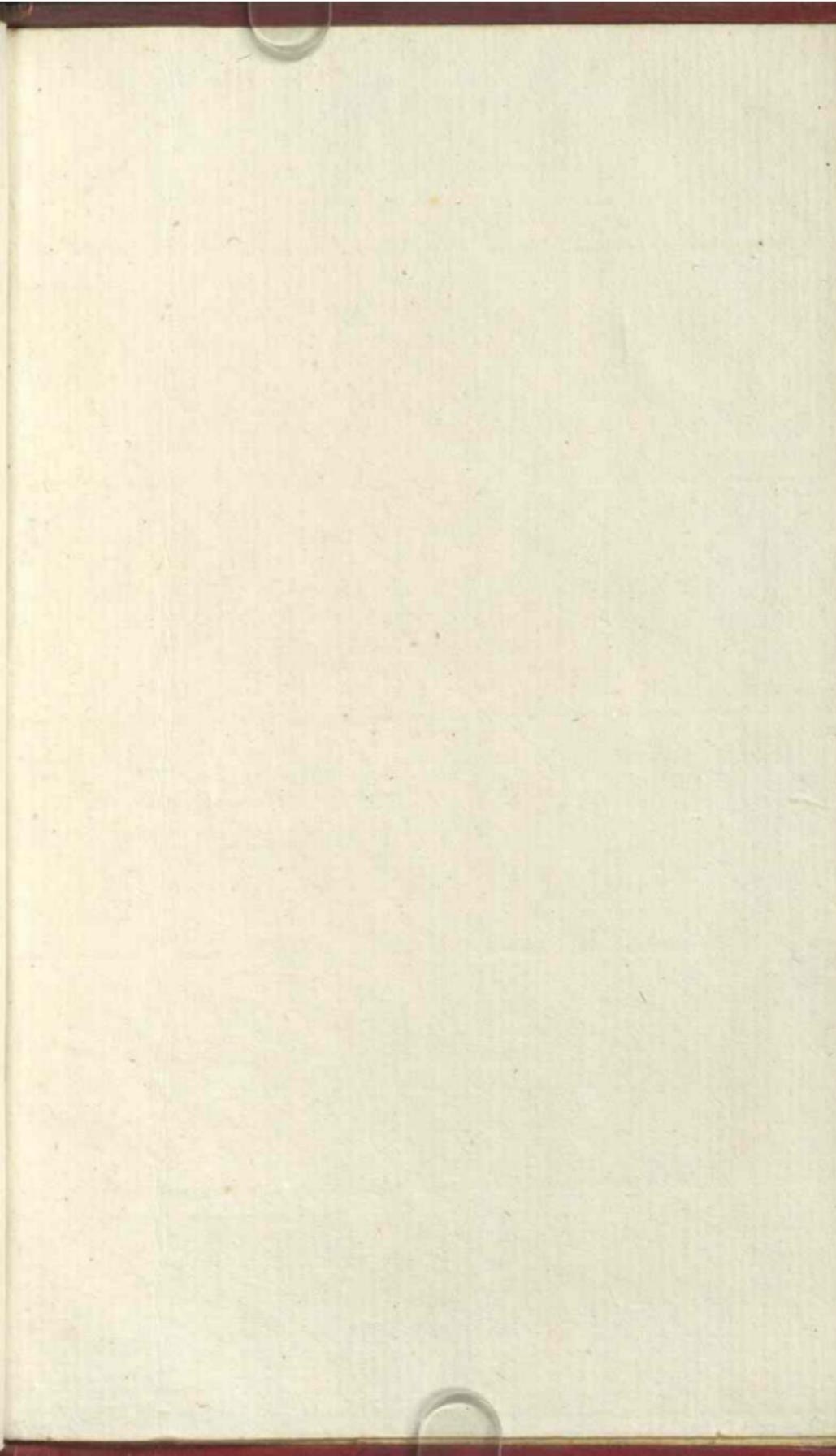
Historie om Doktoren der opvakte Døde, samt nok en for-
underlig Tildragelse. 1803, heft. 4 s.

Historie om Svøgesler, Dverge, Jerusalems Skomager.
o. s. v. 1803, heft. 4 s.

Naturhistorie om Dyrene. Et Udtag, til Nytte for Be-
gyndere og Menigmand. Oplyst og forsynet med 155
Afbildninger paa de mærkeligste Dyr. Andte forbedrede
Oplag. 1805, Tryk. papir 1 Rdsr. 32 s.

100

